

בס"ד

שולחן שמואל

שורשי	הלכה	וענפיה
מקרא, משנה, גמרא ורשונים	מרחן שולחן ערוך והרמ"א	אחרונים עד אחרוני דרנו

על סדר השולחן ערוך

מצוות התלויות בארץ – חלק א שביעית וערלה

הספר מכיל את הסימנים הנצרכים ללימוד הלכות שביעית.

רמב"ם הלכות שמיטה: א', ב', ג', דו', ה', ו', ז', ח', ט'. **חושן משפט:** ס"ז.
ושו"ע יוד רצג-רצד

הספר מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא וראשונים ומראה את השתלשלות ההלכה (רמב"ם או שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות. משם בענפי ההלכה ובאים האחרונים ואחרוני האחרונים עד תשובות אחרוני דורנו, והכל בצורה בהירה וקלה להבנה.

אני הקטן:

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים **ירושלמי**

שנת התשע"ה ירושלים

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להשיג את הספר "שולחן שמואל" על
חופה וקידושין-עם הסמנים החדשים",
איסור והיתר, מקוואות, מילה וגרות, הלכות
דרך ארץ, חוברת שינונון חופה וקידושין
וכן את ספרי "מעגלי החיים" במחיר מוזל,
ליחידים ולקבוצות
אצל המחבר
בטלפון: 02-5811133
בפלאפון: 054-8456-923

הערות והארות יתקבלו בשמחה לכתובת
מעלות דפנה 133/3 ירושלים
S2079395@GMAIL.COM

הלכות שביעית

תפילה לפני הלימוד

יהי רצון מלפניך יי אלוקי ואלוקי אבותיי שלא יארע דבר תקלה על ידי, שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא ייכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ותאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והתר, הן בדיני ממונות, הן בהוראה, הן בלימוד. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר, העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד, "כי ייתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

תפילות להצלחה

רבנו של עולם! אל תרפה את ידי לעת זקנתי מלעסוק בתורה ומלקיים מצוות. אל תשליכני לעת זקנה ככלות כוחי אל תעזבני.
ואל תקהה את שיני, ואל ימות שום אחד מבני ביתי בחיי. ונהייה תמיד מיושבים בדעתנו ושכלנו לעובדך באמת.
ותן בנו כוח ובריאות ואומץ וחוזק בכל אברינו וגידנו א כ י " ר .
(ומצא חיים)

רבנו של עולם! עזור לי ולכל בריאי עמך ישראל, שלא נחלה ולא נחטא ולא ניפול למיטה חס ושלום. ולא נצטרך לרופאים ולא להתעסק ברפואות.
ולכל חולי עמך בית ישראל שלח להם רפואה שלמה במהרה. והצילנו מכל צער וצרה דוחק ועוני ומכל דבר רע, כדי שנוכל לעבוד עבודתך וללמוד תורתך בלי שום מונע.
(עבד המלך)

אחר לימודו יאמר

מודה אני לפניך יי אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אנו רצים והם רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת, שנאמר: "וְאַתָּה אֱלֹקִים תּוֹרְדֵם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשֵׁי דְמִים וּמְרָמָה ל' א יִחַצּוּ יְמֵיהֶם וְאֲנִי אֶבְטַח בְּךְ".

לעילוי נשמת ר' אהרון שלום חיים ירושלמי בן מרים.

ת.נ.צ.ב.ה

הלכות שביעית

תוכן עניינים

הלכות שמיטה 6

פרק א: מלאכות האסורות בשביעית 8

פרק ב: הוצאת זבלים ואבנים משדהו. בניית גדר. 38

פרק ג: עבודה בערב שביעית בזמן הזה 55

פרק ד: דין ספיחין 61

פרק ה: הפסד פירות שביעית 104

פרק ו: סחורה בפירות שביעית 131

פרק ז: ביעור פירות שביעית 149

פרק ח: להחזיק ידי עוברי עבירה. עם הארץ והחשוד על השביעית 172

סימן סז: דיני שמיטה ופרוזבול. 193

לזיכרון עולם 244

הלכות שביעית

תפילה שתיקן מרן רבינו החזון איש זצ"ל, להצלחה בתורה:

יהי רצון מלפניך שתרחם עלי ותהפוך לבבי לאהבה וליראה את שמך, לשקוד בתורתך הקדושה, ותסיר מלפני כל הסיבות המונעות אותי משקידת התורה הקדושה, ותכין את כל הסיבות המביאות לתורתך הקדושה כי אתה שומע תפילה ברחמים, ברוך אתה ה' שומע תפילה.

מסופר על ה"חזון איש", שאהבת התורה שלו הייתה משהו מדהים פשוט.

יום אחד, מרב עצמות הלימוד, לאחר שהוא לומד שעות רצופות, התנמנם הרב טיפה על הקרש עליו הוא למד.

כשנכנס לחדר אחד התלמידים, הוא ראה את הרב מנמנם על הקרש, שאל אותו: רבינו מדוע לא הושטת את ירך ולקחת כר כדי להניח עליו את ראשך או אפילו לכל הפחות, היית שם את ירך מתחת לראשך - כדי שיהיה לך קצת יותר נח.

ענה לו הרב: אם היה לי כח להושיט את ידי ולקחת את הכר הייתי בכח הזה ממשיך עוד ללמוד תורה ...

פשוט אולי ככה אפשר להבין, איך גודלים להיות כאלו עצומים בתורה, כאשר באמת משקיעים את כל כולנו בתורה הקדושה, ומוסרים כל כח בשבילה - אזי באמת זוכים להיות גדולים באמת.

יהיה רצון שגם אנו נזכה לאהבת התורה כמו של הצדיקים האמיתיים שבדורינו ובדורות הקודמים!!!

הלכות שמיטה

הקדמה

(לא מאמין בחיי העולמים (שיריד גשמים).

בין אדם לעצמו:

ג. הרב צבי קלישר (ספר הברית): כדי שיהא האדם פנוי בשביעית לעסוק בתורה ובחוכמה.

בין אדם לחברו:

ד. חמלה וחנינה על כל בני האדם, כמו שנאמר "ואכלו אביוני עמך" (רמב"ם מורה נבוכים ג, לט).

בין אדם לארצו:

ה. כדי שירבה יבול האדמה ותתחזק ע"י השבייתה (רמב"ם שם), דכתיב "שבת שבתון יהיה לארץ".

• ישנם ג' מצוות כלליות בשנת השמיטה:

- א. לשבות הארץ מעבודת הקרקע.
- ב. שמיטת הפירות, הפקרת תנובת השדה וקדושת פירות שביעית.
- ג. שמיטת כספים.

• שביעית בזמן הזה דאורייתא

או דרבנן

מ"ק (ב): אמר אביי – שביעית בזמן הזה דרבנן היא, דתניא, רבי אומר: (דברים ט"ו) "וזה דבר השמטה שמוט", בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים.

• פרשיות השמיטה בתורה:

א. הפן החברתי: שמות (כג, י-יא): וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָהּ וְאָכְלוּ אֲבִיבֵי עַמְּךָ וַיִּתְּרָם תֹּאכַל חֵיִת הַשְּׂדֵה כִּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

ב. הפן ההלכתי: ויקרא (כה, א-ז): וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבֵאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ שְׁבַת לַה': שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרַמְּךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבַת לַה' שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר: (ה) אֶת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֵנְבֵי זִיתְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: (ו) וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֹאֲכֹלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וְלֹאֲמֹתְךָ וְלִשְׁכִירְךָ וְלִתְנוֹשְׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: (ז) וּלְבִהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֲרָצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל:

• הטעמים לשמיטה

בין אדם למקום:

א. הכרה באדנות ה' ובחידוש העולם, ששביעית דומה לשבת (כמו שבשבת מראים אדנות ה' כך בשביעית, וכמו שהשבת מראה על חידוש העולם כן השמיטה).

ב. חיזור האמונה בה', כמאמר התוס' (שבת

כוונת הקבלה בתפילה, אבל בחו"ל ממשיכים בכוונות.

• **סוגי פירות שיש לנו בשביעית**

א. פירות מהיתר מכירה: פירות שבאו מקרקע ארץ ישראל שנמכרה לגוי בהיתר מכירה של הרבנות.

ב. פירות אוצר ב"ד: קרקע שב"ד או שולחיו קוטפים ממנו הפירות ומחלקים לעל ישראל בחינם, למעט הוצאות.

ג. מצע מנותק: בתוך חממות פרסו ע"ג הקרקע ניילון עבה ושמו בתוכו עפר וזרעו שם (מקור ההיתר זריעה בעציץ שאינו נקוב, בתוך הבית עם תקרה).

ד. יבול שיטית: ירקות שנשמרו בהקפאה משנה שיטית (כגול: בצל, תפוחי אדמה, גזר וכו').

ה. ערבה דרומית: באזור זה קל יותר (שמא אין דינו כארץ ישראל, ואין בו איסור ספיחים).

ו. יבול נוכרי: פירות וירקות מקרקע גוי (לא מהיתר מכירה אלא קרקע של הגוי).

משמע שחכמים חולקים, וס"ל ששביעת הזמו הזה דאורייתא.

ונחלקו האחרונים להלכה:

• **י"א** – שהוא מדרבנן, כמו רב. כ"פ רש"י, תוס', רשב"א, ר"ן, רמ"ה, יראחם, סמ"ג, טור ורוב הפוסקים.

• **וי"א** – שהוא מדאורייתא. כן נרה מהרמב"ן והרא"ש.

• **וי"א** – שהיא חומרה בעלמא. כ"פ הרז"ה והראב"ד.

ילקוט יוסף (א, ט): לדעת רוב הפוסקים שהיא מדבנן, ולכן בכל ספק אזלינן לקולא (ספק דרבנן לקולא).

• **אמירת תיקון רחל בשביעית:**

אמת ליעקב: בנת השמיטה אין אומרים בתיקון חצות, תיקון רחל רק תיקון לאה, כיון שיש עילוי המלכות (שנקראת רחל) בשנת השמיטה, ונקרא שבת הארץ.

וכן הוא לפי הזוהר: שבשנת השמיטה יש שמחה מיוחדת, וזהו דוקא בארץ ישראל ולכן לא אומרים תיקון רחל.

כ"כ החסיד הראב"ד, חס"ל, רב פעלים וכף החיים סופר.

רב פעלים: וכן אין מכוונים בשנת השמיטה

פרק א: מלאכות האסורות בשביעית

ובו כ"ב הלכות

הלכה א: מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה

שביעית שנאמר (ויקרא כה, ב) : "ושבתה הארץ שבת לה" , ונאמר (שמות לד, כא) : "בחריש ובקציר תשבות".

וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר (ויקרא כה, ד) : "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

❖ שורשי הלכה

🔗 מצוות שביתה בשביעית

א. ויקרא (כה, א-ז): (א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ: (ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כְּרָמְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: (ד) וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שָׁבַת שְׂדֶךְךָ וְיָהִי לָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ שְׂדֶךְךָ לֹא תִזְרַע וְכְרָמְךָ לֹא תִזְמֹר: (ה) אֶת סִפְיֹת קִצְיֹךְ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיֹךְ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: (ו) וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֲכֹלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיֹךְ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: (ז) וּלְבַהֲמֹתֶיךָ וּלְחַיֵּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָל תְּבוּאָתָהּ לְאֵכֹל:

שמות (לד, כא): שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת בְּחָרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשָּׁבֵת. שביעית (א, ד): "בחריש ובקציר תשבות",

אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית (שאסור), אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית...

ר' ישמעאל אומר (פירוש לענין שבת): מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר (שדחה שבת).

פסק הרמב"ם: א. מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר (ויקרא כה, ב) : "ושבתה הארץ שבת לה" . ונאמר (שמות לד, כא) : "בחריש ובקציר תשבות".

🔗 העושה מלאכה בשביעית

והוסיף הרמב"ם: ב. וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה (מהפסוקים לעיל), ועבר על לא תעשה שנאמר (ויקרא כה, ד) : "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

❖ ענפי הלכה

אישור מוועד הבית למכור הגינה לגוי דרך הרבנות.

ב. (מביא הרב פרנק בהר צבי זרעים ב, לב-לד): האם זריעה שנעשית בגרמא נאסרה (כגון אדם שמפעיל את המכונה, ע"י שלוחץ על הכפתור ולאחר זמן מופעלת): אם האיסור הוא רק חובת גברא – לא נאסר, אבל אם הוא חובת חפצא אסור שהרי האדמה נזרעת.

ג. האם נשים גם כן חייבות בעשה זו אף על גב שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא?

מנחת חינוך – נשים חייבות. **מכל מקום** לדעת התוס' (קידושין לד.) הנשים פטורות.

ד. אמירה לגוי לעבוד בשדהו.

ה. שהשכיר שדהו לגוי בשביעית.

ו. לנוטע בערב שביעית אילן סרק שיגדל בשביעית (אבל באילן פרי אסור לכו"ע).

ילקוט יוסף (א, יז): דעת רוב הפוסקים שהאיסור בחפצא, שעל בעל השדה לדאוד שלא יעבדו בקרקע שלו. ולכן בכל הנ"ל יש לאסור.

ב. "ועבר על לא תעשה"

כסף משנה: אבל לא לוקה אלא על הזריעה או זמירה (שנחלקו במ"ק ג. האם יש מלקות על חרישה, ומספק לקולה).

דרך אמונה: לא תעשה - היינו על זריעה לאו דלא תזרע, ועל זמירה לאו דלא תזמור, והוא הדין על קצירה ועל בצירה כדלקמן ה"ב.

א.

"מצוות עשה לשבות"

שביעית איסור גברא או חפצא

יש לחקור האם החיוב בשביעית **שהארץ** תשבות (איסור חפצא) או האיסור על האדם לעבוד בקרקע (איסור גברא)?

▪ **מהאבן עזרא** (ויקרא כה, ב) משמע – אף כשהאדם לא עובד את הקרקע אסור לתת לאחרים לעבוד בקרקע שלו, שיש חיוב **שהקרקע תשבות** (איסור חפצא).

▪ **אבל תוס'** (ע"ז טו: ד"ה מי) – הציווי על האדם ולא על הקרקע (איסור גברא), ולכן אדם אחר שעובד בקרקע שלו הוא אינו עובר על איסור. כ"ד ספר שבת הארץ, מעדני שביעית הגרש"ז אויערבאך והחזו"א.

יש כמה נפק"מ במחלקות זו:

א. בית משותף שהדיירים אינם שומרי שמיטה, האם גם הוא עובר איסור כשמטפילים הדיירים בגינה?

לפי האבן עזרא – יש בזה ביטול עשה 'ושבתה הארץ'. כ"פ החתם סופר.

ולפי התוס' – אין בזה איסור תורה.

ולכן פסק מנחת שלמה (נא, ג): שיפקיר חלקו בשנת השמיטה לפני ג' אנשים. כ"פ משפטי ארץ (ה, ב) לרב אלישיב.

והוסיף ילקוט יוסף (ט, א) – יש עוד שני עצות: **בשעת** התשלום לועד בית יאמר שהוא עובר צרכים אחרים המותרים, או יבקש

הלכה ב: ^א אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל

הקצירה או על הבצירה, ^ב ואחד הכרם ואחד שאר האילנות.

הלכה ג: **זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חייב ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותן מכת מרדו (מדרבנן).**

❖ שורשי הלכה

א. איזה מלאכות מהתורה

א.ג. מ"ק (ג): אמר אביי – זריעה בכלל היתה, ולמה יצאתה להקיש אליה ולומר לך: מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה וכרם, אף כל שהיא עבודה שבשדה וכרם (כלומר: אף תולדות אסור מהתורה).

ר.בא אמר: מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא: דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב (כלומר שאינו חייב מהתורה אלא על: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה). **ופסק הרמב"ם כר.בא.**

פ.רש"י: זמירה בכלל זריעה - שדרכו של זומר לצמוחי פירי כזורע, בצירה בענבים כקצירה בתבואה - וקצירה אב מלאכה היא, בפרק כלל גדול (שבת עג, א) בצירה בכלל קצירה, דשניהן חותכין.

ד. פירוש הרדב"ז: וכיון שלא נתפרשו בתורה לענין שביעית אלא אלו, למדנו דעל שאר אבות נמי - לא מיחייב. ולמדנו שאף על פי שעשה תולדות אחרות של זריעה וקצירה זולת זמירה ובצירה - לא מיחייב. וזהו שכתב רבינו ועל שאר התולדות עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהם.

ב. מכילתא (כג): 'כן תעשה לכרמך לזיתך', והלא הכרם (ענבים), והזית בכלל היו ולמה

יצאו? להקיש אליהם, מה כרם מיוחד שהוא בעשה ועוברין עליו בלא תעשה כך כל שהוא בעשה עוברין עליו בלא תעשה.

ר.ב"ז - אף הכא נמי כיון ששאר האילנות יש בהם עשה עוברים עליהם בלא תעשה.

❖ ענפי הלכה

א. "אלא על הזריעה"

האם יש שיעור לחייב על

הזריעה?

לעניין שבת:

רש"י - שיעור זריעה בשבת כגרוגרת.

רמב"ם - בכל שהוא.

לעניין שביעית:

מנחת חינוך: אף שלרש"י יש שיעור זריעה בשבת, שאני שבת שצריך מלאכת מחשבת שהיא מלאכה חשובה ולכן צריכה שיעור, אבל לעניין שביעית לא מצינו שיעור. כ"פ הר צבי ואור לציון.

זריעה ע"י מכונה האם הוא אב

או תולדה (ספר שמיטה של הרב רימון)?

נחלקו האחרונים האם שינוי שאינו נוגע במעשה הזריעה או בתוצאה (כגון זריעה ע"י מכונה, אף שהפעולה היא שינוי מכל מקום התוצאה שווה), האם מקרי שינוי להחשיבו רק מדרבנן.

אבל התוספת יום טוב (שביעית ד, ד) מהרמב"ם משמע שאף זמירה אף בשאר אילנות מהתורה. כ"כ משנה ראשונה, אור שמח (הלכה טו).

איזה זמירה אסורה מהתורה?

זמירה האסורה היא זמירה שבאה להוסיף הצמחה, כגון שזומר ראשן של ענפים שיגדלו יותר, אבל בחותך עלים והבדים היבשים הוא מדרבנן.

אומנם צריך אומנות בזמירה, וכל זימור שאינו על צד הדקדוק עושה גרעון בפירות, ולכן אם מתכוון לזמור לצורך העצים שרי (חזו"א יט, יד).

(שם): ואם יש צורך בגיזום או פירוק העלים בשאר אילנות לצורך חיות האילן – יש להתיר במקום הפסד גדול (כשיש חשש שהעץ ימות) וטוב שיעשה בשינוי.

ילקוט יוסף (ז, ה): ענף שהותקף במזיקים ויש חשש שיתפשו לשאר הענפים מותר לגזום את הענף הפגוע.

גזום גדר חי שהוא לנוי

מרש"י (מ"ק ג): משמע שאין איסור זומר רק בגפן, ובשאר אילנות לא נקרא זמירה אלא קרסום והוא רק מדרבנן. כ"כ הרא"ש, ערוך בשם י"א, ר' גרשום, וכ"ד החזו"א.

ולפ"ז גיזום גדר חי הוא רק מדרבנן.

צד היתר נוסף מביא אור לציון (עמ' לא) – לדעת מומחים אין גיזום עוזר לצמיחה במקום שכבר הגר התמלא, ולכן יש היתר לגזום גדר חי.

ס' משפטי ארץ – בתנאי שהענפים צפופים ומלאים בעלים, אבל גדר שענפיה דלילים אסור.

▪ **הרב פרנק** (הר צבי או"ח א, כח) – זריעה ע"י מכונה היא שינוי כיוון שאינו זורע ביד, וכל שינוי בין בגוף הזריעה או בפעולה יצא מכלל אב, והוא תולדה.

▪ **אבל החזו"א** (כה, לה) – רק שינוי בגוף הזריעה מקרי שינוי, אבל אם הזריעה (התוצאה) שווה אלא שעשה ע"י מכונה לא מקרי שינוי והוא אב מלאכה.

העברת עציצים מבית לבית דרך

כיפת השמים

אור לציון (א, ה): העובר דירה ורצה להעביר את העציצים תחת כיפה השמים – יש להקל, שהרי עומד להכניסם מיד לדירה החדשה ולא חשיב זורע, שהרי אינו מתכוון לזרוע, ואף שהוא פסיק רישה כיון דלא איכפת ליה והוא דרבנן יש להקל. כ"כ ילקוט יוסף (ד, כז).

ב.

"ואחד שאר האילנות"

דין הזמירה בשאר אילנות

▪ **רשב"ם** (ב"ב פ): – קציצת בתולת השקמה אסורה מהתורה. כ"ד הריטב"א, רשב"א, ר"י מיגאש ותוספות יו"ט.

וכ"מ מהרמב"ם שכתב: א כרם ואחד שאר אילנות. משמע שחייב מהתורה על הזמירה אף בשאר אילנות. כ"פ ילקוט יוסף (ז, א).

אבל חזון איש – אין הכוונה שגם זמירה אסורה אף בשאר אילנות, שהרי כתוב בשביעית (ב, ג) שזירוד הוא הזימור, ואיסור זירוד מדרבנן (כמ"ש מ"ק ד). אלא כוונת הרמב"ם שבצירה אף בשאר אילנות אסורה מהתורה, אלא זמירה בשאר אילנות מדרבנן.

דרך אמונה (י): דוקא מלקות ליכא אבל איסור דאורייתא יש בחרישה מהלכה למשה מסיני (חזו"א שביעית סי' י"ז סק"א). וכן נטיעה אסור מהתורה בקל וחומר מזמירה אבל אין לוקין עליו (חזו"א שם סק"כ). אבל בשאר הדברים אין איסור כלל מהתורה כדלקמן ה"י רק מדרבנן.

כ"פ ילקוט יוסף (ט, ב) – מותר לגזום גדר חי כשמטרתו שישאר הגר ביופיו ולא ע"מ שיגדל עוד, דזהו אוקמי ולא אברוי, לאפוקי הרב טיקוצ'ינסקי – שאוסר.

"ועל שאר מלאכות שלא

נתפרשו"

דרך אמונה: היינו אלו שהן בשבת בכלל האבות כגון נוטע ומבריך.

"אינו לוקה"

הלכה ד: כיצד^א החופר^ב או החורש לצורך הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן.

ולכן פסק כאן... וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן.

ענפי הלכה

"החופר והחורש"

דרך אמונה: החילוק בין חופר לחורש הוא דחופר הוא במקום אחד וחורש הוא בכל הקרקע או בחלק מהקרקע. **לצורך הקרקע** - קאי גם על חופר וגם על חורש דדוקא לצורך הקרקע אסור אבל החופר לצורך בור מותר גם מדרבנן כדלקמן סוף פרק ב'. וכן החופר לצוד את האישות ואת העכברים מותר. **המסקל** - שמוציא האבנים מהשדה כדי שתהא ראויה לזריעה.

שורשי הלכה

א. מ"ק(ג): אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור (מפרש המב"ם היינו חופר) לכיסוח? תלמוד לומר: שדך לא (תזרע) כרמך לא (תזמור), לא כל מלאכה שבשדך (פירוש אסור כל מלאכה שבשדך), ולא כל מלאכה שבכרמך...

ב. (שם): איתמר, החורש בשביעית, רבי יוחנן ורבי אלעזר. חד אמר: לוקה, וחד אמר: **אינו לוקה.**

ומסקינן: (כל העבודת הנ"ל) מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

שביעית (ב, ב): מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה.

כותב המרב"ם הלכה א: וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה...

הקרקע לתועלת המטעים אסורה משום חורש, מכל מקום הוי רק דרבנן.

✎ איסור חרישה זריעה ע"י

טרקטור (ילקוט יוסף יא, ג)

יש לחקור אם כשעושה עבודה ומתכוון עליה, אלא שנעשית בגרמא, כגון מכונת החרישה שמופעלת והטרקטור מושך אותה והיא חורשת, האם הדבר מותר?

שביעית (ג, ד): המדייר שדהו עושה סהר לבית סאתיים (פירוש מעביר צאנו לתוך שדהו והם רועות שם ומזבלות הקרקע).

כ"פ הרמב"ם (ב, ד) וטעמו לפי שצאנו מוכיח עליו, שעושה לצורך הצאן. **משמע** שבלא טעם 'צאנו מוכיח עליו' **אסור אף שהוא גרמא**. ולפ"ז אף בטרקטור אסור אף שהוא גרמא.

כ"פ חזו"א (כה, לח) – שחרישה ע"י טרקטור נחשב לכוחו ולא גרמא **ואסור**. וכ"ה בזריעה. **כ"פ** אור לציון (עמוד ל') – שאף אם יפעיל המכונה בשלט רחוק יש לאסור כשמתכוון למלאכה. כ"פ ילקוט יוסף.

"או המזבל"

חזו"א (כא, יז): עץ תפוז שהוא מפונק ואם ימנעו ממנו ניכוש וזיבול פעמים שיהיה הפסד שיבש, לפי הריטב"א שכתב בשם י"א יש להתיר. כ"פ ילקוט יוסף (ג, א).

✎ האם נטיעה דאורייתא או דרבנן?

■ **מהרמב"ם משמע** – שכתב 'מכין אותו מכת מרדות' משמע שנטיעה אסורה **מדרבנן**. ומסביר מהריט"ץ שיטת הרמב"ם – שרק מלאכה **שמצמיחה בשביעית** את היבול

המבריד - מבריד היינו שנותן ענף מחובר בארץ ומוציאו במקום אחר ויוצא ממנו אילן אחר. **ומרכיב** - היינו שנותן ענף מאילן זה ע"ג אילן אחר ומתאחין.

✎ איסור חרישה דאורייתא או דרבנן

● **שיטת הרמב"ם**: בשיטת הרמב"ם שנה לכאורה: ב (א, א) הביא את הפסוק "בחריש וקציר תשבות", משמע דס"ל כר"ע (שביעית א, ד) שהפסוק מדבר לעניין שביעית, וא"כ חרישה מדאורייתא.

אך ב (א, ד) פסק שחורש לוקה **מדבריהם**, משמע שהוא מדרבנן. **ועל כן** נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם:

פאת השולחן (כ, א) – אסור מדרבנן.

ומנחת חינוך (קיב, א) – בחרישה יש איסור עשה ואין בו לא תעשה, משום כך לוקים רק מדרבנן. כ"כ חזו"א (יז, א).

● **שיטת הרדב"ז והר"י קורקוס** – ישנן ג' מיני חרישה:

(א). חרישה לתקן הקרקע – לא נאסרה מהתורה כלל, וזה שכתב הרמב"ם (ד) "החופר לצורך הקרקע" שאסור מדרבנן.

(ב). חרישה לכפות הזרעים, וזהו זריעה ממש ויש בו איסור דאורייתא.

(ג). חרישה לגדל האילנות, שהיא בכלל זריעה (כמו זמירה) שאסור מהתורה.

כלומר: חרישת שדה בור לצורך תיקון הקרקע אסורה רק מדרבנן, ואילו חרישה לתיקון הזרעים אסור בלאו ועשה.

מכל מקום חזו"א – חלק על הרדב"ז, בכל הסוגים הוי דאורייתא.

ואילו ילקוט יוסף (יא, ב) – כל עבודות הבאות להכשיר הקרקע לזריעה או להשביח

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק א

כ"פ חזו"א (יז, ב) – ואף לרמב"ם נטיעה אסורה מהתורה, ורק שלוקין מדרבנן כיון שאין האיסור נלמד רק מק"ו.
מכל מקום רוב הראשונים – ס"ל בדעת הרמב"ם שאסור רק מדרבנן (כ כפאת השולחן, מנחת חינוך, אגלי טל ובית הלוי).

התורה אסרה, ולכן אסור לזרוע ולזמור, אבל נטיעה אינו נהנה מהפרי בשביעית.

■ אבל הר"ש – נטיעה אסורה מהתורה, קל וחומר מזמירה, מה זמירה שהיא רק משביחה העץ אסורה מהתורה, נטיעה שמצמיחה העץ מתחילתו לא כל שכן שאסורה מהתורה.

הלכה ה: אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבולת מן האילנות, ולא יפרק העליון והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק, ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך, ולא יסוך את הפגיון, ולא ינקוב אותו, ולא יכרוך את הנטיעות, ולא יקטום אותם, ולא יפסג את האילנות וכן שאר כל עבודת האילן, ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות.

❖ שורשי הלכה

א. **ירושלמי** (שביעית ד, ד): רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית.

✓ **כסף משנה** – משמע רבנן חולקים ואוסרים.

ב. **שביעית** (ב, ב): מיבלין (חותכים את היבלות שבאילן) מפרקין (נוטלים עלים מהאילן להקל מעליו) מאבקין (מכסים בעפר דק שורשי האילן שנתגלו, והרמב"ם פירש - ולא יאבק את צמרתו באבק), מעשנין (מעלים עשן תחת האילן להמית התולעים שבו) עד ראש השנה. **משמע** שבשביעית אסור.

ג. **שם** (משנה ד): מזהמין את הנטיעות עד ראש השנה (הר"ש פירש - נטיעה שנקלפה מדביקים במקום הקלוף להבריאו. ✓ והרמב"ם פירוש - מושחים הנטיעות בשמן שריחו רע להבריח העופות).

ע"ז (ג): תרי זוהמומי הוי, חד לאוקומי אילנא (למנוע ממנו היזק לבד) ושרי, וחד לאברויי (להברות) אסור. **וכאן** הוי לאברויי, שעל ידי אכילת העוף הוא מתעכב הגידול, נמצא שהזיהום גורם לאילן לגדול וזהו אברויי שאסור.

ד. **שם** (משנה ה): סכין את הפגים (תאנים שלא הבשילו סכים אותם בשמן למהר בישולם). ומנקבים אותן (כדי שיכנס בהם השמן וימהרו להתבשל) עד ראש השנה. **משמע** שבשביעית אסור.

ה. **שם** (משנה ד): וכורכין את הנטיעות (הר"ש פירוש - במטלית להגן מהשמש או מהצינה. והרמב"ם פירוש - מקבצים הענפים וקושרים אותם למעלה שלא היו נוטים לארץ). וקומטין אותן (חותכים ראשי הענפים) עד ערב ראש השנה. **משמע** שבשביעית אסור.

איסור דרבנן (והיו שבות דשבות בדרבנן שיש להקל).

סוכה (מ): עצם בעלמא אין בהם קדושת שביעית. **משמע** שאין בהם איסור קצירה. **לפ"ז פסק במעדני ארץ** (ב) בשם הגרש"ז אויערבאך – שמותר לקצוץ סכך וערבות בשביעית בדרך הרגילה, וה"ה ללולים מותר אף שראויים למאכל בהמה לפי שאין דרך להאכילם לבהמה.

☞ **האם מותר לגדור שדהו ע"י**

נטיעת אילנות סרק לשמור שדהו?

תוספתא (שביעית ג, יא): רשב"ג אומר מותר ליטע אילן סרק לעשות סייג (גדר). **משמע** שלת"ק אסור.

■ **כ"פ** הגרי"מ טיקוצ'ינסקי (ספר השמיטה ג, יח יב) והחזו"א – לאסור.

■ **אולם** שו"ת מהרי"ל דיסקין (כז, כ"ד) – אסור ליטע עצי צבר אפילו לגדר מפני שמוציאים פירות הראויים. **משמע** שעצי סרק מותר כיון שלא מוציאים פירות.

כ"כ ס' תורת השמיטה, חזון יחזקאל ושבת הארץ. **כ"פ** ילקוט יוסף (ד, טז) בשם הגר"ע יוסף זצ"ל להתיר כיון ששביעית בימנו דרבנן.

☞ **לכסות הזרעים והאילנות ביריעות**

ניילון שלא ינזקו מפני שלגים

שביעית (ב, ד): כורכין הנטיעות וקומטין עד ר"ה.

פירוש הר"ש – כורכין מפני החמה והצינה. **כ"כ** הרש"ס. **משמע** שבשביעית עצמה אסור.

י"מ"ק (ג): מניין שמפסגין באילן (פרש"י – סומכים האילן שהוא רענן יותר מדאי) – תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא, לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך. **ופסק הרמב"ם**: שבכל אלו אין מלקות רק מכת מרדות מדרבנן (כדמסקין במ"ק ג. לעיל בלכה ד שכל עבודות הנ"ל מדרבנן).

❖ ענפי הלכה

א. **"אין נוטעים בשביעית"**

☞ **העברת אילן ממקום למקום עם**

גוש עפר

■ **הגרי"מ טיקוצ'ינסקי** (ספר השמיטה, ג, 1) – כמו לעניין ערלה כן לעניין שביעית, אם יכול לחיות עם העפר (תלוי במחלוקת שם: ג' ימים, חודש או ג' שנים) לא נחשב לנטיעה ומותר.

■ **אך ספר השמיטה** (עמוד ט') – יש לחלק בין ערלה לשביעית, כיון שסוף סוף נוטע ואסור. **כ"כ** משפטי ארץ בדעת החזו"א לאסור.

מכל מקום ילקוט יוסף (ד, יט): יש להקל כל שיכול לחות יד' יום, כיון שאיסור נטיעה מדרבנן (לרמב"ם וסייעתו) ושביעית בזמן הזה דרבנן, וכיון שהוא במחלוקת הוי ספק דרבנן לקולא.

"אפילו אילן סרק"

ילקוט יוסף (ד, יד): וכן אסור לזרוע פרחי נוי ודשאים. וי"א שהאיסור רק מדרבנן, וכן נראה עיקר.

מהרי"ל: במקום שהאוויר לא טוב ליושביה ונוטעים עצי איקליפטוס (אילן סרק) לזכך האוויר – יש להתיר ע"י גוי במקום הצורך. **כ"פ** ילקוט יוסף (ד, טו) – וטעמו לפי שהוא

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק א

ונחלקו האחרונים האם כן הדין לעניין שביעית, שיש לתת מנוחה לארץ:

■ **שבת הארץ** (א, ד) – העושה עבודות בקרקע כמו שאר שנים, אף שלא עבר על אבות או תולדות (אלא על מלאכות דרבנן) עבר על **עשה מהתורה**.

כ"כ מאור ישראל ע"פ רמב"ן הנ"ל.

■ **ילקוט יוסף** (ד, ג) – אינו עובר רק על איסור דרבנן, שהרמב"ן לא מיירי אלא בשבת שהם ימי מנוחה וקפדינן על טרחה, מה שאין כן שביעית. **ועוד** שיש חולקים על הרמב"ן אף לעניין שבת (ועדו ששביעית בזמן הזה דרבנן).

הדברה להרחקת מזיקים

שביעית (ב, ב): אין מעשנים בשביעית (היינו כדי להרוג התולעים הנמצאים בעץ).

■ **לפי הרמב"ם** – הטעם שאסור (אף שהוא להצלת העץ) כיון שבא להרוג התולעים **אופלי הפרי** (ולא פוגע בעץ עצמו). וכ"ד הרב קוק שרק להצלת הפרי אסור.

לפ"ז התולעים שפוגעים בעץ שרי.

■ **אולם החזו"א** – אף אם פוגעים רק בפרי מותר, ומה שהמשנה אוסרת לעשן כיון שהעישון מפטם הפירות (והוי אברוי שאסור) וכמ"ש התוס' והרא"ש.

להלכה פסק הגרש"ז אויערבאך (משפטי ארץ ד, טו) – יש להתיר לרסס בשביעית כדי להציל הפירות, וכדעת החזו"א. כ"פ ילקוט יוסף (ח, א).

דרך אמונה: מותר לתת שקיות ניילון על הפירות בעת גידולם על העץ, למנוע מהם נזק, אבל לא לתת לפרי צורה חיצונית מסוימת. **כ"כ** קהילות יעקב, משנת יוסף וילקוט יוסף (ח, ב).

והרמב"ם פ' – שכורכין היינו שמקבץ הענפים וקושרם שיעלו למעלה.

ילקוט יוסף (ח, ט): ואם עושה כן לצורך אוקמי אילנא ולא לתועלת ותוספת שבה לפרי יש להקל אף בשביעית, שהרי הרמב"ם פ' לעניין אחר.

זריעת גרעין של אילן האם אסור

משום נטיעה או זריעה?

חזו"א – הוי בכלל נטיעה (ולפי הרמב"ם אסור רק מדרבנן). כ"פ ילקוט יוסף (ד, יז).

והרב קוק – הוי בכלל זריעה (ואסור מהתורה).

ב.

"לא יחתוך היבולת"

דרך אמונה: היינו שגדל על גב העץ כמין יבלת ובתוכו תולעים (תוס' ורא"ש). והוא הדין כל מומין שנולדים באילן. **וי"א** דהיינו לחתוך הענפים היבשים שבאילן וזה נקרא יבלת (ר"ש).

ולא יפרק העליון – כדי להקל מן האילן. וכן אם יש אבנים על עיקרי האילן אין מפרקין אותן (רש"י), וכן אם יש רוב עפר על השרשין אין מפרקין אותן (תלמיד ר"י מפריש).

אדם שעשה שאר מלאכות

אדם שלא עשה מלאכות שהם אבות או תולדות, אלא שאר מלאכות (כגון עידור, כיסוח, ניכוש וכו') האסורים מדרבנן, האם עבר גם על עשה 'ושבתה הארץ שבת לה'?

כתב הרמב"ן לעניין שבת (פרשת אמור כ"ג, כ"ד): 'שבת שבתון' שיהא יום מנוחה ולא יום טורח, אף שלא עשה מלאכות האסורות צריך להימנע מטורח, כגון לשקול פירות וכו'.

כ"פ שו"ע (תקלז, יג) – ואף בשדה לבן הסמוך לשדה אילן מותר לצודן כדרכו.
כ"פ ילקוט יוסף (חג) – ואף מותר לתת להם סם להמיתם.

לצוד עכברים המפסידים לאילן

מ"ק (ו): צדין את האישות ואת העכברים משדה אילן ומשדה לבן כדרכן במועד ובשביעית (אף שמתקן השדה).
והחכמים אומרים – משדה אילן כדרכו (לפי שהפסדו מרובה) ומשדה לבן שלא כדרכו.

הלכה ו: אין מציתין את האור באישת הקנים מפני שהיא עבודת

קרקע,^ב ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול,^ג ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים,^ד ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרוע במוצאי שביעית,^ה ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו.

^אהשגת הראב"ד: אין מליתין את האור וכו' עד אבל אין משקין אותו. אמר אברהם: נ"א (נוסחא אחרת) ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית ומקיימין את העליון שבגג אבל אין משקין אותו.

פירש דרך אמונה: ואין מלמדין את הפרה לחרוש אפילו בשדה חברו שאין לו שום תועלת מזה דכיון דהוי חרישה ממש לא שרינן. אלא בחול - היינו בחול הגס שאין דרך לחרוש ולזרוע שם והכל יודעים שהוא רק ללמדה לחרוש.

^ג(שם): אין בודקין את הזרעים (אם יצמחו) באדמה בעציץ, אבל בודקין אותן בגללים בעציץ.

פירש דרך אמונה: ואין בודקין את הזרעים - היינו שרצונו לבדוק אם יצליח שם הזריעה, ודעתו לעוקרן קודם שיעשו פרי ומכל מקום אסור דגם הזרוע להתלמד ודעתו לעוקרו חייב.

בעציץ מלא גללים - היינו דווקא בזבל הגס שאין דרך לזרוע בו ויודעים שאין עושה אלא

שורשי הלכה

^א**ירושלמי** (שביעית ד ד): אין מציתין את האור באישת של קנים מפני שהיא עבודה רשב"ג מתיר.

רש"י: ש עושים כן כדי להצמיח יותר טוב.

והחזו"ן איש (יט, כ) – היינו קנים הרבה שגדלים רצופין זה אצל זה וכשרוצה לפנות המקום לזריעה מצית בהן האור ונשרפים, וכיון שמכווין לתועלת הצמיחה אסור בשביעית.

^ב(שם): ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחולות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפילו בתוך שדה מותר ובלבד שלא יסמוך את המענה.

ה. "משקין אותו"

לזרוע בגינה שעל הגג

הרא"ש בדיני ערלה – דינו כשדה לכל דבר וחייב בתו"מ וערלה, ול"ד לעציץ שאינו נקוב שפטרו כיון שהוא דבר המטלטל. כ"פ שו"ע (יו"ד רצד) לעניין ערלה.

אבל הרמב"ם (מעשר א יא) לעניין מעשרות – בצלים שהשרישו זה בצד זה אפילו השרישו בקרקע עלייה פטורין מן המעשרות, נפלה עליהן מפולת והרי הן מגולין הרי אלו כנטועין בשדה וחייבין במעשרות. **משמע** שעל הגג לא נחשב זריעה.

והתזון איש (שביעית סי' כ' סק"ו) פסק: גינה שעל הגג נוהג בו שביעית. **ודעת** הגר"א שאם נפלה עליו מפולת ואין רוצה בהשרשתו אין נוהג שביעית בעליה רק בארץ **ודעת** הרא"ש לחלק בין נפלה עליו מפולת דהוי זריעה לבין טומן [דלקמן הט"ו] שאין רוצה בהשרשתו. **ואם** זרע בכונה מודה הגר"א דנוהג גם על הגג.

גידולי מים

גידולי מים היינו שנותנים מים בתוך כלים וזורעים בתוכן בלי עפר. דנו האחרונים האם מותר לזרוע בגידול מים בשביעית:

תוספתא (כלאים א, ט): הזורע דבר המצמיח על גבי אמת המים פטור.

▪ **כ"פ** נחפה בכסף (יו"ד ה) – חבלצת שלוקחים ענף א' מהשורש ונותנים אותו במים עם מעט עפר, והולך וגדל כל ימי הקיץ – יש לאסור, ואם שם רק מים שרי.

לבדוק אבל בזבל הדק הוא בכלל עפר.

ד' (שם): ושורין אותן (הזרעים) בשביעית (כדי לזרוע) למוצאי שביעית.

פירש דרך אמונה: אף שבשבת הוא תולדה דזרוע, כאן מותר שאין זה עבודת קרקע, ובשביעית אין אסור אלא עבודת קרקע.

ה' (שם): ומקיימין את האלווי בראש הגג ולא משקין אותו.

פירוש דרך אמונה: האלווי הוא מיני ירקות שדרכן לעלות בראש הגג מאליהן.

כסף משנה: ומקיימים אותם – אף על פי שירקות רכין אין מקיימין אותן (כמו שיתבאר בפרק ד') מפני מראית העין שיבאו לומר שנזרעו בשביעית, אבל העולים בראש הגג אף על פי שהם רכים מותר לקיימם דליכא למיחש שיאמרו שנזרעו בשביעית שאין דרך לזרוע בגג אלא מאליו עולה ונראה שלכך היה שונה העלים להורות דברכים מיירי.

י' וגרסת הראב"ד: ומשיירין את הזרעים משביעית למוצאי שביעית ומקיימין את העלין שבגג אבל אין משקין אותו.

והרדב"ז – וקשיא לי מאי למימרא. ותו דלא הוי סיפא מעין רישא דאירי בזריעה בשביעית ושריית הזרעים התחלת זריעה היא ואפילו הכי מותר, ואפשר שהיא שנויה בטעות דומיא דרישא. כן תמה הכסף משנה על הראב"ד.

❖ ענפי הלכה

א. "אין מציתים את האור"

דרך אמונה: אבל אם מצוי נחשים בחצרו ורוצה לשרוף הקוצים שעלו שם כדי שלא יבואו הנחשים שם מותר.

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק א

שהמים הם במקום קרקע, כ"ד אור לציון (עמוד כה).

ילקוט יוסף: כיון שגידולי מים מותרים, מותר להניח גרעין של אבוקדו בצנצנת עם מים בלבד, וכן מותר לתת גרעיני חומס לתוך צמר גפן עם מים אף שהגרעינים מוציאים ענפים.

כן משמע משו"ת שדה הארץ ותורת השמיטה, והוכיחו כן מדברי הרמב"ם (שביעית א, ו) שמותר לשרות זרעים במים.

כ"פ חזו"א – זריעה במים אין דינה זריעה. כ"פ ילקוט יוסף (ד, לב).

■ **אומנם** שו"ת מהרי"ל דיסקין (כז, א) – **אסור** לזרוע זמורה על פני המים. כ"ד הר צבי (זרעים ב, לא), שבט הלוי (א, עא) – לפי

הלכה ז: ^א **סוקרין את האילן בסקרא, וטוענין אותו באבנים** ^ב **ועודרין תחת הגפנים, והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את הפצימים מותר.**

❖ שורשי הלכה

^א **ירושלמי** (שביעית ד, ד): תנא אילן שהוא מנבל פירותיו (שפירותיו מבלים ונופלים) סוקרין אותו בסקרא ומטעינן אותו אבנים (מכחישין ומתישינן אותו בשביל שיעשו פירות).

ובתוספתא פ"ק: סוקרין את האילן בסיקרא וטוענין אותו באבנים ואין חושש לא משום שביעית ולא משום דרכי האמורי, אילן שמשיר פירותיו סוקרין אותו כדי שיבקשו עליו רחמים וטוענין אותו באבנים דליכחוש חיליה.

^ב **מ"ק (ג):** מסקינן שיכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולעדור תחת הגפנים.

וקשקוש בשביעית מי שרי? והא כתיב (שמות כ"ג) "והשביעית תשמטנה ונטשתה". תשמטנה - מלקשקש, ונטשתה - מלסקל! - אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו; חד - אברויי אילני, וחד - סתומי פילי. אברויי אילן - אסור, סתומי פילי - שרי.

פרש"י: יקשקש - היינו עידור, אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזיתים. (ור"ח פירש - להסיר מיני פסולת מהאילן).

סתומי פילי - שמסתם בקעים של אילן. **שרי** - דאית ביה משום פסידא. **אברויי אילני אסור** - דהוי משום רווחא, והאי דשרי קשקוש - היינו סתומי פילי, והאי דאסיר - היינו אברויי אילני.

כסף משנה: ורש"י כתב דל"ג 'עודרים תחת הגפנים', משום דלעיל קתני מנין לעידור שאסור. והרמב"ם נראה שלא היה גורס ההיא שעידור אסור.

כ"פ הרמב"ם: ^א **סוקרין את האילן בסקרא, וטוענין אותו באבנים** ^ב **ועודרין תחת הגפנים, והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתום את הפצימים מותר.**

❖ ענפי הלכה

א. "סורקין את האילן בסקרא"

דרך אמונה: צובע אותו בצבע אדום ועושין זה לאילן שמשיר פירותיו כדי שיראו אנשים ויבקשו עליו רחמים. וכיון שאין זה אלא שלא ישיר פירותיו הו"ל אוקמי אילנא ומותר. ודוקא שלא ישיר פירותיו דהוי הצלת הפסד, אבל לעשות סגולה שיעשה פירות כגון לתלות עליו שטר לסגולה אסור (חזו"א שביעית סי' י"ט סק"כ).

ב. "עודרין תחת הגפנים"

ילקוט יוסף (יא, ט): ולכן מותר לעדור סביב האילן לצורך השקיה (שעושים כעין 'צלחות' לקבל המים). **משפטי ארץ** (עמ' 53) – וכן מותר לגדור סביב עץ צעיר כדי להגן עליו מעוברים ושבים, אחר שאין מלאכה בגוף האילן. כ"פ ילקוט יוסף (יא, י).

הלכה ח: משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה ^א **שצמאה ביותר,** ^ב **וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה - מושכין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה (וכ"ש אם רצופין יותר) משקין כל השדה בשבילן, וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו.**

❖ שורשי הלכה

^א **מ"ק** (ב) **משנה:** משקין בית השלחין במועד ובשביעית. בין ממעיין שיצא בתחילה, בין ממעיין שלא יצא בתחילה. אבל אין משקין לא ממי הגשמים, ולא ממי הקילון.

פרש"י: **בית השלחין** - שדה שהיא עומדת בהר, וצריך להשקותה תמיד משקין אותה, אפילו בחולו של מועד, לפי שהוא לו הפסד גדול אם אינו משקה אותה. **אבל לא ממי גשמים** - משום דאית ביה טירחא יתירא.

גמ': ומאי משמע דהאי בית השלחין לישנא דצחותא היא - דכתיב (דברים כ"ה) ואתה עיף ויגע ומתרגמין: ואת משלהי ולא.

🔗 הטען שמותר להשקות בית השלחים

גמ' (שם): אביי – כיון ששביעית דרבנן לא גזרו במקום הפסד, **ורבא** – שאיסור השקיה עצמה דרבנן ובמקום הפסד לא גזרו (אף בשביעת דאורייתא).

🔗 מה הדין בשאר מלאכות דרבנן במקום הפסד

• **הר"ש** – בכל מלאכות דרבנן התיירו במקום הפסד. **כ"ד הרמב"ם** (א, ח-י) שכתב "הואיל והאיסור מדבריהם". **כ"פ** רוב הראשונים – חזו"א (כא, יז) כ"ש

בימנו דאיכא תרי דרבנן.

● **נמ"י** – רק בהשקיה התירו כיו שאינה מלאכה חשובה. שמלאכה חשובה היא מלאכה שנעשית רק פעם בשנה, ושאיינה חשובה עושים כמה פעמים בשנה.

ב. **מ"ק** (ו:): **משנה**. רבי אליעזר בן יעקב אומר: מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה. זרעים שלא שנתו לפני המועד - לא ישקם במועד. וחכמים מתירין בזה ובזה.

שביעית (ב, י): מרביצין (מים בשביעית) בעפר לבן (פירוש הרמב"ם - שדה אילן). ראב"י - אוסר.

ירושלמי (ב, ז) - דין הרבצת בשדה לבן כמו השקאת על השדה. ולא נחלקו ר"ש וראב"י אלא כשהאילנות מרוחקין (שיש פחות מעשר אילנות בבית סאה) אבל כשיש עשרה אילנות בבית סאה אף ראב"י מודה (שמותר להשקות כל השדה).

פסק הרמב"ם - והלכה כאב"י.

[כלומר לראב"י: אם האילנות קרובים זה לזה משקים כל השדה ואם לאו לא משקים. וכן הדין בשדה לבן].

מרבציץ מים

רש"י - השקאה פורטא.

תוס' - השקאה גמורה רק בבית הבעל נקרא הרבצה.

והרמב"ם (בפירוש המשנית) - מזין רסיסי מים על העפר הלבן (אולי כפירוש רש"י).

ענפי הלכה

א. **"משקין בית השלחין"**

והחזו"א (כא, טז): פסק כר"ש (לעיל) להתיר בכל מלאכה דרבנן במקום הפסד (ול"ד השקיה), מכל מקום חשש לנמ"י והתיר רק בתרי דרבנן (בצירוף ששביעית בזמן הזה דרבנן, וא"כ הוי תרי דרבנן). **וכן** התיר כשיש רק הפסד לפירות ולא לעץ. כ"פ הרב קוק (שבת הארץ קונטרס אחרון ב, ב).

וכן מבואר במהרי"ל דסקין - להתיר הפסד הפירות.

מכל מקום מהרי"ט (ב, נב) - יש להתיר אף במלאכות דאורייתא, כיון ששביעית בזמן הזה דרבנן.

האם יש הגבלה בהשקיה

ב"י: לפי הרמב"ם כל שאפשר ע"י שינוי בלא הפסד ישנה.

חזו"א (כא, יז) - ולכן צריך לשקול כל עבודה ועבודה אם יש חשש שימות העץ, ואם אפשר פעם אחת ולא יעשה ב' פעמים.

ובספר הלכות שביעית (א, לה) - סתימת הפוסקים שאין צריך לשנות בכמות ההשקיה, דכיון שהתירו, מותר כל צרכו כמו בכל שנה, וה"מ בכמות ההשקיה אבל בזמנים יש למעט רק לעיתים רחוקות.

ובאור לצינון (עמ' לב) - רשאי להשקות כל צרכו כמו בחול המועד.

אור לצינון (שם): ודוקא בפירות וירקות שמותר לאוכלם מותר להשקות, וכן לצורך פרחים ובשמים שאינם אסורים משום ספיחים, אבל האסורים בספיחים אסור להשקותם. כ"כ שו"ת ברוך אברהם וילקוט יוסף (יב, ב).

האם השקיה בגרמא מותרת

"אבל לא ישקו כל השדה"

דרך אמונה: ובפרדסים שלנו אין כ"ז נוגע למעשה כי הם רצופים יותר מ' לבית סאה ומותר להשקות כל השדה.

"וכן עפר לבן מרביצין"

דעת הרמב"ם (פירוש המשניות): היינו אילנות הנטועים יותר מעשר לבית סאה שאסור להשקותן רק למשוך מאילן לאילן, אבל מותר להרביצין.

"מרביצין אותו במים"

חזון איש: ודעת הר"ש שאין להשקות רק בית השלחין (ולא בית הבעל), ואפשר שאף הרבצה מועטת אסור ואף שעושה כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית. אבל למעשה יש להקל בהרבצה גם בבית הבעל דהיינו לזרוק עליהן רסיסי מים כמו דרך סל.

וכל זה אם סגי להו בזה שאם לא כן זהו דין בית השלחין שמותר להשקות כל השדה בשבילן, וכן באילנות יש להתיר כדעת הרמב"ם שאם הם י' לבית סאה משקין כל השדה ואם מרווחין יותר מושכין המים מאילן לאילן ומרביצין אבל אין משקין.

"בשביל אילנות שלא יפסדו"

דרך אמונה: ה"ה אם יפסדו רוב הפירות מותר (כמו שיתבאר בהלכה י'). כ"כ קונטרס הלכות שביעית שהדפיס ר"ז שפירא.

"שלא יפסדו"

חזון איש (טז, יד): גם בספק שמא יפסדו מותר. וכן ירקות שנזרעו וצמחו לפני ר"ה דקי"ל שאין בהן משום ספיחין – מותר להשקותן שלא יתייבשו וימותו.

ילקוט יוסף (יב, ז): השוטף רצפת הבית והמים יורדים לחצר הבית ומשקה הצמחים – יש להקל אף שהמים יורדים מכוח דחיפתו לצינור המקלח לגינה, לפי ש –

(א). השקיה אסורה מדרבנן, ושביעית דרבנן, וכיון שאינו מתכוון שרי.

(ב). אף שהוא פסיק רישיה בדרבנן – שרי אף דניחא ליה, שהרי תה"ד התיר אף בשבת (פסיק רישיה בדרבנן).

(ג). בצירוף י"א שאין פסיק רישיה בשביעית (פירוש כשלא מתכוון מותר בשביעית אף בפסיק רישיה). כ"כ הגר"ע יוסף זצ"ל בשם אגורה באוהליך.

(ד). בצירוף דעת החזו"א (יט, יד) כשמתכוון בזמירה לעצים ולא איכפת ליה בתיקון האילן שרי אף שהוא פסיק רישיה.

ולכן מותר להתקין מזגן אף שמימיו נוזלים לגינה, כיון שאינו מתכוון (דהוי פסיק רישיה דלא ניה"ל). וכן מותר לשטוף רכב אף שמימיו הולכים לגינה.

להשקות עציצים שבבית

ילקוט יוסף (יב, י): מותר להשקות עציצים שבבית תחת התקרה כרגיל, שהרי הירושלמי הסתפק אם יש זריעה בבית, וכיון ששביעית דרבנן נקטינן לקולא.

אף אילנות הפקר מותר להשקותם, כיון שיש לו שייכות לפירות, שנאמר 'ואכלו אביוני עמך'.

ב.

"וכן שדה אילנות"

דרך אמונה: בחזו"א (שז, יג) מצדד דכל שדה האילנות כבית השלחין דמי וא"צ שיהא דוקא בית השלחין.

חזון איש - וכל מה שמותר לעשות מותר גם ע"י פועל יהודי והעבודות האסורות אסורות גם ע"י פועל גוי.

ובתשו' מבי"ט - התיר להשקות עשבי בושם וכיו"ב אף שהפסדן מועט [ובאופן שאין בהן איסור ספיחין כגון שנכנסין ממשית לשביעית או שהן דברים שאין זורעין אותן רוב בנ"א או שהן פרחים שעיקרן אילן ואף שיש בכל אלו קדושת שביעית] - מותר להשקותן.

קוטרס סדר השביעית (שהדפיס ר"ז שפירא) - וכן כל גינות נוי ופרחים המתקיימים משנה לשנה מותר להשקותן ולעבדם כדי קיומם שלא יפסדו רוב הצמחים אבל חרישה וזריעה אסורין אף בהן.

הלכה ט: **ועושין עוגיות לגפנים**, **ועושין את אמת המים כתחילה וממלאין את הנקעים מים.**

ובשביעית, **✓** וחכמים אומרים: עושין את האמה בתחילה בשביעית.

❖ שורשי הלכה

ב. מ"ק (ג.): יכול לא יקשקש תחת הזיתים, ולא יעדר תחת הגפנים, ולא ימלא נקעים מים, ולא יעשה עוגיות לגפנים - תלמוד לומר: שדך לא תזרע זריעה בכלל היתה, ולמה יצתה - להקיש אליה, לומר לך: מה זריעה מיוחדת, עבודה שבשדה ושבכרם - אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם.

פרש"י: יקשקש - היינו עידור, אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזיתים. **עוגיות** - חופר גומא תחת הגפן ליתן בו מים. **זריעה בכלל היתה** - ובשנה השביעית שבת שבתן וגו'. **אף כל עבודה שהיא בשדה ובכרם** - כגון כל הני פרטי, יצא קשקוש ועידור ומים בנקעים ועוגיות שאינן בשניהן כו'.

ב. מ"ק (ב.): משנה. משקין בית השלחין במועד ובשביעית. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין עושין את האמה בתחילה במועד

❖ ענפי הלכה

א. "עוגיות לגפנים"

דרך אמונה: וה"ה זיתים ושאר אילנות (מ"ק ד.).

חזו"א (שביעית סי' י"ז סקי"ט): ואין חילוק בזה בין כבר היו ונסתמו או לעשות בתחילה (שלא כרש"י).

ראב"ד ור"ש משניץ (תו"כ בהר פרשה א'): דוקא באופן שאינו עוֹדֵר אלא מקבץ העפר התיחוח שנתלש ועושה לו גידודין סביב שם.

ב. "אמת המים כתחילה"

ויש גורסים: 'ועושין את אמת המים בתחילה' כ"ה בכסף משנה ובהרבה דפוסים. ור"ל

"ממלאין הנקעים מים"

חזו"א (שם): לא מיירי בנקעים שתחת האילנות שזו השקאה היא ולא הותרה אלא במקום פסידא למשוך מאילן לאילן. **אלא** מיירי שעושה בין האילנות ומשם לוקח להשקות זרעים ואילנות (מפני שאינו אלא הכשר לעבודה ולא מקרי עבודה בשדה).

אפילו לעשות אמת המים חדשה שעדיין לא היתה מותר. וכ"ש אם היתה ונתקלקלה שמותר לתקנה (ר"י קורקוס).

חזו"א (שביעית י"ז כ): ואין חילוק אם זורק העפר חוץ לשדה או על אגפיה, ואין חשש שנראה שעודר. ומותר אף שאין הפסד. **ירושלמי** (שביעית ג ב): כ"ש שמותר לחפור אמה של בנין אפילו אין מונח שם סיד שיהא ניכר שהוא לבנין.

הלכה י: ומפני מה התירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו (דעת הרב).

ביאור דברי הרמב"ם: לא התירו להשקות בית השלחין ולהמשיך ולהרביץ באילנות (הלכה ה) אלא במקום הפסד (ואולי גם הלכה ט' לא התיר אלא במקום הפסד). וכין שאיסור מלאכות אלו מדרבנן, שאין אסור מהתורה אלא: זריעה, זמירה, קצירה ובצירה, כמ"ש בהלכה ב' (שבהם אין הפסד אין להתיר), לא גזרו על אלו.

❖ ענפי הלכה**#מלאכות דאורייתא לאוקמי****אילנא****אוקמי ואברוי**

ע"ז (נ): מותר לזהם עצים (הברחת תולעים מהעצים), אבל אסור לגזום. לזהם הוא אוקמי אילנה (שלא ימות האילן) ולכן מותר, לגזום הוא אברויי אילנא (לשבח האילן) ולכן אסור.

טען ההיתר באוקמי:

המיוחס לרש"י (מ"ק ג) – טעם ההיתר שלא יגרום הפסד.

אולם הריטב"א (שם) – לאוקמי אינו חשוב עבודה שאסורה בשביעית. וכמו שביאר רש"י (ע"ז נ): שדוקא מלאכות שמביאות להצמחת האילן מקרי מלאכה, אבל דבר שמעמיד האילן לא מקרי עבודה.

[**סיכום:** אוקמי אברויי

לדעת המיחוס לרש"י – אף אוקמי נחשב למלאכה, אלא שהתירו משום הפסד.

לריטב"א – אוקמי לא מקרי מלאכה כלל]

נפק"מ:

(א). מלאכה דאורייתא שנעשה לאוקמי אילנא.

פאת השולחן – מלאכות שבגוף האילן אסור אף שהוא לאוקמי, ולכן אסור לקצוץ קוצים אף שמזיקים לפירות, ומה שמותר הוא דוקא להעמיד העץ שלא ימות, אבל למנוע נזק לפירות לא. **כ"כ** מהרי"ל דדיסקין, שבת הארץ ומשנת יוסף.

אולם מדברי החזו"א (כא, יד) – לאוקמי שרי אף בעבודה בגוף האילן, ואם הקוצים רק מונעים מהפרי שלימות הגידול אסור כ"פ ילקוט יוסף (ז, יד).

פאת השולחן (ב, ה): מותר לקצוץ עלה מאשכול ענבים כדי שהאשכול לא יתקלקל, ולכתחילה יעשה בשינוי. כ"פ ילקוט יוסף (ז, כ).

האם טעם אוקי אילנא משום

הפסד?

הרב קוק – מלאכת אוקמי הותרה משום הפסד, ולכן אף במקום הפסד מותר רק באוקמי.

אולם החזו"א (יז, כז) – נראה שיש הבדל בין היתר משום הפסד לבין ההיתר משום אוקמי: ההיתר משום הפסד הוא רק דחייה של האיסור, ולכן יש לעשותה באופן מדוד, מה שאין כן היתר מקום אוקמי [ועוד נפק"מ מלאכה הותרה משום הפסד אי לדחותה לשביעית, מה שאין כן באוקמי].

"וימות כל עץ בה"

מה הדין אם ינזקו הפירות?

▪ **הרב קוק** (שבת הארץ א, ה) – רק כשהעץ ינזק וימות התירו (באוקמי אילנא), אבל אם ינזקו הפירות – אסור, שהרי הפירות ממילא הפקר הם.

▪ **לשיטת הריטב"א מותר**, כיון שאינה מלאכה כלל. **כ"ד רש"י** (ע"ז נ:) – אף במלאכות דאורייתא התירו לצורך הצלת האילן.

▪ **למיהוס לרש"י** – אסור, שהתירו מפני הפסד רק במלאכות דרבנן. **כ"פ הרמב"ם** – אין להתיר מלאכות דאורייתא לאוקמי אילנא, גם אם מטרתו להציל האילן שלא ימות. אבל במלאכות דרבנן לא אסרו אלא כדי להשביח האילן אבל להגן על האילן שלא ימות – מותר. **כ"כ** הרב קוק (שבת הארץ א, ה, סק"ב) והגרש"ז אויערבאך.

ילקוט יוסף (ו, 1): בימנו ששביעית דרבנן יש להקל כרש"י, וטוב שיעשה ע"י גוי, ואם אי אפשר יעשה בשינוי.

(ב) לדחות טיפולים לשנת השביעית (במלאכות דרבנן):

למיהוס לרש"י – אסור (שאין הפסד). **לריטב"א** – מותר, כיון שאינו מלאכה כלל.

(ג). לאוקמי כאשר אין הפסד, כגון לרסס הקרקע שלא יעלו בו עשבים שוטים:

למיהוס לרש"י – אסור. כ"פ הרב קוק (שבת הארץ א, ה, סק"ט). **לריטב"א** – מותר.

#ילקוט יוסף (א, יט): אף שלדעת הרמב"ם אין להתיר מלאכה דאורייתא אף לקיום האילן, עכ"ז ע"י גוי יש להתיר מס"ס: **שמא** – הלכה כמ"ד שגם במלאכה דאורייתא מותר לקיום (החולקים על הרמב"ם), **כ"פ החזו"א**, **ושמא** – ע"י גוי מותר (שבית הארץ ה, שרק על העובד יש איסור, דזהו איסור גברא).

עבודה בגוף האילן לאוקמי

אילנא

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק א

חזו"א (כ"א ז'): לענין גיזום ניכוש זיבול עידור בתפוז שהעץ מפונק מאד והוא לפעמים נפסד ויבש במניעתן - וכיון שהוא תרי דרבנן (שביעית בזה"ו דרבנן ותולדות דרבנן), נקטינן להקל. ולכן במקום הפסד שימות כל עץ או יופסדו כל הפירות יש להקל. מכל מקום יש לשקול כל פעולה האם מספיק פעם אחת בשביעת, או בערב שביעית בלבד.

קונטרס שנדפס ע"י ר"ז שפירא (יג) - בעבודות שדה גן פרדס כל עבודות הבאות להשביח את העץ או פריו - אסורות, ועבודות שהן נחוצות לקיומו ושמבלעדם ימות העץ או יפסדו רוב הפירות - הרי הן מותרות.

ואותו כלל נוגע גם בפרי אדמה שאין בהן איסור ספיחין. אבל חרישה וזריעה וזמירת הגפנים אסורות בשביעית אף אם הם לקיום האילן ופירותיו (כיון שהן דאורייתא).

■ **אבל החזו"א** (כא, ד) - אף להצלת הפירות שרי. ומ"ש הרמב"ם "שלא ימות כל עץ בה" כוונתו לפירות העץ. ואף שהפירות הפקר, מכל מקום נאכלים לרבים.

נפק"מ: טיפול בירקות הקדושים בקדושת שביעית שהם הפקר: לרב קוק - אסור לטפל בהם, כיון שהטיפול הוא רק לפרי ואין שום נזק לטווח ארוך (כיון שהם חד שנתיים).

אבל לחזו"א - שרי, כיון שיש נזק לירקות. **ילקוט יוסף** (ו, ז): להלכה, במלאכות דרבנן יש להקל בימנו במקום הפסד לירקות (כמו החזו"א).

וכן מותר להסיר העלים מהעץ כל שהסרת העלים באה להציל הפרי מריקבון (שהרי גם לצורך קיום הפרי חשוב לאוקמי אילנא). כ"פ פאת השולחן (א, ד).

כמו שבארנו

הלכה יא: ^א **משרבו האנסין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות (מזונות - וכ"ה בדפו"י וברמב"ם כת"י) לחיילותיהן - התירו לזרוע בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד.**

וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחנם כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה.

^ב **השגת הראב"ד:** ^ד **משרבו האנסים וכו'.** אמר אברהם: אנו קבלנו - 'האנסים' ארנונא שנוטל המלך חומץ מפירות הארץ, ומי שאינו עובדה גוזלין אותה ממנו. והמקומות שלא החזיקו בהם עולי צבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדצריהם בהם התירו לעבוד מפני האונס אצל לא צמה שהחזיקו.

נינהו - ארנונא. מכריז רבי ינאי: פוקו זרעו בשביעית, משום ארנונא.

❖ **שורשי הלכה**

^א **סנהדרין** (טו): משרבו האנסין, ומאי

"בחנם"

חזון איש: אבל לא בשכר. וכן אין היתר להשתכר בשדה גוי לעבוד בזה"ז משום כדי חייו.

דרך אמונה בשם חזון איש: השטחים הגובלים עם הגוים ושכבר ניסו השכנים הגוים להסיג גבולם ושהדבר מביא לידי פגישות מסוכנות ושאפשר למנוע הדבר בחרישה לחוד ושהחרישה הזאת לא תועיל לזריעה במוצאי שביעית קרוב הדבר שמצב זה חשוב כאונס ארנונא שמותר.

חזון איש (י"ח סק"ד): בשעת מצור ומלחמה ואין להם מה לאכול שביעית נידחת כמו שאר מצוות הנדחות מפני פיקח נפש. ולא אמרה תורה לסמוך על הברכה, להימנע מהשתדלות המחויבת בדרכי הטבע, וגם הברכה אפשר שיגרום החטא לקפחה. **והברכה** נאמרה אחרי אשר עשו את ההשתדלות או במקום שנפטרו מהשתדלות, ועד כמה להשתדל מסור לחכמים ע"פ עיון התורה ברוח קדשם.

ב. "השגות הראב"ד"

הראב"ד: מוסיף שני דברים:

- (א). ש'האנסים' הוא ארנונא שנוטל המלך חומש מפירות הארץ, ומי שאינו עובדה גוזלים אותה ממנו.
 (ב). ההיתר הוא רק במקום שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, שאינו דאורייתא. וכתירוץ ראשון של התוס' כ"פ רש"י – כיון ששביעית בזמן הזה דרבנן.

✓ **פרש"י:** ארנונא - מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה. **פוקו זרעו בשביעית** - שביעית בזמן הזה דרבנן, דבטלה קדושת הארץ.

✓ **והרדב"ז** – הרמב"ם מפרש 'ארנונא' שמטילין על ישראל לעשות מזונות לחיל המלך.
והערוך - היו מכריחין אותן ליתן לארוחת המלך.

למה התירו

תוס' (סנהדרין כו.): משרבו האנסין ומאי נינהו ארנונא - וא"ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא מדאורייתא? **וי"ל** דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן. כ"כ רש"י, כ"ד הראב"ד בהשגות.

אי נמי י"ל דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרעו ומתים בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש. כ"כ הרא"ש.

✓ **ראב"ד** – מפני שיגזלו קרקעותיהם, ומיירי במקום שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל.

❖ ענפי הלכה**"שצריכים להם עבדי המלך"**

חזו"א (כ, ד): לא שצריכים להגביל את כמות הזריעה, אלא להגביל רק לסוג העבודות הצריכות למלך.

"שכפאו אנס"

חזו"א (שם סק"ז): פירוש בשדהו של האנס.

וכתירוץ שני של התוס'.

והרמב"ם – סמך על הירושלמי שטעם כיון שיש פיקוח נפש לכן התירו (אף בדאורייתא).

הלכה יב: ^א הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד - יעקור, מפני שישראל חשוּדִין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים, יאמר המזיד שוגג הייתי.

❖ שורשי הלכה

הנוטע בשביעית

^א **גיטין** (נג): **תניא** (תרומות ב, ג): הנוטע בשבת, בשוגג - יקיים, במזיד - יעקור, ובשביעית, בין בשוגג בין במזיד - יעקור.

טעם שבשביעית אף בשוגג יעקור **מפני** שישראל חשוּדִין לשביעית (ויאמר שוגג הייתי, לכן גזרו שוגג אטו מזיד), מה שאין כן בשבת. **דבר** אחר שישראל מונין שני ערלה לשביעית וידעו הכל שנטעו בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית.

❖ ענפי הלכה

"שישראל חשוּדִים"

דרך אמונה: בגמרא יש שני טעמים לדבר: (א) ישראל חשוּדִים על השביעית. (ב) מפני שמונים שנות ערלה לפי השביעית. **ויש כמה נפק"מ בדבר.** (א) **ירושלמי** (תרומה): אם נטע בערב שביעית פחות מל' יום לפני שביעית, שמונין שני ערלה משביעית. **לפי** טעם שמונין - אסור, לפי טעם שנחשדו - מותר. שהרי בערב שביעית נטע ובזה"ז אין תוספות שביעית.

(ב) **שם:** אם נטע בסוף שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה. לפי הטעם נחשדו - אסור. אבל לטעם שמונין - מותר. שאין כאן שאין מונין כאן אלא משמינית. (ג) **שם:** אם מת הנוטע: לפי הטעם חשד לא קנסו את בנו, אבל לטעם מונין - שייך גם גבי בנו. (ד) **חזו"א** (כ"ב סק"ה): נטע אילן סרק או הבריך והרכיב באופן שמונין ערלה מהעץ הראשון: לטעם של מונים - אין כאן מונין. אבל יש כאן חשד. **והנה** הרמב"ם פסק לחומרא כב' הטעמים. דכאן הביא טעם דנחשדו, ולקמן ספ"ג הביא טעם דמונין. **אבל** דעת כמה ראשונים דלא קי"ל כטעם דמונין.

"יעקור"

חזו"א (י"ז כ"ה): ואם לא עקור הפירות מותרים. **וכן** אם נטען גוי, או מכזיב ולהלן שלא כבשו עולי בבל - א"צ לעקור. **ואם** מת קודם שיעקור מחייבים את היורש לעקור כדלקמן ספ"ג וכל זה בנוטע.

הלכה יג: ^אהחורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית - קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית. ^בואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו. ^גואם מת יזרענה בנו.

❖ שורשי הלכה

👁 לתקן שדהו לצורך זריעה

^א**שביעית** (ד,ב): שדה שנטייה (שנחרשה כדי לעקור קוציה) או שנדיירה (שעשאה דיר לצאנו כדי לזבלה שלא כדין) לא תזרע במוצאי שביעית (שקנסוהו חכמים, הואיל ויש בה השבחת הקרקע והכנתה לזריעה – ירושלמי).

^ב**שם** (משנה ג): חוכרין (לקבל שדה בחכירה, תמורת כו"כ כורים תבואה בשנה) נירין (שדה שנחרשה בשביעית) מן הגויים בשביעית אבל לא מישראל (שאסור להחזיק ידי עוברי עבירה).

^ג**גיטין** (מד:): וא"ר יוסי בר' חנינא, נקטינן: הטיבה ומת - בנו זרעה, אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן.

❖ ענפי הלכה

^א"החורש שדהו"

חזון איש (י"ט ז'): מיהו בזמן שהתירו לחרוש משום ארנונא (הלכה י"א) אף אם הוא חורש שלא מחמת אונס לא קנסוהו. אף אם חרש ב' פעמים שאסור, לא קנסוהו בזה.

"או נרה"

דרך אמונה: היינו שחרש חרישה ראשונה אף שהיא רק להמית הקוצים - קנסוהו. ילקוט יוסף (ז, כ"ד) - מיהו אם עבר וזימר שדהו בשביעית אין קונסים אותו שלא יזרע במוצאי שביעית, שלא קנסו אלא כשעשה בשביעית מעשה של הכנת הקרקע לזריעה,, אבל קצר שדהו באופן שאינו מכין לזריעה לא גזרו. כ"פ אור לציון (א, יט).

"או זבלה"

דרך אמונה: בין שזבלה ממש, או שהכניס שם דיר של בהמות שלא לפי ההלכה (לקמן בפ"ב).

חזו"א - ואף שזיבול אינו אלא איסור דרבנן מ"מ כיון שהוכנה לזריעה ויש שבח זבל בפירות קנסוהו.

👁 זיבל שדהו לצורך שמנית, וחזר

והסיר הזבל האם מותר לזרוע בשמינית?

רב פעלים: מי שעבר ובירר הפסולת בשבת באיסור שאסור לאכול כדין מבשל, וחזר ועירב בו הפסולת - מותר לאוכלו. **והראיה** (יו"ד שי"ג) המטיל מום בבכור אין שוחטים אותו עד שיפול בו מום אחר מעצמו. ילקוט יוסף (יא, ז) - לכן גם בזיבול שדהו בשביעית באיסור אם חזר והסיר הזיבול מותר לזרוע בו בשמינית ולא קנסוהו.

"שתהא יפה לזריעה"

דרך אמונה: אף שעושה כן למוציאי שביעית אסור (מעשה רוקח). **כ"ש** אם עשה כדי שיזרענה בשביעית עצמה שאסור.

חזו"א (י"ט, ב): **קונסים אותו** - אם אחרים עשו שלא מדעתו אין לקונסו, אלא אם כן כינונו לטובתו ולדעתו הרי הוא כאילו עשה.

"ואין חוכרין ממנו"

פר"ח: אפילו אחר שביעית אין חוכרין ממנו.

"כדי לזרעה"

דרך אמונה: כדי שלא ירויח מהעבירה שעשה.

ירושלמי והרא"ש - אם מכרה אסור ללוקח לזרעה כדי שלא ירויח שיקפצו קופצים לקנותה, ואם עבר וזרעה הזרעים מותרים. **ר"ש בן היתום** - ואפילו הוא עצמו עבר וזרעה אין הזרעים נאסרים אם אין בהן משום ספיחין כדלקמן רפ"ד.

ולקמן (ח, ח) ואם גוי עשה כן בשדהו מותר לישראל לחוכרה ממנו כדי לזרעה למוציאי שביעית. אבל מישראל חשוד אסור.

ג. "יזרעה בנו"

בכרורות (לד): דבבנו לא שייך לקנוס שלא עשה עבירה.

הלכה יד: ^אהמעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוציאי שביעית, ^באו שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי - לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוציאי שביעית.

אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסוהו.

❖ שורשי הלכה

^א**שביעית** (ד, ב): שדה שנתקוצה (שניטלו קוציה בשביעית כדי לתקנה לזרעה במוציאי שביעית) - תזרע במוציאי שביעית (שלא קנסו חז"ל על עבודה זו, כיון שעדיין לא ראויה לזריעה). **וכ"ה** בבכרות (לד):

פרש"י: **שנתקוצה** - שנטל קוציה ממנה **שהיו תלושין ומפוזרין בה. כ"כ התוס'** - שאם תלש קוצים המחוברים דאיכא איסורא דאורייתא בנטילתם שמייפה את הקרקע.

אבל רבנו גרשום (שם) - אפילו במחוברים לא קנסוהו, ותמה על התוס'.

^ב**והוסיף הרמב"ם** - או שסקל ממנה

❖ ענפי הלכה**א. "המעביר קוצים"**

דרך אמונה: אפילו קוצים מחוברים (כמ"ש רבנו גרשום), ואף על גב שעשה איסור כיון שאינו אלא הכשר לחרישה שלא נחרשה עדיין לא קנסוהו, וכן במסקל אפילו אבנים מחוברות.

ומותר לו לזרעה - כ"ש להחכירה או למוכרה לאחרים.

הלכה טו: א. הטומן לפת (או) וצנונות וכיוצא בהן בשביעית אם היו מקצת העליון מגולין - אינו חושש, ואם לאו – אסור (משום זורע).
ב. הטומן את הלוף וכיוצא בהן - לא יפחות מארבע קבים, על גובה טפח וטפח עפר על גביו, וטומנו במקום דריסת האדם כדי שלא יצמח.
ג. ומותר למרס באורז בשביעית אבל לא יכסח.

❖ שורשי הלכה

א. כלאים (א, ט): הטומן (באדמה) לפת וצנונות (אגודות, שזה מוכיח שאינו רוצה בהשרשתן) תחת הגפן (ה"ה תחת אילן אחר) אם היו מקצת עליו מגולין (זה לעניין שבת) - אינו חושש: לא משום כלאים (של ירק באילן, שאין זו דרך זריעה) ולא משום שביעית (שאינו נקרא זורע) ולא משום מעשרות (שאינו חייב לעשר הגידולים שהוסיפו בקרקע) וניטלים בשבת (שמותר לאחוז בעלים וליטלם ואין בזה משום תלישה).

ב. שביעית (ה, ב): הטומן את הלוף (מין בצל שנוהגים לטומנו לשם קיום) בשביעית (אסור לטומנו מפוזר שלא יהא נראה כזורע. כיצד?:)

רבי מאיר אומר לא יפחות מסאתים (ו' קבים) עד גובה ג' טפחים וטפח עפר על גביו (שיהא ניכר שטמנו לשם קיום ולא לזריעה).
וחכמים אומרים לא יפחות מארבעת קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו (ובנוסף) וטומנו במקום דריסת אדם (כדי שלא יצמח).

ג. שביעית (ב, י): ממרסין באורז בשביעית (אורז שהשריש לפני ר"ה של שביעית, מותר להשקותו בשביעית במים רבים, שהאורז זקוק למים רבים). **ר"ש** אומר אבל אין מכסחין (אין חותכים את העלים כדי להשביחו. ר"ש לא בא לחלוק אלא להוסיף על דברי חכמים).

✓ והלכה כחכמים שלא בא לחלוק אלא להוסיף על דברי חכמים.

❖ ענפי הלכה

א. "לפת וצנונות"

האם צריך להטמינם באגודה רי קורקוס ומעשה רוקח - ואין צריך להטמינם באגודה דוקא, שרק לגבי כלאים צריך אגודה שהחמירו מפני מראית העין. והר"ש - דגם כאן צריך דוקא אגודה.

"אינו חושש"

ילקוט יוסף (כג, ד): לפ"ז זרעים שהתפתחו כששהו במחסן אין בהם איסור ספיחים.

ב. "הטומן את הלוף"

חזו"א: וכאן מיירי שלא משאיר עליו מגולים, ולכן צריך תנאים נוספים.

"לא יפחות"

הר"ש: כי אם טמן דבר מועט מחזי כזורע אבל דבר מרובה ניכר שאין כוונתו אלא להטמין. כ"פ הרמב"ם בפירוש המשניות. **על גובה טפח** - שלא יפזרנו יותר שאז מחזי כזריעה.

יעשו כן יפסד האורז, ואם יש סוג אורז שלא נפסד אסור (חזו"א).

"מותר למרס באורז"

הר"ש: שמשקים עפר האורז ומערבבים המים בעפר שכן דרך לעשות באורז. ואם לא

הלכה טז: בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו, והוא שיטול הגס הגס כדי שלא יתכוין לנקות הארץ, אבל משדה חבירו נוטל בין דק בין גס. משרבו עוברי עבירה שמתכווין לנקות ואומרין הגס הגס אנו נוטלין, אסרו ליטול אדם משדהו אלא מתוך שדה חבירו והוא שלא ילקט בטובה, שלא יאמר לו ראה כמה טוב עשיתי לך שהרי נקיתי שדך.

❖ שורשי הלכה

ופירש פני משה: נחשדו להיות מלקטין בטובה - חזרו ונחשדו גם על כך שהיו מלקטין בהחזקת טובה זה לזה ואמרו שלא בטובה לקטנו: **התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי** - הכי תנינן לה בתוספתא (פ"ג) דכשאינן מביאין אלא מן הקרוב ומצוי אין חוששין שיחזיק לו טובה בשביל כך. **ראשונה ראשונה מתקיימת** - כלומר דר"ז קאמר דחזרו לומר שתקנה הראשונה מתקיימת דמלקטין אף משאינו קרוב ומצוי ושלא בטובה ואין חוששין שמא ילקטו בטובה:

מכל מקום הרמב"ם – לא הביא ירושלמי זה.

הקשה הרדב"ז: שאם זה מלקט משל חברו וגם חברו מלקט משלו, שהרי גומלים אחד לשני שכל אחד מתקן לחברו? **ותירץ** – לא התירו אלא בשני תנאים: א. שלא ילקטו אלא את הגס בלבד. ב. שלא יאמרו שכל אחד ילקט משל חברו, כלומר שלא יהא הסכם בניהם על זה, אלא ילקטו סתם.

שביעית (ד, א): בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס (הגס גס חוזר על מלקט משלו, שאף מתוך שלו מלקט את העצים והאבנים הגסים, כמו שמותר בשל חברו בין גסים או דקים, שהרי זה מוכיח שאין מתכוון לתקן שדהו אלא שצריך לעצים והאבנים - ירושלמי).

משרבו עוברי עבירה (שמלקטים גם את הדקים ואומרים ליקטנו את הגסים) התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה (שלא ילקט משדהו כלל, רק משדה חברו) שלא בטובה (ובלבד שחברו לא יחזיר לו טובה על כך) ואין צריך לומר שיקצץ להם מזונות (שיפסוק בעל השדה מזונות למלקטים).

ובירושלמי (שביעית ד, א) – מסיים: נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרין שלא בטובה ליקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי. **אמר** רבי זעירא ראשונה ראשונה מתקיימים.

❖ ענפי הלכה"מתוך שדהו"

חזו"א (י"ט, י"ד): דוקא אם צריך לעצים או האבנים לבנין אבל אם עושה לתקן הקרקע שיהא ראוי לזריעה אסור.

הגם הגס – ודוקא פעם ראשונה אבל אם אחר כך יבא ליטול עוד פעם מהגסים שבדקים אסור, שצריך שיהא ניכר שפוסה על הדקין ושלא יהא שטח שלא ישאר שם דקין, ובפעם ב' כבר אפשר שישאר שטח ריק, ולכן אסור. ולכן גם בפעם א' צריך לשייר מדה בינונית ולא רק הדקים שבדקים ביותר מהאי טעמא.

דרך אמונה – ואם כל שדהו מלאה גסין שעומדין בודאי להסקה מסופק בירושלמי אם מותר ליטלם.

"אסרו ליטול משדהו"

חזון איש: אלא אם כן הוא אבני כתף או שמניח את הנוגעות בארץ כדלקמן (ה"ב - י"ב).

"אלא מתוך שדה חברו"

ר"י קורקוס – בשל חברו מותר אף הדקים, כמו שהיה לפני הגזרה.

אבל הר"ש – אף בשל חברו מותר רק הגסים, כמו בשל לפני הגזרה. כ"פ הרא"ש.

"שלא ילקט בטובה"

הר"ש כהירושלמי שאחר כך אסרו אף בשל חברו, שנחשדו שעשו בטובה ואמרו שעשו בלא טובה. ואין להתיר אלא מן ההפקר. כ"כ הרא"ש, כ"פ הגר"א.

דרך אמונה: כמה טובה עשתי לך – שאז ודאי מכיין לתקן השדה וזה אסור.

פירוש המשניות לרמב"ם – וכן לא יאמר לו תלקט אתה משדי ואני אלקט משדך או אעשה לך ענין פלוני או אגמלך עליו וכ"ש שאסור לומר לו לקוט משדי ואתן לך מזונך.

הלכה יז: היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו מלקט ומביא לפניו (אפילו

הדקים – דרך אמונה), **שבהמתו מוכחת עליו, וכן אם היתה שם כירתו מלקט הכל ומדליק שכירתו מוכחת עליו.**

❖ שורשי הלכה

ירושלמי (שביעית ד, א): היתה בהמתו שם בהמתו מוכחת עליו, היתה כירתו שם כירתו מוכחת עליו.

פירש פני משה: היתה בהמתו שם – עומדת בתוך שדה שלו מלקט ואינו חושש שהרי בהמתו מוכחת עליו שהוא מלקט

להביא לפניו לאכול. וכן אם היתה הכירה שלו סמוכה לשדהו מלקט שהרי כירתו מוכחת עליו שמה שהוא מלקט להדליק הוא מלקט.

❖ ענפי הלכה"מלקט ומביא לפניו"

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק א

וכן מותר לנכש עשבים כדי שלא יהיו מסתור לנחשים, וכן למנוע שריפות. כ"כ מנחת יצחק (י, קטו). מכל מקום אין לעקרם מהשורש ולא במעדר אלא ביד. כ"כ דרך אמונה.

ולכן העושים בשדה 'מנגל' שצולים בשר על האש מותר להם לאסוף עצים לצורך כירתו.

חזו"א (יט, יד): מותר לקצוץ ענפים לסכך בהם סוכתו, שכל גיזום שאין בו כוונה לצימוח העץ ונעשה דרך הדיוט מותר.

כ"כ סק השמיטה (א, י) – ויעשה בצורה שאינה ניכרת לזמירה, רק כעין השחתה. כ"פ ילקוט יוסף (ז, י).

ס' המפתח בשם דבר השמיטה: לבהמתו מביא רק מה שצריכה ולא יותר (אבל לכירתו כתב הרמב"ם 'מלקט הכל', כיון שאין לו קצבה – כ"כ דרך אמונה בצינון ההלכה).

"כירתו... מלקט הכל"

רדב"ז: אפילו הדקין, ומיהו דוקא אם מלקט הגס והדק אבל אם מלקט הדק ומניח הגס אסור דניכר שרוצה לתקן שדהו.

ילקוט יוסף (ה, ג) – משמע כל שיש היכר אין איסור בדבר, ולכן מותר לסקל אבנים ממגרשי חנייה, מגרשי משחקים, ושבילי הליכה. כ"כ משפטי ארץ (ה, ו).

הלכה יח: הקוצץ אילן או שנים (פירוש שני אילנות) **לעצים - ה"ז מותר לשרשן, קצץ שלשה או יתר זה בצד זה - לא ישרש, שהרי מתקן את הארץ, אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ. בד"א מתוך שלו אבל משדה חברו מותר לשרש.**

במה דברים אמורים (שמחליק אסור לשרש) מתוך שלו אבל מתוך של חברו אף המחליק ישרש.

המדל

ר"ש – כדי שיגדלו הנשארים בריווח.
✓רמב"ם – מפני שצריך לעצים.

❖ ענפי הלכה**"לעצים"**

דרך אמונה: אבל אם כוונתו לתקן שדהו אסור. כ"ד הר"ש.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ד, ד): המדל בזיתים (פירוש מדלל, שעוקר אילן אחד או שנים בין האילנות שלא יהיו צפופים מדי):

בית שמאי - אומרים יגום (יקצץ האילן וישאיר שורשיו בארץ, שלא יהא נראה כמתקן שדהו). **וב"ה** אומרים – ישרש (מותר אף לעקור שורשיו, שהואיל ואינו עוקר רק אילנות בודדים אין בזה משום מתקן שדהו).

ומודים (ב"ה לב"ש) במחליק (בעוקר הרבה אילנות במקום אחד ועושה שטח ניכר חלק), עד שיגום (שיקצץ האילן ולא ישרש).

איזה הוא המדל (שלב"ה מותר אף לשרש) אחד או שנים, המחליק (שאף לב"ה אסור לשרש) שלשה זה בצד זה.

"משדה חברו מותר לשרש"

הר"ש: אפילו שלש ויותר, דכו"ע ידעי דלעצמים מתכוין דמה חושש לתקן קרקע חברו.

רדב"ז - ובלבד שלא יאמר לו שרש בשלי ואני אשרש בשלך.

הרמב"ם בפירוש המשניות): ה"ז מותר לשרשן - כיון שהוא מקום קטן לא יחשדוהו שעוקרן כדי לזרוע שם

"קיצץ שלושה או יותר"

דרך אמונה: ואם קיצץ תחילה שנים, ואחר כך נתרבו העלים וצריך לקצוץ עוד אחד – שרי, ולא חשיב ג' זה בצד זה.

ס' המפתח בשם דבר השמיטה: זה בצד זה - אבל זה שלא בצד זה אפילו הרבה מותר לשרש.

הלכה יט: המבקיע בזית ליטול עצים (לצורך הסקה, שהוא מותר – רמב"ם פירוש המשניות) - לא יחפה מקום הבקוע בעפר מפני שהיא עבודה, אבל מכסה באבנים או בקש.

❖ שורשי הלכה

שביעת (ד, ה): המבקיע בזית (שחותך גזרי עצים מהאילן בשביעית), לא יחפהו בעפר (לא יכסה מקום הביקוע בעפר, מפני שהעפר משביח האילן, ונמצא מתקן אילן בשביעית) אבל מכסה הוא (את הביקוע) באבנים או בקש (כדי לשמור עליו שלא ייבש, שכל עבודה שאינה אלא לקיום האילן מותרת).

הקוצץ קורות שקמה (אילן השקמה ענפיו קרויים 'קורות' לפי שהם משמשים קורות לבניין. אומרת המשנה שהקוצץ קורות השקמה -) לא יחפהו בעפר (לפי שהוא משבח האילן וכנ"ל), אבל מכסה הוא באבנים או בקש.

ובירושלמי (ב, ג): מה בין קשין מה בין עפר? קשין אינן אלא כמושיב שומר, עפר עושה לו טינא והיא גדילה מחמתו.

❖ שורשי אילן שנתגלו

• **מרש"י** (מ"ק ג.) משמע – שאף לכסות שורשי אילן שנתגלו אסור לכסות בשביעית. כ"מ מהר"ש, רע"ב והרא"ש.

• **אולם ברש"י** (סוכה מד.) – יש מתירים בזה (כדי למנוע ייבוש השורשים, והיינו 'קשקוש' שמותר). כ"כ הריא"ז.

כ"כ תורת שביעית – והטעם כיון שהוא לאוקמי אילנא.

וילקוט יוסף (ד, יב): אסור לכסות שורשי אילן שנתגלו, אלא אם כן יש חשש לבזק לעץ.

הלכה כ: המזנב בגפנים והקוצץ קנים - ה"ז קוצץ כדרכו, בקרדום,

ובמגל, ובמגירה, ובכל מה שירצה.

❖ שורשי הלכה

שביעת (ד, ו): המזנב (חותך קצת זמורות) בגפנים, והקוצץ קנים (שבאגם):
ר' יוסי הגלילי - אומר ירחיק טפח (מן הקרקע ויחתוך שלא יקצץ עד הקרקע שנראה שמתקן שדהו לזריעה).
ר"ע אומר - קוצץ כדרכו (וא"צ להרחיק טפח. ואף מותר לו להשתמש בכלי עבודה, כגון:), בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה.

❖ ענפי הלכה

"המזנב בגפנים"

חזו"א (י"ט, י"ד-ט"ו): אף שבגפנים יש איסור זמירה דאורייתא מ"מ כיון שכל זימור צריך דקדוק וחכמה וכל זימור שאינו על צד הדקדוק ניכר שאינו לעבודת האילן – מותר אם נתכוין לעצים. אבל אם עושהו על דעת הדקדוק אסור אף אם נתכוין לעצים לפי דעת התוס'.

"הקוצץ בקנים"

חזו"א (שם סקט"ו): מבואר בתוס' שבמקום שיש שינוי בעיקר העבודה אז אין חילוק בין עושה בשלו לעושה בשל אחרים, כגון קוצץ קורות שקמה ומזנב הגפן כשניכר שאין מדקדק - מותר אף בשלו. וכשמדקדק אסור אף בשל אחרים.
ובמקום שאין שינוי בעבודה, כגון מסקל עצים ומשרש זיתים - אז בשלו אסור ובשל אחרים מותר, ובקנים דמותר אף שאין שינוי משום דרוב קנים לצורך העצים והוא ידוע.

חזו"א (שם סקט"ו): אילני סרק שאין רוב העולם זומרין אותן מותר כל שאין מדקדק לעשות כדרך הזימור. **ואם** הוא הדיוט ואינו יודע דרך הזימור מותר לקצוץ דאף אם יזדמן בדקדוק הזמירה כיון שלא נתכוין.
ולכן מותר לקצוץ לצורך סכך בשביעית, כיון שאין בקי לעשות באופן שישביח האילן לא הוי זמירה.

הלכה כא: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית כדרך שקוצצין

בשאר השנים (כדלקמן סעיף כב), **מפני שקציצתה עבודת אילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף. ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה** (כרבי יהודה שם).

❖ שורשי הלכה

🌀 לקצוץ בתולת השקמה

שביעת (ד, ה): אין קוצצין בתולת שקמה (אילן שקמה שעדיין לא נקצץ נקרא 'בתולת שקמה') בשביעית מפני שהיא עבודה

(שהקציצה מועילה להשבחת השקמה, שעל ידי כך היא מגדלת קורות עבים יותר).
✓רבי יהודה אומר כדרכה (שרגילים לקוצצה, היינו מעשרה טפחים ולמטה) – אסור. אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ (כורת כל גזעה).

שזה יותר טוב לעצים נראה כעושה לעבודת האילן.

ה' שביעית למהרי"ל דיסקין: וכן הדין בקני הצוק"ר בשנה ראשונה.

"ואם צריך לעציה קוצץ"

טעם כשצריך לעציה מותר

רדב"ז: מפני שאין זו עבודת האילן ממש, וכיון שהוא משנה בקציצה הרי מתברר לנו שאין זו עבודת האילן אלא לעציה הוא צריך. ילקוט יוסף (ז, יב) – לפ"ז הרוצה לחתוך עצים המפריעים לעוברים ושבים – שרי שלא כרך זמירה (היינו שקוצץ מצד אחד), וכן ענפים המפריעים לחוטי החשמל מותר לקצץ.

ופסק הרמב"ם כרבי יהודה, והוסיף: ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.

רמב"ם (בפירוש המשניות): **שקמה** - מין תאנה יערית.

נידה (ח): בתולת שקמה נקרא כ"ז שלא נקצצה מימיה.

פרש"י: בפעם ראשונה כשנקצצה במקום עוביה מוציאה ענפים הרבה במקום החתך.

רא"ש: אבל אחר כך נקראת סדן השקמה, וקוצצין אותה כל שנה אבל אז אין קציצתה תועלת לצמיחה.

❖ ענפי הלכה

"אין קוצצין בתולת השקמה"

חזו"א (י"ט, י"ד): בפעם ראשונה אסור לקוצצה אפילו מכווין רק לעצים, ואפילו בשל אחרים אסור דכיון שאין קוצץ סמוך לארץ

הלכה כב: ^א **כיצד קוצצה, מעם הארץ** (ממש סמוך לארץ) **או למעלה מעשרה טפחים.**
^ב **אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית, לא שיעלה** (דזה הוי אברויי אילנא ואסור), **אלא שלא יוסיף** (ויבקע יותר).

^ב **שביעית** (ד, ו): אילן שנפשח (שנסדק) קושרים אותו (את האילן) בשביעית לא שיעלה (לא כדי שיבריא ויתאחה) אלא שלא יוסיף (להיסדק).

❖ ענפי הלכה

❖ שורשי הלכה

שביעית (ד, ה): אין קוצצין בתולת שקמה...

^א **רבי יהודה** אומר כדרכה (שרגילים לקוצצה, היינו מעשרה טפחים ולמטה) – אסור. אלא או מגביה עשרה טפחים או גומם מעל הארץ (כורת כל גזעה).

מכל מקום הרמב"ם – פסק כרבי יהודה. כ"פ הרשב"ם.

א. "מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים"

והרמ"ה (ב"ב פ:): – פסק אפילו מעם הארץ או למעלה מ' טפחים אסור, דגזרינן שמא יעשה באופן שמשבית, דס"ל שרבנן (חולקים על ר' יהודה) אוסרים בכל גוונא.

פרק ב: הוצאת זבלים ואבנים משדהו. בניית גדר.

ובו יד הלכות

הלכה א: ^אלא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית מפני שנראה כמזבל שדהו שתהיה יפה לזריעה, ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה - מותר, ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ והוא משיקשור המתוק. ^בולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהיה ניכרת שהיא אשפה ואם ירצה להוסיף (יותר מ 150 סאה) מוסיף, ^גהיה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך ^דולא יעשה בכל בית סאה יתר משלש אשפתות.

❖ שורשי הלכה

הקדמה: זיבול השדה אסור בשביעית, בין לצורך שביעית בין לצורך מוצאי שביעית. כל זמן שרגילים לזבל השדות אסור אף להוציא הזבלים לשדות לעשות מהם ערימות, שכן דרך המזבלים לעשות תחילה ערימות ואחר כך לזבל השדות, ויחשדו אותו שרוצה לזבל שדותיו. **משנתנו** מלמדת שאחר שעבר זמן הזיבול מותר להוציא הזבלים ולצוברו בערימות לצורך מוצאי שביעית.

שביעית (ב, ב): מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ראש השנה. ^א**שביעית** (ג, א): מאימתי מוציין זבלים לאשפתות (מאמתי זמן שמותר בשביעית להוציא זבלים לשדהו לצוברו ב' אשפתות', היינו ערימות לצורך שנת השמינית)? משיפסקו עובדי עבודה (משעה שיפסקו עובדי עבירה לעבוד שדותיהם לצורך השביעית, שאז יודעים שמוציאים הזבלים לצורך שנה השמינית) דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר משייבש המתוק (היינו

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ב

כחכמים) שאל לרבי חייא בר בא ואסר. (שאל) ליה רבי חנינא אמר שרא ליה.
כ"כ מראה פנים בדעת הרמב"ם להתיר (שכתב לתוך שדהו).
חזו"א (י"ה סק"ז) - שלא אסרו חכמים אלא את ההנחה בשדה.

"בתוך שדהו בשביעית"

חזו"א (י"ה סק"ז): אבל בתוספת שביעית מותר לעשות ג' אשפות לבית סאה, אף על פי שעדיין לא עבר זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ.

"העמיד ממנה אשפה מותר"

חזו"א (שם סק"ה): ונראה דאשפה היתה ידועה אופנה, ואינו רשאי לפזרה ולרדדה יותר מהרגיל דאם לא כן יוכל לפזר ע"פ כל השדה.

"משיקשור המתוק"

- **רמב"ם בפירוש המשניות** - מתוק הוא מין ירק מר ונקרא מתוק ע"ד סגי נהור.
 - **ערוך** - הם הדלועים המרים, ונקרא פקועות שדה וכשמתייבש צמח זה אז זה הזמן שפוסקים עובדי עבודה.
 - **הר"ש** (ט, ד) - הוא לחלוחית הקרקע.
 - **רע"ב** - ונקרא מתוק ע"ש (איוב כא) "מתקו לו רגבי נחל", שנותן מיתוק לשדה.
 - **ר"ש כאן** - הוא הזבל שממתק את הפירות.
 - **רא"ש** - וכשמחיל להתייבש מתעבה ומתקשר ושוב אין ראוי לזבל בו השנה עד שיחזור ויתלחלח בימות הגשמים.
- ירושלמי**: כיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש.

הזבל שהוא ממתק השדות).

רבי יוסי אומר משיקשור (המתוק, שיתייבש עד שישעו בומיני קשקים).

רמב"ם פירוש המשניות: כבר ידעת שעבודת הארץ בשנה שביעית אסורה, וזבול השדות מכלל עבודת הארץ, ולפיכך אסור לו בשביעית להוציא זבל ולעשות ממנו אשפה חוץ לעיר עד זמן ידוע.

ב. שביעית (ג, ב): עד כמה מזבלין (כמה ערימות ומה שיעור כל ערימה)?

עד שלש שלש אשפות לבית סאה (לשטח בית סאה שהוא 50 על 50 אמה, מוציא ג' אשפות, ערימות), של עשר עשר משפלות (שכל ערימה לפחות 10 משפלות, קופות), של לתך לתך (כל קופה לתך, היינו חצי כור שהוא 15 סאה. נמצא כל ערימה 150 סאה).

ג. שם (משנה ג): היה לו דבר מועט (מעט זבל ולא ככמויות הנ"ל), מוסיף עליו והולך (שאין צריך להוציא את כל הכמות בבת אחד). **ראב"י** אסור (מעט מעט), עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע (שאז ניכר שלא לצורך זיבול עשה כן).

ד. שם (משנה ב): מוסיפין על המשפלות (שיכול לתת יותר מעשר משפלות בערימה אחת), ואין מוסיפין על האשפות (אסור יותר משלוש אשפות לבית סאה, מפני שנראה מזבל שדהו). רבי שמעון אומר אף על האשפות (מוספים אף על האשפות. והלכה כת"ק).

❖ ענפי הלכה**"לא יוציא זבלים מחצירו"**

ירושלמי (שביעית לד): מהו שיהא מותר לעשות אשפה על פתח חצירו? סילני (שם

ב.

"פחותה מ 150 סאה"

חזו"א (י"ח סק"ח): היינו באין דעתו להוסיף עד השיעור, אבל אם דעתו להוסיף מותר כדבסמוך.

ג.

"דבר מועט מוסיף והולך"

חזו"א (י"ח סק"ח): פירוש שהיה לו זבל מועט בתוך ביתו מותר להוציאו ומוסיף עליו כל פעם והולך ובלבד שדעתו להוסיף עד השיעור. כן נראה מהרדב"ז.

ולא חיישינן שמא לא יהיו לו אחר כך להוסיף (ר"ד ערמאה). וכן לא חיישינן למראית העין

שיאמרו שמוציא לזבל שדהו דסלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה אשפה (ירושלמי). אבל לא יעשה כן יותר מג' מקומות בבית סאה (מאירי מ"ק ד:).

ד.

"יתר משלוש אשפתות"

ר"ד ערמאה: שנראה כמזבל כיון שכולו מלא בהרבה אשפתות, אבל אם שדה גדולה מותר לו לעשות בכל בית סאה ג' אשפתות כדבסמוך הלכה ב.

הלכה ב: והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה - עושה, והרוצה לעשות זבלו אוצר - עושה.

❖ **שורשי הלכה**

שביעית (ג, ג): עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה...
עושה אדם את זבלו אוצר (פירוש לצבור את כל זבלו בערימה אחת גדולה, אפילו יש בו יותר ג' אשפתות - ר"ש).

❖ **ענפי הלכה****"כל שדהו שלש שלש אשפתות"**

דרך אמונה: היינו בשדה גדולה עושה בכל בית סאה ממנה ג' אשפתות.

"זבלו אוצר - עושה"

חידושי מהרי"ח: אפילו ערימה גדולה שמתפשטת ברוחב יותר ונראה כמזבל השדה מותר.

הלכה ג: היה מעמיד הזבל על הסלע או שהעמיק בארץ ג' טפחים והערים הזבל (פירוש שעשה הזבל ערימה בתוך המקום שהעמיק), או שבנה על הארץ גובה ג' והעמיד עליו הזבל - אינו צריך שיעור, אפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה, בין גדולות בין קטנות - מותר, שהרי הדבר ניכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ג, ג): עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יתר מכאן מחציב (מניח האשפתות בצורה רגלי חצובה ולא בשורה ישרה) דברי רבי שמעון ו**חכמים** אוסרין (להוסיף על ג' אשפתות), עד שיעמיק שלשה (שיתן את האשפתות בבור עמוק ג' טפחים), או עד שיגביה שלשה (שיתן על מקום גבוה מהקרקע ג' טפחים, כדי שיהא ניכר שאינו מתכוון לזבל שדהו).

שם המשך המשנה: עושה אדם את זבלו אוצר רבי מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה.

היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך רבי אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על **הסלע** .]

דרך אמונה: ס"ל לרמב"ם שכמו ש"בהיה לו דבר מועט" מהני שיתנו על **הסלע** כן מהני על הסלע ברישא.

❖ ענפי הלכה"מעמיד הזבל על הסלע"

חזו"א (י"ח סק"ח): וא"צ שיהא הסלע גבוה ג' טפחים, וגם יכול לפזר יותר משיעור אשפתה שאין מזבלין סלע.

הר"ש בשם הירושלמי: וכן אם היה שם אבנים או צורות או סיד או גפסים מותר (דכל אלו אינם ראויים לזריעה).

"או שהעמיק ג'ט"

הרא"ש: דכיון דאותו מקום משונה משאר השדה לא מחזי כמזבל.

חזו"א (שם) – מיהו אסור לפזר שם יותר מאשפה אחת.

"בנה על הארץ גובה ג'"

נחלקו הראשונים איך הגביה:

■ **שיטת הראב"ד** – נותן שם עצים ואבנים להגביהו, שאם יתן שם עפר, נמצא מזבל העפר. כ"כ תוס' והרא"ש בשם הראב"ד, כ"כ ר"י מפאריש,

■ **אכן מהרמב"ם משמע** – שאף מילוי עפר מהני. כ"כ בהדיא המאירי. וביאר החזו"א – כיון שאותו מקום משונה לא מחזי שמזבל שדהו.

חזו"א – אבל כשחופר ומעמיק צריך לצבור העפר שהוציא משם לאשפתות שאם לא כן נראה כעודר.

"בין גדולות בין קטנות"

דרך אמונה: ר"ל אפילו קטנות משיעור 150 סאה מותר כאן.

מאירי - ואפילו עשה כן מפוזר בהרבה מקומות בשדהו.

הלכה ד: ^א מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוך

שדהו כדרך כל מכניסי זבל (ר"י קורקוס - היינו ג' אשפתות לבית סאה כנ"ל:), **והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן**

לתוכו, וכשיזבלו את כל הדיר מניח דופן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין.

השגת הראב"ד: מותר לחדם – אמר אברהם: עיקם עלינו את הדרך ובלבד לשון משנתנו ונתן את הראשון אחרון (שבתחילה כתב את הסיפא^א ואחר כתב הביא את הרישא 'המדייר').

כי לשון המשנה המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים ועוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית ונמלא מדייר בית ארבעת סאין וכו', ומוליא מן הסהר לתוך שדהו כדרך המזבלין.

והקשו בגמרא: אנו תנינן שדה שניטייבה או נדיירה (לא תזרע במוצאי שביעית – גיטין מד:) וכו', אלמא אסור לדייר. והכא את אמרת מותר? א"ר יונה מתניתין ברובה להעמיד כאן בתוך שדהו. פירוש לא לזבל אלא להעמיד קם לאנו לחלוב ולגזוז, עושה מחיכות לסהר וכו' וכשיתמלא זבל מוליאו לשדה כדרך המזבלין, פירוש כמו שפירשתי למעלה (ואם קשה על הרישא, שהרי אין היתר אלא ע"י שמדייר צאנו ומוציא ממנו לשדהו).

שנתמלא הסהר זבל, הרי הוא מוציא משם) ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין (לפי שיעור ג' אשפתות לבית סאה, כמו ששינו לעיל).

❖ שורשי הלכה

ב. שביעית (ג, ד): המדייר את שדהו (העושה שדהו כמין דיר לצאנו בשביעית, ונמצאת השדה מזדבלת) עושה סהר (מקום גדור מחיצות) לבית סאתים (לשטח של בית סאתיים, היינו 100 על 50 אמה).

עוקר שלש רוחות (כשנתמלא הסהר זבל, עוקר ממנו המחיצות מ' ג' רוחות) ומניח את האמצעית (ועושה ג' מחיצות בצד האחר של המחיצה האמצעית), נמצא מדייר בית ארבעה סאין (ולא יותר).

רשב"ג אומר בית שמנת סאין (מותר לעשות בתחילה בית סהר בת שמונה סאין. וי"מ – שעושה בתחילה בית סאתיים, כמו ת"ק, אלא שאחר כך עושה מכל צד סהר של בית סאתיים, נמצא שמונה סאים מלבד הסהר האמצעי).

א. ומוציא מן הסהר (מקום צאנו. אחר

❖ ענפי הלכה

א. "להוציא זבל מן הסהר"

תוס' יום טוב: הרמב"ם קמ"ל כאן דאע"ג דכבר יש לו דיר בשדהו מ"מ יכול ג"כ להוציא משם לעשות ג' אשפתות בתוך שדהו מהזבל חוץ מהדיר הזה, אבל אין מחויב לעשות כן ורשאי להשאירו ולזבל עם הזבל הזה במוצאי שביעית.

אבל דעת הר"ש והראב"ד מחויב להוציא מהדיר ולעשות מהזבל ג' אשפתות לבית סאה.

ב. "העושה דיר בתוך שדהו"

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ב

אם מכון לדיר אסור. ולדעת הראב"ד חייב לעשות אשפתות מהזבל שבדיר הראשון.

"מניח דופן אחד"

חזו"א (שם): שהחמירו חכמים שאין עושה השני אלא סמוך לראשון ויהיה רוח א' של שני שווה לראשון כדי שיתאחדו כסהר אחד.

"בית ארבעת סאין"

דרך אמונה: דהיינו רבוע של מאה על מאה שכל בית סאתים הוא מאה על חמשים.

ג. **"עיקס עלינו את הדרך"**

חזו"א: לא הטריחוהו חכמים ליתן אבנים או לוחות עץ ברצפת בדיר כדי שלא יזבל בשביעית, ואף על גב דניחא ליה בזיבול ההוא כיון שעיקרו להעמדת הצאן.

"לא יעשהו יתר על בית סאתים"

חזו"א: שגדרו חכמים שאין עושה בפעם א' יותר מבית סאתים.

דרך אמונה: ואם יש לו צאן הרבה ע"כ עושה להן סהר במקום שאינו עומד לזריעה או יעשה רצפה בסהר.

"כשיזבלו כל הדיר"

חזו"א (שם): ויכול לעשות סהר נוסף להעביר שם הצאן אם הוא לצרוך הצאן, אבל

הלכה ה: היתה כל שדהו בית ארבעת סאין - משייר ממנה מקצת מפני מראית העין, כדי שידעו הכל שהצאן הטילו בה ונדיירה, ולא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ג, ד): היתה כל שדהו בית ארבעת סאין (לא מדייר כל שדהו, אלא משייר ממנה מקצת (מקום שלא מדייר) מפני מראית העין (שלא יחשדוהו שהוא מתכוון לזבל שדהו).

❖ ענפי הלכה**"בית ארבעת סאין"**

הרא"ש: אבל אם לא היתה אלא בית סאתים א"צ לשייר.

הטילו בה ונדיירה, ולא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.

"משייר ממנה קצת"

דרך אמונה: ואין שיעור לשירור רק שיהא ניכר ששייר קצת, כדי שידעו הכל שהצאן

הלכה ו: לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע, ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים ברבוע ג' על ג' על רום ג' כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזו ה"ז מותר לנקר ממנו (ר"ל לקצוץ אבנים) בשביעית כל מה שירצה.

❖ שורשי הלכה

🔗 חציבת אבנים לצורך בניין

מהשדה

המסלק אבנים משדהו לתקנו וזריעה – אסור. ואם רוצה לחצוב אבנים משדהו לצורך בניין יש לעשות כן בצורה שלא יראה כמתקן שדהו בשביעית.

שביעית (ג, ה): לא יפתח אדם מחצב (מחציבה, מקום שחוצבים אבנים) בתחילה (פירוש שלא יתחיל לחצוב בשביעית) לתוך שדהו עד שיהיו בו (שמחצב) שלש מורביות (שלוש שורות זו על גבי זו) שהם שלש על שלש (אמות) על רום שלש (אמות, כלומר: שהסלע גדול כל כך עד שאפשר לחצוב ממנו לפחות שלוש שורות של אבנים זו על גב זו, כלומר אבן בגודל של קובייה של $3*3*3$ אמות), שיעורן עשרים ושבעה אבנים (כלומר $3*3*3=27$).

• **כן פירש הרש"ש** – שצריך שיהיו שם לפחות 27 אבנים של אמה על אמה על אמה.

• **והרא"ש** – אם המחצב בשיעור של 27 אבנים מותר, אבל אם המחצב יותר גדול

לא יחצב את כולו שיחשדוהו שלתקן שדהו הוא כיון שאין רואין אותו בונה בנין וגם יש בו יותר מדי לבנין קטן שאדם בונה בתוך ביתו.

• **✓ והרמב"ם** בפירוש המשניות פירש: **מחצב** - הוא המקום שחוצבין ממנו האבנים, מפני שהוא מתקן השדה כשמסיר ממנה האבנים. **שלש מורביות** - שלשה צבורי אבנים בולטים על פני הארץ. ואם התחיל לחצוב ממנו לפני שביעית והוציא ממנו עשרים ושבע אבנים הרי זה מותר לחצוב ממנו בשביעית.

• **והר"ש** פירש – היה סלע שמכוסה בעפר, אסור לחפור בשביעית לגלותו כדי לחצוב בו אבנים, שלא יאמרו עוור שדהו, אלא אם כן היה פתוח כדי לחצוב בו שלוש מורביות וכו'.

❖ ענפי הלכה

"לא יפתח מחצב בתחילה"

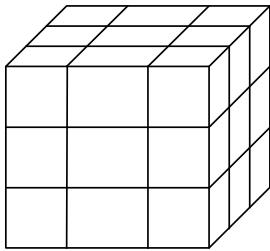
דרך אמונה: מפני שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע.

והר"ש (פ"ג מ"ה): פירש - כל אבן אמה על אמה ברום ג' אמות.

"כל מה שירצה"

חזו"א (י"ט סק"ד): ואפילו אבנים קטנות נוטל ואפילו בשדה שלו. **ירושלמי** (פ"ג ה"ד): מחצב שבינו לבין חברו ופתח בו חברו בהיתר מותר גם לו ואם חברו כבר גמר לחצוב עד הסוף אסור לו לחצוב אלא אם כן יהיה בשלו השיעור.

חזו"א (י"ט סק"ד): ואפילו אם רוצה ליטול רק האבנים הגדולות וגם להניח כל הנוגעות בארץ אסור.

"לתקן שדה נתכוון"

הר"ש: והר"ש פירש - מפני שנראה כעודר ואפילו שופך העפר חוץ לשדה או עושה מהם ג' אשפתות אסור.

"כל אבן אמה על אמה ברום"

אמה"

קובייה של שלוש על שלוש על שלוש אמות (27 אבנים)

הלכה ז: גדר של אבנים שיש בגובהו י' טפחים או יתר ורצה ליטול

כל אבניו - אם היו בו י' אבנים או יתר, כל אחת מהן משוי שנים (שישאו שני בני אדם) **או גדולות מזו ה"ז נוטל, שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל.**

היה פחות מיי' (טפחים בגובהו) או שהיו פחות מיי' אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים - נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ.

כלומר כדי להתיר לעקור כל הגדר צריך שלושה תנאים:
 (א). גובה הגדר י' טפחים.
 (ב). יש בו י' אבנים או יותר.
 (ג). כל אבן משא שני בני אדם או יותר.

אבן היא כדי משא שני בני אדם) - הרי אלו ינטלו.

שיעור גדר (גובה הגדר) עשרה טפחים, פחות מכן (אם הגדר פחות מכן או שאין בו י' אבנים, או שאין האבנים משא שני בני אדם)

❖ שורשי הלכה

🌀 סילוק גדר של אבנים

שביעת (ג, ו): גדר (העומד בשדה) שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים (שכל

"שהרואה יודע שלצורך אבנים"

תוס' אנשי שם בשם לח"מ: כאן הקלו יותר ממחצב, שכאן מותר אף שלא התחיל לפני שביעית (ב ג' תנאים שבסמוך), וטעמו כיון שאין דרך לפנות גדר ולזרוע מקומו ידעי כולם יודעים שצורך אבני בנין מסירו.

חזו"א (י"ט סק"ג) - כן הקילו בו יותר ממסקל כמו שיתבאר בהלכה י', כיון שעדיין לא זרע תחתיהן ולא נקרא שם שדה עליהן.

"בגובהו י' טפחים"

דרך אמונה: שבפחות מכאן אינו גדר אלא אבנים בעלמא (ודינו בהלכה י' בסמוך).

"הרי זה נוטל"

חזו"א (י"ט סק"ג): לרמב"ם נוטל רק את הגדולות אבל את הקטנות לא יטול (כדלעיל דין ב' ג') אלא אם כן מניח טפח הסמוך לארץ כדבסמוך.

ואף שגם נוח לו בניקיון המקום לזריעה, כיון שעיקרו לצורך האבנים מותר כמו שיתבאר בסמוך הלכה ח'.

חזו"א (י"ט סק"ג): אם מניח טפח הסמוך לארץ מותר לו ליטול אף הקטנים (לדעת הרמב"ם).

אבל לדעת הר"ש - שבכל גוונא מותר ליטול הגדולות שיש בהם שיעור אבני כתף (אף בלא תנאים אלו) כדבסמוך הלכה י"ב. אם כן כשיש התנאים מותר אף ליטול את הקטנות אף בלא להניח טפח.

אף שבמסקל אבנים אין צריך להניח טפח, רק שיניח הנוגעות בארץ, כאן שהוא גוש א' חששו שלא יזהרו להניח יפה וכמו במחצב.

"טפח סמוך לארץ"

מחצב וגוממו (אינו עוקר כל הגדר אלא עוקר האבנים), עד פחות מהארץ טפח (כלומר שמניח מן הגדר טפח, שלא יהא ראוי לזריעה).

❖ ענפי הלכה**"גדר של אבנים"**

ס' תפארת ישראל: ה' חילוקי דינים במסקל.

א. מחצב שמחובר מימי בראשית מפורש דינו בהלכה ו' (שצריך שיהא ראוי לחצוב ממנו כ"ז אבנים להר"ש, ולרבנו צריך שיהא חצוב כבר כ"ז אבנים),

ב. גדר שהוא תלוש וחיברו כבנין מפורש דינו כאן (שאם יש בו י' אבנים של משוי ב' וגבהו י"ט מותר לסלקו ואם לאו משאיר טפח סמוך לארץ).

ג. אבן תלוש שנתחבר ממילא (וזהו אבנים שהמחרישה עתידה לזעזען) ונתבאר דינו בהלכה ט' (שאם יש בו ב' אבנים של משוי שנים שנים מותר ליטול).

ד. אבן מטולטלת לגמרי ונתבאר דינו בהלכה י' (שנוטל העליונות ומניח הנוגעות בארץ).

ה. אבני כתף ונתבאר דינו בהלכה י"ב (שאם ניטלות ב' וג' על הכתף יכול ליטול).

דרך אמונה: חילוקי דינים בין הפוסקים כמות אבנים שמותר לטול:

בדין א: כו"ע אם יש בו השיעור מותר ליטול כולן אפילו הקטנים

ובדין ב' וג': לרמב"ם - אסור ליטול רק את הגדולים. לר"ש - מותר ליטול גם את הקטנים.

בדין ד': לכו"ע אין ליטול רק את העליונות.

בדין ה': לכו"ע אין ליטול רק את הגדולות.

תוספתא (פ"ג ה"ט): וכן גדר של עצים לא יעקרנו לגמרי אם מתכווין לתקן השדה, אבל אם צריך לעצים מותר.

הלכה ח: א. בד"א (שצריך להניח טפח סמוך לארץ בגדר) **בשנתכוון לתקן שדהו** (לצורך מוצאי שביעית), **(או) שהתחיל ליטול בשביעית, אבל אם לא נתכוון לתקן שדהו או שהתחיל מקודם שביעית** (שכבר נתפרסם שנוטל אבנים לבנין) - **נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום** (אפילו גדר קטן) **וגומם עד לארץ** (שאינן משאיר טפח), **וכן אם היה נוטל משדה חברו אף על פי שהוא קבלן גומם עד לארץ.**

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ג, ו): **בד"א** (שגוממו עד פחות מטפח) מתוך שלו (הגדר עומד בתוך שדהו) אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה ליטול (שהרי לא יחשדוהו שמתכוון לתקן שדה חבריו).

בד"א (שמתו שלו אסור ליטול אבנים אלא אם כן יש בגדר שיעור כנ"ל או שגוממו) בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית (שלא התחיל ליטול אבנים מהגדר בשביעית) אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל (בשביעית וגומם עד הארץ – רמב"ם).

כ"פ הרמב"ם.

אבל הר"ש הרא"ש – פירושו הסיפא בד"א שלא יפתח מחצב תחילה ושגוממו עד פחות טפח? מתוך שלו וכו', כלומר לפי הר"ש פירוש זה מוסבת הסיפא גם על ההלכה של המשנה הקודמת.

ובירושלמי (ג, ד): תני אמר רבי יודא **בד"א** בזמן שלא נתכוון לתיקון שדהו, אבל אם נתכוון לתיקון שדהו אפילו יותר מכאן מותר.

✓ **אמר רבן שמעון בן גמליאל [בד"א]** בזמן שלא נתכוון לתיקון שדהו אבל אם נתכוון

לתיקון שדהו אפילו פחות מכאן אסור. א"ר ביבי הורי רבי יוסי כהדא תניא לקולא.
✓ **כסף משנה** – והרמב"ם גרס תניא לחומרא.

❖ ענפי הלכה

"במה דברים אמורים"

חזו"א (י"ט סק"ד): זה קאי על גדר ולא על מחצב דשם אסור לפתוח גם כשאין מתכווין וכדלעיל בהלכה ו'.

"(או) שהתחיל ליטול בשביעית"

חזו"א (שם): הוא ט"ס וצ"ל והתחיל. וכ"ה ברמב"ם כת"י וכ"כ במשנה ראשונה. ואם לא נתכוון לתקן שדהו כלל ואין נוטל אלא בשביל האבנים, יכול ליטול אף אבנים הקטנות ואף בהתחיל בשביעית.

"משדה חברו"

חזו"א (שם ס"ק ז): דודאי לא ניחא ליה בתיקון שדהו ואין נוטל אלא בשביל האבנים, והו"ל כשלו כשאין מתכווין לתקן שדהו.

"אף על פי שהוא קבלן"

דרך אמונה: היינו שהוא אריס בקרקע מ"מ לא אמר' דניחא ליה בעבודת הקרקע כיון

שאין הקרקע שלו וכדבסמוך הי"ב (ע"ש פי' הר"ש).

הלכה ט: **אבנים שראויות שתזעזע אותן המחרישה** (אף שעתה עדיין לא נתלשו) **או שהיו מכוסות ונתגלו, אם יש בהן שתים של משוי שנים שנים - ה"ז מותר ליטול אותן, היו קטנות מזה לא ינטלו.**

❖ שורשי הלכה

שביעת (ג, ז): אבנים שזעזעתן המחרישה (ממקומם, או עתידה לזעזע אותם - ירושלמי) או שהיו מכוסות (בעפר) ונתגלו - אם יש בהם שתים (שתי אבנים) של משאוי שנים שנים (שכל אבן היא משא שני בני אדם, כמו אבנים שלוקחים לבניין) הרי אלו ינטלו (מותר ליטול כל האבנים אגב אבנים אלו - הר"ש).

חזו"א (שם סק"ד): ה"ז מותר ליטול אותן ואפילו אם ניחא ליה ג"כ בתיקון השדה כיון דעיקרו לצורך האבנים.

"מותר ליטול אותם"

הרש"ש (ג, ז) - את הגדולים אבל לא את הקטנים. כ"כ חזו"א.
הר"ש - מותר ליטול אף הקטנות מהן אגב הגדולות.
והרדב"ז - מותר ליטול אף הקטנים שזעזעתן המחרישה. כ"כ ר"י קורקוס.

❖ ענפי הלכה**"ונתגלו"**

הלכה י: **המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים - נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ** (אפילו מתחיל בשביעית). **וכן אם היה לו בשדהו גרגר של צורות, או גל של אבנים - נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, ואם יש תחתיהן סלע או קש - יטול את כולן.**

❖ שורשי הלכה

שביעית (ג, ז): המסקל את שדהו (המפנה אבנים משדהו לצורך האבנים - רמב"ם) נוטל

את העליונות (את האבנים העליונות) ומניח את הנוגעות בארץ (שאז ניכר שאינו מתכוון לתקן הקרקע).
וכן גרגר של צורות (גל קטן של אבנים קטנות

"גרגר של צרורות"

הרא"ש: מניח את הנוגעות בארץ - דכיון שאינו משליך כולן אינו נראה כמתקן שדהו. **חזו"א** (שם סק"א) - ואם הוא דבר העומד לפנותו, כמו כלי תשמיש - מותר ליטלו אף אם נוגע בארץ.

"תחתיהן סלע"

ר"י קורקוס: ואם יש סלע בקצת המקום אפשר שנוטל אפילו ממקום שאין תחתיו סלע, דכיון שרואין באותו מקום שיש תחתיו סלע שאין כוונתו לתקן שהרי אינו ראוי לזריעה ידעו שגם בקצת האחר אין כוונתו לתקן, וכן נראה מלשון הר"ש. **אבל** הרא"ש כתב סתם: כיון שאין המקום ראוי לזריעה.

- רמב"ם) או גל של אבנים (גדולות) - נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. **אם** יש תחתיהן סלע או קש (הואיל ואין המקום ראוי לזריעה) - הרי אלו ינטלו.

❖ ענפי הלכה**"שצריך לאבנים"**

ר"י קורקוס: היינו כשלא ניחא ליה כלל תיקון השדה אבל אם ניחא ליה גם תיקון השדה אסור גם אם מניח הנוגעות בארץ וגם באבני כתף ואף אם התחיל מערב שביעית. כ"כ חזו"א. **חזו"א** (שם סק"א) - ואם מתכוין ליפות השדה אסור גם בשל חברו.

"ומניח את הנוגעות בארץ"

חזו"א (סק"ד): אפילו הן קטנות, ואם הן אבני כתף נוטל אף הנוגעות בארץ כדבסמוך ה"ב.

הלכה יא: ^אלא ימלא אדם גיא עפר או יתקננו בעפר מפני שמתקן את הארץ, אבל עושה הוא חייץ על פני הגיא (פירוש מחיצה וגדר על פני הגיא), וכל אבן שיכול לפשוט את ידו וליטלה והוא עומד על שפת הגיא - הרי זו תנטל.

^בהשגת הראב"ד: לא ימלא אדם גיא עפר - אמר אברהם: המשנה לא דברה על זה כלל, אבל היא כך: אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים, מפני שמתקין לשביעית, אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שמתקן למוכאי שביעית. ולא יסמוך בעפר (פירוש המדרגות) (נ"א לא יסבך בעפר) אבל עושה אותה חייץ. כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטול הרי זו תינטל.

נמלא שעל המדרגה שעל שפת הגיא הוא מדבר כשבונה אותה בשביעית לא

יעשנה בעפר מפני שמכשירה לזריעה, אבל עושה הוא חייץ פירוש צאצנים, וכל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו כשעומד בר"ה וליטול אותה מתוך שדה חבירו תינטל, ואין כאן משום גזל, וזונון זה, אבל מתוך שדהו לא מפני שהוא רוצה בקיומו דמנכס ויהיב עשבא עליהון.

❖ שורשי הלכה

שביעת (ג, ח): אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים (בונים מדרגות כדי שלא יחליקו היורדים לקחת המים שנתקבצו שם, ואסור לבנותן ערב שביעית) מפני שהוא מתקנן לשביעית (שנראה כמתקן מדרגות להשקות שדהו בשביעית), אבל בונה הוא בשביעית משפסקו גשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית (לשנה השמינית).

ולא יסמוך בעפר (כשבונה המדרגות בשביעית או סוכר מקום יציאת המים לא יתן עפר וטיט בין האבנים), אבל עושה הוא חייץ (מחיצה של אבנים בלא עפר וטיט). כל אבן (שבשדהו) שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תנטל (מותר ליטלה לצורך בניית המחיצה).

כן פירש הר"ש, הרב ברטנורה ובעל תפארת ישראל – שהמדרגות לצורך השקאת שדותיו.

אבל הרמב"ם – המדרגות עשויות בשביל לרדת לתקן שדותיו שבגיא. **ולא יסמוך בעפר** – היינו בגאיות עצמן שלא יחזיר את העפר שבונה עליהן המדרגות לגאיות, ולא מיירי במדרגות. **אבל עושה מחיצה** – להבדיל אותו מגיא משדותיו.

והראב"ד – חולק, מיירי במדרגה שעל שפת הגיא, לא יעשנה בעפר לפי שמכשירה לזריעה, אבל עושה הוא חייץ, היינו אבנים.

סיכום: לא יסמוך עפר

א. רמב"ם – מיירי בגיא שמתקן הארץ.
ב. ראב"ד – מיירי במדרגות, שלא יתן שם לפי שמכשירה לזריעה,
כ"ד הר"ש – מיירי במדרגות שאין בעפר וטיט, כדי שיוכל לירד להשקות שדותיו.

יכול לפשוט ידו וליטלה

לפי הרמב"ם – במיירי באבנים שבשדהו. האבנים שיהיו קרובים לפי הגאיות כדי שיוכל להושיט ידו ולקחתם מותר לו לקחתם, ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא אינו מותר לו לקחתם, מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם נאמר שהוא לתקן שדהו נתכוון (כסף משנה בדעת הרמב"ם).

ולפי הראב"ד – מיירי באבנים שבשדהו חברו ומשום גזל. כל אבן שהוא יכול לפשוט כשעומד בר"ה וליטול אותה מתוך שדהו חברו תינטל ואין כאן משום גזל וכו' והוא על פי הירושלמי.

❖ ענפי הלכה

א. "לא ימלא גיא עפר"

חזו"א (שם סק"י): אף שמותר לבנות אז מדרגות מ"מ לא ימלא בעפר שמכשיר לזריעה. כגון אם בנה שם מדרגה לא יחזיר העפר לגיא כדי שישוה פניהם.

השדה. אבל אם צריך ללכת לקחת אבנים נראה כמסקל שדהו.

"הרי זו תנטל"

חזו"א (שם סק"ט, י): מותר לבנות מדרגות ע"פ הגאיות שנתמלאו מים לרדת לתוכן בזה"ז שאין נוהג תוס' שביעית ואפילו בשביעית עצמה. וכפירוש הר"ש והרא"ש, ואף הרמב"ם מודה לדין המדרגות.

שביעת (ג, ח): אין בונים מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים (בונים מדרגות כדי שלא יחליקו היורדים לקחת המים שנתקבצו שם, ואסור לבנותן ערב שביעית), מפני שהוא מתקן לשביעית (שנראה כמתקן מדרגות להשקות שדה בשביעית),

"אבל עושה הוא חייץ"

חזו"א (שם סק"ט): כשעושה החייץ לא ישפוך העפר שחופר לתוך הגיא מפני שמתקן הארץ. וכן לא יתן עפר על שפתו שמתקנו לזריעה אלא עושה מדרגה העליונה של אבנים (כ"כ הראב"ד).

"שיכול לפשוט ידו"

הר"ש: ואז יכול ליטול אף אבנים קטנות, לפי שדרך עבודתו נראה שאינו מהרווי להכו

הלכה יב: אבני כתף והם הנטלות ב' ג' על הכתף - מותר להביאן מכל מקום, בין משדה חבירו בין משדהו. וכן הקבלן מביא מכל מקום ואפילו אבנים גדולות, בין משדה שקבלה בין משדה שלא קבלה.

אבנים קטנות מאבני כתף).
ואלו הם אבני כתף כל שאינה יכולה להינטל באחת יד (אבן שאי אפשר ליטלה ביד אחת) דברי ר"מ (שדעתו אבני כתף היינו שכ"א מהן כבדה).
✓ **רבי יוסי** אומר אבני כתף כשמן (לשון

❖ שורשי הלכה

שביעת (ג, ט): אבני כתף (אבנים כבדות שנושאים בכתף) באות מכל מקום (מכל השדה). והקבלן (שבונה בניינים, ראה בסמוך פירוש הרמב"ם) מביא מכל מקום (אפילו

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ב

"אפילו אבנים גדולות"

חזון איש (שם): ט"ס וצריך להיות 'קטנות'. וכ"ה בדפו"י וברמב"ם כת"י, וכ"כ רוב המפרשים וכן העתיק ר"י קורקוס. ור"ל אפילו פחותין מאבני כתף, ואפילו הנוגעות בארץ.

"שדה שקיבלה"

הר"ש – קבלן היינו שקבל שדה באריסות לעבוד אותה, ואפ"ה מותר דלא נחשב כבעל השדה רק נחשב כנוטל משדה חברו. כ"ד הרמב"ם בפירוש המשניות והרע"ב. **הרא"ש** - קבלן הוא אדם שדרכו לעשות בנינים בקבלנות ולכן מותר ליטול אפילו מתוך שדהו זהכל יודעים שצריך אבנים לבנין.

רבים, היינו: כל שהן נטלות שתיים שלש על הכתף (שיכול האדם ליטול ב' ג' אבנים בכתף). **ירושלמי** (ז,ג) גמרא: אבני כתף באות מ"מ אפילו מתוך שלו (שהכל יודעים שאבנים אלו לבנין), והקבלן מביא מ"מ אפילו פחות מאבני כתף. **והרמב"ם**: קבלן – המקבל שדה באריסות וצריך אבנים לבנין, מותר אפילו משדה אריסות, לפי שאינה שדה שלו.

❖ ענפי הלכה**"מותר להביאן מכל מקום"**

חזו"א (שם סקט"ו): אפילו הן נוגעות בארץ. ואפילו כל שדהו לא היו רק אבני כתף ונוטל את כולן.

"בין משדהו"

דרך אמונה: ונראה דהיינו בנוטלן לבנין ולא ניחא ליה תיקון השדה אבל אם ניחא ליה גם תיקון השדה אסור.

הלכה יג:^א **פרצה שהיא סוגה בעפר** (שיש גדר מעפר ורוצה לסלקה ולבנות גדר אבנים – רדב"ז) **אם אינה מכשלת את הרבים אסור לבנותה, ואם היתה מכשלת את הרבים או שלא היתה סוגה בעפר אלא פתוחה לרה"ר מותר לבנותה.**

ג **שגת הראב"ד**: פרצה שהיא סוגה – אמר אברהם: זו הגירסא משוּבַּשַׁת מלאתיה **בירושלמי** (שביעית ג, ז) ולא יכולתי לתקנה (שאסר בינו לבין חברו), ואינה על הדרך שכתב הוא. ועוד תנן (מ"ק ו:): מקריין את הפרצה **במועד**, ובשביעית **בונה** כדרכו (משמע שבכל גוונא שרי, בין בינו לרה"ר או בינו לחברו).

❖ שורשי הלכה

א **ירושלמי** (מ"ק א, ד): משנה - ומקריין

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ב

מכשלת את הרבים, אבל אם היתה מכשלת הרבים אף על פי שאינה סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית.

והקשה הראב"ד בהשגות לעיל, על הירושלמי (ה, ז) שאוסר לבנות בינו לבין חברו (ומתיר רק בינו לרה"ר), שהרי במ"ק (ו:): משמע שמותר בכל גוונא.

את הפרצה במועד, ובשביעית בונה כדרכו. **גמ:** ובשביעית בונה כדרכו אבן על גבי צרור וצרור ע"ג אבן. **ובפירצה** שאינה סגה את העפר אבל פירצה שהיא היתה סגה את העפר אסור לגודרה בשביעית.

בשאינה מכשלת את הרבים אבל אם מכשלת הרבים אף על פי שהיא סגה את העפר - מותר לגודרה בשביעית (שלא יבוא לידי סכנה).

וכ"ה בירושלמי (שביעית ג, ז).

פירש פני משה: ובפירצה שאינה סגה את העפר – הא דהתירו לבנות פרצת הגדר בשביעית כדרכו דוקא בפירצה שאינה סגה את העפר כלומר שנפרצה לגמרי עד למטה סמוך לקרקע ואינה סוגה בעפר כלל, אבל אם היא עדיין סוגה וסתומה בעפר אלא שנפרצו האבנים ממנה לא, דמיחזי כמתקן לצורך הקרקע.

בשאינה מכשלת את הרבים – כלומר והא דאמרינן שאם היא סוגה בעפר אסור לגודרה, דווקא בשאינה מכשלת את הרבים העוברין שם, אבל מכשלת הרבים שמחמת שנפרצה והיא סמוכה לרשות הרבים נכשלין בה בני ר"ה העוברין בהאבנים הפרוצות וכיוצא בזה בכה"ג אעפ"י שהיא עדיין סוגה בעפר ואינה פרוצה לגמרי - מותר לגודרה בשביעית שלא להכשיל את הרבים.

ובירושלמי (שביעית ג, ז): רבי חייא בשם ר"י לא שנו (שמותר לגדור) אלא בינו לבין ר"ה, הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית, אבל במועד אפילו בינו לבין ר"ה אסור.

בפירצה סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית. ותני כן כל פירצה שהיא סגה בעפר אסור לגודרה בשביעית, ושאינו סגה את העפר מותר לגודרה בשביעית, שאינה

❖ **ענפי הלכה**א. **"פירצה"**

מו"ק (ז): פירצה של גינה אבל של חצר מותר בכל גוונא. כ"כ ר"י קורקוס.

"אינה מכשלת הרבים"

דרך אמונה: דהיינו כשאין התל גדול שרבים יכשלו בו - אסור לבנותה אלא ישאיר את התל עד אחר שביעית, ואפילו סמוכה לרה"ר דכיון שהיא סתומה עתה לא התירו לבנותה.

אבל עשו תל עפר גדול ביותר ורבים נכשלים בו ולכן יכול לסלקה ולבנות שם גדר (רדב"ז).

"אלא פתוחה לרה"ר"

חזו"א – לאו דוקא, דכאן אפילו פתוחה בינו לבין חברו מותר כיון שאינו אלא סותם הפירצה.

אבל המאירי והרדב"ז - דוקא בפתוחה לרה"ר ולא הבינו לבין חברו.

הלכה יד: אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדה לשדה חבירו, אבל בונה גדר בינו ובין ר"ה, ומותר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו כדרך כל מעמידין זבל (דהיינו ג' אשפתות לבית סאה), וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים.

❖ שורשי הלכה

א. ירושלמי (שביעית ג, ז): **משנה** - הבונה גדר בינו ובין ר"ה מותר להעמיק עד הסלע.
גמ: רבי חייא בשם ר"י לא שנו אלא בינו לבין ר"ה הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית.
הרא"ש: אסור לבנות גדר - דחיישינן שמא ימלך לזרוע אותו מקום ולא יעשה גדר.

הטעם שבינו לבין ר"ה מותר
הר"ש – שאין דרך לזרוע סמוך לרה"ר ואין כאן מקום חשד.
ורש"ס - שחששו להפסד מרובה שיגנבו לו הכל ולכן הקילו.

ב. שביעית (ג, י): הבונה גדר (בשביעית) בינו ובין רשות הרבים (שדהו גובלת לרה"ר) מותר להעמיק עד הסלע (מותר לחפור בעומק כדי לעשות יסודות, ואין חוששים שיאמרו עודר כדי לתקן לזיעה).

מה יעשה בעפר (שמוציא מהחפירה?) צוברו ברשות הרבים (ולא בשדהו, שלא יהא נראה כמתקן שדהו לזריעה), ומתקנו (שמפזר העפר הרה"ר ומשווה הגומות) דברי רבי יהושע.

✓ **רבי עקיבא אומר:** כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו (פירוש שאין

אדם רשאי לקלקל ברה"ר אף ע"מ לתקן), (אלא) מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין (שלוש אשפתות), וכן החופר בור ושיח ומערה.

❖ ענפי הלכה

א. "אסור לבנות"

ר"י קורקוס (ממו"ק ז): ודוקא בשדה אבל בחצר מותר לבנות.

ילקוט יוסף (ו, ד) – וכן מותר לבנות גדר בין שדהו לחצרו. וכן בין חצרו לחצר חבירו.

"בינו לבין ר"ה" (מותר)

פסקי הגרי"ל דיסקין: כן בינו לבין הגוי מותר. כ"פ ילקוט יוסף (ו, ד).

ב. "מותר להעמיק עד הסלע"

חי' מהרי"ח: היינו קרקע בתולה שלא נחפרה עדיין וקשה כסלע.

"צובר העפר בתוך שדהו"

הר"ש: אבל ברה"ר לא, שאסור ליחיד אפילו לתקן ברה"ר שמא ימלך ולא יתקן וישאר קלקול ברה"ר. וגם שמא ניחא להו לבני רה"ר בגומא.

"בור שיח ומערה"

תורת כהנים (בהר פרשה א) - וכן מותר לתקן את המקוואות.

ירושלמי (כלאים ה, א): מותר לחפור בורות שיחין ומערות בשביעית ואין בזה משום עבודת קרקע.

פרק ג: עבודה בערב שביעית בזמן הזה

ובו יא הלכות

הלכה א: ^אעבודת הארץ בשנה ששית: שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית. ^בודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח. ^גובזמן שאין מקדש - מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה (ראה להלן הלכה י"א מה העבודות האסורים גם בימנו).

❖ שורשי הלכה

מ"ק (ג): אמר רבי יצחק כי גמירי הילכתא (תוספת שביעת מערב שביעית), שלשים יום לפני ר"ה, ואתו אינהו ותקון מפסח ומעצרת והיינו דתנן: עד אימתי חורשין בשדה האילן וכו' ובה"א עד עצרת.

שביעית (א, א): עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בית שמאי אומרים כל

זמן שהוא יפה לפרי ובית הלל אומרים עד העצרת וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו. **שביעית (ב, א):** עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות, אמר ר' שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת. ^ג**מ"ק (ג):** אמר רב אשי ר"ג ובית דינו

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ג

היינו משום שאין רוב יושביה עליה, אבל אם יארע שיהיו רוב יושביה עליה יהיה מהתורה ומ"מ תוספת שביעית לא ינהג כיון שאין המקדש קיים.

ירולשמי (שביעית): תנו חכמים שאם ב"ד יראו שאין צורך יחזירו התקנה למקומה גם בזה"ז (שינהג כדין תורה).

ילקוט יוסף: אף שאין תוספת שביעית בימנו, מכל מקום צריך להוסיף מעט בערב ר"ה כמו בכל תוספת.

סבר לה כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה (ענין תוספת שביעית) וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא.

❖ **ענפי הלכה**

ג. **"בזמן שאין המקדש - מותרין"**

תוס' (מ"ק ד.): ומיהו משהו צריך להוסיף לפני ר"ה כדין כל תוספות יום טוב.

"כדין תורה"

דרך אמונה: ואף על גב דשביעית בזה"ז דרבנן כמו שכתב רבנו בפרק י' הלכה ט',

הלכות ב-י: כיון שהלכות אלו אינם נוהגים הזמן הזה, הובא רק לשון הרמב"ם

בלי פירוט שורשי הלכה, וענפי הלכה.

הלכה ב: אי זו היא שדה האילן, כל שלשה אילנות לבית סאה, אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל ואפילו הן של שלשה אנשים רואין אותן כאילו הם תאנים, אם ראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילם, והוא שיהיה רחוק בין כל אחד ואחד כדי שיהיה הבקר יכול לעבור בכליו.

הלכה ג: היו פחות משלשה לבית סאה, או שהיו שלשה ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יתר והשנים אינן ראויין לעשות, או שנים ראויין לעשות אפילו מאה מנה ואחד אינו עושה אין חורשין להן אלא לצרכם והוא מלוא האורה וסלו חוצה לו.

הלכה ד: היו מג' ועד תשעה וראויין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן ואף על פי שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות. +/השגת הראב"ד/ חורשין כל בית סאה כו' ואף על פי. א"א נ"ל מן הגמרא כמו שצריכים שלש אילנות שיהיו משולשים לששים מנה כן אמר זעירא ברבי חנינא שיהיו תשעה מתושעים לחשבון ששים מנה כל אחד יהיה ראוי לעשות תשיעית של ששים מנה רב ביבי בשם ר' חנינא דאמר משולשים קאי אשלשה אילנות וזעירא בר' חנינא דאמר מתושעים קאי אתשעה והוא הדין אחמשה וששה ושבעה דבעי מחומשים ומשוישים ומשובעים וכן לכולן עד שיהיו עשרה וזה המחבר לא כיון יפה. +

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ג

הלכה ה: היו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר בין עושין בין אינם עושין חורשין כל בית סאה בשבילן, עשר נטיעות מפוזרות לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ודבר זה הלכה למשה מסיני.

הלכה ו: היו עשויות שורה אחת (או) מוקפות עטרה אין חורשין להן אלא צרכן לכל אחד ואחד והדילועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה. +/השגת הראב"ד/ היו עשויות שורה אחת מוקפות, א"א נ"ל מן הגמרא דאו מוקפות עטרה קתני במתניתין. +

הלכה ז: אי זו היא נטיעה זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה.

הלכה ח: אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה הרי הוא כאילן, מטפח ולמטה הרי הוא כנטיעה.

הלכה ט: וכל הדברים האלו בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה, אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ר"ה, ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכורכין וקוטמין אותן, ועושין להם בתים ומשקין אותם, וסכין את הפגין, ומנקבין אותן, כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ר"ה של שביעית ואפילו בזמן המקדש.

הלכה י: פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין, ובזמן המקדש אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות ערב שביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן לשביעית.

דברים האסורים אף בזמן הזה: נטיעה, הרכבה ברכה

הלכה יא: אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם (אף בזה"ז) מפני מראית העין (היינו הטעם של מונין) שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו.
ב. נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום (היינו י"ד יום של קליטה ול' יום שיחשב שנה) יקיים, פחות מכן יעקור, ואם

לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.

❖ שורשי הלכה

🔗 תוספת שביעית בזמן הזה

א. שביעית (ב, ו): אין נוטעין (את האילן) ואין מבריכין (לכופף זמורה לארץ שתצמח) ואין מרכיבין (ענף של אילן באילן אחר) ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה. ואם נטע או הבריך או הרכיב **יעקור**. רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת. **✓רבי יוסי** ורבי שמעון אומרים לשתי שבתות.

🔗 טעם האיסור

- **רש"י ור"ת** – חפי שאסור לעץ להיקלט בקרקע בשביעית (לפי רש"י – אסור לעץ להיקלט אף בתוספת שביעית, ולכן צריך מ"ד יום לפני ר"ה. ולפי ר"ת – אסור שיקלט רק בשביעית ומספיק י"ד קודם ר"ה).
- **✓והרמב"ם** – אסור מדין מראית עין, מחשש הגמרא בגיטין, ולא משום תוספת שביעית, ולכן גם בימנו צריך מ"ד יום קודם ר"ה.

נפק"מ: לנוטע אילנות סרק ערב שביעית **לרמב"ם** – כיון שהטעם משום מראית עין, שיבואו למנות שנות ערלה מהשביעית – מותר, שאין איסור רק באילנות מאכל. **ולרש"י ור"ת** – שעצם הקליטה אסור, יש איסור אף באילן סרק.

הרב קוק (שבת הארץ ב, א), ומנחת שלמה: יש להחמיר כרש"י י"ד קודם ר"ה.

🔗 טעם שאם נטע שיעקור

ב. ✓גיטין (נ"ג): ישראל מונין לשביעית. ד"א נחשדו ישראל על השביעית (ואם יאמרו ששוגג מותר חיישין שיטע במזדו ויאמר שוגג הייתי ולכן קנסוהו דגם בשוגג יעקור).

פרש"י: מונין ישראל לשביעית – ישראל מונין שנות נטעותיהן לשביעית, לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי כשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית, הרואה מונה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית ואתי למשרי נטיעה בשביעית.

ירושלמי (שביעית ב, ד): לא עקר פירותיו מה הם?

- **הורי רב** בא ישפכו פירותיו.
- **✓אמר רב** בא אני לא נמיתי עמהם בעלייה, אמרי נצא לחוץ ללמוד, נפקו ושמעו לר' יונה ור' יצחק בר טבלאי בשם ר' אלעזר אין מוסיפין על הגזרה (פירוש ופירותיו מותרים).
- **✓כ"פ הרמ"ם** וכסף משנה – שאם לא עקר פירותיו מותרים. כ"פ יב"א (ז, עד' שפז).
- **אולם הר"י קורקוס** – הרמב"ן וקצת ראשונים אוסרים את הפירות אם לא עקר, כיון שבאו ע"י איסור שהיה חייב לעוקרם.
- **ירושלמי** (שביעית ב, ד): נטעו ומת, בנו מהו שיהא מותר לקיימו? תני ר' יעקב בר אביי דברדליה: נוטעו ומת בנו אסור לקיימו ואתיא כמ"ד מפני החשד.

כ"פ הרמב"ם: **ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.**

❖ ענפי הלכה

א. "אף בזמן הזה"

דרך אמונה: בירושלמי ג' נ"מ בין הטעמים (הנוטע בשוגג יעקור, אם משום חשד או משום שמונים לשביעית):

א. אם מת אם קנסו בנו שיעקור: דלטעם חשד - י"ל דבבנו לא קנסו, אבל לטעם מונין - אין נ"מ בינו לבין בנו, ובכל גוונא קנסו.

ב. כשנטע פחות מ"ד יום לפני שביעית דמונין שני ערלה משביעית כמבואר בפ"ט מעשר שני ה"ט: דלטעם חשד - אין כאן שהרי לא נטע בשביעית, אבל טעם מונין - יש כאן. כשנטע מ"ד יום לפני סוף שביעית דמונין משנה שמינית: דלטעם מונין - ליכא, אבל טעם חשד - איכא.

חזו"א (י"ז, כ"ב): והנה דעת הרמב"ם דקי"ל כב' הטעמים לחומרא.

ולכן פסק לעיל פ"א הי"ב לענין שביעית כטעם חשד, וכאן פסק לענין ערב שביעית כטעם מונין לחומרא ואסור גם בזה"ז משום מונין. וכ"ז הריטב"א.

אבל דעת תוס' והר"ן דבזה"ז מותר לנטוע עד ר"ה דלא קי"ל כטעם מונין.

👉 לנטוע אילנות סרק

חזו"א (כב, סק"ה): אבל אילן סרק נוטעים בזה"ז עד ר"ה דלא שייך בו מונין. כן מותר לזרוע עד ר"ה בזה"ז.

והמאמ"ר לגרי"מ אליהו - אין לחלק בין אילן סרק לאילן מאכל, וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב סתם "אין נוטעים אילנות" ולא חילק, כיון שטעם האיסור שיבואו לחשוד שנטע בשמיטה עצמה (כ"ד מהר"י קורקוס,

הגרש"ז אויערבאך במעדני ארץ ח, ד). ולפ"ז אין לחלק, מכל מקום המקל יש לו על מי לסמוך (למ"ד שטעם האיסור משום מונים לערלה, וטעם זה לא שייך באילנות סרק).

וילקוט יוסף (ב, ג) - לעיקר הדין אפשר לנטוע אילנות סרק עד סמוך לר"ה, מכל מקום לכתחילה עדיף לסיים עד טו באב ולא להיכנס למחלוקת.

ולפ"ז: מותר לזרוע פרחים העשויים רק לריח עד ער"ה כמו אילן סרק, מכל מקום טוב להקדים לזרוע כך שתהיה הקליטה לפני השמיטה.

"אין נוטעים אילנות"

ילקוט יוסף (ב, ב): שתיל של עץ מאכל הנטועם כבר בגוש עפר קודם טו באב - מותר לנטוע עד כט אב עם הגוש, שאין שתיל זה זקוק לימי קליטה נוספים, בתנאי שגוש העפר לא יתפורר.

"וסתם קליטה ב' שבתות"

פירוש: מ"ד יום לפני ר"ה, כלמור אין לנטוע אחר טו באב של שנה שישית.

חזו"א (כה, סקל"ז): לפעמים ממהר קודם לכן אם ראו שהשריש קודם הוי קליטה. בירק וזרעים סגי בג' ימים לקליטה.

מנחת חינוך (רח"צ): הנוטע פחות מ' יום במוצאי שביעית ונכנסה לשמינית (אף שעיקר קליטה בשמינית) - יעקור.

כ"פ ילקוט יוסף (ד, ב) - ולכן גם זרעים אין לזרוע בסוף שביעית אף שקליטתם בשמינית.

"יעקור"

גיטין (נג): בין בשוגג בין במזיד. **הראב"ד** (בפ"ד הט"ו) - ואם זרען גוי או

ג. **"מחייבים את היורש לעקור"**

דרך אמונה: ואף על גב דלעיל פ"א הי"ג גבי חורש בשביעית לא קנסו בנו אחריו, שאני הכא דאיכא טעמא דמונין דשייך גם גבי בנו. **ר"י קורקוס:** היורש - בין בנו בין יורש אחר.

👉 **תוספת שביעית בזריעה**

ש"ך (יו"ד רצג) בשם תה"ד – יש להחמיר שלא לזרוע ג' ימים קודם ר"ה כדי שלא תהיה קליטת הזרע בשביעית. כ"כ מנחת חינוך. **אך החזו"א** (כב, ה) – בזמן הזה אין להחמיר.

👉 **לעניין תבואה וקטניות**

ילקוט יוסף (ב, ח): מעיקר הדין מותר, מכל מקום עדיף להקדים כדי שיגיעו לשליש גידולם לפני ר"ה.

במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל דשביעית שם מדרבנן א"צ לעקור. כ"פ חזו"א (י"ז סקכ"ה).

"לא עקר הפירות מותרים"

כ"פ הרמב"ם כהירושלמי כר' יונה ור' יצחק ור' אלעזר. כ"פ חזו"א (י"ז סקכ"ה).

ור"י קורקוס - אבל הרמב"ן וקצת מהראשונים נראה שסוברין שהפירות אסורים. כיון שעל ידי איסור באו והיה חייב לעקור. אפשר שסמכו על רב בא שהורה שישפכו פירותיו, דמשמע דלמעשה הורה ומעשה רב.

חזו"א (י, ו): **מחלק**, אילן שנטעו קודם שביעית והוא נעבד בשביעית – פירותיו מותרים, אבל נטעון בשביעית פירותיו אסורים.

והגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ הערה ז): בימנו ששביעית דרבנן יש להקל לאכול פירות משומר ונעבד.

פרק ד: דין ספיחין

ובו ל הלכות

הקדמה: איסור ספיחין

הספיחים, של תבואה, קטנית וירקות באכילה. וטעם הגזרה: מפני עוברי עבירה, שזורעים בשביעית ואומרים שגדלו מאליהם וספיחים הם.

• **במה לא נוהג איסור ספיחים:** פירות אילן שגדלים מאליהן שנה שנה אין בהם איסור ספיחים, וכן צמחים שאין דרך רוב בני אדם לזרעם.

• **מהתורה:** פירות הגדלים בשביעית באילן וכן הספיחים, היינו מה שגדל מהזרע שנפל בארץ לפני שביעית – מותר מהתורה לאכול, אלא שיש בהם קדושת שביעית. מה שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי מזריך לא תבצור", היינו שלא יקצור כדרך הקוצרים, אלא קוצר מעט מעט בשינוי לפי הצורך.

• **גזרת חכמים:** חכמים אסרו כל

הלכה א: ^א כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה

מקודם שביעית, בין מן העיקרים שנקצרו מקודם (ונשאר השורש בארץ) וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע הכל מותר לאכול מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

^ב ואפילו שדה שנטייה (פירוש נחרשה בשביעית) בשביעית וצמחה (מאליה - חזו"א) פירותיה מותרין באכילה, וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה.

^ג ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו (פרק א, הלכה א, ב), אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל.

דין ספיחים מהתורה

❖ שורשי הלכה

שדה שנטייבה

ב. שביעת (ד, ב): שדה שנטייבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין (מיירי קודם גזרה).
כ"פ הרמב"ם כבית הלל.

ודעת הראב"ד – רק לאחרים מותר אבל לזה שעבד בה אסור מדרבנן.

ג. רמב"ם: ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה (כדין כל העובר על לאו מהתורה, "את ספיח קצירך לא תקצור").

ענפי הלכה

א. "שבת הארץ לכם לאוכלה"

דרך אמונה: פירוש שכל מה שגדל בשביעית מותר באכילה מהתורה, ואם נזרע בשביעית באיסור יתבאר לקמן הט"ו.

ג. "או שקצר לעבודת השדה"

דרך אמונה: דעת הרמב"ם דלאו זה כולל ב' דברים:

א. שלא יקצור לעבודת הארץ דהיינו שע"י הקצירה ישיבחה הקרקע על ידי זה,
ב. שלא יקצור כדרך הקוצרים.

"קוצר מעט מעט"

חזו"א (שם י"ב סק"ח): כן אסור לדוש ולעמר ולזרות מדרבנן אלא חובט מעט מעט ורק בסוריא התירו כמו שיתבאר בהלכה ז.

א. ויקרא (כה, ה-ו): את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך:

פרש"י (על התורה): את ספיח קצירך - אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור - להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל.

והיתה שבת הארץ וגו' - אף על פי שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך. **שבת הארץ לכם לאכלה** - (ת"כ) מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור:

דברים שעלו מעליהם

כ"פ הרמב"ם: ומנה ג' סוגי ספיחים - (א) הזרע שנפל בה מקודם שביעית.

(ב) העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו.
 (ג) העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להן זרע.

שכולם מותרים מהתורה (ואסורים מדרבנן כדלקמן).

והיראים (מצוה קנ"ח) - קי"ל דספיחין אסורין מהתורה, ורק ספיחי כרוב שהוא כאילן הוא מדרבנן.

אבל שאר הפוסקים - נקטו כהרמב"ם דספיחין מדרבנן.

הלכה ב: ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה.

ב. ולמה גזרו עליהם - מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן,

לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית.

❖ שורשי הלכה

🔗 גזרת חכמים על הספיחין

א. שביעית (ט, א): רבי יהודה אומר ספיחי חרדל (שגדלו מאליהם) – מותרין, שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה (להביאם מן השמור).

ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרים (שסתמם מן ההפקר) חוץ מספיחי כרוב (שחזקתם מן השמור), שאין כיוצא בהם בירקות שדה (הגדלים מאליהם, ובודאי ירקות גינה הם).

✓ ווחכ"א כל הספיחין אסורין (לקנותם מעם הארץ שמא הם מן השמור).

תורת כהנים (בהר, ד): ר"ע אומר – ספיחים אסורה מהתורה, חכמים אומרים – אין ספיחים מן התורה אלא מד"ס.

✓ כ"פ הרמב"ם – שספיחים אסורים מדרבנן.

🔗 טעם הגזרה

ב. כסף משנה: מרבי יהודה שאמר 'ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה', אף על פי שאין הלכה כמותו אלא כחכמים שאמרו כל הספיחים אסורים יש ללמוד מדבריו טעם איסור הספיחים.

✓ כ"פ הרמב"ם: מפני עוברי עבירה... שיזרע בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן.

❖ ענפי הלכה

"כל הספיחים אסורים"

שער המלך: ואפילו ספיחי כרוב, אף על גב דדמי לאילן, כיון שהוא ירק ספיחיו אסורין (לאפוקי הר"ש).

חזו"א (ט' סקי"ז) – גם במאכל בהמה ובמין הצובעים יש בו איסור ספיחין. כ"כ תפארת ישראל (ז, ד).

כן אסור ליתן ספיחין לבהמה חוץ מתבן שלא גזרו על תבן (כדלקמן הלכה ד). **וכן** אסור לזרוע ספיחין.

ירושלמי (עלרה ב, ח): ספיחי שביעית שחיצו בה עיסה העיסה אסורה. כ"פ דרך אמונה. **אבל** בשאר הנאות דספיחין מותרין (שער המלך).

🔗 תבואה שנזרעה בשביעית האם

מותרת?

חזו"א (י, ו): הירושלמי אוסר התבואה מדין נעבד, וכ"מ מהרמב"ם.

ולי נראה – גם תבואה שנזרעה בשביעית אסורה רק מדרבנן. שתחילה גזרו על מה שנזרע באיסור, ואחר כך גזרו גם מה שעלה מעצמו.

ילקוט יוסף (א, י): המתארח אצל משפחה דתית שאינם בקיאים בהלכה, ואינו יודע אם הירקות ספיחים או לא. מפסק מותרים באכילה (לפי שיש כמה ספקות: שמא הירקות מערבה הדרומית שאין בהם קדושת שביעית, ושמא – יבול נוכרי או מחממות).

"אוסרים באכילה"

רמב"ם (מאכלות אסורים י' כב'): גם המשקין היוצאין מהן אסורין.

■ **מנחת שלמה** (א, נא, יא) – ספיחים מותרים בהנאה. **והראיה** מנחות (פד.) איסור שמור נוהג אף בספיחים. ואם ספיחים אסורים אף בהנאה מה מוסיף בהם איסור שמור.
כ"ד שער המלך, וכ"מ מהפסוקים שלא הזכירו רק איסור אכילה, כ"פ ילקוט יוסף (כג, ב).
 ■ **והחזו"א** (ט, ד) – ספיחים אסורים בהנאה, ולכן אסור להריח בבשמים של ספיחים.

חזו"א (כ"ה סקל"ב) - יש בהן קדושת שביעית אבל אין לוקין עליהן.

חזו"א (י' סקי"ב): ודבר שאין בו קדושת שביעית, כגון זרעוני גינה שאין נאכלין לא לאדם ולא לבהמה ואין עומדין אלא לזריעה אין בהן איסור ספיחין ומותר לזרען אחר שביעית.

דרך אמונה - כמהין ופטירות אין בהן משום ספיחין. **ועשבי** בושם יש בהן איסור ספיחין אלא אם כן היו מינים שאין זורעין אותן רוב בנ"א. **ובננות** אין בהן משום ספיחין.
משפטי ארץ - וכן הגדל בעציץ שאינו נקוב אין בו משום איסור ספיחין.

👉 **האם יש איסור הנאה בספיחים?**

הלכה ג: הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית^א אלא פירות האילנות^ב והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם, כגון הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן.^ג אבל הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן - אסור מדבריהם. והמלקטן מכין אותו מכת מרדות.

❖ שורשי הלכה

👉 **מה מותר בשביעית**

א. תענית (יט:): תנו רבנן: מתריעין (תוקעים ומתפללים שלא יזקו) על האילנות בשאר שני שבוע, על הבורות ועל השיחין ועל המערות אפילו בשביעית.

✓ **רבן שמעון בן גמליאל** אומר: אף על האילנות בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים.

משמע שפרי האילן מותר בשביעית ואין בו משום ספיחים.

ב. שביעית (ט, א): הפיגם והירבוזין השוטים והחלגלוגית כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר (מיני עשבים שגדלים מעצמם) - פטורין מן המעשרות (שסתמן הפקר) ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר (לפי שהם גידולי בר, ואין דרך לשומרם, הלכך מותר לקנותם מעם הארץ).

ג. ירושלמי (שביעית ט, א): ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט שביעית (מיירי בספיחים האסורים) א"ל ולית אסור ולא ספיחין אינון? פורץ גדר ישכנו

נחש.

כ"פ רמב"ם: אבל הירקות שדרך רוב האדם לזורעם בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן - אסור מדבריהם, מכין אותו מכת מרדות.

חזו"א (ט' סקי"ז): מ"מ יש עליהן כל קדושת שביעית וחייב להפקירן. ורק איסור ספיחין לא גזרו עליהן (שטעם האיסור שמא יזרע, ואלו אין דרך בני אדם לזורעם).

"וכל כיוצא בזה"

חזו"א (ט' סקי"ז): והכל תלוי לפי הדורות. אם נשתנה המצב ורוב בני אדם זורעים אותם – אסור, והפוך או המינים האסורים משום ספיחין אם הוזל לרוב בני אדם ואין זורעים אותן – מותר. שהולכים אחר שעתו.

חזו"א (שם סקי"ח): מותר לקבור ספיחין כדי שלא יבואו לידי תקלה ואין בזה משום מפסיד פירות שביעית.

❖ ענפי הלכה

א. "אין אוכלים... אלא פירות"

אילן

דרך אמונה בשם המפרשים: הטעם שלא גזרו איסור ספיחים על הפירות, כיון שאין דרך לנטען אלא א' לכמה שנים.

ב. "והעשבים שאין זורעים"

הלכה ד: ^א ספיחים העולים בשדה בור, ובשדה ניר, ובשדה כרם,

ובשדה זרע – מותרין באכילה, ומפני מה לא גזרו עליהם לפי שאין אדם זורע מקומות אלו: שדה בור אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה (ועשבים אלו מקלקלין את הניר), ושדה כרם אינו אוסר כרמו (שיהא כלאי הכרם ולא יבא לזרוע), ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה.

ב. וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו.

ד. השגת הראב"ד: ספיחים העולים וכו' עד לא גזרו עליו. אמר אברהם: לא גזרו עליו איסור ספיחים, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה לאבדה אסור, ושללא לעשות בה סחורה.

לאסור את כרמו. בשדה זרע - שאינו רוצה בהן.

פירש פני משה: בשדה בור דלא משגח עליה – אין הבעלים חוששין בספיחין העולין בשדה בורה. בשדה ניר העומדת לחרישה - היינו טעמא דהוא בעי מתקנא חקליה שרוצה בכך שיתוקן שדהו ובלאו הכי יחרוש

❖ שורשי הלכה

א. **ירושלמי** (ב"ב ה א): מר ר' ינאי - כל הספחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור, ובשדה ניר, בשדה כרם, ובשדה זרע. **בשדה בור - דלא משגח עליה. בשדה ניר - דו בעי מתקנה חקליה. בשדה כרם - שלא**

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

חזו"א (שם סק"א): פירוש שדה שאינה נזרעת כלל מפני תנאים קשים שיש בה שהיא במקום התורף ואין פירותיה משתמרים או שיש בה טורח מרובה בעבודתה או שהיא רחוקה מהישוב וכיו"ב מהסיבות שיש בה שאינה עומדת לזריעה, וכמו שכתב הרמב"ם בסמוך 'שאיין אדם נפנה לשם'.
מראה פנים (ערלה א, ה) - וכן ספיחין העולין בתוך הבית מותרין דלא עדיף משדה בור. מכל מקום החזו"א חשש לזה.

"שדה ניר"

מרכבת המשנה: דרך השדות שבשנה ראשונה חורש וזורע בחורף, ואוכל בקיץ. ובשנה שניה נרה בחורף שתנוח, וזורעה בקיץ. ובשלישית מניחה בורה לגמרי כדי שתוסיף לתת כחה.
חזו"א - ולכן ספיחין העולין בחורף מהתבואה מותרין משום ספיחין כדין שדה בור וניר.

ב. "התבן של שביעית מותר"

חזו"א (סי' כ"ו): אפילו בתבואה שאסורה משום ספיחין התבן שלה מותר ליתן לפני בהמתו ואין בו איסור ספיחין.
רדב"ז - מ"מ הוא הפקר ואסור לשמרן בהתנהגות בעלים שיש בו קדושת שביעית. כ"כ הר"י קורקוס וחזו"א.

חזו"א (י' סק"ב): מותר - כיון שהזרע אסור לו, לא ילך לזרוע בשביל התבן, ומיהו מחשוד אסור ליקח.

ד. "קדושת שביעית"

את העשבים ממנה. **בשדה כרם** - מפני שהוא רוצה בכך לעקור מינים אלו שלא לאסור את כרמו. **בשדה זרע** - של תלתן האמור במתני' דכשהוא לזרע אינו רוצה בהן לפי שהעשבים מפסידין אותו.

והרמב"ם - פירש: שדה בור אין אדם נפנה לשם, ושדה ניר רוצה הוא בתיקונה, ושדה כרם אינו אוסר כרמו, ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה.

בירושלמי (שביעית ט, ה): תבן של שביעית מה שיהא אסור משום ספיחים (פירוש האם גזרו עליהם ספיחים או לא)? רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי ושרי.

וכן מסיק: ומסיק א"ר ירמיה מתניתין אמרה שהוא מותר, דתני הצבועין והפטמון לוקחין מורסן, מ"מ ואינו חושש (דלא חיישין שמא הוי מן המשומר).

כ"פ הרמב"ם.

מיהו תוס' (תענית ו' ב' ד"ה עד מתי) - ס"ל שספיחי התבן אסורים, דס"ל כמ"ד בירושלמי שאסורים.

מכל מקום החוז"א - קי"ל כהרמב"ם שמוותרים.

ג. (שם): אבל יש בו (בתבן) קדושת שביעית. כ"פ הראב"ד כאן.

❖ ענפי הלכה**א. "ספיחים העולים"**

חזו"א (כ"ב סק"ב): אף שאין בהם איסור ספיחים ב' ד' שדות אלו, אבל קדושת שביעית יש בהם. **מכל מקום** אם עבר וזרע, הגידולין אסורין משום ספיחין.

"בשדה בור"

כסף משנה: אף הרמב"ם מודה לזה. כ"כ ר"י קורקוס.

הלכה ה: ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית - אסורין באכילה, ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו, ובהמה רועה כדרכה.

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ה, כג): ספיחין של שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה.

כסף משנה: ע"כ במוצאי שביעית איירי מדקתני חורש כדרכו. כ"כ הרדב"ז.

אבל הערוך (ערף ספיח) – מיירי שביעית, שכתב: מיהו כי מעינת בה בקצירת ספיחין חלקו כדתיא ספיחי שביעית אין תולשין אותן ביד אבל תולש כדרכו ובהמה רועה כדרכה (כן גרסת הערוך "אין תולשין").

❖ ענפי הלכה

"שיצאו למוצאי שביעית"

חזו"א (ט' סק"ז): מיירי בירק שיצא במחובר למוצאי שביעית, אף שמעיקר הדין מותר בין לענין איסור ספיחין ובין לענין קדושת שביעית דאזלינן בתר לקיטה, מכל מקום

אסרו חכמים גזרה שמא ילקוט בשביעית ויטמין לשמינית. ומיד שעשה הבכיר הותר גם האפיל כדבסמוך ההלכה ז', ואם הגיע חנוכה הותרו אף אותן שלא עשו כיו"ב כדבסמוך הלכה ו'.

"אין תולים אותם ביד"

חזו"א (ט' סק"ו): הספיחין בשביעית מצוה לעוקרן כדלקמן הלכה י"ח. אבל אחר שביעית אינו תולשן ביד שלא יבא לאוכלן או שלא יחשדוהו שתולש לאכלן אלא חורש כדרכו.

"בהמה רועה כדרכה"

חזו"א (שם): ספיחים אסורים אף לבהמה, ולכן ואסור להעמיד בהמתו ע"ג ספיחין בשביעית. אבל ביצאו למוצאי שביעית שאין אסורין אלא משום שמא יבאו להתיר אותן שנלקטו בשביעית לא שייך לגזור אלא בתלוש אבל רעיית בהמה במחובר מותר.

הלכה ו: ^אועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית? מר"ה

ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך - הן מותרין.

^בוהזרע ספיחי שביעית אחר שביעית - הגידולין מותרין.

^גהשגת הראב"ד: ועד מתי אסורין ספיחי שביעית וכו' מר"ה ועד חנוכה. אמר אברהם: היפשתי זו המימרא ולא מלאתיה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי.

ואולי הוליאה ממה שאמרו במשנה: מאימתי נהנין ופורפין בתבן והש של שביעית

משתרד רביעה שניה, ולפי שב"ד גוזרין תעניות שניות והן מגיעות עד חנוכה או סמוך לה, סמך עליו וקבע זמן חנוכה. וכל זה הכל ורעיון רוח, וקשה מזה שלא אמרו אלא בתבן וקש שבשדה מפני שאותו שבשדה נסרח עם הגשמים והרי הוא כמזוער, אבל ספיחים אחרים מניין לו שיהא להם היתר? ואולי בשעמדו בקרקע, ורבה החדש על העיקר שההיתר מעלה את האיסור ברוב אבל זמן חנוכה מאין לו.

❖ שורשי הלכה

א. ירושלמי (דמאי ב, א): ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחות. **פירוש פני משה**: ולענין ספיחים. בשביעית בבית שאן: מר"ה עד חנוכה אסור ספיחין. שמסתמא הן ספיחי שביעית ממקום האסור. מן החנוכה ועד העצרת היתר ספיחין. לפי שכבר אינם מצויים כל כך מספיחי השנה.

ב. תרומות (ט, ד): גדולי תרומה (מי שזרע תרומה) – תרומה (מה שגדל דינו כתרומה) ... וספיחי שביעית (שזרע בשמינית ספיחי שביעית) ... גדוליהן חולין (ומותרים).

ג. ביאור דברי הראב"ד:

חיפשתי זו המימרא ולא מלאחתי – ונשמט ממנו ירושלמי דמאי הנ"ל. **מאימתי נהנין ושורפין בתבן** – שביעית (ט, ז): מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית (אף שתבן ראוי למאכל הבמה ואסור לשורפו), משתרד רביעה שניה (שאז נרקבים התבן והקש ופקעה מהם קדושת שביעית).

ולפי שב"ד גוזרין תעניות – על עצירת גשמים, ונמשכים עד חנוכה, קבע הרמב"ם הזמן עד חנוכה שאז מסתמא ירדו גשמים שח רביעה שניה. **שלא אמרו אלא בתבן וקש שבשדה** – שנקרבים, אבל שאר ספיחים מניין לא? **ורבה החדש על העיקר** – שאז כיון שהרוב משנת שמינית מותר. **מכל מקום** מקור הרמב"ם הוא מירושלמי דמאי הנ"ל.

❖ ענפי הלכה

א. "עד מתי אסורין"

חזו"א (סקי"ג): מיירי בירק שיצא למוצאי שביעית, דמעיקר הדין היה מותר דאזלינן בתר לקיטה, אלא דגזרו חז"ל שמא ילקוט בשביעית ויטמין לשמינית ולכן אסרוהו משום ספיחין. **ושיערו** חז"ל שכיון שהגיע חנוכה כבר הוסח דעתם של האנשים משביעית ואין לחוש שיתירו הנלקטים בשביעית. **מכל מקום** מה שנקלט בשביעית עצמו אסור לעולם. ודוקא ירק אבל תבואה וקטניות

אם כן רבו גידולין על עיקרו כיון שנלקט בשביעית, כדלקמן הלכה כ"א.

רש"ס (דף ק"ב ב'): ואם זרען גוי אפילו בשביעית י"א דיורד מהן איסור ספיחין אם זרעו כלה.

אור שמח - וי"א דגם אין בהן קדושת שביעית.

"הגידולים מותרים"

רדב"ז: הטעם דקי"ל כל שזה וזה גורם מותר והרי הספיחין של איסור וקרקע של היתר גורמין הגידולים.

שהביאו שלישי קודם ר"ה אף אם קצרן אחר חנוכה אסורין לעולם.

כ"פ ילקוט יוסף (כג, טז) – ירקות שנזרעו ונלקטו בשביעית אסורים לעולם אף שנשארו לשמינית. **ואם** נלקטו רק בשמינית עד חנוכה אסורים, אחר חנוכה מותרים אף מה שנלקט לפני חנוכה.

דרך אמונה: ומתנוכה ואילך – היינו מתחילת חנוכה.

ב.

"והזרע ספיחי שביעית"

דרך אמונה: ואם הוא דבר שאין זרעו כלה (כגון בצלים) – אין מותר משום ספיחין, אלא

הלכה ז: ^א בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית - אם עשו כיוצא

בהן מותרין, ואם לאו – אסורין.

^ב וכן שאר הפירות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי שביעית. עשה הבכיר - הותר האפיל.

^ג ומותר ליקח במוצאי שביעית מיד.

❖ שורשי הלכה

^א **תוספתא** (שביעית ד, יג): בצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית או שיצאו משביעית למוצאי שביעית, אם עשו כיוצא בהן (פירוש כמותם) – מותרין ואם לאו אסורין.

רדב"ז: טעמו דתלין בדהיתר, א"נ מפני שרבה ההיתר על האיסור.

^ב **שביעית** (ו, ד): מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית (ואין חוששים שמא של שביעית הן?) משיעשה כיוצא בו (משיעבור זמן שאפשר לגדל אותו המין, שאז תולים שהוא מהשמינית, ועוד שאף אם הוא משביעית כבר

רבה ההיתר).

עשה הבכיר (מקום שמקדים להבשיל פירותיו) הותר האפיל (מותר אף במקום שמאחרים פירותיו להתבשל).

^ג **רבי** התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד [וטעמו: א]. לפי שהיו מביאים הרבה ירק מחו"ל. ב. לפי שהירק גדל ומתבשל תוך שניים שלושה ימים, הרב ברטנורה.]

❖ ענפי הלכה

^א **"בצלים שיצאו"**

"עשה הבכיר"

הר"ש: פירוש במקום שמיהר לבכר ולגדל במוצאי שביעית משאר מקומות הותר, גם אם הוא לוקט מהאפיל שמתאחר והוא עוד משל שביעית אף על פי שלא עשה כיו"ב.

חזו"א (שם סקי"ג י"ז): **טעמו** - **דכיון** שכבר מצוי מין זה ואין הדבר ניכר שמשמשין בפירות שביעית לא גזרו. **ועוד** דאין דרך להטמין משנה שעברה על זמן שיש כבר החדש.

תוספתא (שביעית ד, יד): הותר הקרוב הותר הרחוק הותר מקום א' הותרו כל המקומות. **אבל** אם הותרו לחין לא הותרו יבשים. **וכל שכן** אם הותר מין א' לא הותרו שאר המינין.

"מותר ליקח ירק במוצאי"**שביעית"**

חזו"א (שם סקי"ז): ובמקום שידוע שאין מביאין מחו"ל אסור.

דרך אמונה - ודעת הגר"א שאין הטעם משום שמביאין מחו"ל אלא שירק דרכו ליגדל מיד מן החדש אבל בחזו"א לא פסק כן.

חזו"א (ט' סקי"ג): מדינא בצלים אלו מותרין, שהולכין אחר לקיטה, רק שחז"ל אסרו שמא ילקוט בשביעית, וכאן שכבר עשו כיוצא בהן לא גזרו, ומיירי לפני חנוכה דבחנוכה בלא"ה מותר כנ"ל הלכה ו'.

ודוקא בירק אבל בתבואה וקטניות אם הביאו שלישי אחר ר"ה מותרין מיד.

אבל כשאפשר לתלות בשל חו"ל, מותרים מיד כמו שסיים הרמב"ם כאן.

"עשו כיו"ב"

חזו"א (שם סק"יד): וכן מותר אז ליקח ירק מעם הארץ ומכל אדם, דתלינן שנלקט אחר ר"ה.

"כן שאר פירות"

כסף משנה: משמע לרבינו שדין שאר פירות כדין ירק.

מכל מקום חזו"א (ט' סקט"ז) - היינו נמי פירות של ירק שידוע שנכנסו משביעית לשמינית וכנ"ל, אבל בפירות האילן ותבואה וקטניות שהביאו שלישי אחר ר"ה מותר ללקחן מיד דבזה לא גזרו. **חוי** מאתרוג דלדעת התוס' דינו כירק כיון שמתקיים משנה לשנה (עיין לקמן הלכה י"ב).

הלכה ח: מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית - משירבה החדש.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ה, ה): מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית (מהחשוד על השביעית ולא חוששים דשל שביעית הוא)?

ר' יהודה אומר - מיד (טעמו: א). שנות אליהו - שמן הסתם הוא מוכר מהלוף שהטמין עוד בערב שביעית, שכן דרכם היה להטמין הלוף לזמן רב. ב). הר"ש - הואיל ולא התיירו לעקור לוף

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

דרך אמונה: דין הלוחף כשאר ירק, ומה שפרט רבנו לוחף בפ"ע משום דאיכא למ"ד בגמ' דלוחף מותר ליקח מיד קמ"ל רבנו דדין לוחף כדין כל ירק.
חזו"א (שם) - האי ירבה ר"ל שיהיה כבר מצוי חדש, ועשה הבכיר הוא בכלל ירבה.

בשביעית אלא ע"י שינוי, ועקירה זו קשה, לא חוששים שעקרו בשביעית כדי למוכרה במוצאי שביעית).
✓ וחכמים אומרים - משירבה החדש (הלוחף החדש שנזרע בשמינית).

❖ ענפי הלכה"משירבה החדש"**הלכה ט: א.** באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות.

ב. פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה (פירוש חמשת מיני דגן) או קטניות **ג.** או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה - הרי אלו מותרין, ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה - הרי הן כפירות שביעית.

"ואספת את תבואתה בשביעית".

❖ שורשי הלכה

ר"ה לפירות האילן

(דרך אמונה)

ג. **✓ דעת הרמב"ם** - שאף פירות האילן ר"ה שלהם לענין שביעית הוא א' תשרי (ורק לענין מעשר הולכים לפי ט"ו בשבט). כ"כ רוב האחרונים בדעתו. **כ"ד** רש"י. כ"פ חזו"א ודרך אמונה.

והר"ש (ב, ה) - ר"ה לאילנות הוא ט"ו בשבט. כ"ד הר"ח (ר"ה טו:), ערוך, ראב"ד, וכ"ה בתורת כהנים

❖ ענפי הלכה**א.** "וליובלות"

א. **ראש השנה** (ב): באחד בתשרי -

ראש השנה לשנים (שנות המלכים), ולשמיטין (שנת השמיטה מתחילה בתשרי), וליובלות, לנטיעה (ג' שנים של ערלה), ולירקות (לענין מעשר ירקות, שאין לעשר משנה זו לשנה אחרת).

ב. **תוספתא** (שביעית ב, יג): התבואה והקטניות שהביאו שלישי (גידולם) לפני ראש השנה - מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (שדינם כתבואה של ששית). ואם לאו - אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (שדינם כתבואה של שביעית).

וכן הוא בירושלמי (מעשרות ה, ב): תני רבי יונתן בי רבי יוסי אומר מניין לתבואה שהביאה שלישי לפני ראש השנה כונסה אותה בשביעית. תלמוד לומר (שמות כג)

"הגיעו לעונת המעשרות"

ר"י קורקוס: לפי הרמב"ם באילנות חנטה הוי עונת המעשרות, ובתבואה וקטנית הבאת שליש הוי עונת המעשרות, חוץ מתפוחים ואתרוגים שעונת המעשרות שלהן הוא מיד שנעשה עגול בעודו סמדר כמש"כ רבנו בפ"ב ממעשר הלכה ה'.

והחזו"א (שם ז' סק"ב): ובגפנים ורמונים ותמרים אפילו בישראל גרגיר א' והגיע לעונת המעשרות חשיב כהגיעו כולן, ודוקא אם השאר הגיעו עכ"פ לשיעור פרי דהיינו בענבים בוסר וברמון סמדר אבל לפני שיעור זה אינן פרי כלל.

ובשאר הפירות הפרי שהגיע לעונת המעשרות נידון לשעבר, והפרי שלא הגיע נידון כלהבא.

"כפירות שישית"

חזו"א (שם כ"ב סק"ב): ומותר לקוטף בשביעית בלי שום שינוי שאין דין לא תקצור כדרך הקוצרין אלא בפירות שנתחייב להפקירן. כ"פ ילקוט יוסף (ו, ג).

קונטרס הלכות שביעית - וגם צריך לעשרן מעשר עני (כשנה השישית).

ר"ה (ח): אף שעבדים משתחררים רק ביום כיפור, מ"מ מר"ה כבר לא היו עבדים משתעבדין לאדוניהם כמו שביאר רבנו בפ"י הלכה י"ד.

"או קטניות"**מהו קטניות**

חזו"א בשם התוס' רי"ד (ר"ה יב): כל דבר שהזרע עצמו נאכל וזורק העלין והקלחים. **והרמב"ן** - או שהירק והזרע נאכל הוא בכלל קטניות.

והוסף החזו"א (כז סק"ז) - ואפשר שאפילו אם הזרע נאכל לעוף או לבהמה יש לו דין קטניות. ולכן אם הביא שליש יש להקל ליתנן לפני עופות או להשהותן עד אחר שביעית אבל למוכרן לחשוד על השביעית אסור (שיבא לזרען בשביעית).

"או פירות אילן"

מעדני ארץ פירות הדר (לימון, תפוז אשכוליות) שחנטו בשישית אף שנלקטו בשביעית אין בהם קדושת שביעית. ואם חנטו בשביעית אף שנלקטו בשמינית יש בהם קדושת שביעית. כ"כ ספר השמיטה (עמ' יא) בשם הגר"ש סלנט והגרא"י קוק.

הלכה י: בהלכה זו בא לבאר הרמב"ם מהו "הרי הן כפירות שביעית" שנאמר בסוף הלכה קודמת: **התבואה והקטניות - אסורין באכילה משום ספיחים** (כנ"ל הלכה ב'), **ופירות האילן - אוכלין אותן בקדושת שביעית** (כנ"ל הלכה ג').

הלכה יא: האורז והדוחן והפרגים והשומשמיין ופול המצרי שזרעו לזרע (דהיינו לאכול את הפול עצמו, ואם זרעו לירק או לזרע וירק יתבאר בסמוך הלכה י"ד) - **הולכין בהן אחר גמר פרי, אם נגמר פרים קודם ר"ה - הרי אלו מותרין בשביעית כפירות ששית, ואם נגמרו אחר ר"ה אף על פי שהשרישו קודם ר"ה - הרי אלו אסורים משום ספיחים.**

❖ שורשי הלכה

הקדמה: ר"ה לשביעית הוא א' תשרי. פירות שגדלו מקצתן בשישית ומקצתם בשביעית, או מקצתם בשביעית ומקצתם בשמינית – הולכים אחר זמן חיובם למעשר (עונת המעשרות), דוגמא: אם הגיעו לעונת המעשרות בשביעית דינן כפירות שביעית. **ויש חילוקי דינים** לסוגי השונים: **תבואה, זיתים** – שליש גידולן הוא עונת המעשרות. **ירק** – הולכים אחר לקיטה. **באילן** – הולכים אחר חנטה. **המשנה** מביאה ד' מיני צמחים (האורז והדוחן והפרגין והשומשמיין) שהולכים לעניין שביעית אחר ההשרשה (טעמו בסמוך).

שביעית (ב, ז): האורז והדוחן והפרגין והשומשמיין: שהשרישו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית, ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה.

שביעית (ב, ח): רבי שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן. **ואבל בר"ה** (יג): אמר רבה: מתוך שעשוין פרכין פרכין (שאינם נלקטים כאחד) - אזלי רבנן בתר השרשה, א"ל אביי - כונס הכל לגורנו ונמצא שתורם מהחדש על הישן? והתניא: פול המצרי שזרעו לזרע, מקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ראש השנה - אין תורמין ומעשרין מזה על זה?

רבי שמעון שזורי (שהוא המשנה בשביעית) סבר: יש בילה (והכל מתערבב יפה, ויש משניהן בתוך המעשר לפי החשבון), ורבנן סברי: אין בילה (אין סומכין על כך, שיש לומר: לא נבלל יפה, ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן).

✓ שמואל (לא ס"ל שאין בילה) אמר הכל הולך אחר גמר פרי (משום דכוליה חדש הוא, שגדל ונגמר אחר ראש השנה).

✓ כ"פ הרמב"ם - הולכים בהם אחר גמר הפרי.

❖ ענפי הלכה

"אחר גמר פרי"

ירושלמי (פ"ב דשביעית), **והר"ש** (שם מ"ז): ואלו הד' מיני קטניות נשתנו משאר מיני קטניות שהולכין אחר גמר פרי (ולא אחר השרשה) והטעם שמינים אלו אין מביאין שליש בבת אחת.

דרך אמונה - כי באותה שדה יש ערוגה שמקדמת ויש ערוגה שמאחרת, לכך הוקבע בהן זמן אחר דהיינו גמר פרי.

👁 **דין שאר מיני זירעונים** (אפונים)

שביעית (ח, ב): רבי שמעון אומר אפונין הגמלונין כיוצא בהן (אחר השרשה) רבי אלעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

דעת רמב"ם והראב"ד - גמר פרי של הפול הוא הבאת שלישי. כ"פ חזו"א ודרך אמונה. **רש"י ותוס'** (ר"ה י"ג:) - גמר פרי ממש כמו באורז ודוחן.

"גמר פרי"

כ"פ - תוס' ותוס' הרא"ש ומאירי שם י"ד. - אחר גמר פרי. **כ"פ** דרך אמונה. **אבל ריטב"א** (ר"ה י"ג.) - פסק כר"ש שזורי סתם משנה, שהולכים **אחר השרשה**. שלא פסק שמואל אחר גמר פרי אלא לעניין מעשר, ולא לשביעית.

"משום ספיחין"

חזו"א: זו דעת הרמב"ם (שהולכים לפי גמר פרי) אבל דעת הר"ש שאם תחילת גידולן היה בששית אין בהן משום ספיחין, וכדין ירק שיתבאר בסמוך הי"ב. **אבל** יש בהן קדושת שביעית.

(משעשו תרמילים) לפני ראש השנה (דינם כשנה שעברה). כ"ד רש"י. **מיהו** פסקי רי"ד - שאר הראשונים חולקים ע"ז.

כ"פ דרך אמונה - ודוקא אלו הד' מינים אבל שאר מיני זרעונים כגון אפונים גמלונים דינם כשאר קטניות וירקות.

"פול המצרי שזרעו לזרע"

ירושלמי (כלאים פ"ה ה"ג): הוא מין פול שדרכו ליגדל הרבה במצרים ולכן נקרא פול המצרי, ויש שזרעין אותן לזרע ויש שזרעין אותו לאכול הירק שבו. כ"כ דרך אמונה.

"אחר גמר פרי"

חזו"א (ז' סק"ו): דהיינו שנתבשלו כל צרכן ואין משביחין יותר בקרקע, **אבל** אם עדיין משביחין ע"י קרקע לא מקרי גמר פרי.

גמר פרי בפול

הלכה יב: ^א **הירק בשעת לקיטתו** (שאם נלקט בשישית דינו כשישית).

^ב **והאתרוג אפילו היה כפול קודם ר"ה** (פירוש בשישית) **ונעשה ככר בשביעית - חייב במעשרות כפירות ששית** (כיון שחנט בשישית ולחומרא), **ואפילו היה ככר בששית הואיל ונלקט בשביעית - הרי הוא כפירות שביעית** (כיון שנקלט בשביעית ולחומרא), **ומתעשר כפירות ששית להחמיר.**

❖ שורשי הלכה

^א **ר"ה** (יג): ירק - מתעשר בתר לקיטה. **כסף משנה**: משמע לרמב"ם שה"ה לעניין שביעית.

דין האתרוג

^ב **בכורים** (ב, ו): אתרוג שווה לאילן בג'

דרכים ולירק בדרך אחד. **שווה** לאילן בערלה וברבעי ובשביעית (שהולכים אחר **חנטה**, שאם חנט בשישית ונקלט בשמיטה לא חל עליו שמיטה). **ולירק** בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו (לענין מעשר הולכים אחר **לקיטה**). דברי ר"ג. **רבי** אליעזר אומר שווה לאילן בכל דבר. **כ"ד** רבה בר"ה (טט) - שבאתרוג הולכים

אחר חנטה.

ואילו סוכה (לט:): סתם מתני' כרבתינו דאושא דאמרין אתרוג בתר **הלקיטה** לשביעית.

[**סיכום**: אתרוג לעניין שביעית

ביכורים, ובר"ה – אחר חנטה.

סוכה – אחר לקיטה

].

כסף משנה: הרמב"ם הסתפק גם לעניין שביעית וגם לעניין מעשר:

בשביעית: מסתפק אם הולכים אחר חנטה כחמשה זקנים וכמתניתין דפ"ב דבכורים, או אחר לקיטתו כרבתינו דאושא וכסתם מתניתין דפ' לולב הגזול.

מעשר: וכן מסתפק אם הולכים אחר חנטה למעשרות כרבי אליעזר דפ"ב דבכורים וכר"י ור"ל דבתראי נינהו או הולכים אחר לקיטה כר"ע דפ"ב דבכורים וכחמשה זקנים וכרבתינו דאושא.

ופסק בשניהם לחומרא, שנוהג בו חומרת שביעית וחומרת ששית, **ולכן**:

אף על גב דרובו גדל בשביעית - אזלין בתר חנטה וחייב במעשר.

ואף על גב דרובו גדל בששית - אזלין בתר לקיטה ונוהג בו חומרת שביעית.

❖ ענפי הלכה

א.

"הירק"

תוס' רי"ד (ר"ה י"ב): ירק נקרא כל שהעלין וקלחין שלו נאכלין ולא הזרע. כ"כ הרמב"ן.

רש"י (ר"ה יב): **בשעת לקיטתו** - והטעם משום דבאילנות החנטה גורמת להן ליגדל, אבל ירק כל זמן שמוסיפין בו מים הוא גדל

והולך ואפילו ממים שאובין ולכן עיקרו הלקיטה.

חזו"א (כ"ז סק"ז): **דעת הרמב"ם והרמב"ן** דלקיטה אינו גמר פרי, אלא לקיטה ממש, ואפילו נגמר לגמרי בשישית כיון שנלקט בשביעית אסור. אך אם יבשו הן ועוקציהן באופן שאין חיבורן חיבור אז הוי כנלקטו כבר. כ"פ שו"ע בהלכות מעשרות.

ודעת התוס' ועוד **ראשונים** - דלקיטה היינו גמר פרי דהיינו שאין משביחין עוד אם ישארו בקרקע.

דרך אמונה: קי"ל כהרמב"ם ושו"ע, **ולכן** ירקות שצמחו לפני ר"ה של שביעית (כלומר בשישית) ואפילו נגמרו לפני ר"ה אם נלקטו בשביעית - קדושים בקדושת שביעית (שהולכים אחר לקיטה) ופטורין מתרומות ומעשרות.

✎ איסור ספיחים

לפי הרמב"ם - הולכים לפי לקיטה, ואם נלקט בשביעית יש בהם איסור ספיחים. מכל מקום צריך שיגדלו מעט בשביעית, שאם נגמר לגמרי בשישית אף שנלקט בשביעית אין בו איסור ספיחים, אבל יש בו קדושת שביעית.

לפי הר"ש - אם צמחו קודם ר"ה של שביעית אין בהם איסור ספיחים, אף שנלקטו בשביעית, **מכל** מקום יש בהם קדושת שביעית. **אבל** אם לא צמח כלל בערב שביעית אלא כל גידוליו היו בשביעית אסורין משום ספיחין.

שאיסור ספיחים נפקא מדכתיב "מה נאכל בשנה השביעית הן לא **נזרע** ולא **נאסוף**", משמע התחלת גידול בעינן בשביעית. כ"כ

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

דעת הרמב"ם – מעיקר הדין הולכים אחר חנטה, אלא שיש להחמיר גם אחר לקיטה. **ודעת** הראב"ד – שהולכין אחר חנטה לגמרי ואין בו קדושת שביעית כלל. כ"ד ר"ח, רש"י, תוס' והגר"א.

חזו"א (שם ט' סק"ז): ובאתרוג של מצוה יש ללקטו קודם ר"ה של שביעית ולא ליכנס בפלוגתא דרבנותא. **כ"פ** ילקוט יוסף (כ, ט) – וכן של שמנית ילקוט אחר ר"ה שמינית.

דין התפוז והלימון

קונטרס הלכות תרומות ומעשרות (שהדפיס ר"ז שפירא): יש להסתפק אם התפוז והלימון דינם כאתרוג (שהרי הוא דומה במבנה לאתרוג) או לשאר פירות.

חזו"א – ויש לסמוך בזה (בפירות הדר) אחר ראב"ד ושיטתו שהולכים אחר חנטה.

"וחייב במעשרות כפירות"

שישית"

חזו"א (ז', י"ד): ואף על פי שמחמירים בו שנוהג בו גם שביעית (וא"כ הפירות הפקר) כמו שיתבאר, מ"מ חייב במעשר ולא פוטרים משום שהוא הפקר, כיון שאין ההפקר אלא משום חומרא והוי כספק (לחייבו במעשרות).

חזו"א (ז', י"ד): כ"ז באתרוג של ששית הנכנס לשביעית, אבל אתרוג של שביעית היוצא לשמינית גם רבנו מודה דאזלינן בתר חנטה לגמרי ופטור ממעשר, **וחייבין** להפקירן ואסורין בסחורה.

וצריך לקחתו מהחבר או מהגוי שהרי בסוכות הוא עדיין קודם זמן הביעור, ואם לוקחו מע"ה צריך ליקחו במתנה שלא למסור דמי פירות שביעית לע"ה.

רמב"ן והרא"ש, פאת השולחן (כב, ג), חזו"א (ט, ז), דרך אמונה, ילקוט יוסף (כג, יד).

חזו"א (סי' כ"ב סק"ב): ירק שנגמר בשביעית ויצא למוצאי שביעית קודם שעשה כיו"ב אסור משום ספיחין ואסור ללוקטו, ואחר שעשה כיו"ב מותר משום ספיחין ואין בו קדושת שביעית, ואף אם נלקט קודם שיעשה כיו"ב, כשנעשה כיו"ב הותר ואם עשה הבכיר מקרי נעשה כיו"ב.

דין הבנות

■ **חזו"א** – אין בבנות משום ספיחין (שבזה דינן כאילן) אף אם התחילו לצמוח בשביעית. **כ"כ הרב פרנק** (כרם ציון ט, א) – מטעם אחר, שהרי אין נזרעים בכל שנה כשאר ירקות, ודוחמה לאילן שאין בו איסור ספיחים.

כ"פ הגר"שז אויערבאך (בתשובה שהובאה בישועות משה טו, יג) וברית עולם (ח, מו).

כ"כ ישועות משה (סימן ה') – מטעם אחר, שאיסור ספיחים הוא מפני עוברי עבירה, שיאמרו שהם ספיחים, וזה דוקא בזרעים שלא ניכרים, אבל בבנות ששותלים ניכר תיכף וא"א לומר שהם ספיחים, ועוד שיש לבנות תואר עץ.

כ"פ ילקוט יוסף (כג, ז) – כל שיח רב שנתית שנותנים פירות ליותר משנה אחת אין בה איסור ספיחים, כגון נענע פאפיה אין בהם איסור ספיחים.

■ **אולם אור לציון** (ה, ד) – יש איסור ספיחים בבנות כמו בשאר ירקות. עיין שם טעמו.

ב.

"האתרוג"

חזו"א (שם ז' סק"י): אתרוג לעניין שביעית

מכל מקום אין הפירות נאסרים ויוצאים בהן המצוה אפילו נעבדו באיסור ושמרוהו.

הלכה יג: וכן פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות - הולכין אחר עונת המעשרות. והפריגין והשומשמיין והאורז והדוחן ופול המצרי שזרעו לזרע (ואם זרעו לירק יתבאר בהלכה ט"ו) - אחר גמר הפרי. והירק - אחר לקיטתו.

❖ שורשי הלכה

כסף משנה: ארישא דמילתא קאי (הלכות: ט', י', י"א, י"ב) דקתני פירות ששית שנכנסו לשביעית: אם היו תבואה או קטניות וכו' והגיעו לעונת המעשרות האורז והדוחן וכו' אחר גמר פרי והירק כשעת לקיטתו.

והשתא קאמר דהוא הדין לפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית שהולכים בתבואה וקטניות וכו' אחר עונת המעשרות ובאורז ודוחן וכו' אחר גמר פרי ובריק אחר לקיטתו. **והוא מבואר ר"ה (יב):** כל תבואה שהביאה שלישי בשביעית לפני ראש השנה - אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית. וליף מדכתיב במועד שנת השמטה לומר לך כל תבואה שהביאה שלישי לפני ר"ה אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית ושלישי היינו עונת המעשרות.

❖ ענפי הלכה

"שביעית שיצאו למוצאי שביעית"
דרך אמונה: ולא חשיב כאן אתרוג משום דאתרוג אין דומה הנכנס לשביעית כנכנס לשמינית כנ"ל סעיף יב.

"תבואה וקטניות"

חזו"א (ז' סקט"ז): עונת מעשרות של תבואה וקטנית הוא הבאת שלישי, אם הביאו שלישי בשביעית ויצאו לשמינית דינם כפירות שביעית ואסורים משום ספיחים. **ואם** הביאו שלישי בשמינית הרי הן כפירות שמינית לכל דבר.

ואם גדלו ביד גוי או בד' שדות מותרים משום ספיחים, מכל מקום וקדושים בקדושת שביעית.

"אילנות... אחר עונת המעשרות"

חזו"א (כ"א סקי"ח): תפוז הנכנס משביעית לשמינית קדושת שביעית נוהג בו וצריך להפקירו ואסור בסחורה.

"הפריגים והשומשמים"

דרך אמונה: כבר נתבאר בהלכה י"א שהולכין בהן אחר גמר פרי דהיינו שנתבשלו כל צרכן ואין משביחין יותר בקרקע ואף על פי שלא נלקטו עוד. **חזו"א -** ולכן אם נגמרו בשביעית דינן כפירות שביעית בין לענין ספיחין ובין לענין קדושת שביעית. ואם נגמרו בשמינית מ"מ אסורין משום ספיחין קודם שעשו כיוצא בהן ואסור ללוקטן.

"פול המצרי"

חזו"א (שם): גמר פרי שלו הוא הבאת שלישי כנ"ל סעיף י"א.

הלכה יד: ^א **פול המצרי שזרעו לזרע** (היינו לאכול את הזרעים) **בשישית** ונגמר פריו (היינו הבאת שלישי) **קודם ראש השנה של שביעית, בין ירק שלו בין זרע שלו - מותר בשביעית. ואם זרע לירק ונכנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו - אסור כספיחי שביעית,** ^ב **וכן אם זרעו לזרע ולירק אסור.**

❖ שורשי הלכה

🔗 דין פול המצרי

^א **שביעית** (ב, ח): רבי שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחילה (פירוש שלכתחילה זרעו להוציא ממנו זרע) כיוצא בהן (כמו אורז, דוחן, פרגים ושומשומין דאזלין בהו בתר השרשה).

כסף משנה - וכבר כתבתי בסמוך דהלכה כשמואל דאמר לא הלכו בקטניות אלא אחר גמר פרי.

ובירושלמי (שביעית ב, ה): פול המצרי:

- **זרעו לזרע** לפני ר"ה השביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו – מותר.
- **זרעו לירק** לפני ראש השנה שביעית ונכנסה שביעית בין זרעו בין ירקו – אסור.
- **זרעו לזרע ולירק** לפני ר"ה השביעית ונכנסה שביעית: זרעו פשיטא שמותר. זרעו מהו? **תני רבי חייא** – אסור. **תני רבי חלפתא** בן שאול – מותר. **מ"ד מותר** דבר תורה **מ"ד אסור** מפני מראית העין.

^ב **✓ הרמב"ם פסק** – וכן אם זרעו לזרע ולירק אסור.

כסף משנה: הרמב"ם שסתם וכתב וכן אם זרע לזרע ולירק אסור (שמשמע שאף ירקו אסור) אפשר שהיתה לו גרסא אחרת

בירושלמי או שהוא סובר שאף ע"פ שבתחילה אמרו פשיטא זרעו מותר כי אסיקנא דמ"ד אסור מפני מראית העין קאי אף אזרעו.

מכל מקום גירסת הר"ש בכלאים (ח, ה) - זרעו מותר וירקו מחלוקת (בירושלמי).

❖ ענפי הלכה

א. "פול המצרי"

כתב הרמב"ם (הלכה י"א): פול המצרי שזרעו לזרע - הולכים בו אחר גמר פרי, והוא הבאת שלישי.

דרך אמונה - וכאן מוסיף הרמב"ם מה דין הירק שבו וגם מה הדין אם זרעו לירק (כלומר כשאסור אסור בין זרעו בין ירקו, וכשמותר מותר בין הזרע בין הירק).

"מותר בשביעית"

דרך אמונה: כיון שחשב לזרע דאזלין אחר גמר פרי והירק נגרר אחר הזרע.

חזו"א (ט' סק"ב) - ואין בו לא משום קדושת שביעית ולא משום ספיחין.

ולפי דעת הגר"א, אין להתיר בזה ללקט את הירק אלא לצורך קדרתו באותו יום ולא יותר שנראה כירק של שביעית ולא יתן לא לבנו ולא לשלוחו ולא יאכיל את בהמתו.

חזו"א (שם) - ולפ"ד הר"ש שהובא בהלכה י"ב, אם נזרע והתחיל לצאת לפני שביעית אין בו משום ספיחים, ונפק"מ כאן לענין קדושת שביעית.

"אסור כספיחי שביעית"

דרך אמונה: אסור כספיחי שביעית. שהזרע נגרה אחר הירק שהולכין בו אחר לקיטה.

הלכה טו: ^אעבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית:

- אם זרעו לזרע - בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית, כשאר הספיחים (דאזלינן אחר הבאת שליש וכנ"ל הלכה י"א).
- ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית - בין ירקו בין זרעו מותר.
- זרעו לזרע ולירק - זרעו אסור משום ספיחים, וירקו - מותר.

^בהשגת הראב"ד: עבר וזרעו בשביעית ויאלץ לשמינית וכו' עד וירקו מותר. אמר אברהם: לא מלינו בזרע בשביעית שום היתר, שהרי אמרו הנוטע והמזריח פחות מל' יום לפני ר"ה - אסור לקיימן בשביעית, והנוטע בשביעית במזיד - יעקור, ואין הולכין לא לחנטת פרי ולא לגמרו אלץ משהשריש בשביעית יעקור, ואין הולכין אחר חנטה אלץ בפירות האילן הישן, ולא אחר גמר פרי אלץ כספיחין שיאלצו מאליהן. ואי משכחת לה בזרעו לא משכחת לה אלץ בשזרעו עכו"ם, אי נמי במקומו' שהשביעית מדבריהם דאפשר ללא אמרינן זהו יעקור.

❖ שורשי הלכה

^אירושלמי (שביעית ב, ה): זרעו לפני ר"ה השמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו אסור. זרעו לירק לפני ר"ה השמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו מותר. זרעו לזרע ולירק לפני ר"ה שמינית ונכנסה שמינית - זרעו אסור, וירקו - מותר.

^בוהראב"ד - מקשה, הרי קי"ל מי שעבר זרע בשביעית צריך לעקור. (וס"ל הראב"ד שפירותיו אסורים).

והר"י קורקוס - תירץ, מקור הרמב"ם מירושלמי הנ"ל, ומסתמא בכל מקום מיירי

ובזרעו ישראל מיירי. ואף שקי"ל שאסור לזרוע ואם זרע בשביעית יעקור, כאן מיירי שעבר זרע ולא עקר, מכל מקום זרעו לא נאסר.

❖ ענפי הלכה

^א"עבר וזרעו בשביעית"

▪ לפי דעת הרמב"ם - אף שעבר איסור הפירות מותרים. כ"כ כסף משנה, פאת השולחן בדעת רוב הראשונים, ערוך השולחן העתידי וחזו"א (י, ה). וכ"ד החינוך (שכח).

"זרעו אסור... ירקו מותר"

דרך אמונה: ולא דמי לדלעיל הלכה י"ד דבין זרעו ובין ירקו אסור דהירק יותר עיקר מהזרע ולכן לעיל הירק גורר גם את הזרע, אבל כאן אין הזרע יכול לגרור את הירק אחריו הואיל וכיון לשניהם.

ב. "אלא כשזרעו עכו"ם"

והרדב"ז: ובעכו"ם לא שייך לומר עבר. אלא מיירי שלא הספיקו לעקור אותם עד שנכנסה שמינית, ואפילו נאמר שאסרו עליו הפירות מ"מ בעינן למידע אם יש עליהם איסור שביעית לאחרים או לא, א"נ דמית ולא קונסים בנו אחריו.

▪ **ולדעת הראב"ד** – הפירות אסורים מדרבנן, מכל מקום זרע בערב שביעית ועשו פירות בשביעית מותרים. כן דעת הרמב"ן, הרשב"א, נמ"י, המאירי והריטב"א.

ילקוט יוסף (דד, ז): יש להקל בפירות שנעשתה בהם עבודה בשביעית, מכל מקום אסור לקנות פירות אלו שלא להחזיר בידי עוברי עבירה, וכמ"ש אור לציון – שלעניין מצווה (כגון אתרוג) יש להחמיר לא להשתמש בו.

חזו"א (ג' סקכ"ה): ואם זרע גוי, או במקומות שהשביעית מדכריהם כגון במקומות שלא כבשו עולי בבל – מודה הראב"ד שהפירות מותרים.

"בין ירקו בין זרעו מותר"

דרך אמונה: ואין בו משום ספיחין ולא משום קדושת שביעית, ומ"מ אסור מדרבנן עד שיעשו כיו"ב או עד חנוכה כנ"ל הלכה ו' ז'.

הלכה טז: בנות שוח הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים, אם באו לעונת המעשרות קודם ר"ה של שמינית - הרי הן נאכלות בשנה שנייה מן השבוע בתורת שביעית.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ה, א): בנות שוח (מין תאנים לבנות) שביעית שלהם שניה (דיני שביעית נוהגים בהם בשנה השניה של שמיטה), שהן עושות לשלש שנים (שפירות אלו גדלים במשך ג' שנים עד שמתבשלים, נמצא פירות שחנטו בשביעית נגמר בישראל בשנייה לשמיטה, שהיא שנה שלישית לחנטה).
רבי יהודה אומר הפרסאות (תאנים הגדלים

בפרס) שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים (שפירות שחנט בשביעית נגמר בישראל בשמינית), אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח (שבדקו ומצאו שהפרסאות מתבשלות תוך שנה).

❖ ענפי הלכה**"בנות שוח"**

דרך אמונה: אבל אם באו אחר ר"ה של שמינית הרי הן כפירות שמינית, ואם חנטו קודם ר"ה של שביעית הרי הן כפירות ששית.

"בתורת שביעית"

ר"ש משני: כיון שיש באילן פירות מזמנים שונים (ב ג' שנים אחרונות) יש לתחוב בהן קיסמין שידע איזה חנט בשביעית כדי שלא יתלוש פירות שביעית קודם זמנן ונמצא מפסיד פירות שביעית.

ר"ש (רפ"ה דשביעית בשם הירושלמי): ודרך בנות שוח שפרי שחנט בשנה זו נגמר ביכולו אחר ג' שנים, וכל שנה ושנה הם חונטים פירות, אלא שכל פרי שחנט בשנה זו נגמר ביכולו אחר ג' שנים ולכן שביעית שלהן שנה שניה של שנות השמיטה.

"קודם ר"ה של שמינית"

הלכה יז: הבצלים הסריסים, ופול המצרי שמנע מהם מים ל' יום קודם ר"ה, ושל בעל שמנע מהם ג' עונות לפני ר"ה - הרי אלו מפירות ששית, פחות מיכן - הרי הם כספיחי שביעית.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ב, ט): הבצלים הסריסים (שאינו עושים זרע כשאר בצלים) ופול המצרי (כגון שזרעו לירק, שאף לר"ש שזורי הולכים אחר לקיטה) שמנע מהם מים (שלא השקה אותם) שלשים יום לפני ר"ה - מתעשרין לשעבר (נותנים מעשר לפי שנה שעברה ולא לפי הלקיטה, דכיון שמנע מהם מים יצאו מדין ירקות), ומותרים בשביעית (אם מנע מהם מים ל' יום לפי השביעית, שאין דינם כפירות שביעית). ואם לאו (שלא מנע מהם מים) אסורים בשביעית (כיון שנלקטו בשביעית) ומתעשרין לשנה הבאה.

ושל בעל (הגדלין בשדה בעל המסתפקת במי גשמים וא"צ להשקותה, אלא משקים מעונה לעונה) שמנע מהם מים שתי עונות (מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית) - דברי רבי מאיר. ✓ וחכמים אומרים שלש (עונות).

הבצלים וסריסים

רמב"ם (בפירוש המשניות) – דרך הבצל אם הונח במקום רטוב אחרי עקירתו מן הארץ צומח ומוציא עלים ירוקים. ויש מין שאינו כן, ומין זה הוא הנקרא בצלים הסריסים שדומין לסריס שאינו מזריע.

והר"ח פירש - בצלים שמיעך זרען קודם שהוקשו כדי שיגדלו ראשיהן. וכ"ה בערוך ובמאירי.

ופרש"י (ר"ה יד.): דרכן של בצלים הסריסין ופול המצרי למנוע מהן מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתן כדי להקשותן, לפיכך חילקום חכמים משאר ירקות, אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך, אפילו מנע מהן - לא יצאו מדין ירק, ובטלה דעתו.

בצלים הסריסים מסתפקין לשנה בהשקאה אחת לשלשים יום ויותר, לפיכך אם השקן בתוך שלשים יום לפני ראש השנה - נמצאת השקאה זאת מועלת להם בשביעית, לפיכך אסורין בשביעית. ולענין מעשר נמי הווי להו כגדילין על מי שנה הבאה, שעדיין לחלוחית

"שמנע מהם מים... ר"ה"

ר"י קורקוס: פירוש מנע מהם מים קודם ר"ה של שביעית כבר הוקשו לזרע. **ירושלמי** (שביעית פ"ב) - ויש להן דין קטניות שהולכין בהן אחר הבאת שלישי.

"הרי אלו פירות שישית"

דרך אמונה: בין לענין ספיחים ובין לענין קדושת שביעית שהולכין בהן אחר הבאת שלישי.

"כספיחי שביעית"

דרך אמונה: הרמב"ם אזיל לשיטתו דבירק יש ספיחים כזמן לקיטתו. אבל לפ"ד הר"ש שהובא בהלכה י"ב שאם התחיל לצמוח לפני שביעית אין בו משום ספיחין אין נפק"מ בזה אלא לענין קדושת שביעית.

השקאתן קיימת.

אבל ירק שדרכו ליגזז - צריך להשקותו תמיד, ואפילו מנע ממנו שלשים יום לפני ראש השנה - בטלה דעתו אצל כל אדם, ולא נתנו בהן חכמים חילוק לפי שאין דרכן בכך, ומלתא דלא שכיחא היא.

ושל בעל

הר"ש: היינו סתם בצלים שדי להם במי גשמים ומ"מ הדרך להשקותן כדי שיצמחו מהר.

❖ ענפי הלכה**"ופול המצרי"**

ר"ש והרא"ש: שזרעו לירק דאזלינן בתר לקיטה. ואם מנע ממנו מים הוי כזרעו לזרע דטבעו כמו הבצלים הסריסים. כ"ה ברש"י ותוס' (ר"ה יד.).

הלכה יח: ^אהדלועין (ה"ה ירקות כדבסמוך) שקיימן לזרע אם הוקשו לפני

ר"ה ונפסלו מלאכול אדם - מותר לקיימן בשביעית (ולא הוי כספיחים שמצוה לעוקרן) **שהן מפירות ששית, ואם לאו - אסורין כספיחי שביעית.**

ב. וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה - מותר לקיימן בשביעית, ואם היו רכים - אסור לקיימן משום ספיחים.

ג. אין מחייבין אותו לשרש את הלוף, אלא מניחו בארץ כמות שהוא, אם צמח למוצאי שביעית - מותר.

ד. ואין מחייבין אותו לשרש את הקנדס אלא גוזז בעליו, ואם צמח למוצאי שביעית - מותר.

(שהניחן בקרקע ליטול מהם הזרע) אם הקשו (נתייבשו ונעשו קשים) לפני ראש השנה (של שביעית) ונפסלו מאוכל אדם (שאינם ראויים

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ב, י): הדלועין שקיימן לזרע

במנע מהן מים כנ"ל הלכה י"ז, ובעי דוקא שהוקשו ונפסלו מאכילת אדם.

"נפסלו מלאכול אדם"

חזו"א (מעשרות א' סקי"ט): אבל ראויים למאכל בהמה ולכן עדיין שייך בהן איסור ספיחין. **ואם** נפסלו גם ממאכל בהמה ואין ראויין אפילו ע"י הדחק פקעה מהן קדושת שביעית לגמרי (כדלקמן פ"ה הכ"ב כ"ג).

"מותר לקיימם בשביעית"

שביעית (ב, י): והתמרות שלהם (של הדלועין) - אסורות בשביעית.

תמרות

י"מ - הציץ קודם שיפתה דומה לתמרה (ריבמ"ץ).

והרמב"ם פירש - הם הנצנים.

והר"ש פירש - כעין לולבי גפנים.

תוס' יו"ט בשם רבנו אליהו: וטעמו שאסור - שהן ראויין לאכילה אף משהוקשו.

ב.

"וכן ירקות"

חזו"א (ט, סק"ד): ירק ששית הנכנס לשביעית, אם לא הוקשו ונפסלו מאכילת אדם, יש לו קדושת שביעית ואסור מהתורה בדברים האסורים בפירות שביעית, ואסורים מדבריהם מדין ספיחין ואסור להניחן ולקיימן אלא חייב לשרש אחריהן.

ואם נפסלו מאכילת אדם קודם ר"ה אין בהן קדושת שביעית ואין בהן איסור ספיחין ומותר לקיימן.

וזהו שכתב הרמב"ם 'ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחין', היינו שאסורין כספיחין וממילא אסור לקיימן.

(למאכל אדם) - מותר לקיימן בשביעית (לזרע, שפירות של שישית הם) ואם לאו אסור לקיימן בשביעית.

ובירושלמי (שביעית ב, ז): כיצד הוא בודק? רבי יוסי בן חנינא אומר - עוקצו אם מתאחה אסור ואם לאו מותר.

כסף משנה - פירוש אם מתאחה הנקב ונסתם נראה שעדיין הוא לח ואסור ואם אין הנקב נסתם הדבר מוכיח שכבר הוקשו ומותר.

ב. תוספתא (שביעית ב, יא): כל ירקות שהוקשו (כך הגרסה הנכונה) לפני ר"ה - מותר לקיימן בשביעית. אם היו רכים - אסור לקיימן בשביעית, מפני מראית העין.

כסף משנה - כלומר שיאמרו הרואים שנזרעו בשביעית. וזהו שכתב הרמב"ם אסור לקיימן משום ספיחים, כלומר שאף על פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחים, אסור לקיימן מפני מראית העין מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית.

ג. (שם): אין מחייבין אותו לשרש את הלוף אלא מניחין כמות שהוא אם היה צומח למוצאי שביעית מותר.

ד. שם (הלכה יב): אין מחייבין אותו לשרש את הקירנס אבל גוזזה בעלין אם צמחה למוצאי שביעית מותרת.

❖ ענפי הלכה

א.

"אם הוקשו"

דרך אמונה: שנעשו כזרע וכמיני קטניות שהולכין בהן אחר הבאת שלישי. וכאן לא סגי

להניחן משנה לשנה, אין כאן חשד וגם יש הפסד בעקירתן.

"אלא גוזז בעלין"

דרך אמונה: פירוש - העלים שצמחו בשביעית גוזזם ומאבדם כדין הירקות הלחים והשורש יכול להשאיר בארץ.

שם (סק"ד): כבר נתבאר שמצוה לעקור את הספיחין ואסור לקיימן שלא יהשדוהו שדעתו לאכלן, וקאמר הרמב"ם שהקילו בשורש הלוף והקנדס להניחו למוצאי שביעית, מפני שידוע שמניחין אותן למו"ש שכן דרכן

הלכה י"ט: לוף של ערב שביעית, וכן בצלים של ערב שביעית הקיצונים, ופואה שנגמרו לפני שביעית - מותר לעקור בשביעית בקרדומות של מתכת, ואין בזה משום עבודת הארץ.

דרכו במרא ולא בקרדומות. (והטעם שצריך קצת שינוי כיון חופר בעומק האדמה ונראה כעבודת קרקע - חזו"א).

❖ ענפי הלכה

"שנגמרו לפני שביעית"

חזו"א (שם סק"ג): הרמב"ם לשיטתו שאם לא נגמר לגמרי ולקיתתו בשביעית אסור משום ספיחין, לכן כתב כאן שנגמר לפני שביעית דבזה מודה רבנו שאין בו משום ספיחין.

אבל לדעת הר"ש, שם אף על פי שגדל בשביעית כיון שהתחיל לצמוח בשישית אין בו משום ספיחין.

מיהו אף לדעת הר"ש הגידולין שהוסיפו בשביעית יש בהן קדושת שביעית ואסור לעוקרן טרם שיגמרו כל צרכן שמפסידן (כ"כ הרא"ש).

❖ שורשי הלכה

המשנה מונה ג' מיני צמחים שאף לאחר גמר בישולם הדרך להשהותם בקרקע, ולהלן דיניהם:

שביעית (ה, ד): לוף של ערב שביעית (שנגמר בישולו ערב שביעית) שנכנס לשביעית (שלא עקרוהו בשישית), וכן בצלים הקיצונים (שנזרעו בקיץ), וכן פואה (צמח שעושים ממנו צבע אדום) של עידית (שגדלה באדמה עידית, פירוש משובחות):

ב"ש אומרים - עוקרין אותן במארופות של עץ (מותר לעוקרה רק במגרפות של עץ, שיהא שינוי ולא יראה כעובד הקרקע).

וב"ה אומרים - בקרדומות של מתכות (ואין צריך שינוי).

ומודים (ב"ש לב"ה) בפואה של צלעות (שהיא בעלת צלעות ושורשיה מתפשטים הרבה) שעוקרין אותה בקרדומות של מתכות.

🔗 קרדומות של מתכת

לפי הרמב"ם - אין צריך שינוי כלל. אבל לפי הר"ש - קרדומות היו שינוי, כי

הלכה כ: הבצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, כל זמן

שהעלין שלהן ירוקין - הרי אלו מותרין, ואם השחירו הרי הן כנטועין בארץ - ואותן העלין אסורין משום ספיחין, ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתרן עומדין.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ו, ג): בצלים (של שיטת שנכנסו לשביעית) שירדו עליהם גשמים וצמחו (בשביעית) אם היו העלין שלהם שחורין (כלומר ירוק כהה מאוד) אסורין (משום גידול שביעית, לפי שהצבע מוכיח שגדלו בשביעית, וגידול שביעית מבטלים מה שגדל בהיתר). הוריקו (פירוש שנעשו צהובים וכמושים) - הרי אלו מותרין (שאינם חשובים גידולי שביעית). **רבי חנינא** בן אנטיגנוס אומר אם יכולין להיתלש בעלין שלהן (אם העלים חזקים עד שהאוחז בהם יכול לתלוש הבצלים) אסורין (שהדבר מוכיח שהעלים הוסיפו לגדול בשביעית). וכנגד כן מוצאי שביעית מותרין (וכן בצלים של שביעית שנתלשו ועמדו בקרקע במו"ש וצמחו אם היו העלין ירוקין אסורין ואם השחירו התוספת מותר והעיקר אסור).

🌀 באיזה בצלים מדובר

הר"ש והרב מברטנורה - מיירי בבצלים מחוברים, שבשלו בשיטת ונשאר בקרקע גם בשביעית, אם העלים השחירו סימן שהמשיכו לגדול בשביעית ואסורים.

רולפי הרמב"ם - מיירי שהבצלים נתלשו בשיטת והצמיחו העלים בשביעית. אם העלים השחירו הרי הם כנטועים בקרקע, ועליהם אסורים. **ברם** הבצלים עצמם בין כך ובין כך מותרים. **ראה** בענפי הלכה ביאור המשנה והשיטות.

❖ ענפי הלכה

"הבצלים שירדו עליהם גשמים"

דרך אמונה: ביאור המשנה והשיטות

■ **הרמב"ם** - מפרש דמיירי בבצלים תלושין ונתנום ע"ג העפר וע"י הלחות של הגשמים התחילו לצמוח ולא נודע אם מאוירא בעלמא גדלו ואז אין בהן קדושת שביעית ולא ספיחין, או שינקו קצת מהארץ.

וע"ז קאמר - סימן שאם נשאר ירוקין זה סימן שאין יונקין מהארץ אלא נכמשיין ותולין שהוסיפו מאוירא, ואם השחירו סימן שנתחברו קצת באדמה ויונקין ממנה ואז אסורין.

■ **אבל הר"ש** - מפרש שהבצלים מחוברים שיצאו משיטת לשביעית, והספק אם הוסיפו גידולין בשביעית או לא הוסיפו, ואף דאזלינן אחר לקיטה מ"מ אם לא הוסיפו כלום ונגמרו לגמרי מותרין.

וע"ז קאמר - שאם השחירו ודאי הוסיפו גידולין ואסורין, ואם לא השחירו לא הוסיפו כלום ומותרין.

"הרי אלו מותרים"

ר"ן (גדרים נ"ח): שכיון שהן ירוקין לא מחמת יניקת הקרקע נתגדלו אלא מחמת הבצל עצמו ואין זה נקרא גידולי שביעית. כן פירש הרמב"ם בפירוש המשניות.

הרש"ס (דף ק"ג): פוסק כר"ח בן אנטיגנוס, שאם הם חזקים כ"כ שיכולין להתלש כשאוחז בעלין שלהן אסורין דודאי צמחו מארעא ואם לאו מותרין.

"ואם השחירו"

תוס' רי"ד (נדריים שם): ולא אמרינן בזה קמא קמא בטל, כיון שכשהגידולין גדלים כל השרשים משתנין מכמות שהיו שנתעבו יותר ונארכו יותר.

והוסיפו התוס' (ב"ק ק: ד"ה גדור): בדבר שגדל בלי הפסק ללא שייך קמא קמא בטל. וכ"כ בשטמ"ק (בנדריים נ"ח): בשם הרי"ף.

"הבצלים עצמם בהיתרון עומדים"

חזו"א (ה' סקי"ד): אין הכונה שמותר לאוכלן דהא בבצל עצמו ג"כ יש תוספת איסור, רק הנ"מ לענין תפיסת דמים שאין תופס דמיו אלא כנגד התוספת ולא כנגד העיקר. וכמש"כ הר"ן והרא"ש והרשב"א בנדריים.

ת' הרשב"א (ה"א ס"ו רפ"ז) - ואם רבו גידוליו על עיקרו אף הבצל עצמו נאס.

הלכה כא: בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על

עיקרו - העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל, הואיל ושביעית אסורה ע"י קרקע כך נטילתה (מרכבות המשנה: צ"ל בטלתה וכ"ה ברמב"ם כת"י) **ע"י קרקע.**

ב. השגת הראב"ד: כלל שעקרו בשביעית וכו' עד והותר הכל. אמר אברהם: בירושלמי (שביעית ו, ג) לא עשה ר' אבהו מעשה אלא במרוכנים, פירוש מרוכנים "הטוי נא כדך", תרגום ארכיני כען, כלומר מעקלין הלאחר שלהן שלא יגדלו, וכיון שעשה כן גלה דעתו דלא ניחא ליה בגידוליהן, ואם גדלו אותן גדולין – מותרין ומבטלין את האיסור, ואי לא – אסורין דמינח ניחא ליה וכנטועין לכתחלה דמו.

❖ שורשי הלכה

א. נדרים (נז): בעי רבי ישמעאל - בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (מה שגדל בשמינית בהיתר) על עיקרו (שגדל בשביעית באיסור), כיון דרבו גידוליו מעיקרו, אותן גידולי היתר מעלין את האיסור, או לא?

✓ **אתא לקמיה דרבי יצחק נפחא**, פשט ליה להיתר [מן הדא, דאמר רבי חנינא תריתאה אמר רבי ינאי: בצל של תרומה שנטעו, ורבו גידוליו על עיקרו – מותר].

א"ל ר' ירמיה, הרי שני אמוראים אוסרים: א. א"ר אבהו א"ר יוחנן: ילדה שסיבכה

בזקינה ובה פירות, אף על פי שהוסיפה מאתים – אסור.

ב. א"ר שמואל בר רבי נחמני א"ר יונתן: בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם – אסור. הגמרא מביא מקורות אחרים להיתר. **ומקשה** הגמרא: ודלמא במדוכנין (דטחנו הבצלים ולכן נתבטלו)! חשוד על השביעית קתני (שאינו חושש לאיסור).

ועוד מקשה הגמרא: לימא, תיהו תיובתיה דרבי יוחנן ודרבי יונתן (לעיל)!

✓ **אמר רבי יצחק**: שניא שביעית, הואיל ואיסורה ע"י קרקע, בטילתה נמי ע"י קרקע **משמע** שמסקנת הגמרא שהבצלים בטלים

בגידולהן אף כשאינן מדוכנין.

פרש"י: הואיל ואיסורו על ידי קרקע - דכתיב ושבתה הארץ (ויקרא כה). **בטילתו נמי על ידי קרקע** - כי רבו גידוליו על עיקרו. אבל ערלה דמיירי בה רבי יוחנן שאין איסורו אלא בשנים, וכלאי הכרם אינה אוסרת מחמת קרקע אלא מיני תערובת זרעונין אוסרין משם הכי אין בטילתן ע"י קרקע.

כ"פ הרמב"ם: בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו - העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל, הואיל ושביעית אסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע.

בירושלמי (שביעית ו, ג): בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית)... רבי זירא התירו כיון שרבו גידולי היתר. רבי אבהו הורה להיתר כמו ר' זירא, כיון שראה שסומכים עליו (אף לכתחילה לעקור בשביעית ולשתול בשמינית) אמר להם: אני לא אמרתי אלא במורכנין (כמו מדוכנין).

אמר רבי יהודה בן פזי: אנא ידע ראשה וסופה כד דשמע רבי לא ורבי אימי פליגין שרע מינה (הסתייג מהיתרו).

פירש פני משה: אנא ידע ראשה וסופה - מעיקרא היכי הוה העובדא ולבסוף, וכלומר לא משום הכי אמר להם דבמרוכנין דוקא מותר, אלא מעיקרא כר"ז הו"י ס"ל וכד שמע אחר כך דר' הילא ור' אימי פליגין שרע מיניה, הסיר עצמו ונמנע מהיתר זה. ולא מדינא חזר בו אלא משום חומרא בעלמא (כלומר מדינא מותר). **כ"ד הרמב"ם** - שמותר אף בלא מדוכנין.

באבל הראב"ד - אין להתיר רק במרוכנים.

וכסף משנה - דעת הרמב"ם להתיר אף

שאינן מדוכנין, כיון -

(א). מה שהגמרא בנדרים העמידה במרוכנין אלא בדרך דילמא.

(ב). רבי אבהו (בירושלמי) כר"ז ס"ל שהתיר בלא חילוק, ומה שחזר בו הוא רק מחומרה ולא מדינא.

❖ ענפי הלכה

א. "בצל שעקרו בשביעית"

נדרים (נ"ח:): דוקא בצל שהוא דבר שאין זרעו כלה, אבל דבר שזרעו כלה אפילו לא רבו גידוליו על עיקרו מותר.

ר"א מן ההר (שם נ"ט א'): טעמו, כיון דזרעו כלה, כבר נסרה ובאש קודם שיצאו הגידולין ושב היתר, ואין שם דבר שיאסר הגידולין.

דרך אמונה: שעקרו בשביעית - שאם לא עקרו הרי הולכין אחר לקיטה וכולו מותר כשרבו כיו"ב או בחנוכה.

"רבו גידולין על עיקרו"

חזו"א (ח' סק"א): הא דסגי כאן ברוב בעלמא וא"צ ששים כמו בכלל האיסורים, משום שהעיקר מתחלף ומתחדש וחשיב כפרי חדש, וזהו הכוונה בטילתה ע"י קרקע דבגידולים חדשים אין איסור שביעית נוהגת.

(שם): וכן כל ספיחי שביעית שזרען בשמינית ורבו גידולי היתר על האיסור מותרין.

"הואיל ושביעית אסורה"

דרך אמונה: בא לתרץ למה בכלאים (ה, כ"ד) ובערלה (בפ"ו ממעשר ה"ד) - פסק שאין גידולי היתר מעלין את האיסור, וכאן כן?

ותירץ דשאני שביעית כיון שכל איסורו ע"י קרקע דכתיב ושבתה הארץ. ופרש"י והר"ן:

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

ופירש בחזו"א - דכוונת הראב"ד שזרע את הבצל בלא עלים ומכסה את כולו בעפר וזה נקרא מרוכנין, אבל אם העלין מגולין אסור מדרבנן.

רש"ס (בפ"ז דשביעית) - פסק כדעת הרמב"ם. **אבל המאירי** (בנדרים) דעתו כהראב"ד.

לכן בטל נמי ע"י קרקע אבל ערלה דחסרון זמן גרם לה וכלאים דתערובות גרמה לה לכן לא בטל.

ב. "אלא במרוכניס"

דרך אמונה: דעת הראב"ד שאין הגידולין מבטלין את העיקר האסור אלא במרוכנין (שלא כהרמב"ם).

הלכה כב: הפירות שיוציא האילן בשביעית (היינו החנטה – ר"ש) - לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה, שנאמר "ואת ענבי נזירך לא תבצור". ואם בצר לעבודת האילן (כנ"ל פ"א ה"ב) או שבצר כדרך הנוצרים – לוקה (שהרי עבר על לא לא תבצור).

רמב"ן – מהתורה מותר לקצור גם מהשמור אף כדרכו ובלבד שלא תהיה בדרך בעלות, וחכמים אוסרים בפירות שמורים וקצירה כדרכה.

✓ **רמב"ם** – קצירה צריכה להיעשות בשינוי. ולא חילק בין שמור להפקר.

❖ **שורשי הלכה**🌀 **קטיף הפירות**• **נאמרו שני פסוקים:**

את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ (ויקרא כה, ה).

והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך (ויקרא כה, יא).

לכאורה הפסוקים סותרים?

תורת כהנים (בהר א, ג): אסור לקצור מן השמור (את ספיח קצירך וכו'), ומותר לקצור מן המופקר. אסור לקצור כדרך הקוצרים ומותר בשינוי.

ונחלקו הראשונים בביאור האופנים:

ר"ת (בתוס' ר"ה ט) – צריך שני תנאים להתיר קצירה: ע"י שינוי ומן המופקר (לא שמור).

הר"ש (ח, ו) – מספיק אחד מהתנאים: או מהמופקר או בשינוי.

סיכום: מתי קצירה מותרת?

מופקרים	שמורים	
מותר בשינוי	אסור	ר"ת
מותר בשינוי	מותר בשינוי	ר"ש
מותר מהתורה ומדרבנן צריך שני	מותר בלבד שלא דרך בעלות	רמב"ן
מותר בשינוי	מותר בשינוי	רמב"ם

❖ ענפי הלכה"ואם בצר לוקה"

חזו"א (שם י"ב סק"ה): לוקה דאורייתא או דרבנן:

לדעת הרמב"ם - לוקה מן התורה ואפילו בוצר מן המופקר. וקרוב לומר שאין לאו זה אלא בקוצר שדהו אבל בקוצר שדה אחרים ומדין הפקר אינו בכלל האזהרה.

דעת הרמב"ן - מרבנן שלא יהא נוהג בעלות, ואפשר שאם קוצר בשמור עובר בלאו. וכשקוצר במשומר אפילו ע"י שינוי איכא לאו.

דעת הר"ש - אין איסור קצירה כדרך הקוצרים אלא במשומר. **ואם** קצר בשינוי אינו עובר אלא בעשה דתשמטנה שלא הפקיר. **הקוצר** בשל חברו אם הוא משומר אסור לקצור כדרך הקוצרים אבל מותר לקצור

בשינוי. אבל דעת הרמב"ן והגר"א דדין לקצור בשינוי הוא רק במופקר.

"לוקה"

ילקוט יוסף (י, ב): ואם עבר וקצר באיסור אין הפרי נאסר.

שם (י, ד) - אף אחר שנקצר בהיתר (לצורכו) צריך לשנות במלאכת תלוש.

☞ דין פירות שלא הופקרו האםמותרים באכילה?

ר"ת (יבמות קכב.) - פירות שלא הופקרו אסורים באכילה.

ורש"י (שם) - מותרים באכילה. כ"פ רמבן והחינוך.

אף לאחר שנקצר בהיתר (כגון שקצרו לעצמו) עדיין צריך לשנות במלאכות שבתלוש, כדמפרט והולך:

הלכה כג: וכיצד עושה תאנים של שביעית: אין קוצין אותן במוקצה

אבל מייבשן בחרבה, ולא ידרוך ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה, ולא יעשה זיתים בבית הבד, אבל כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר וטוחן בבית הבד ובקוטב ומכניס לבד קטנה, וכן בשאר הדברים כל שיכול לשנות משנה.

סיכום: תאנים - לא קוצה המוקצה אלא מייבשן בחרבה.

ענבים - לא דורך בגת אלא דורך בעריבה.

זיתים - לא יעשה בבית הבד אלא כותש ומכניס לבית הבד קטן ביותר.

❖ שורשי הלכה☞ כיצד עושה בשינוי

כתוב אחד אומר: "ואת ענבי נזיריך לא

❖ ענפי הלכה

"ענבים ... וזיתים"

חזו"א (י"א סק"ז): כאן אף לרמב"ם אסור מדרבנן, כמו שהתירו באוצר ב"ד. **דוקא** הבעלים אבל אותן שזכו מההפקר מותרין בכל.

מקדש דוד שביעית (סק"ו): דוקא מלאכות אלו ששייכים קצת לבצירה שדרך לבצור וליתנם מיד לגת ולדרוך בגת והוא בכלל כרמך לא תבצור, **אבל** מלאכות שאין שייכות כלל לבצירה כגון טחינה ואפיה ובישול א"צ לשנות.

"אבל כותש הוא"

חזו"א (ט"ו סק"א): התהליך כך הוא - שכותשין מקודם ואחר כך נותנין לגת ולבד, וקי"ל שמותר לטחון בבית הבד בלי שום שינוי, **אבל** הסחיטה תעשה בקוטב שהיא בד קטנה.

"וכן בשאר דברים"

דרך אמונה: היינו בשאר פירות כגון שעושה מתמרים טרימא (שזה מותר כנ"ל פי"א מתרומות ה"ב) או לרסק פירות שרגילין לרסקן ולסחוט פירות שרגילין לסוחטן (כמו שיתבאר בפ"ה איזה מותר) בכל זה צריך שינוי.

תבצור", וכתב אחר אומר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", הא כיצד? לא יבצור כדרך הבוצרים (תורת כהנים).

שביעית (ח, ו): **תאנים** של שביעית אין קוצין אותן במוקצה (מקום המיוחד לייבש התאנים) אבל קוצה אותם בחרבה (במקום חרב שאין דרך לייבש שם התאנים, כדי שיהיה שינוי). אין דורכין **ענבים** בגת (כדרך כל השנים) אבל דורך הוא בעריבה (כלי עץ גדול שלשים בו), ואין עושין **זיתים** בבד (בבית הבד שהוא מיוחד לדריכה) ובקוטב (היינו בית הבד קטן) אבל כותש הוא ומכניס לבודידה (בית הבד קטן מאוד).

רבי שמעון אומר אף טוחן הוא בבית הבד (מותר לטחון בבית הבד) ומכניס לבודידה (לסחיטת השמן, שלדעת ר"ש די בשינוי זה. והלכה כר"ש – כ"כ בירושלמי).

🔗 **איזה שינוי עושה**

תוס' והרא"ש – השינוי באופן הקצירה, דהיינו שיש לקצור בכלי שאינו מיועד לקצירה. כ"כ הברטנורה.

רמב"ם – שינוי צריך להיות בכמות הקצירה, שלא יקצור כל שדהו אלא מעט, ואם קצר כל שדהו לזקה.

חזו"א (שם סק"ח): והסומך להקל ולקטוף וללקוט מעט מההפקר בלא שינוי (כדעת הרמב"ם) במקום שא"א לשנות לא הפסיד. **ואם** קוטפין לאוצר ב"ד בשביל כל בני העיר א"צ לשנות לכו"ע (כיון שאין כאן בעלות השדה).

הפקר פירות הארץ

חידוש העולם, "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" (שמות ל', י"א), וביום

ספר החינוך (פד): משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין

ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם. **ועוד** יש תועלת נמצא בדבר לקנות בזה מדת הותרנות, כי אין נדיב כנותן מבלי תקוה אל הגמול. ועוד יש תועלת אחר נמצא בזה האדם שיוסיף האדם בטחון בשם ברוך הוא, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גדולי קרקעותיו ונחלת אבותיו הגדלים בכל שנה אחת, ומלומד בכך הוא וכל המשפחה כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מדת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון.

השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. **ולמען** הסיר ולעקור ולשרש מרעיוניו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן צוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביטה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה

הלכה כד: ^א מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר "והשביעית תשמטנה ונטשתה", וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית - ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, ^ב אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין בכ"מ, שנאמר "ואכלו אביוני עמך". ^ג ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאים מן ההפקר, חמש כדי שמן (שמלקט זיתים ועושה מהן שם כדי חמש כדים) חמשה עשר כדי יין, ואם הביא יתר מזה - מותר.

❖ שורשי הלכה

^א **מכילתא** (פרשה כ'): "והשביעית תשמטנה ונטשתה", מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים! הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים, **תלמוד** לומר והשביעית תשמטנה - ונטשתה, מגיד, שפורץ בה פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם.

כסף משנה - אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם כלומר שגדרו שלא יפרוץ פרצות בשדהו אבל לגדור ודאי שהוא עובר ומבטל מצות עשה אף אם דעתו להפקירם

אחר כך.

רמב"ם (בספר המצוות עשה קלד) – צריך להפקיר כל מה שיצמח מן הארץ בשנה השביעית מן הענבים והתאנים והזתים והאפרסקין והרמונים והחטים והשעורים וזולת זה. הנה הודיע שהשמטת הכל מצות עשה.

^ב **ירושלמי** (פאה ו, א): מתני' בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובה"א אינו הבקר עד שיבקור אף לעשירית כשמיטה. **פני משה:** עד שיבקור אף לעשירים

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ד

אור לציון (עמ' ס"ה) פסק דקי"ל כמרן באבקה רוכל שכל שלא הפקירו הבעלים אינו הפקר וחייב במעשרות, ויפריש מעשר עני. כ"פ ילקוט יוסף (יד, ב).

נפק"מ נוספת: היא המחלוקת בין הב"י למב"ט לעניין פירות של גוי האם חייב במעשרות.

המב"ט – פוטר, שכתב: אטו ישראל שגדרו כרמו בשביעית ולא הפקירה יתחייב במעשר? הא רחמנא אפקריה (והפקר פטור ממעשרות). משמע דס"ל דהוי אפקעתא דמלכא.

והב"י – חייב במעשרות, שכתב: אף בשדה ישראל אם לא הפקירה חייבת במעשרות (כיון דלא הוי הפקר) אע"ג דרחמנא הפקירה. משמע דס"ל אפקעתא דגברא.

פאת השולחן (כג, יב): להלכה יש להפריש תרו"מ מיבול של נוכרי בשביעית (כמו הב"י) אך לא יברך. כ"פ חזו"א (ט, יח).

"כל מה שתוציא הארץ בשביעית"

חזו"א (ל' סק"ד): ואפילו נכנסו אחר כך למוצאי שביעית הרי הן הפקר.

ובקו' סדר השביעית (שהדפיס ר"ז שפירא ז"ל אות י"ג): וצריך להפקיר את כל כרמו ופרדסו... ולא ינהוג בו שום אדנות ובעלות... אך יכול לשמור עליהם מן הגוים שלא יקחום ומן הבהמה שלא תאכלם או שלא תפסידם.

"או סג שדהו"

דרך אמונה: היינו שעשה גדר סביב שדהו ולא השאיר שום פתח. אבל השאיר פתח מותר לגדור כמבואר במו"ק (ז).

(שם): שמענו מהחזו"א שבמקום הצורך מותר לנעול הדלת ולכתוב שם שכל מי שרוצה ליטול יוכל לקבל המפתח בבית.

כשמיטה - דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה, מה ת"ל ונטשתה למד על נטישה אחרת (לענין מעשרות שהפקר פטור ממעשרות) והיינו הבקר שהיא כשביעית מה שביעית בין לעניים בין לעשירים אף הפקר בין לעניים בין לעשירים.

שביעית (ה, ז): היוצר (עושה כלי חרס)

מוכר (אף לחשוד על השביעית) חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין, שכן דרכו להביא מן ההפקר (הפירות שביעית). ואם הביא יותר מכאן מותר (השמן והיין מותרים, אבל לכתחילה אין להביא יותר), ומוכר לעובדי כוכבים בארץ ולישראל בחוצה לארץ.

❖ ענפי הלכה**א. "מצוות עשה להשמיט"**

רמב"ן (בפ' בהר): ואפילו רוצה להפקיר אחר כך בשעת לקיטה, אסור אלא צריך שתהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לכל.

👉 האם ההפקר הוא אפקעתא**דמלכא או אפקעתא דגברא?**

מנחת חינוך (פד): מסתפק בעניין הפקרת פירות שביעית.

א. האם הוא אפקעתא דמלכא, פירוש שהפירות הם הפקר אוטומטי ומותר לכל אדם אף שהבעלים לא הפקירו?

ב. או אפקעתא דגברא, פירוש יש ציווי על האדם להפקיר פירותיו.

נפק"מ: אם האדם לא הפקיר, האם מותר לאכול מפירות אלו בלא רשות. לפי א. מותר, לפי ב. אסור.

חזו"א: ומשמע דאפילו מביא משדות של אחרים אין מביא יותר דחשיב כסחורה. ולא ילקט הרבה בבת אחד אלא לוקט כשיעור שאדם מכין בביתו לתשמיש בני ביתו לימים מועטים.

אם שימר הפירות האם נאסרו (חזו"א שם סק"ח)

■ **לדעת ר"ת** – נאסרו הפירות, ואפילו ליתן לבהמתו **אסור**. כ"כ הרז"ה, ראב"ד ועוד.
 ■ **אבל** דעת הרמב"ם, רש"י ורמב"ן – משומר **אין נאסר** באכילה.
ופסק החזו"א שלמעשה אפשר לסמוך על המקילין. מכל מקום אין לקנות (אלא במתנה) לפי שמסייע ביד עוברי עבירה, וכן נותן דמי שביעית לעם ארץ. כ"פ ילקוט יוסף (יד, ה).

"אסף כל הפירות"

חזו"א (י"ב סק"ה): לרמב"ם, אף שכבר קצר ובצר כולה יש איסור דאורייתא באסיפת הכל, דקרא שלא תקצור כדרך הקוצרים כולל גם אסיפת הכל.

"אלא יפקיר הכל"

חזו"א (י"ט סק"ז): האם מותר להחזיק טובה לבעלים?

לפי דעת הראב"ד – מותר להחזיק טובה לבעלים בדברים אבל לא בממון דמחזי כסחורה. וכן נראה להלכה וכ"ה ברמב"ן.
ודעת הר"ן – מותר ליתן לו ג"כ דבר מועט דדבר מועט לא מחזי כסחורה.

חזו"א: ואי אפשר לזכות בפירות שביעית במחזר ואם יזכה יהא שוב הפקר.

"חמש כדי שמן"

הלכה כה: ^א אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד שנאמר **"כי תבואו אל הארץ וגו'",** ^ב ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

❖ שורשי הלכה

^א **קידושין** (ל"ו): כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ. וכ"ה בירושלמי
כ"כ הרדב"ז: מבואר בכתוב ובת"כ – "כי תבואו", יכול משבאו לעבר הירדן, ת"ל הארץ ארץ המיוחדת וכו'. ולא נהגה שמיטה עד שהיה כל אחד מכיר חלקו שנאמר שדך כרמך ואחר י"ד שנה התחילו למנות. דבשנת כ"א לביאתם לארץ עשו שמטה נמצאת למד שאינה תלויה בבנין הבית.

^ב **רמב"ם:** השביעית נוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית (וטעמו שהרי השביעית לא תלויה בבית המקדש).

❖ ענפי הלכה

^א **"אלא בארץ ישראל בלבד"**

דרך אמונה: ובסוריא ובמקומות שהחזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל נוהג מדרבנן אבל בעמון ומואב ומצרים ובבל לא גזרו כלל שביעית כמבואר בסמוך הלכות כ"ו כ"ז כ"ח.

ב.

"בין שלא בפני הבית"**שביעית בזמן הזה**

חזו"א (ג' סק"ז): ובלבד שיהיו כל יושביה עליה דאם לא כן אינו אלא מדרבנן כמו יובל כמבואר בדברי רבנו לקמן פ"י ה"ט. ולפ"ז שביעית בימנו דרבנן כיון שאין כל יושביה עליה. כ"כ הר"י קורקוס, מהרי"ט בדעת הרמב"ם.

ולפי הירושלמי (שביעית י, ב) – הטעם אחר שגלו ישראל לבלבד, נפטרו ממצות התלויות בארץ וכרבי יוסי.
ובערפין (לב): משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות.
ובירושלמי (שביעית י, ב) – הביא דעת זו גם לגבי שמיטה.

הלכה כו: כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב - אסור בעבודה (וכל הלכות

שביעית נוהג שם) **וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה.**
כל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד, שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה (רמב"ם תרומות א, ז - היינו מראש שיפוע ההר לצד דרום), **אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו - מותרים באכילה.**
ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.

❖ שורשי הלכה**קדושה ראשונה ושניה**

רמב"ם (הלכות תרומות א, ח): כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד לשעתה קדשה (לא עשו מעשה קידוש הארץ) ולא קדשה לעתיד לבוא.

כיון שעלו בני הגולה (מבבל) והחזיקו במקצת הארץ קדשוה (שעשו קידוש הארץ) קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית.

חילוק מקומות בארץ ישראל

שביעית (ו, א): שלש ארצות (בארץ ישראל) לשביעית (חלוקות לענין לענין שביעית):

כל שהחזיקו עולי בבל (בימי עזרא נחמיה ואילך) מארץ ישראל ועד כזיב (כל ארץ ישראל שבדרום עד כזיב, והיא אכזיב שנמצאת צפונית לעכו, וכזיב עצמה לא בכלל) - לא נאכל (לא נאכל מה שגדל שם בשביעית. **עיון** בסמוך מחלקות בעניין) ולא נעבד (שבחלקים אלו נוהגת שביעית).

וכל שהחזיקו עולי מצרים (כיבוש יהושע) מכזיב ולפנים ועד הנהר ועד אמנה (ראה בסמוך כמה דעות מהו הנהר) - נאכל (מותר באכילה, לפי שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא לעתיד לבוא) אבל לא נעבד (שלענין עבודה החמירו חכמים).

מהצפון לדרום, ואחר כך מברוך מערבה ונופל לים התיכון.

מלאכת שלמה – נהר פרת שבצפון. מכל מקום האחרים דחו סברה זו (שזהו סוריה ולא ארץ ישראל).

אומנם תפארת ישראל – מפרש הוא נחל מצרים שבדרום, כלומר שברצועת ארץ הנמשכת מכזיב עד גבול מצרים בדרום, וכן מכזיב עד אמנה שבצפון כבשו עולי מצרים ולא עולי בבל.

❖ ענפי הלכה

"כל שהחזיקו עולי בבל עד כזיב"

טעם החילוק בין עולי מצרים

לעולי בבל

הגרי"ד סולוביצ'יק (על התשובה עמ' 306): מסביר טעם ההבדל בין כיבוש עולי מצרים לעלי בבל:

בכיבוש עולי מצרים כבשו תחילה את כל ארץ ישראל, ורק אחר כך כבשו את ירושלים. ההאחזות בארץ נבעה מהכיבוש ולכן כשבטל הכיבוש בטלה הקדושה.

אולם עולי בבל לא כבשו, אלא התיישבו סביבות ירושלים והמקדש, ורק אחר כך בכל הארץ, נמצא שקדושת ארץ ישראל בזמן עזרא נבעה מקדושת המקדש ולא מן הכיבוש, לכן לא בטלה.

דרך אמונה: נתבאר ברמב"ם (תרומות א, ח) דמכזיב ולפנים כל השטח כלפי מזרח שהחזיקו עולי מצרים החזיקו ג"כ עולי בבל, חוץ מרצועה אחת שהולכת מעכו לכזיב שהיא חו"ל כמו שנתבאר שם ה"ז.

מן הנהר ומאמנה ולפנים (משם וצפונה) - נאכל ונעבד (שלא גזרו שם משום שביעית).

לא נאכל

הר"ש – אינו נאכל לאחר זמן ביעור אם לא קיים מצוות ביעור.

וי"מ – אינו נאכל אלא בקדושת שביעית.

רמב"ם – אסור משום גזרת ספיחים.

הר"ש: וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד... נאכל – לפי שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא לעתיד לבוא.

החזיקו עולי מצרים... נאכל

אבל לא נעבד

ויש בזה ד' פירושים מה הכונה נאכל:

• **הרי"ף גיאות** (מובא בתשו' הרמב"ם סי' ר"ח) אף שנעבד אסור לאכול בשביעית, כאן במקומות שלא כבשו עולי בבל מותר לאכול הנעבד.

• **רמב"ם** (כאן) – מותר לאכול הספיחין. כ"פ החזו"א.

• **הר"ש** - נאכל היינו אחר הביעור. ואף דביעור דאורייתא הקילו בו משום שאיסור אכילה הוא דבר שקשה להציבור לעמוד בו לכן הקילו בזה.

כ"פ הרמב"ן – וטעמו, משום דביעור דרבנן.

• **הגר"א** - נאכל היינו בלא קדושת שביעית, ורק לענין עבודת קרקע החמירו.

עד הנהר

רבו הדעות המפרשים מהו נהר זה, הדעה המקובלת שהוא בגבול הצפוני:

ארץ חמדה לרב ישראלי זצ"ל (ע"פ החוקרים) – נהר קסמיה שיורד בתחילה

לים המלח עד אילת.

(ד). ע"פ הרמב"ם (קידוש החודש יח, טז):
הגבול עובר בקו רוחב 30^0 סמוך לצומת הווה
חריף.

להלכה:

בד"ץ עדה החרדית – קיבלו את שיטת
אדמת קודש (ב) שהגבול הדרומי עובר מדרום
למכתש רמון. כ"פ הרב אריאל.
הגרש"ז אויערבאך – כשיטת הרמב"ם,
הגבול עובר בקו רוחב 30^0 . כ"פ הרב
אלישיב וילקוט יוסף.

דין הגולן

ילקוט יוסף (א, ז): בגולן נוהג שביעית על
כל פנים מדרבנן, היינו שאסור בעבודות
הקרקע והאילן, אבל ירקות הגדלים שם
מותרים באכילה ואין בהם איסור ספיחים,
אולם בדרום הגולן קשה להקל לגבי ספיחים.
שם (א, ח): ירושלים אף שלא נחלקה
לשבטים (ב"ק פב:) נוהגת בכל דיני שביעית.
כתב הרמב"ם (בית הבחירה ו, טז): ירושלים
עומדת בקדושה ראשונה עד עולם.

ולפ"ז ונחלקו הראשונים:

פרי הארץ (יו"ד ג, ג) – כיון שקדושת
ירושלים לא בטלה, נוהג בה שביעית מהתורה
אף בימנו.

אולם שות מנחת שלמה (א, נא, א) – זהו רק
לדעת הרשב"א וסה"ת שהטם שבימנו
שביעית דרבנן מפני שבטלה הקדושה. אבל
אנן קי"ל הטעם מפני שאין רוב יושביה עליה,
א"כ גם בירושלים הוי דרבנן. כ"פ ילקוט
יוסף.

חזו"א (ד' סק"ג) – ורצועה זו דינו כמקומות
שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל ונאכל ולא
נעבד.

"אף על פי שאסור בעבודת שביעית"

חזו"א (שם כ"ו): וה"ה שחייבין בביעור
ואסורין בסחורה והפסד וכל דיני שביעית
עליהן חוץ מאיסור ספיחין שהקילו בזה, וחייב
להפקיר הקרקע ופטור ממעשרות.

"עולי מצרים... מותרים באכילה"

דרך אמונה: דכיון דאיסור ספיחין אינו
אלא משום גזרה לא גזרו שם שאין החיוב שם
אלא מדרבנן.

חזו"א (ס' כ"ו בסדר השביעית): ולפי שאין
הדבר ידוע לנו בעדות ברורה במקומות אלו,
וקל להיכשל לכן אין להקל בספיחי ארץ
ישראל.

השיטות בגבול הדרומי של הארץ

(א). **בעל תבואת הארץ** (הובא בשו"ת משנת
יוסף א, מד) – הגבול יורד מים המלח אל עין
תמר, ומשם מושך על תוואי נחל ציון ומשום
לכיוון דרום מערב אל עבר קדש ברנע (ודאי
אל עריש).

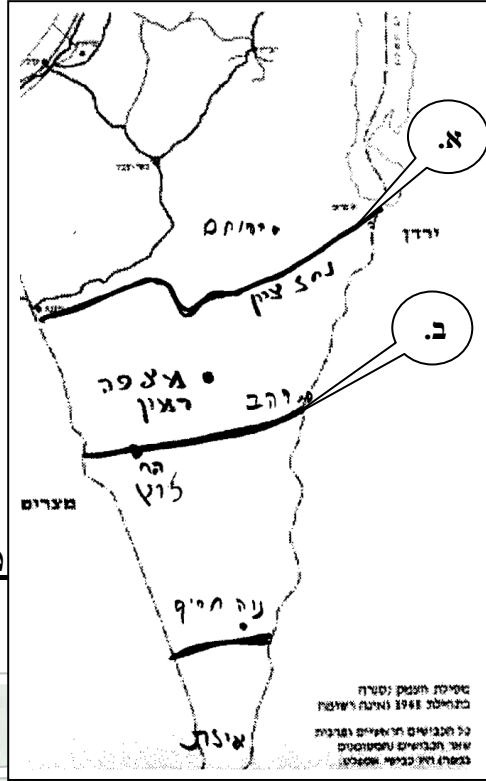
[**לפ"ז** הגבול עובר דרומית לשדה בוקר, כך
שמצפה רמון מחוץ לגבולות ארץ ישראל].

(ב). **בעל אדמת קודש** (הובא בשו"ת משנת
יוסף שם): הגבול מתחיל מקצה דרום מזרח
של ים המלח אל עבר עין יהב ומשם צפונה
מערבה עד נחל אל עריש.

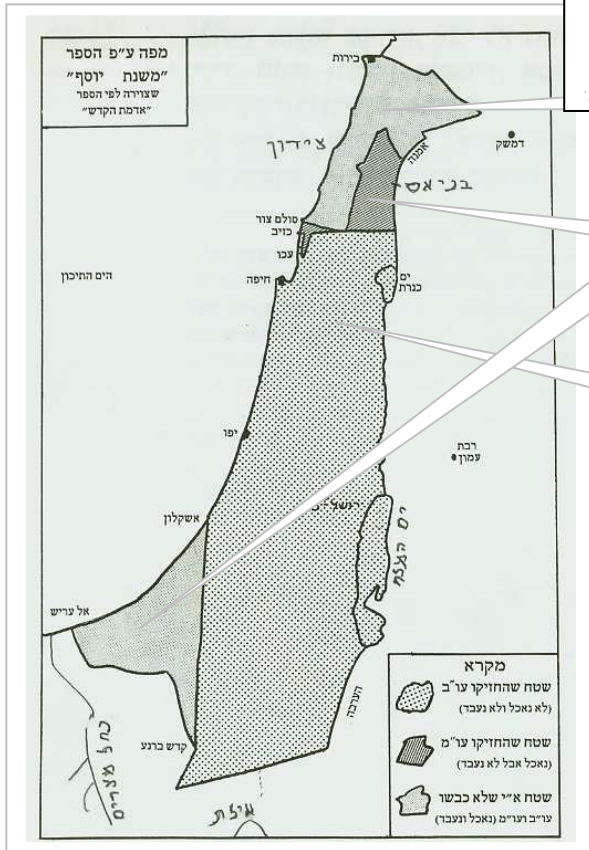
[**לפ"ז:** הגבול עובר דרומית למכתש רמון].

(ג). הרב טוקוצ'ינסקי (עיר מקדש עמ' רסד):
מעלה עקרבים היא עקבה, האזור שמדרום

גבול הדרומי של ארץ ישראל

מצרים ועולי בבל

שטח נוסף שהחזיקו בו עולי מצרים

שטח שהחזיקו בו עולי בבל

מה אהבתי תורתך

הלכה כז: א. סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה (בבית

ראשון, דאילו בימנו אף בארץ ישראל מדרבנן) - גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל (דק"ל כיבוש יחיד לא שמי' כיבוש), כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם.

ב. אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אף על פי שהם חייבות במעשרות מדבריהם (כמבואר בתרומות (א, א)) - אין שביעית נוהגת בהן.

❖ שורשי הלכה

סוריא: סוריא היא מהארצות שכבש דוד, ואין דינה כארץ ישראל לכל דבר, הואיל שכבשה לפני כיבוש כל ארץ ישראל,

שביעית (ו, ב): עושין בתלוש בסוריא (מותר לעשות עבודות שבתלוש בפירות בשביעית) אבל לא במחובר (אבל לא עבודות בפירות שלא נתלשו כדלקמן):

(דברים שבתלוש): דשין זורין (בתבואה) ודורכין (הענבים) ומעמרין (אוגדים צורות שיבולים).

(דברים שבמחובר): אבל לא קוצרין (התבואה) ולא בוצרין (בענבים) ולא מוסקים (בזיתים, שכל אלו עבודות במחובר).

כלל אמר ר' עקיבא כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (מהתורה ואסור מדרבנן, כלומר עבודות בתלוש) עושין אותו בסוריא.

ירושלמי (שביעית ו, ב): **טעמו** - אמר ר' אבהו שלא יהיו הולכים ומשתקעין שם, בתלוש למה הוא מותר מן גו דו חמי רווחא [קריב] לא נפיק.

פירש פני משה: מן גו דהוא חמי רווחא **קריב לא נפיק** - רווחא קריב הוא ריוח מועט ועל שריוח כזה מצוי וקרוב קרי ליה רווחא קריב, כלומר לא חששו לכך שבשביל שהוא רואה שהריוח דבר מועט הוא לא יצא להשתקע שם.

ופירשו הר"ש והרא"ש: מתוך שקשה עליהן שמירת שביעית וילכו וישתקעו שם ואין ראוי לדור שם כיון שמהתורה אינה כא"י אלא כחו"ל וגם עפרה טמא כחו"ל. ומ"מ בתלוש התירו כנ"ל שחששו שאם לא כן ילכו להשתקע בחו"ל ממש (ירושלמי).

ב. **מסכת ידיים** (ד, ג): עמון ומואב מה הן בשביעית (לענין מעשרות)? גזר ר"ט מעשר עני וגזר ר"א בן עזריה מעשר שני. אמר רבי אלעזר: מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית **כסף משנה** - מתבאר שמותר לזרוע בהם בשביעית.

❖ ענפי הלכה

א. "שתהא אסורה בעבודה"

חזו"א (שם סקכ"א): ויש בפירות קדושת שביעית, וחייבין להפקיר, ואסורין בסחורה והפסד, וחייבין בביעור ואסורין באכילה אחר הביעור (שלא כדעת הר"ש שמתיר באכילה אחר הביעור), ואסור לקצור בלא שינוי, וכן אסור לקצור ולבצור לעבודת הקרקע, ודוקא

ב. "אבל עמון ומואב"

חזו"א (ג' סקכ"ה): אין זה עמון ומואב שכבשו משה (שטהרו בסיחון), דההיא עבר הירדן גמורה היא ודינה מפורש בסמוך הלכה ח'. אלא בשאר עמון ומואב שלא כבשו ישראל כלל.

"אין שביעית נוהגת בהן"

דרך אמונה: כדי שיסמכו עניים עליהן בשביעית ועוד משום דשביעית קשה לעמוד בזה לא גזרו חכמים שם (ע"פ מסכת ידדים פרק ד).

במחובר אבל בתלוש דהיינו דישה וזריה ועימור ודריכה מותר לעשות שם בלא שינוי. **חזו"א** (שם): וכל זה בפירות שגדלין ביד ישראל אבל הגדלין ביד גוי בסוריא - הרי הן כפירות חולין לכל דבר. **ואם** קנה פירות בסוריא וידוע שגדלו ביד ישראל יש בהן קדושת שביעית. **אבל** אם אינו ידוע אם מישראל אם מגוי - הולכין אחר הרוב גוים ששם ואין בהן קדושת שביעית בין פרי העץ ובין פרי האדמה, ומותרין בסחורה ואין בהן ביעור.

הלכה כח: ^אעבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם, ^בוספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים. ^גהשגת הראב"ד: עבר הירדן שביעית נוהגת בה. אמר אברהם: עבר הירדן מה היה לריך להביאו מק"ץ הרי לא החזיקו עולי צבל וכן סוריא.

❖ שורשי הלכה

^א**ירושלמי** (ו, א): ע"פ פירש פני משה-שאל ר"ל את ר' חנינא: עמון ומואב מה הן לשביעית? וביאר ר' יוסי בר בון שאלתו של ר"ל: האם חשבון טהר כולו בסיחון, ומשה כבש כולן ודינו כעבר הירדן. א"ל: החל רש לרשת את ארצו, שהיא חולין לפניך. א"כ חייבת בשביעית. **כסף משנה** - הרמב"ם משמע ליה שאסור רק מד"ס.

לעניין ספחים

^ב**רמב"ם:** וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים. ^ג**והראב"ד** - עבר הירדן וסוריא מותרים בספיחין כיון שלא כבשו עולי בבל, ואין צריך לזה קו וחומר שכתב הרמב"ם. **וכסף משנה** - תירץ קושיית הראב"ד. **שי"ל:** כיון שאין אנו יודעים אם כבשו עולי בבל קצת ארצות מעבר הירדן ומסוריא. שהיו בבית שני מלכי ישראל תקיפים (כמו שמצינו בינאי המלך) ששכבשו ששים עיר כדאיתא בקידושין פרק האומר. ואם כן הוי כן כיבוש עולי בבל. ולכן כתב הרמב"ם להתיר מקל וחומר.

חזו"א (שם ובלקוטים לזרעים סי' י' סק"א):
 מן התורה עבר הירדן כארץ ישראל לכל דבר,
 ובזמן בית ראשון נהג בו שביעית מהתורה.
וכיום נהג מדבריהם משום שלא כבשוהו
 עולי בבל ולכן הספיחין מותרין.

❖ ענפי הלכה

א. **"עבר הירדן"**

הלכה כט: עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית - פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם (דעת הרמב"ם עצמו).

❖ שורשי הלכה

פירות הגוי בקרקע ארץ

ישראל

• **רמב"ם** - פירותיו מותרים, שלא גזרו איסור ספיחים אלא ביהודי, משום עוברי עבירה.

וכפתור ופרח – חלק על הרמב"ם, פירותיו אסורים. כ"כ המהרי"ט לפטור פירות גוי מתרומות ומעשרות בשנת השמיטה (כיון יש בהם שביעית).

מכל מקום מרן הב"י באבקת רוכל – פסק שאין שביעית נוהגת בפירות הגוי וחייבת במעשרות. כ"פ הרדב"ז.

וסיים באבקת רוכל: שנת השל"ד הקשה המהרי"ט את רוחו ואמץ את לבבו לתקוע עצמו לעשות מעשה כדבריו ביד רמה וקמו כל חכמי העיר ועיינו בדבריו הראשונים והאחרונים וראו שאין בהם ממש והכריזו בבתי כנסיות בגזרת נדוי שכולם יפרישו תרומות ומעשרות מפירות הגוי שנתמרחו ביד ישראל בשביעית כמו בשאר שנים.

והחזו"א: קי"ל אין קנין לגוי בא"י להפקיע בין לענין תרומה בין לענין שביעית כמש"כ

רמב"ם בפ"א מתרומות הלכה י' [ורק בסוריא יש קנין לגוי להפקיע]. וחלק על הכסף משנה.

❖ ענפי הלכה

"גוי שקנה קרקע"

גידולי נוכרים

• **האם יש קניין לגוי להפקיע קדושת**

הארץ?

גיטין (מז): לפי רבה – אין קניין לגוי (בקניית קרקע בא"י) להפקיע מקדושת הארץ לעניין מעשרות. ולפי ר"א – יש קניין.
רמב"ם (תרומות א, י): פסק כרבה שאין לגוי כוח להפקיע מקדשות הארץ.

• **מה הדין כשהקרקע עדיין אצל הגוי?**

רמב"ם: גוי שקנה קרקע מישראל לא פקעה מן המצוות, אלא הרי היא בקדושתה. **לפיכך אם חזר ולקחה ממנו מפריש תרו"מ.**

- **מרישא** של דברי הרמב"ם – משמע שאף פירות שגדלו בקרקע כשהייתה ביד הגוי חייבים בתרו"מ בשאר שנים, ובשביעית חלה קדושת שביעית על הפירות ופטור מתרו"מ.

כדעת מהרי"ט שא"צ לעשר יש לו על מי לסמוך בדרבנן בזה"ז.

וילקוט יוסף (כג, ג) – פסק כמרן באבקת רוכל, קרקע שנמכרה לגוי (וכן קרקעות שנמכרו ע"י הרבנות בהיתר מכירה) – אין בהם איסור ספיחים ולא קדושת שביעית.

אור לציון: וכיון שיש מחלוקת מה מפריש בשביעית האם מעשר עני או מעשר שני, יעשה תנאי שאם צריך להפריש מעשר שני יהא זה מעשר שני, ויחללנו במטבעות, ויתן הפירות לעני והמטבעות מעשר שני. כ"פ ילקוט יוסף.

"שלא גזרו על הספיחים"

דרך אמונה: ולכן פרי אדמה הגדלין ביד גוי דינן כפרי עץ הגדלין אצל ישראל ומותרין באכילה שלא גזרו עליהן ספיחין של גוי.

חזו"א (שם סי' ד' סק"ד): וגוי שגזל קרקע מישראל כיון שקרקע אינה נגזלת ומן הדין הפירות הן של ישראל אסורין משום ספיחין, מיהו אם נשתקע שם הבעלים מהשדה קנאה לגוי ביאוש ומותרין הספיחים.

קונטרס סדר השביעית (של ר"ז שפירא): הלוקח מהגוי מעשרן מעשר עני, ולכן הלוקח ענבים מגוי ועשה מהן יין צריך לעשרם אף שהן פירות שביעית.

עיין עיונים-1 בעניין יתר מכירת קרקעות לגוי בשביעית.

כ"פ המבי"ט – פירות של גוי בשנת השמיטה פטור מתרו"מ (כמו קרקע ישראל, כיון שיש בו קדושת שביעית).

- **אך מהסיפא** – משמע שכל שהקרקע ביד הגוי אין בו קדושת שביעית.

כ"פ הב"י בשו"ת אבקת רוכל – פירות שגדלו בקרקע הגוי אין בהם קדושת שביעית, ולכן אם נתמרחו ע"י ישראל חייבים בתרו"מ כבשאר שנים.

• **האם יש כוח להפקיע בשביעית דרבנן?**

גיטין (מז): בסוריא (ששביעית דרבנן) יש קניין לגוי להפקיע קדושתה. כ"פ הרמב"ם.

סה"ת: ולכן בימנו ששביעית דרבנן יש קניין לגוי בא"י להפקיע מקדושת הארץ (אף לרבה).

כ"פ הב"י, חוז"א (כ, ז).

אומנם המבי"ט – ס"ל ככפתור ופרח ששביעית בימנו דאורייתא ולכן אין כוח לגוי להפקיע קדושת הארץ.

כ"פ בית הלוי – שרק בסוריא שב חסרון קדושה מהותי יש קניין לגוי להפקיע קדושתה. מה שאין כן בא"י אף ששביעית דרבנן אין קניין לגוי להפקיע קדושתה.

• **למעשה:** נתקבלה שיטת הב"י נגד המבי"ט שאין קדושת שביעית בפירות הגוי. כ"כ שו"ת הרדב"ז, דרישה, ברכ"י, פאת השולחן ושכן מנהג א"י, הרב טיקוצ'ינסקי ועוד רבים.

אומנם חזו"א – פסק כהמבי"ט, ולכן בבני ברק נוהגים לשמור קדושת שביעית ביבול נוכרים.

דרך אמונה – לעניין מעשרות אחר שההלכה רופפת יש להפריש תרו"מ כשגמרו ביד ישראל ומעשרן מעשר עני. **והסומך** להקל

הלכה ל: עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר (לגבול א"י והסמוכות לעיירות של הגויים) - **מושיבים עליהם נאמן, כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו פירות שביעית.**

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ד, ז): עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גויים ויבזו פירות שביעית.

❖ ענפי הלכה

"מושיבים עליהם נאמן"

דרך אמונה: ר"ל שומר נאמן שישמור שהגויים לא יקחו פירות שביעית. אבל בשאר עיירות לא היו מצויין גוים ואם מצויין גוים מותר להושיב גם שם שומר (ע"פ הרדב"ז).

חזו"א (י"ד סק"ד): ואף על גב דפירות שביעית הפקר גם לגוים, מ"מ מותר למונעם כדי שלא להפסיד לישראל.

כ"פ ילקוט יוסף (יד, ג) – מותר לנעול שדהו בפני בהמה וחייה, וכן לשמור בפני גויים.

אור לציון (עמ' סא) – וכן אם חושש שיגבנו משדהו כלי עבודה רשאי לנעול, ויתלה שלט שהפירות הפקר והרוצה לקחת מהפירות יפנה אל וכו'.

"ויבזו פירות שביעית"

דרך אמונה: לכן מצווה למנעם מזה, ולא דמי לבהמה שכ' רבנו לקמן (פ"ה, ה"ה) שאם הלכה הבהמה מאליה ואוכלת פירות שביעית אין חייב להחזירה, שאני התם דכתיב 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל'.

👉 להשכיר בהמתו לגוי בשביעית

מהרי"ט (ב, נב): מותר אף שידוע שהגוי יעבוד איתו בשדהו, דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו.

ויש המתירים להשכיר שדהו לגוי ערב שביעית בהבלעה, כיון שעל הגוי אין איסור לעבוד בשביעית.

ויש שאוסרים, כיון ששכירות לא קניא עובר הישראל באיסור עשה של שביתת שדהו.

ודרך אמונה - לא הבנתי דהא אסור משום לא תחנם.

פרק ה: הפסד פירות שביעית

ובו כג הלכות

הקדמה: הפסד פירות שביעית

כ"כ חז"א – והירושלמי מיירי על ירק שאינו ראוי למאכל אדם והייבוס גורם לו להיות ראוי למאכל בהמה. וכן אסר מקדש דוד.

מדוע אסור לשנות דרך אכילה בפירות שביעית

• **רש"י** (יומא פו:) - מפני שמפסיד את הפירות, שאם אוכלן קודם שנתבשלו היינו הפסד.

כ"כ הר"ש: וה"ה והטעם לכל השינויים בדרך האכילה שנחשב הפסד. כ"ד הרב קוק (משפט כהן כה).

• **רמב"ם** – אסור לקטוף פרי בוסר, דכתיב "מן השדה תאכלו את תבואתה", שאינה נאכלת עד שתהיה תבואה וראויה לאכילה (משמע שהוא גזרת הכתוב).

פאת השדה (כ"ד, ד): ואם עבר וסחט באיסור ודאי שישתה ולא ישפוך ויפסיד לגמרי.

🔗 **פסחים** (נב): 'והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד. פירוש שמותר לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן.

טעמו:

בפשיטות משמע בגלל הקדושה שיש בפירות.

וספר שמיטה (שמעתי ממורי הרב בלומנציג שליט"א) – האדם אינו בעלים אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו ראשי להפסידו רק להשתמש שבו, כן הדין בפירות שביעית.

להפסיד פירות שביעית ע"י

גרמא

מהרי"ט – מותר, והראיה מירושלמי (ז, א) שמתיר לעלות ירק לגג כדי שיתייבש אף שגורם לו להתקלקל. כ"כ הרידב"ז (ה, א). כ"פ תורת הארץ (ח, לז-מד) וכרם ציון. אך משמרת הבית (על הרידב"ז) – אוסר.

הלכה א: ^א פירות שביעית ניתנו לאכילה, ולשתייה, ולסיכה (דכתיב לכם לאכלה ושתייה בכלל אכילה וסיכה בכלל שתייה), ^ב ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו "תהיה" אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע.

דבר כדרכו, לאכול דבר שדרכו לאכול, לשתות דבר שדרכו לשתות. ואם משתמש שלא כדרכו נמצא מפסיד פירות שביעית ועובר על "לאוכלה"

❖ שורשי הלכה

מחמת קדושת פירות שביעית יש להשתמש בכל

ולא להפסד.

א. שביעית (ח, ב): שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה (כל דבר כדרך תשמישו).

ב. ספרא (בהר א, י): "תהיה" אף להדלקת הנר אף לצבוע בה צבע (מותר).

❖ ענפי הלכה

"פירות שביעית"

דין ירקות בשביעית

רש"י (ע"ז יד.) - בקשואין ודלועין אין בהן קדושת שביעית.

כבר תמהו ע"ז בתוס' ובכל הראשונים – ופסקו שבכל הירקות נוהג קדושת שביעית. כ"כ דרך אמונה.

חזו"א (י"ג סק"ז): אין פירות קדושין בקדושת שביעית אלא המיוחדים למאכל אדם או למאכל בהמה או לצביעת אדם או לעשות מטאטאות שאז אסורין בהסקה. אבל המיוחד להסקה אין קדושת שביעית חל עליהן.

תורת הארץ (פ"ח אות מ"ו): אסור לאוכלן אכילה גסה שאין נהנה כלל דהוי הפסד.

האם יש מצווה באכילת

פירות שביעית

מגילת אסתר בדעת הרמב"ן – יש מצווה באכילת פירות שביעית (דכתיב לאוכלה).

והחזו"א (י"ד סק"י) - אין מצווה לאכלן ואין חייב לבקש להן אוכלין ואין איסור להניחן שירקבו מעצמן.

"ניתנה לאכילה ולשתיה"

ילקוט יוסף (טו, נב): ולכן אסור למוהל להשתמש ביין של שביעית בעת המציצה, כיון שהולך לאיבוד. **וכן** אין לשפוך יין שביעית בליל בסדר באמירת דצ"ך עד"ש באח"ב (הרב טוקצ'ינסקי).

שפיכת יין בהבדלה

אור לציון (ב, ו) – מותר, כיון שכך דרכו. **שבת הארץ** – יש להחמיר.

הפסד פירות שביעית

ילקוט יוסף (סו, כג): מותר לתת בונה לילד קטן אף שחלקו נפסד, שגם הפסד מותר. **וכן** מותר לשטוף סירים שיש בהם שיורי מאכל שביעית, כל שדרכו לזרוקו.

משפטי ארץ (כג, יג): מים שבושלו בהם ירקות שביעית, וטעם הפירות במים טפל, כגון מי בישול תפוחי אדמה, שדרך לשופכם – אין בהם קדושת שביעית, אבל מרק ירקות יש במים קדושת שביעית. כ"פ ילקוט יוסף (טו, לח).

דבש המופק מפרי הדר

מעדני ארץ (ד, ה) – יש להסתפק אם יש בו קדושת שביעית.

אבל הרב פרנק (כרם ציון נח) – יש להקל. כ"פ ילק (א, מז).

לכבוש ירקות בחומץ של שביעית

רמב"ם (תרומות יא, ד): אין כובשים בצלים של תרומה בחומץ של תרומה, לפי שמפסיד החוצץ.

דרך אמונה – ה"ה לחומץ של שביעית. כ"פ ילקוט יוסף (טו, נח).

דומיא דלאכלה שהנאתן וביעורן שוה וצביעה והדלקת הנר הנאתן וביעורן שוה.

חזו"א (ט' סק"ד): אבל לא ניתנו לזריעה, ולכן אם עקר ירק אסור לחזור ולזרועו, וגם משום איסור ספיחין אסור לזרוע. ומ"מ בדיעבד אם זרעו לא נאסרו הגידולין וכנ"ל פרק ד הלכה ו.

חזו"א (ט, ד): אסור לזרוע פירות שביעית, ששנאמר 'לאכלה' וזריעה לא דומה לאכילה, שהרי אין הנאתן וביעורן שוה. כ"פ ילקוט יוסף (טו, נא).

"אף להדלקת הנר"

רש"י (סוכה מ.): והא דמרבין צביעה והדלקת הנר טפי משאר דברים משום דכתיב 'לכם לאכלה' ודרשינן לכם לכל צרכיכם אבל

הלכה ב: לאכילה ולשתייה כיצד: לאכול - דבר שדרכו לאכול, ולשתות - דבר שדרכו לשתות, כדין תרומה ומעשר שני.

לפי התוס' – מיץ פירות זיעה בעלמא הוא ומברך שהכל. כ"פ שו"ע.
לפי הרשב"א – פירות שדרך לסוחטן מברך בורא פרי העץ.

■ לעניין שביעית:

ספר כלכלת שביעית (עמ' תרא) – כיון שבארץ ישראל מצויים תפוזים ואשכוליות ועומדים לסחיטה – מותר לסוחטן בשביעית (שהרי לפי הרשב"א עדיין שם פרי על המיץ).

כ"כ חזו"א (כה, לב), יביע אומר (או"ח ה, לו) וילקוט יוסף (טז, ד).

אומנם הרב טוקוצ'ינסקי (ספר תורת השמיטה, עמ' לב) – החמיר שלא לסחוט. כן החמיר אור לציון (ב, ב), מנחת שלמה,

והחזו"א (תרומות יא, ב) – התיר, וא"צ שרוב העולם ינהג כן אלא מספיק שבמקום שלו נוהגין לסחוט. וגם א"צ שרוב תשמיש בפרי הוא בסחיטה, אלא אם רוב בנ"א ניחא להו במשקה כמו בפרי מקרי עומד לסחיטה וצ"ע.

ריסוק פירות שביעית

❖ שורשי הלכה

שביעית (ח, ב): שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה.

לאכול דבר שדרכו לאכול (דבר שדרכו לאכול חי יאכל חי, ודבר שדרכו לאכול מבושל יאכל מבושל), ולסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין וחומץ (שאף שפעמים סכים - אסור, כיון שהוא לשתיה), אבל סך הוא את השמן (שכן הדרך לסוך בשמן).

וכן בתרומה ובמעשר שני (שפירותיהם ניתנו לאכילה וכו'), קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר (שמותר להשתמש בהדלקה).

❖ ענפי הלכה

"לאכול דבר שדרכו לאכול"

לסחוט תפוזי שביעית

■ **ישנה** מחלוקת לעניין ברכה מה מברכים על מיץ פירות, ומזה לומדים לדין סחיטה בשביעית:

שרגילים לרסקם – מותר בכל דרך. כ"פ ילקוט יוסף (טז, ז).

ילקוט יוסף (טז, ח): וכן מותר לטחון שום או בצל לערבם בקציצות, וכן אגוזים ובוטנים לעודה.

טהרות (ראש פרק ב): המקריש משקה נהפך לאוכל.

ערוה"ש – לפ"ז אין להקריש משקה, שהרי הוכפך לאוכל ומשנה מדרכו.

דרך אמונה - ונראה שבדברים שדרכן בכך תמיד בודאי מותר.

"כדין תרומה"

רמב"ם (הלכות תרומות יא, א): התרומה ניתנת לאכילה ולשתייה ולסיכה... לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן הטהור.

ברכות (לח): מותר לרסק תמרים של תרומה בשביל לעשות 'טרימא'.

ונחלקו על איזה ריסוק מדובר שעדיין מברך בורא פרי העץ:

רש"י – מיירי שלא נתרסקו לגמרי. כ"כ תה"ד והרמ"א לחומרה, כ"ד הריטב"א.

והרמב"ם – אף שריסקן לכעין עיסה מברך בורא פרי העץ (כיון שגוף הפרי בעיסה). כ"פ שו"ע (רו, ז).

נמצאנו למדים:

לרסק פרי במזלג – לכו"ע מותר, שהרי לכו"ע לא נשתנית ברכתו.

לרסק בבלנדר – כיון שהרמ"א לא החמיר רק לעניין ברכתו (משום סב"ל), לעניין שבק מותר. כ"פ חזו"א. ויש אוסרים.

הגרי"ש אלישיב (משפטי ארץ עמ' 172): ה"מ בפירות שאין דרך לרסקם, אבל פירות

הלכה ג: ^א ולא ישנה פירות מברייתן (דכתיב לאכלה ולא להפסד, וכשמשנה מפסידו

- ר"ש), **כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר שני: דבר שדרכו ליאכל חי** (כגון רוב פירות האילן) **לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי.**

^ב **לפיכך אין שולקין** (פירוש מבשלים) **אוכלי בהמה** (כיון שלבהמה לא צריך לבשלו),

^ג **ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר.**

שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות אין שומעין לו.

^ב **שם** (הלכה א): וכל שאינו מיוחד לא לאוכל אדם ולא לאוכל בהמה חישב עליו אוכל אדם ואוכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה.

❖ שורשי הלכה

^א **ירושלמי** (שביעית ח, ב): כיצד לוכל

(פירוש לאכול) דבר שדרכו לוכל אין מחייבין אותו. ^ג **לוכל** לא פת שעפשה ולא קנובת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו. וכן הוא

החזו"א.

"אין אוכלין אותן חי"

ירושלמי (שביעית, ח, ב): ולכן אסור לאכול תרדין חיין או לכוס חטים חיים. **דרך אמונה** - והעידו בשם החזו"א שהתיר לאכול גזר חי, גם התיר לעשות סלט מגזר, וגם לרסק את הגזר, ואף לשטוף אחר כך את המכונה מהפסולת.

חזו"א (י"ד, י): מותר לקלוף פירות שביעית כל שהוא רוצה לאכול הפרי, אף בפרי שראוי לאכול עם הקליפה כמו תפוחים וכיו"ב. **ומניח** הקליפה בכלי עד שירקבו ויפסל מאכילת בהמה ואז מותר להשליכה. ואם אין עומדין לבהמה מותר להשליכה אחר שנפסלה מאכילת אדם.

ולכן קליפות וגרעיני הפירות שאינן מיוחדין אצלנו לבהמה אין בהן קדושת שביעית משום מאכל בהמה וכל שנפסלו מאדם מותר להשליכן. **וכן** פרי שנתעפש ונפסל מאכילת אדם אם רוב בנ"א במקום הזה אין מיוחדין אותן לבהמה פקעה קדושתן.

סדר השביעית: מותר לקלוף פירות שביעית אף על פי שיכול לאכלם בקליפתן, צריך לנהוג בקליפה קדושת שביעית.

סדר השביעית (אות ח'): כל שאינו רוצה לאכלם יותר, וכן הקליפות והגרעינים הראויים למאכל אדם בהמה ועוף יניח בפח מיוחד [ולא בפח הזבל] עד שירקבו ויפסלו מאכילת אדם. ואחר שנפסלו מאכילת אדם מותר ליתנם לבהמה ועוף ואם נפסלו אף מאכילת בהמה ועוף מותר לזרקם. כ"כ דרך אמונה.

פירש פני משה: חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה - שיהא לזה ולזה, נותנין עליו חומרי אדם - שאין עושין ממנו מלוגמא. **וחומרי בהמה** - שאסור לשלקן (לפי שבהמה אוכלת חי ולא מבושל), לפי שאין משנין פירות שביעית מברייתן, ודבר שדרכו לאכול מבושל אין אוכלין אותו חי ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה.

תרומות (יא, ג): אין עושים תמרים דבש, תפוחים יין, ולא סתוניות חומץ... אלא ענבים וזתים בלבד (מותר לסחוט).

❖ ענפי הלכה

"לא ישנה פירות מברייתן"

דרך אמונה: לכן יש ליזהר כשמבדיל בין של שביעית שלא לשפוך מהן לאיבוד, ולא לתת מהם לתוך עיניו, ולא לתוך הכיסים, ולא לכבות בהן הנר של הבדלה.

וכן במילה שלא למצוץ בין של שביעית דהוי הפסד. **וכן** בליל הסדר אין לשפוך המכות בין שביעית.

ובשם הרב אלישיב זצ"ל - אין למשוך המחבת בשמן שביעית שהמשיחה הוא רק שלא ידבק המאכל דהוי מפסיד את השמן.

סדר השביעית (שהדפיס ר"ז שפירא ז"ל אות ט): פירות שרגילין לרסקם מותר לרסקם כגון בננות עגבניות תפוחי אדמה גזר סלק תפוחי עץ.

"לא יאכלנו מבושל"

סדר שביעית (שם): טעמו, דנחשב הפסד, אבל פירות שרגילין לבשלם או להכין מהם ריבה - מותר לבשלם ולהכין מהם ריבה. כ"פ

- **דרך אמונה** (ע"פ רמב"ם מתרומות י"א, ב): תמרים של שביעית מותר לאוספן ולדבוקן יחד ועושה אותן כמין עיסה.
- **ולרסקן לגמרי** – י"א שאסור ויש לחוש לדעה זו, אבל דעת החזו"א שמותר לרסקן לגמרי.
- **לעשות** מתמרים שכר – אסור, וכן שעורים אסור לעשות מהן שכר. ומותר לחתוך פירות של שביעית בסכין לחתיכות דקות.
- **דרך אמונה** (מתרומות שם): ואין עושים תמרים דבש, ולא תפוחים יין, ולא ענבים הגדלות בסתיו חומץ. עבר ועשה האוכל משקה – הרי זה שותהו בקדושת שביעית.
- **חזו"א**: נותן אדם דבלה וגרוגרות לתוך התבשיל כדרך שנותנים את התבלין, ולא יסחטם להוציא מהן משקים, ובתבלין מותר מפני שמלאכתן לכך.
- **רמב"ם** (תרומות י"א, ד): אין מבשלין יין של תרומה, מפני שהוא ממעטו (ממידתו והוא הפסד תרומה).
- **ותשו' הרשב"א** (ח"א סי' כ"ד) – מתיר, מפני שהוא משבחון.
- **דרך אמונה** (מהרמב"ם שם הלכה ב): כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג בשביעית וא"צ לאכול עם המרסן והסובין. ואם הוא מפונק ואינו אוכל את החטים אלא סולת גמור יכול לנפות בנפות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה, אבל לא ישליך את השאר מפני שראוי לאכילה אלא יניחהו במקום המוצנע.

ג. "אינו מטפל לאכול תבשיל"

שנפסד

חזו"א (י"ד, י): פירוש אוכל שנפסד ממאכל אדם מותר להאכילו לבהמה ואין אדם רשאי לאכלו דהוי כמפסיד אוכלי בהמה. ואם נפסד גם מבהמה פקעה קדושתו לגמרי.

ר"ש (ר"ש ה, ב): אם עבר עליו לילה א' כבר נקרא נפסד. והוסיף החזו"א – וכן כל דבר שנפסד קצת והוא מפונק אין ענין לאכלו.

"כדרך שאינו אוכל בתרומה"

ומעשר

רמב"ם (מעשר שני ג, יא): אוכל דבר שדרכו להאכל ושותה דבר שדרכו לשתות, וסך דבר שדרכו לסוך. ולא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן, ולא יסחוט את הפירות להוציא מהן משקין חוץ מזיתים וענבים בלבד... ואין מחייבין אותו לאכול פת שעופשה ושמן שנסרחה, אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה ממנו.

מה מותר ואסור לעשות בפירות

שביעית

- **חזו"א** (י"ד, י"ב): פירות שביעית אין מייבשים אותן ואין כובשים אותן, ודוקא בכובש הרבה שכל שעושה לאוצר מחזי כסחורה.
- **ירושלמי** (ח, ב): החושש בשיניו לא יגמע בהן חומץ ופולט, אבל מגמע ובולע. ומטבל כל צרכו ואינו חושש. החושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע.

הלכה ד: ^א ואין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה שלא יביאנו לידי פסול. ^ב ואם בישל מעט ואכלו מיד – מותר, שהרי לא הניחן כדי לבוא לידי פסול.

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ח, ז): אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול (שלא יביא את השמן של התרומה לידי פסול שיצטרך לבער בזמן ביעור פירות השביעית – ר"ש). רבי שמעון – מתיר. והוסיף הרדב"ז – א"נ שאם יפסל בשביל התרומה ישרף הכל וגורם לפירות שביעית שלא יאכלו.

כסף משנה: הלכה כתנא קמא לגבי ר"ש. ואף על גב דבירושלמי משמע דהלכה כר"ש דשרי, לא סמך עליו רבינו משום דירושלמי לטעמיה שסובר דר"מ ור"ש הלכה כר"ש אבל גמרא דידן בפ' מי שהוציאווהו מסיק להו בתיקו.

ב. ירושלמי (ח, ז): דבית רבי ינאי אמרי נהיגין הוינן מבשלין על יד על יד ואוכלין. פירש פני משה: נהיגין הוינן מבשלין - ירק של שביעית בשמן של תרומה. על יד על יד ואוכלין - מיד שלא יבוא לידי פסול.

כסף משנה: ומשמע דאפילו לכתחילה שרי. ואף הרמב"ם מתיר לכתחילה ומ"ש ואם בישל (שהוא לשון דיעבד) הכי קאמר רצה לבשל, וסוף הלשון מוכיח כן שכתב מותר.

❖ ענפי הלכה

א. "ירק של שביעית בשמן

תרומה"

חזו"א (י"ד, י"ג): וה"ה ירק של תרומה בשמן של שביעית. וכן אין לוקחין תרומה בדמי שביעית. ואם לקח יאכלו כחומרי שניהם (תוספתא רפ"ז דשביעית).

"שלא יביאנו לידי פסול"

שני פירושים:

(א). שלא יביא פירות שביעית לידי פסול שמא תטמא ותלך לשרפה מפני התרומה, וכן משום שאוסרה לזרים.

(ב). שלא יביא את התרומה לידי פסול שאין נאכלין אחר הביעור.

רמב"ם (מעשר שני ז, י"ג): וכן אין לוקחין מכסף מעשר שני פירות שביעית מהאי טעמא. ואם לקחו יאכלו כחומרי שניהם. ולכן פירות שביעית ופירות מעשר שני שנתערבו יאכלו כחומרי שניהם (תוספתא רפ"ז).

"שהרי לא הניחו לבוא לידי פסול"

חזו"א (יד, ד): וזה דוקא כשרחוק מזמן הביעור אבל אם היה קרוב לזמן הביעור אין להתיר.

הלכה ה: פירות המיוחדין למאכל אדם - אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות (דהוי הפסד). הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה - אין מחייבין אותו להחזירה, שנאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול".

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ה, כ): פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות. אם הלכה בהמה מאליה לתחת תאנה ואכלת בתאנים, לתחת חרוב ואוכלת בחרובין - אין מחייבין אותו להחזירה (פירוש להוציאה) משם, שנאמר "בארצך תהיה כל תבואתה לאכול".

❖ ענפי הלכה

"אין מאכילין אותו לבהמה"

חזו"א (י"ג, טו): ואם נפסל מאכילת אדם מותר להאכילו לבהמה.
יראים (מצוה קנ"ח): פירות שהן מאכל בהמה אסור להאכילו לאדם. כ"כ סמ"ג (עשה קמ"ז), חזו"א (י"ד, י).

וכן אסור לסוחטן לעשות מהן סממנים לאדם (ירושלמי). וכן אסור להסיק במאכל בהמה כדלקמן הלכה י"ט.

"אין מחייבין אותו להחזירה"

משם

חזו"א (י"ד, ד): וגם אסור להחזירה, ומ"מ מותר לנעול שדהו בפני בהמה וחיה ואפילו בדבר שהוא מאכל בהמה.
וכל זה דוקא באוכלת הבהמה במחובר, אבל בתלוש חייב להחזירה, שהרי כבר זכה בו הוא ממונו עד הביעור ויש כאן משום איסור להאכיל מאכל אדם לבהמה. כ"כ רידב"ז בהגהות פאת השולחן.

הלכה ו: ^א לסיכה כיצד: לסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין וחומץ (שאיין דרך לסוך בהן והוי הפסד) **אבל סך הוא את השמן, ^ב ולא יפטם את השמן, ^ג ולא יסוך במרחץ, אבל סך הוא מבחוץ ונכנס.**

❖ שורשי הלכה

^א **שביעית** (ח, ב): שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה.
לאכול דבר שדרכו לאכול (דבר שדרכו לאכול

חי יאכל חי, ודבר שדרכו לאכול מבושל יאכל מבושל), ולסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין וחומץ (שאף שפעמים סכים אסור, כיון שהוא לשתיה), אבל סך הוא את השמן (שכן הדרך לסוך בשמן).

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ה

חזו"א (י"ד, י) - ואפילו אם עלו בו חטטין (שנראה שלרפואה עושה כן שרי).

פאת השולחן - וכן סך שמן ע"ג מכתו ובלבד שלא יטול במוך ויתן ע"ג מכתו, דניכר טפי שעושה רק לרפואה.

"לא יפטם את השמן"

כ"פ הרמב"ם (תרומות, יא, ג): ואין מפטמין את השמן מפני שהוא מוציאו מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה, אבל מערבין יין ודבש ופלפלין וכיוצא באלו לאכלן.

פירוש - שהפיטום שאינו ראוי **אלא** לסיכה, ואף על גב דשמן של תרומה העומד לאכילה ניתן לסיכה אבל אסור להפסידו מכלל אכילה שלא יהא ראוי אלא לסיכה בלבד.

והר"ש והרא"ש פירשו - שהתבלין ושורשי בשמים בולעים את השמן של תרומה ואחר כך זורקין אותן והוי הפסד. **תוס' אנשי השם**: ולפ"ז אם בשלו תחלה את עיקרי הבשמים במים ואחר כך נתנוהו בשמן שיתן בו טעם כיון ששוב אינו בולע מהשמן מותר אבל לטעם הרמב"ם גם זה אסור.

רמב"ם (מעשר שני, ג, יא): ואין מפטמין את השמן אבל מפטמין את היין (מפני שנאכלין עמו אחר כך).

תוספתא (פ"ו דשביעית) – אבל לא יסוך בו.

וכן בתרומה ובמעשר שני (שפירותיהם ניתנו לאכילה וכו') קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר (שמותר להשתמש להדלקה).

ב. תוספתא (שביעית ו, יג): אין מפטמין שמן של שביעית (לשום בו תבלין ושורשי בשמים בשמן).

ג. ירושלמי (שביעית ח, ג): אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס.

מהר"א פולדא פירש - דהוי בזיון קדשים לסוך בבית המרחץ, אבל סך הוא מבחוץ למרחץ ואחר כך נכנס למרחץ - שזה אינו גנאי לקדשים.

והוסיף משנת ר' בנימין (מובא בתש"ר שם בירושלמי) - וכ"ש בבית הכסא דאסור.

❖ ענפי הלכה**"לא יסוך יין וחומץ"**

ר"י קורקוס: וי"א דאפילו יין ושמן מעורבין יחד או שמן וחומץ מעורבין אין סכין בהן דהוי הפסד. וכן גרסת הרדב"ז.

"אבל סך הוא את השמן"

ירושלמי (ח, ב): חושש בראשו סך שמן אף על גב שיש בו רפואה כיון שסך כדרכו לא הוי כמלוגמא.

הלכה ז: **א.** שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים, ואין סכין בו

מנעל וסנדל. **ב.** ואין סכין אותו בידיים טמאות, נפל על בשרו - משפשפו

בידיים טמאות. **ג.** ולא יסוך רגלו בתוך המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש

המנעל, **ד.** וסך גופו ומתעגל על גבי קטבליא.

❖ **שורשי הלכה**

א. תוספתא (שביעית ו, י): שמן של

שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים (שדרך למשוח אותם בעודם חדשים כדי לחזקם).

כסף משנה (תרומות יא, ו) – וטעמו משום דשמן שביעית לא ניתן לסיכה אלא גופו של אדם ולא כלים דהוי הפסד. ואין סכין בו מנעל וסנדל (חדשים) כדי לרכך את העור וליפותו – כסף משנה שם. וי"א שגם ישנים אסור).

ב. שם (הלכה ט): שמן של שביעית אין סכין אותו בידים טמאות (והטעם מפני שמטמא אותו ומפסידו מלאכול לטהורים – מנחת ביכורים). נפל על גבי בשרו מפשפשו אפילו בידים טמאות (שכיון שנפל על בשרו שוב אין ראוי לאכילה ואין מפסיד כלום במה שמטמאו).

ג. שם (הלכה יא): לא יסוך את רגלו שמן והיא בתוך מנעל ובתוך סנדל (כיון שסך גם את המנעל וזה אסור) אבל סך את רגלו ונותנה למנעל סך את רגלו ונותנה לסנדל

(שכבר בטל על גופו ואין בזה הפסד).

ד. שם (הלכה יב): סך אדם עצמו שמן של שביעית ומתעגל על גבי קטבלא חדשה (הוא עור שלוק ששוכבין או יושבין עליו ומושחין אותו בשמן בעודו חדש להשביחו ולעבדו – כסף משנה שם) ואינו חושש (שכבר בטל ע"ג גופו ואין בזה הפסד).

משפטי ארץ (כט, ט): אסור למשוח תבנית בעת האפיה, אם השמן מיועד רק כדי שהבצד לא ידבק בשעת האפיה. **ילקוט יוסף** (טו, ס) – מותר לסוך גופו בשמן של שביעית (דמקרי אכילה), אבל אסור לסוך כלים בשמן של שביעית.

הלכה ח: א. להדלקת הנר כיצד: שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו. מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן - שניהם אסורים בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית. ב. ולא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בנר.

❖ **שורשי הלכה**

ירושלמי (שביעית ח, א): אמר להן רבי מאיר מחמיר אני בדמין מן העיקר שהשמן של שביעית מדליקין בו. **מכרו ולקח** בהן שמן - אין מדליקין בו. רבי אימי בשם רבי יוחנן החליף שמן בשמן - שניהם אסורים.

פירש פני משה: אמר להן ר"מ –

(בתוספתא פ"ה) היא שהשיב ר"מ לחכמים על הק"ו ואמר: מחמיר אני בדמים של שביעית יותר מן העיקר:

שכן מצינו חומר בהן שהשמן של שביעית מדליקין בו, שניתנה שביעית להדלקה. ואם מכרו ולקח בו שמן חולין - אין מדליקין בו לפי שאין מדליקין בלקוח מדמי שביעית. **החליף שמן בשמן** - ושניהן של שביעית אלא שהחליף אחד בשל חברו - שניהן

מסיקין בזיתים של שביעית. אבל מסיקין בגפת ובזגין של שביעית שדרכן בכך.

👉 להדליק נרות חנוכה משמן

שביעית

רידב"ז – ואין להדליק נרות חנוכה בשמן שביעית, כיון אסור ליהנות מנרות חנוכה. כ"כ פאת השולחן והחזו"א.

אומנם דעת מהר"ש ענגיל (ב, ד) – יש להתיר כיון שהוא דרך מצוה ואינו להפסד. כ"כ שו"ת ציץ הקודש.

ילק (טו, סב): כשאין לו שמן אחר יש להתיר.

תורת הארץ: אבל נרות שבת כיון שנעשו להאיר (ונהנה) - מותר.

ילקוט יוסף (טו, סג): מותר להדליק נר נשמה ליאר-צייט משמן שביעית, בתנאי שיתנו סמוך לשולחן שיהנה ממנה. ופשוט שביום אסור שהרי לא נהנה ממנה.

אסורין להדליק לפי שביד כל אחד כדמי שביעית הוא.

אור שמח: טעמו – כיון ששביעית אסור בסחורה, רק כשמוכר מעט ולוקח בהן מאכל לא מיקרי סחורה, וכאן שמכר פירות שביעית היינו השמן, ובדמיו לקח שמן להדליק הנר הוי סחורה ואסור.

ב. תוספתא (שביעית ו, טו): שמן של שביעית אין נותנין אותו לתוך המדורה.

אור שמח – כיון שלהאיר הנאתו בשעת ביעורו, אבל במדורה הנייתו אחר ביעורו ואסור בשמן.

❖ ענפי הלכה

"שמדליק את הנר"

תוספתא (שביעית ו, ח): ודוקא בשמן מותר להדליק אבל אין מדליקין באגוזים ואין

הלכה ט: לצביעה כיצד: דברים שדרכן לצבוע בהן אף ע"פ שהן

מאכלי אדם - צובעין בהן לאדם, אבל אין צובעין לבהמה (כגון צביעת גוף הבהמה ותכשיטיה) **מפירות שביעית אפילו מאכלי בהמה, שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.**

צבעין לאדם?

אמר רבי יוסי מפני מה אוכלי אדם עושין מהם צבעין לאדם שכן צבעי האדם יש להם קדושה נעשה מאוכלי בהמה צבעין לבהמה וצבעין לבהמה אין בהם קדושה.

פירש פני משה: מהו - כלומר לא איצטריך למיבעי לן אלא הא אם אוכלי בהמה מותר לעשות מהן צבעין לבהמה? מי נימא דכמה דאת אמר דאוכלי אדם אף שלא הותרו למלוגמא הותרו לצבע לאדם ה"נ

❖ שורשי הלכה

ירושלמי (שביעית ח, א): ואיבעיא לן בירושלמי אוכלי בהמה מהו לעשות מהם צבעונין לאדם? מה אם אוכלי אדם שאין עושין מהם מלוגמא לאדם עושין מהם צבעין לאדם, אוכלי בהמה שעושין מהם מלוגמא לאדם לא כ"ש שעושין מהם צבעין לאדם. **שם**: איבעיא מהו לעשות אוכלי בהמה צבעין לבהמה, דומיא דאוכלי אדם דעושין מהם

אפילו הגיע אחר כך זמן הביעור א"צ לבער וצ"ע.

"אבל אין צובעין לבהמה"

חזו"א (שם סק"ו ז'): וכן אין עושין ממאכלי בהמה היסק אפילו לאדם.

"שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה"

דרך אמונה: דצביעת בהמה לא חשיבא, מה שאין כן צביעת אדם חשיבא. ולכן: חזו"א - דבר המיוחד לצביעה לאדם אפילו לצביעת כלי תשמישו, הוי כמיוחד למאכל אדם ויש עליו קדושת שביעית ואין עושין ממנו מלוגמא ומשרה וכביסה לאדם. ר"י בן מ"צ (פ"ז מ"ב) - וכן אסור בסחורה והפסד וחייב בביעור, אבל המיוחד למאכל בהמה עושין ממנו מלוגמא לאדם ומשרה וכביסה לאדם, ואין צריך לומר צביעה לאדם אבל אין עושין ממנו מלוגמא לבהמה ולא צביעה לבהמה ולא היסק אפילו לאדם.

דכוותה אוכלי בהמה אף דלא הותרו למלוגמא לבהמה הותרו לצבע לבהמה או לא?

א"ר יוסי - דלא דמיא, דאם אמרת באוכלי אדם שהותרו לצבע לאדם שכן צבעי אדם יש להן קדושת שביעית דחלה עליהן, תאמר שנעשה אוכלי בהמה לצבע בהמה והרי צבע בהמה לא חלה עליו קדושת שביעית כדאמרינן לעיל שם.

❖ ענפי הלכה

"שדרכן לצבוע בהן"

דרך אמונה: אבל מה שאין דרכן לצבוע בהן אסור דהוי הפסד וכנ"ל הלכה ב'. **ירושלמי** (שביעית ה, א): אף על פי שהם אוכלי אדם - וכ"ש אם הוא מאכל בהמה או מיני מלוגמא (שמותרים לצביעה לאדם).

"צובעין בהם לאדם"

חזו"א (י"ג, ז): כגון צביעת גופו ושערו או בגדיו וכלי תשמישו. וכיון שצבעו בהיתר

הלכה י: מיני כבוסים, כגון בורית ואהל - קדושת שביעית חלה עליהן, ומכבסין בהן שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם" לכל צרכיכם (והיינו הנאה כזו שהנאתו וביעורו שוה דומיא דלאכלה).

ב: אבל אין מכבסין בפירות שביעית, ואין עושין מהם מלוגמא שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ולא למלוגמא (שלועסין המאכל ונותנין אותו ע"ג המכה), ולא לזילוף (כגון יין שמזלפין ע"ג קרקע לריח טוב דהוי הפסד), ולא להקיא, ולא למשרה (לשרות פשתן ביין של שביעית - רש"י סוכה מ.) ולא לכביסה.

❖ שורשי הלכה

ב: סוכה (מ.): תניא - אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה, רבי יוסי

אומר: מוסרין. מאי טעמא דתנא קמא - דאמר קרא לאכלה ולא למשרה, ולא לכבוסה. מאי טעמא דרבי יוסי - אמר קרא 'לכם',

מיני כבוסים (ולכן אסור לכבס בהם).
והמאירי (שבת צ.) - שאין קדושת שביעית נוהג בצפון שקורין שאבו"ן שאין ראוי לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה.
אמנם בנדה (ס"ב.) כתב - דמיני הכיבוס הוא בכלל מיני הצבעים ומ"מ בצפון אין בו קדושת שביעית לפי שבא מאפר של עצים ובאפר אין בו קדושת שביעית.

❖ ענפי הלכה

"מכבסין בהם"

שני תנאים כדי שתחול קדושת

שביעית בפירות (ילקוט יוסף טו, ב)

א. כאשר הנאתן וביעורן שווה (ברגע שאדם נהנה מהם הם כלים ומתבערים), אבל דבר שהנאתו אחר ביעורו (כגון עצי הסקה שנהנה מהם רק אחר שנשרפו וכלו מהעולם) – אין בהם קדושת שביעית.

ב. ודוקא בדברים שההנאה שלהם שווה בכל אדם (לאפוקי מלוגמא).

הזו"א (י"ג, ז): מכל מקום אסור להסיק בהם לדעת הרמב"ם.

ולא דמי לעצי הסקה שאין קדושת שביעית חלה עליהן כיון שאין הנאתן וביעורן שווה (שרק אחר שנשרפו יש בהם הנאה), אבל כביסה מתבער דרך הנאתו אלא שלא נגמרה עדיין הנאתה עד שתגמר השריה והכביסה.

ודעת רש"י דגם זה נקרא אין הנאתו וביעורו שווה.

"אין מכבסים במי פירות"

לכם לכל צרכיכם, ואפילו למשרה ולכבוסה.
ולרבנן הא כתיב 'לכם' לכל צרכיכם?
דומיא דלאכלה שהנאתו וביעורו שווה, יצאו משרה וכביסה שהנאתן אחר ביעורן (דמשעה ששורה הבגדים בין נתקלקלו, והנאתן אינה עד לבישה).

כסף משנה – ולא אמרו כן אלא בפירות דשייך לאוכלה, אבל מיני כביסות שלא שייך בהו לאוכלה שפיר נתרבו מ'לכם' אף על פי שהנאתם וביעורם אינו שווה.

(שם): כמאן אזלא הא דתניא לאכלה ולא למלוגמא (תחבושת) לאכלה ולא לזילוף לאכלה ולא לעשות ממנה אפיקטויזין (אפיק טפי זין להוציא מותר המזון ע"י הקאה) כמאן כרבי יוסי דאי כרבנן הא איכא נמי משרה וכביסה.

פרש"י: אין מוסרין פירות שביעית לא לתוך משרה - לשרות פשתן בין של שביעית. **ולא לכבוסה** - לכבוס בגדים בין של שביעית, משרה וכבוסה הנאתן אחר ביעורן, שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן בין שעה אחת נתבער ואבד לו, והנאתו אינה עד שילבש הבגדים. **למלוגמא** - לרפואה.

פסק הרמב"ם: כחכמים. וסובר הרמב"ם שמחלוקתם היא בפירות, במיני כבוסים שאינם פירות אף לרבנן מכבסים בהם.

א. ירושלמי (שביעית ז): מיני כביסות מהו שיהא עליהן קדושת שביעית? נשמעינה מן הדא הירענין והבורית והאהל יש להן קדושת שביעית.

ב"י - פירוש קדושת שביעית חלה על הכביסה ולפיכך מכבסים בהם.

כ"ד הרמב"ם – שחל על מיני כבוסים קדושת שביעית.

אבל רש"י – אין חל קדושת שביעית על

"להקיא"

רמב"ם (בפירוש המשניות): שאוכל יותר מדאי כדי שיקיא, דהוי גם כן כעין רפואה.

חזו"א (י"ג ז): אפילו עומדים לכך, אבל העומד למאכל בהמה עושין ממנו משרה וכבוסה ומלוגמא לצורך אדם.

רש"ם (קנ"ו): ולכן אסור להסיר כתם במיץ לימון.

הלכה יא: כלל גדול אמרו בפירות שביעית:

- **כל שהוא מיוחד למאכל אדם, כגון: חיטים, תאנים, וענבים** (שהדרך לעשות מהן מלוגמא וכ"ש מינים אחרים) **וכיוצא בהן - אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו** (כיון שאינו דבר השווה לכל נפש הוי הפסד), **אפילו לאדם, שנאמר: "לכם לאכלה", כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה.**
- **וכל שאינו מיוחד למאכל אדם** (רק לבהמה), **כגון: קוצין, ודרדרין הרכים - עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה.**
- **וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה, כגון: הסיאה, והאזוב, והקורנס - הרי הוא תלוי במחשבתו** (בשעת לקיטה - ר"ש): **חשב עליו לעצים - הרי הוא כעצים** (שאינן בהן קדושת שביעית), **לאכילה - הרי הוא כפירות.**
- **למאכל אדם ולמאכל בהמה** (שחשב לשניהם): **נותנין עליו חומרי מאכל אדם - שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה - שאין שולקין אותו** (דמאכל בהמה אין דרך לשולקו ולכן אסור).

❖ שורשי הלכה

הקדמה: כיון שיש קדושת שביעית בפירות שביעית, יש להשתמש בכל דבר כדרכו: לאכול דבר שדרכו לאכול, לשתות דבר שדרכו לשתות. שאם משנה מפסיד פירות שביעית. **ישנם** כמה דרגות בשימושים, ואסור להוריד מדגה אחת לשניה: א). שימוש באכילה ושתיה, ב). לצורך צביעה, ג). למלוגמא. **המשנה** באה ללמד שמה שמיועד למאכל אסור להשתמש לצורך ריפוי.

שביעית (ח, א): כלל גדול אמרו בשביעית:

- כל המיוחד למאכל אדם (כגון חיטים, תאנים וכיו"ב) - אין עושין ממנו מלוגמא (תחבושת ורטייה מקמח וסממנים לרכך המכה) לאדם, ואין צריך לומר לבהמה.
- וכל שאינו מיוחד למאכל אדם (כגון החוחים והדרדרים הרכים) - עושין ממנו מלוגמא לאדם, אבל לא לבהמה (כיון שראוי לאכילת בהמה).
- וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה (אז תלוי הדבר במחשבתו): חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה - נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה.
- חשב עליו לעצים - הרי הוא כעצים (שלא

ויש מחמירים לייחד פה מיוחד לשביעית ומניחם שם את השאריות עד שירקבו, ואז זורקים לאשפה, והמחמיר תעה"ב.

"עושין מהם מלוגמא לאדם"

דרך אמונה: כיון שעומד רק למאכל בהמה אינו הפסד אם עושה מלוגמא לאדם, אבל מלוגמא לבהמה לא, כיון שעומד לאכילת בהמה.

תוס' (גדה נ"א): ודוקא שגדלים בשדות אבל אם עלו מאליהן בחצר סתמייהו לאדם הן ולא אזלינן בתר מחשבתו.

חזו"א (י"ג, י"א): דבר שהיה קדוש בקדושת שביעית מדין מאכל אדם ומאכל בהמה ונפסל ואין ראוי עכשיו אלא להסקה - פקע ממנו קדושת שביעית.

ילקוט יוסף (טו, ד): אין קדושת שביעית בפירות ערלה כיון שאסורים בהנאה ואין להם שימוש (ולכן מותר לזורקם לאשפה כמות שהם). כ"פ משנה הלכות (ג, יא).

חלה עליהם קדושת שביעית), כגון הסיאה והאזוב והקורנית (סוגי אזוב שלפעמים משתמשים בהם לתבלין, ולפעמים לצרכי הסקה).

רמב"ם (פירוש המשניות ערובין פרק י'): **מלוגמא** - נעשה מקמח או מלחם או מתאנים ונותנה על המכה. **רטיה** - הוא חתיכת בגד עם משחה שנותנין על המכה.

❖ ענפי הלכה

"מיוחד למאכל אדם"

חזו"א (י"ג, ז): וה"ה המיוחד לצביעה לאדם אסור לעשות ממנו מלוגמא ואף אם דרכו במלוגמא.

ילקוט יוסף (טו, י): אם נשאר בצלחת או בקדרה שאריות פירות או ירקות שביעית בשיעור ניכר – אסור לזורקם לאשפה כמות שהם, אלא ישמם בשקית ניילון וינחם באשפה, דהוי גורם הפסד שמותר (כמ"ש מהרי"ט, כ"פ חזו"א). כ"פ אור לציון (ב, ג).

הלכה יב: ^א מותר למכור אוכלי אדם ואוכלי בהמה וליקח בהם אוכלי אדם, אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהם אוכלי בהמה אחרת, ואין צריך לומר שאין מוכרין אוכלי אדם ליקח בהם אוכלי בהמה. ^ב ואם לקח בהן או החליף בהן אוכלי אדם באוכלי בהמה - הרי הן (אוכלי הבהמה) כאוכלי אדם, שאין עושין מהן מלוגמא לאדם.

אדם ליקח בהן אוכלי בהמה.

❖ שורשי הלכה

^א **תוספתא** (שביעית ה, יט): מוכרין אוכלי אדם ואוכלי בהמה, ליקח בהן אוכל אדם. ואין מוכרין אוכלי בהמה ליקח מהן אוכלי בהמה, ואין צריך לומר (שאינן מוכרים) אוכלי

^ב **ירושלמי** (שביעית ז, א): החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא ודכוותה אוכלי בהמה אין עושין מהן מלוגמא

הר"ש (שביעתי ז, ב): ואם יבשה עד שאין ראויה יותר לאדם מותר ליקח בה אוכלי בהמה. **הגר"א** – אבל אם החליף ירק בירק ואחר כך יבש הירק השני עד שאין ראוי לאדם – אסור ליתנם לבהמה שיש לו חומרי הירק הראשון.

ב. "הרי הן כאוכלי אדם"

דרך אמונה: שהדמים נתפסים תמיד כחומרי הפרי הראשון כדלקמן פרק ו, הלכה ז.

חזו"א (שם סק"ח): מכר פרי שאין ראוי לצביעה ולקח הראוי לצביעה אסור בצביעה (כמו הפרי הראשון). ולכן אסור למכור פירות שביעית שאין ראוי לצביעה וליקח בהן ממין הצובעין לצביעה או להדלקה.

פירש פני משה: החליף אוכלי אדם – של זה באוכלי בהמה של זה, כמה דאת אמר אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא. **כדתנן** בריש פ' דלקמן ודכוותה אוכלי בהמה אלו נכנסו תחת האוכלי אדם ואין עושין מהן מלוגמא אף לאדם.

❖ ענפי הלכה

א. "אוכלי בהמה אחרת"

חזו"א (י"ג סק"ד): כגון שמכר אוכלי חמור שאין ראויים לסוס ליקח אוכלי סוס (שאסור), דהוי כמכר יין ליקח שמן שאין מדליקין בו, וממילא אסור לעשות כן דהוי כמפסיד.

"אין מוכרים אוכלי אדם"

הלכה יג: פירות שביעית - אין מוציאים אותן מהארץ לחוצה לארץ

ואפילו לסוריא, ^ב ואין מאכילין אותן לא לעכו"ם ולא לשכיר (פירוש אפילו אם הגוי הוא שכירו – ר"י קורקוס), ואם היה שכיר שבת (שבע שנים) או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו - ומאכילין אותו. ^ג ומאכילין את האכסניא (פירוש - חיל מלך הגויים שהטיל המלך עליהם לפרנסם) פירות שביעית.

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ו, ה): אין מוציאים שמן שרפה (שמן תרומה נטמאה שעומדת לשריפה, וצריך לשורפן בארץ) ופירות שביעית מהארץ לחו"ל. **א"ר** שמעון - שמעתי בפירוש שמוציאים לסוריא ואין מוציאים לחוץ לארץ.

🌀 הטעם שאין מוציאים פירות

שביעית לחו"ל טעמו

- **ראב"ד** ו**הר"ש** משאנץ - שמא לא יזהרו לשמור הפירות בקדושת שביעית, כיון שמצויים שם הרבה פירות שאין בהם קדושת שביעית.
 - **והר"ש** ו**הרא"ש** - בדעינן ביעור בארץ (וסתמא כר"ש בן אלעזר דתניא פירות שביעית שיצאו מחו"ל לארץ מתבערין במקום שהן - דברי רבי. ר"ש בן אלעזר אומר - מביאן בארץ ומבערן שנאמר "בארץ תהיה כל תבואתה לאכול").
- כסף משנה:** מרבי משמעון משמע שלת"ק

רב ספרא הוציא לצורך סחורה. ולפ"ז אתרוגים שהם לא לצורך אכילה שרי. וילקוט יוסף – האחרונים אוסרים להוציא אתרוגים לחו"ל להסתחר בהם, ולכן אם הביאו לו יבליע תשלום האתרוג בהדסים, מכל מקום האתרוג לא נאסר לקיים בו המצוה.

שו"ת משנה הלכהות (ב, רמז): אתרוגי אוצר ב"ד אין שום בעיה, ואדרבא מקיים מצוות שמיטה.

רמב"ם (לקמן ז, יב): פירות הארץ שיצאו לחוצה לארץ מתבערים במקומן ולא יעבירם ממקום למקום.

"אפלו לסוריא"

חזו"א (י"ג סק"ג): אבל למקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל מותר להוציא.

"ואין מאכלין לעכו"ם"

חזו"א (ה' סק"ז): דדרשינן בתורת כהנים 'לכם לאכלה', ולא לגוים. ואינו אלא מדרבנן דקרא אסמכתא בעלמא.

"שכיר שבת... מאכלין אותו"

חזו"א (י"ג, ו): ואפילו לא קצץ מזונותיו, משום דסתמא מזונותיו עליו שאין הולכין לבתיהן.

דרך אמונה: או שקצץ מזונותיו – כיון שאיסור פריעת חוב אינו משום שהוא סחורה ממש.

והחזו"א (ז, ג) - ודעת הגר"א דפועל האוכל בשכרו אסור להאכילו פירות שביעית דהוי כסחורה, וכן דעת הר"ש משנץ (בתו"כ בהר פ"א) דכשקוצץ אסור דהוי פורע חובו אבל אם לא קצץ מותר.

אף לסוריא אסור. כ"פ הרמב"ם כת"ק. **ר"ש משנץ** (תו"כ בהר פ"א): טעמו, כיון שמהתורה כיבוש יחיד (סוריא) לא שמיה כיבוש.

ה' תוספתא (שביעית ה, כא): מאכילין את אכסניא פירות שביעית.

ב. ואין מאכילין לא את הגוי ולא את השכיר פירות שביעית, ואם היה שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה שכיר שבוע או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית.

❖ ענפי הלכה

"מוצאין אותם מהארץ"

חזו"א (י"ג סק"ד): אין איסור להוציא אלף ע"מ למכור (אפילו למכור מעט), אבל לאכול מותר. וי"א דבכל גוונא אסור וכן הסכים הר"ש. ואפילו לאכלן קודם וקודם הביעור אסור להוציאן.

👉 לשלוח אתרוגי ארץ ישראל

לחו"ל

חזו"א (י, ו): אין לשלוח אתרוגים לחו"ל, ומ"מ אין הפירות נאסרין ויוצאין בהן, ואם יש חשש שיבטל המצוה בהעדר המשלוח הדעת נוטה להתיר שם (י, ו).

ואור לציון (עמ' קמח) – האחרונים כתבו כמה טעמים להקל:

(א). לפי טעם הר"ש כיון שצריך לבערם בארץ ישראל, ולכן אם יחזירם לארץ ישראל לפני הביעור יש להתיר.

(ב). **תוס'** (פסחים נב): הקשו הרי רב ספרא הוציא יין של שביעית לחו"ל? תירצו בתירוץ ראשון: שהאיסור להוציא רק לצורך אכילה,

הלכה יד: אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית, מפני שזה כמשלם חוב מפירות שביעית (ומחזי כסחורה), אבל ניזונת היא משל בעלה.

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ה, כב): אין בית דין פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניזונת היא משל בעלה.

"ניזונת משל בעלה"

חזו"א (י"ג, כ"ו): שלא ניכר פרעון בזה וכמו בשכיר שקצץ עליו מזונות כנ"ל ולא גזרו בזה. כ"כ ר"י קורקוס.

❖ ענפי הלכה

הלכה טו: אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר, שנאמר: "תאכלו את תבואתה", אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהם פגין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע, ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות.

❖ שורשי הלכה

כיון שיש קדושה בפירות שביעית אסור להפסידן, מטעם זה אסור לאכול פירות שביעית קודם בישולם. ברם יש פירות שנוהגים לאכול עראי בשדה אף טרם שבישלו כל צרכם, אולם אין להכניסם לבית עד שיבשלו לגמרי.

ספרא (בהר פרשה א): "כל תבואתה", מלמד שאין נאכלת אלא תבואה, מכאן אמרו מאימתי אוכלים פירות האילן בשביעית? הפגים משהזריחו אוכל בהם פיתו בשדה, ביחלו כונס לתוך ביתו.

וכן בשביעית (ד, ז): מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית (ממתי ראויים הפירות לאכילה שיהא מותר לאוכלם בשביעית)?

הפגים (תאנים רכות) משיזריחו (שיאדימו) אוכל בהם פתו בשדה (שכן רגילים לאוכלם עראי בשדה בכל שנים) ביחלו (התחילו להתבשל) כונס לתוך ביתו (רשאי להכניס

לביתו) וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות (משיבחיילו חייב במעשרות).

פירש הרדב"ז: ביחלו - אמר רבי חייא בר אבא כדאמר 'וגם נפשם בחלה בי' (ירושלמי). כלומר שנתבשלו ולא נתבשלו יפה.

❖ ענפי הלכה

"אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר"

רש"י (יומא פו): דהוי כעין הפסד שתולשו לפני זמנו.

חזו"א (י"ט, כ"ז): ממסכת יומא (פו): משמע שהתולשן בעודן פגין ואוכלן מכין אותו מכת מרדות. וכן משמע בפ"י הרא"ש (אות ט') ותוס' ר"י החסיד.

אבל הר"ש והרא"ש - דוקא בתאנים וענבים וזיתים התירו זה (כדבסמוך הלכה ט"ז) אבל בחרובים ושאר כל הפירות אסור עד שיגיעו לעונת המעשרות. כ"ד הגר"א וחזו"א.
דרך אמונה: דוקא בשדה שכך דרך תמיד לאכול קצת בשדה לפני שנגמר, אבל בבית אסור אפילו מעט (כן משמע מהירושלמי).

"לא יכניס לביתו"

דרך אמונה: שזה אין דרך בכל השנים להכניס עד שיגיעו לעונת המעשרות שראויים לאכילה.

ובדיעבד אם נשר או שכבר תלשו - מותר לאכול, שהרי ממילא יפסד. כ"פ ילקוט יוסף (ז, יח).

משפטי ארץ (סעיף כז) - ולכן אסור לקצץ ענף שיש עליו פירות קטנים. כ"פ ילקוט יוסף (ז, יז).

אור לציון (ב, יא): מותר ללקוט פירות שלא נתבשלו לכובשם, אם דרך לכבוש פירות אלו, כגון עגבניות ירוקות. כ"פ ילקוט יוסף (ז, יט).

"אוכל מהם מעט בשדה"

דרך אמונה: דעת הרמב"ם - שבכל הפירות מותר לאכול מהן מעט בשדה כדרך שרגילים כל השנה.

הלכה טז: ומאימתי יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה

בשביעית:

- הפגין של תאנים - משיזריחו אוכל בהן פתו בשדה, וכן כל כיוצא בהן (כגון אפרסקים - ר"י קורקוס).
- הבוסר משיוצא מים, ואוכלו בשדה, וכן כל כיוצא בו.
- הזיתים (נתנו בהן ג' שיעורים):
- משיכנסו סאה של זיתים רביעית שמן - פוצע ואוכל בשדה (פוצע ואוכל, אבל אין רשאי עדיין לסוך שעדיין אין ראוי לסיכה והוי הפסד).
- הכניסו חצי לוג - כותש (מעט) וסך בשדה.
- הכניס שלישי - מותר להכניס לביתו, שהרי הגיעו לעונת המעשרות (דהיינו שפיהם התחתון מאדים וראשן העליון מלבין - ראב"ד).

❖ שורשי הלכה

שביעית (ד, ז): מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית (ממתי ראויים הפירות לאכילה שיהא מותר לאוכלם בשביעית)?

- הפגים (תאנים רכות) משיזריחו (שיאדימו) אוכל בהם פתו בשדה (שכן רגילים לאוכלם

עראי בשדה בכל שנים) ביחלו (התחילו להתבשל) כונס לתוך ביתו (רשאי להכניס לביתו) וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות (משיבחילו חייב במעשרות).

- שם (ד, ח): הבוסר (ענבים שטרם בשלו כל צרכם) משהביא מים (כשיוצא מהם מיץ כשנסחטים) אוכל בו פתו בשדה הבאיש (בישל

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ה

ייראו בחוץ לרוב צחות הגרגיר כשיכנס לתוכו מים, שהוא עונת המעשרות שלהם.

"הכניס שלישי"

▪ **ראב"ד** (בפ"ב ממעשר) - כשיעשה שמן שלישי ממה שיעשה כשיגמר.

▪ **ר"ש ורהרא"ש** - שלישי מגודל הזיתים שגדל כשנגמר לגמרי ואין מסתכלין על השמן כלל.

בשערי צדק כתב: שלפי שאין אנו בקיאים בשיעורים אלו לכן אסור לאכול עד שהם ראויים לאכילה קצת.

"מותר להכניס לביתו"

ר"ש משניץ (תורת כהנים בהר פ"א): גם בזה כותש דוקא בשדה ואחר כך מכניס לביתו אבל לא יכתוש בבית כיון שעדיין לא נגמרו לגמרי.

כל צרכו) כונס לתוך ביתו, וכן כיוצא בו בשאר שני שבוע חייב במעשרות:

• **שם (ד, ט):** זיתים משיכניסו רביעית לסאה (כשסוחט סאה יוצא רביעית שמן), פוצע ואוכל בשדה (דוקא אוכל ולא סך). הכניסו חצי לוג (שנתבשלו יותר) כותש וסך בשדה (אפילו סך), הכניסו שלישי (שליש מכמות השמן), כותש בשדה וכוונס לתוך ביתו. וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייבים במעשרות. **ושאר** כל פירות האילן כעונתן למעשרות כן עונתן לשביעית.

❖ ענפי הלכה**"הבוסר משיוציא מים"**

רמב"ם (פירוש המשניות): אבל לא יכניסו לתוך הבית עד שהגרעינים שבתוך הגרגרים

הלכה יז: ^א **מותר לקוץ אילנות לעצים** (היינו אילני מאכל ובאופן שאין בו משום בל תשחית) **בשביעית קודם שיהיה בהן פרי, אבל משיתחיל לעשות פרי - לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל ונאמר "לכם לאכלה", ולא להפסיד, ^ב ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות - מותר לקוץ אותו, שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו.**

מותר לקוצצו (כיון שאין הפסד בפירות).

❖ ענפי הלכה**"משיתחיל לעשות פרי"**

חזו"א: אף על גב שאין הפרי עדיין ראוי לאכילה מ"מ כיון שיהיה אחר כך ראוי לאכילה אסור כבר להפסידו. **והרמב"ם** (פירוש המשניות) - יש גם איסור משום גזל בני אדם שהתורה הפקירתן לכל וגורם להם הפסד.

❖ שורשי הלכה

בשביעית אסור לקצוץ אילן שהתחיל להוציא פירות, הואיל וחלה עליהם קדושת שביעית אסור להפסידן, אולם קודם שהוציא פירות מותר לקצוץ לעצים, שהרי האילן עצמו אין בו קדושת שביעית.

^א **שביעית** (ד, י): מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית (מפני קדושת הפירות): ב"ש אומרים - כל האילן משיוציא... (ראה בסמוך הלכה יח). ^ב **וכל** האילן כיון שבא לעונת המעשרות

הלכה יח: (המשך הלכה יז): **א. ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, החרובין משישלשו, והגפנים משיגרעו** (משיעשו להם הגרעינין, והוא הבוסר – חזו"א), **והזיתים משינצו** (משעה שיראו בהן הנצנים), **ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר.**

ב. ואין קוצצין את הכפניות (הם תמרים בעודן סמדר – רש"י) **בשביעית מפני שהוא הפסד פרי, ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיציץ מותר לקוץ אותן כפניות.**

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ד, י): מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית (מפני קדושת הפירות): **ב"ש אומרים** – כל האילן משיוציא (הפרי – ר"ש. והרמב"ם פירש – משיוצא עלים), **ב"ה אומרים** – החרובין משישלשו (משעה שהענפים נמשכים וגדלים כשלשלות – רמב"ם), **והגפנים משיגרעו** (משיעשו גרעינים) **והזיתים משינצו** (משיעשו הניצנים), ושאר כל אילן משיוציא (הפרי). **וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצצו** (כיון שאין הפסד בפירות).

כ"פ הרמב"ם: **א. ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, החרובין משישלשו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משינצו, ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר.**

ב. פסחים (נב:): רבי אילעאי קץ כפנייתא דשביעית. היכי עביד הכי? לאכלה אמר רחמנא, ולא להפסד! ... **אלא** רבי אילעאי בדניסחני קץ. **פרש"י:** קץ כפנייתא דשביעית – דקל טעון כפניות, והן תמרים קטנים שלא

בישלו, וקצץ הדקל לעצים, והפסיד כפניות. **בדניסחני קץ** – תמרים של דקל זכר, ואין מתבשלין בו עולמית, וגודרין אותן בניסן והן מתבשלות מאליהן בכלי כפות תמרים, ולעולם הן קטנות, הלכך, ר' אילעאי לא אפסיד מידי.

כ"פ הרמב"ם: **א. ואין קוצצין את הכפניות בשביעית מפני שהוא הפסד פרי, ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיציץ מותר לקוץ אותן כפניות.**

❖ ענפי הלכה

א. "הזיתים משינצו"

הגר"א: ואם אין עתיד לעשות רובע הקב זיתים מהנצה זו מותר לקוצצו. וכן הוא בפירוש ר"ג גאון (ברכות ל"ו).

"משיוציאו בוסר"

חזו"א (ז, כ): ובפסחים (נג.) שיעורו סמדר דהיינו תחילת יציאת הפרי (ולא בוסר). **ודרך אמונה** (מעשר שני ט, ב) – תירץ, רבנו קורא בוסר מסמדר עד עונת המעשרות, ולפ"ז אפשר ליישב הגרסה כאן.

ב. "אין קוצצים את הכפניות"

רש"י: ור"ל אין קוצצין עץ שיש בו כפניות.
ובספר שושנים לדוד – מהרמב"ם משמע כפניות ממש אין קוצצים.

"אלא שיציץ"

פירוש: שנשארין כך קטנים ונותנין אותן בכלי כפות תמרים ומתבשלין מאליהן (כמ"ש רש"י). ונשארין כך קטנים א"כ כבר נגמר פריין ומותרין לקוצצן ששוב לא יוסיפו.

הלכה יט: א. אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, ב. אבל מסיקין בגפת ובזגין של שביעית.

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ט, ז): מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית (שהרי תבן וקש ראויים למאכל בהמה, ואסור לשורפם), משתדד רביעה שניה (שאז נרקבים בשדה, ושוב אינם ראויים למאכל בהמה ופקעה קדושת שביעית מהם).

ועוד ותניא בתוספתא פ"ה תבן של שביעית אין נותנין אותו לתוך הכר ולא לתוך הטיט ואם נתנוהו אחרים הרי הוא כמבוער, תנור שהסיקהו בקש ותבן של שביעית יוצן. **רדב"ז:** משמע שקדושת שביעית נהג בתבן וקש.

ב. תוספתא (שביעית ו, טז): מסיקין בגפת ובזגין של שביעית (שאינם ראויים למאכל בהמה), אבל אין מדליקין באגוזין ואין מסיקין בזתים.

❖ ענפי הלכה**"אין שורפין תבן וקש"**

א. תוס' (שבת ל"ו): תבן הוא הנקצר עם השבולת וקש הוא זנבות השבלים שנשאר בשדה.
דרך אמונה - ויש בהן קדושת שביעית כיון שראוי למאכל בהמה, ולכן אסור להסיקו דהוי הפסד, אבל איסור ספיחין אין בו כנ"ל פרק ד הלכה ד.

רא"ש (פ"ט מ"ז): דוקא שליקטן למאכל בהמה אבל אם ליקטן להסקה אין בו קדושת שביעית כלל ומותר לשורפו.
ב.

"מסיקין בגפת ובזגין"

דרך אמונה: דאינו ראוי למאכל בהמה אלא להסקה ואין עליו קדושת שביעית. **אבל** לא בזיתים ולא באגוזים שראוי לאכילה (תוספתא פ"ו).

הלכה כ: א. מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית - מותר לרחוץ בה בשכר (ר"ל אפילו בשכר ולא הוי כסחורה – רדב"ז), **ב. ואם אדם חשוב הוא – אסור, שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהיה ריחה נודף, ונמצאו מפסידין פירות שביעית.**

ג. השגת הראב"ד: 7: מרחץ שהוסקה בקש של שביעית וכו' עד מותר לרחוץ בה. אמר אברהם: המשנה לא אמרה אלא מותר לרחוץ בה, ואם מתחשב הוא לא ירחוץ. ופירשו בגמרא: אם אדם חשוב הוא לא ירחוץ.

ונ"ל – ד"מותר לרחוץ" לקחני ברישא, נתנס קאמה, אבל בשכר לא להוי כסחורה, ואם אדם חשוב הוא לא ירחוץ לחנם ידיה כשכר דמי.

ואם כדבריו אדם חשוב לא ירחוץ בשום מרחץ בשביעית, ומאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית?

❖ שורשי הלכה

שביעית (ח, יא): מרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית (אף שלכתחילה אסור, בדיעבד -) מותר לרחוץ בה. ואם מתחשב הוא (אדם חשוב הוא) הרי זה לא ירחוץ.

מותר לרחוץ בו

וקשה: הרי אסור להסיק בקש ותבן כדלעיל (הלכה יט)?

כסף משנה: וי"ל דאם הוסק דיעבד קאמר דמותר לרחוץ בה.

ועי"ל דלכתחלה נמי מותר להסיק בהן מרחץ משום שלצורך אדם הוא.

א. והרמב"ם – מותר לרחוץ בשכר.

ג. והראב"ד – חולק, רק בחינם מותר, שבשכר הוי סחורה שאסור. ובאדם חשוב אף בחינם אסור, דחינם דידיה הוי כשכר.

וכסף משנה: תירץ שיטת הרמב"ם: י"ל דלא נאסרה סחורה אלא בדבר שראוי לאכילה וכדדרשין לאכלה ולא לסחורה.

ור"י קורקוס – תירץ, ואפשר דדוקא בשכר אבל בחנם לא חיישין, שאין חרדים עליו כל כך להטיבו ולרצותו.

אדם חשוב לא ירחוץ

ירושלמי: שאדם חשוב צריך להחמיר על עצמו. כ"כ הר"ש והברטנורא.

כ"כ הרא"ש – ואפילו לא הוסק בשבילו, שצריך להרחיק מן הכיעור שלא ילמדו ממנו בנ"א ויאמרו שמותר להסיק.

והראב"ד – לפי שבעל המרחץ מתכבד כשרוחץ שם אדם חשוב, והוי כרוחץ בשכר שאסור (משום מסחר).

ב. והרמב"ם – אדם חשוב יש חשש שמא יסיקו לכבוד בדברים שיש בהם ריח הראויים למאכל, ונמצא מפסיד פירות שביעית.

והראב"ד השיגו – ואם כדבריו אדם חשוב לא ירחוץ בשום מרחץ בשביעית (שמא יסיקו לכבודו בדברים הראויים למאכל), ומאי איריא כשהוסק בתבן וקש של שביעית?

● ומעשה רוקח – תירץ, דין מרחץ ותנור שווים, שבשכר מותר, לחינם אסור, ויש לחלק: לבעלים אסור שהרי הוא בחינם, ולאחרים מותר שהרי הוא בשכר.

● והחזו"א (שם סקט"ו) - במרחץ יוצן, כיון שבהנאה מגיעה לאחר שביער התבן והקש, מה שאין כאן בתנור (הלכה כג) שכבר בישל, ובאמת גם במרחץ אם כבר הוחמו מי מרחץ מותר לרחוץ בהם.

חזו"א: מותר - מ"מ צריך שיאכל כנגדו כדלקמן פרק ו הלכה י ואף אם נצטנן ולא רחץ.

ביאור הגר"א (ירושלמי): דוקא במרחץ שאין עשוי לזיעה אבל בעשוי לזיעה הוי כנהנה ממש בשל שביעית (שנהנה מהתבן עצמו שהוסק) ואסור. **דרך אמונה** – וכן אם עדיין לא כלו התבן והקש כשרוחץ י"ל דאסור.

"מותר בשכר"

חזו"א (סקכ"ח): **ודעת הראב"ד** דבשכר אסור לכל אדם דהוי כסחורה דיש שבח עצים במים, ואדם חשוב אפילו בחנם אסור דחנם דידיה כשכר דמי, שהלה נהנה כשרוחץ אצלו. ומ"מ אפשר דדוקא בהסיק ע"מ להשכיר אסור.

והכסף משנה: תירץ שיטת הרמב"ם: י"ל דאין הכי נמי ותבן וקש של שביעית דנקט משום רישא לאשמועין שאף על פי שהם של שביעית מותר לרחוץ במרחץ שהוסק בהן. **ועי"ל** דהוסקה בתבן וקש לרבותא נקט שאף על פי שידוע שלא הוסקה אלא בתבן וקש לא ירחוץ בה.

והר"י קורקוס – תירץ, לא חששו שסיקו בדברים אחרים ראויים לאכילה אלא כשהוסק בתבן וקש של שביעית שכיון שלא חששו לאיסור הפסד פירות שביעית או מפני שאינם בקיאים בדיני שביעית, יסיקו גם בדברים הראויים לאכילת אדם שיש בהם ריח טוב.

❖ ענפי הלכה

"מרחץ שהוסקה... מותר לחוץ

בו"

קשה: למה כאן במרחץ אמרו מותר לרחוץ בה, ובתנור (הלכה כג) אמרו יוצן?

● הר"י קורקוס - ויש לחלק: דבמרחץ היסקו הוא לרחוץ בה והנאה זו אינה ניכרת ולא נראית לעין ואין בה ממש ולכן מותר, אבל תנור היסקו הוא לבשל בו דבר או לאפות בו פת, והנאה זו נראית וניכרת היא ושבח עצים ניכר בפת. ולכך אמרו בו יוצן.

הלכה כא: ^אהקליפין והגרעינין שמתרין בתרומה לזרים אין

קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן כעצים, אלא אם כן ראויין לצביעה. ^בוהקור קדושת שביעית חלה עליו.

דקליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון אף על פי שאין בהן אוכל אסורין בתרומה. **וקליפי** פולין ושומשמין אם יש בהן אוכל

❖ שורשי הלכה

^אהקליפין: מבואר ברמב"ם (י"א, י) -

אסורין ואם לאו מותרין.

דרך אמונה - אבל קליפי אגוזים ושקדים ורמונים וכן כל הקליפין שאינן אוכל מותרין וכן קליפי תפוז בזמנינו שרובן לאשפה מותרין בתרומה.

והגרעינין: שם (תרומות יא,יא): גרעיני אתרוג מותרים, גרעיני זיתים ותמרים וחרובין אף על פי שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים, ושאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן אסורין לזר ואם השליכן מותרות.

ב. שביעית (ד, ו): דרש רבי יודה בר פזי בבית מדרשא - הקור אין קדושת שביעית חלה עליו.

✓ ומסקינן: אמר לן רבי יוסה מתניתא פליגא על רבי יודה בן פזי... עץ הוא ועץ אסור לשולקו אלא בגין דקדושת שביעית חלה עליו.

פירש פני משה: הקור - הוא עץ רך הנוסף בסביבות הדקל בכל שנה ואוכלין אותו כשהוא רך.

❖ ענפי הלכה

"גרעינין"

ר"ש (פ"ז מ"ג): וכל הגרעינין שראוין למאכל בהמה או להוציא מהן שמן וי"א דגם אם ראוין להסקה יש עליהן קדושת שביעית.

"אלא אם כן ראויים לצביעה"

דרך אמונה: כגון קליפי רימון וקליפי אגוזים והגרעינין שראוין לצביעה כדלקמן פרק ז הלכה ט"ו. ה"ה למאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית (חזו"א).

אבל הקליפין והגרעינין שאין עומדין למוץ ולצביעה ולבהמה אין בהם קדושת שביעית אף על פי שראויין להסקה.

"הקליפין והגרעינין"

ילקוט יוסף (טו, יא): ה"ד קליפות וגרעינים שאינם ראויים לאכילה. אבל קליפות וגרעינים הראויים לאכילה יש בהם קדושת שביעית, שהרי אסורים לזרים בתרומה (כמ"ש הרמב"ם יא, י), כגון קלפי אבטיח ואתרוג. ולכן יש ליתנם בשקית ניילון וליים באשפה.

ולכן קליפת בננה כיון שראויה לאכילה לבהמה נוהג בהם קדושת שביעית.

והחזו"א (י"ד, י) - קליפות וגרעיני הפירות שאינן מיוחדין **אצלנו** לבהמה אין בהן קדושת שביעית משום מאכל בהמה וכל שנפסלו מאדם מותר להשליכן. **וכן** פרי שנתעפש ונפסל מאכילת אדם אם רוב בנ"א במקום הזה אין מייחדין אותן לבהמה פקעה קדושתן.

👉 גרעיני פירות עם שאריות אוכל

אדם שאכל פרי הקדוש בקדושת שביעית ונשארו על הגרעין מט מהפרי:

מהחזו"א (יד, י) - משמע שי שלשמור עליו בקדושת שביעית. כ"ד הרב טיקוצ'ינסקי.

אולם הרב אלישיב (הובא במשפטי ארץ כג הערה סח) - כל שהסיר את כל חלקי הפרי **שרוצה** לאכול מותר לזרוק השאר, שהרי לפי התוס' (זבחים פו.) גלעיני הפירות כל שהכהן לא רוצה לאוכלן בטל מתורת אוכל. ומיירי שלא נשאר על הגרעין הרבה מהפרי.

👉 קליפת תפוז

בהם קדושת שביעית, ואם דרך לזרוקן אין בהם קדושת שביעית.
הגר"ש וואזנר – כיון שבמציאות ראוי לבהמה יש בהם קדושת שביעית, ואף כשאין האוכל דבוק בהם אם ראוי לבהמה יש בהם קדושת שביעית.

ב. "הקור קדשת שביעית חלה

עליו"

פאת השולחן בשם מהרי"ט: התותים הראויים למאכל אדם, קודם יציאת הפרח - מותר ליקח העלים שלהם ולהאכילם לתולעת המשי, אבל הפירות עצמן דינן כפגים ובוסר ומשעה שראויים לאכילת אדם - אסור ליתנם לתולעת. וי"א דהואיל וכל עיקרה לאכילת התולעת מותר ליתנה לתולעת ואינו עיקר.

■ **משפט כהן** – דין קליפת תפוז כמאכל אדם, שהרי לוקחים קליפת תפוזים לתעשיית משקאות, וגם עושים מהם מיני מרקחת עם סוכר. ולכן יש בהם קדושת שביעית.
 כ"כ ציץ אליעזר (ב, כא), שו"ת שבט הלוי (ב, קצט) – שהרי מאכילים לבהמות.
אולם החזו"א (מעשרות א, ל) – אין בהם קדושת שביעית, דלאו אוכל מצד עצמם, והאוכלן בטלה דעתו, שהרי רובו לאיבוד.
ילקוט יוסף (טו, יג): כיון ששביעית דרבנן יש להקל קליפת תפוז, והמחמיר תבוא עליו הברכה.

ג. גרעיני פירות שנשאר בהם קצת

מהפרי

■ **ספר משפטי ארץ** (כג, ט) בשם הגרי"ש אלישיב – אם דרך לאכול שיורים אלו יש

הלכה כב: הצורך תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל - אם בטל טעמן הרי אלו מותרין לכל דבר, ואם נשאר בהן טעם - עדיין הם בקדושת שביעית.

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ו, ז): צורר את התבלין ונותן לתוך התבשיל, אם בטל טעמן (של צורר התבלין) - מותרין (צורר התבלין) ואם לאו אסורין.

דרך אמונה: דרך תבלין ליתנם בתוך מטלית ולקושרם וליתנם לתוך התבשיל כדי שיתן טעם בתבשיל ולא יתערב בו.

ביאר הרדב"ז - הטעם כיון שנתן כל טעמו בקדרה הרי הוא כעץ בעלמא.

❖ ענפי הלכה

"תבלין של שביעית"

דרך אמונה: אף שפטור מתרומה (כיון שאין ראויים לאכילה רק לתת טעם בקדירה), מ"מ יש בו קדשות שביעית.

"בטל טעמו הרי אלו מותרים"

חזו"א (ט, ד): טעמו - שכל פירות שביעית שנפסלו פקעה קדושתן אלא אם כן ראויין לבהמה או נאכלין ע"י הדחק.

"נשאר בהם טעם"

ירושלמי (תרומות כפי"א): ואם נתנם בקדרה אחרת ונותנת שם טעם אוסרת בנותן טעם.
דרך אמונה - ולא דמי לשבת שכל הרמב"ם (בפרק ט"ו מתרומות הלכה י"ב) שאם נתנה

טעם בקדרה שוב אין אוסרת בקדרה אחרת, דשאני שבת שאין חייבת בתרומה אלא מדרבנן הקילו בה.

הלכה כג: אין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר (לפי שהוא

מאכל בהמה, וכשנותנו לכר הוי פסד פירות שביעית), **ולא לתוך הטיט** (לגבל בו את הטיט), **ואם נתן - ה"ז כמבוער.**

ב. תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית - יוצן.

ג. ומשתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית - נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית.

ד. השגת הראב"ד: 7: ואם נתן הרי הוא כמבוער. אמר אברהם: והוא שיישן עליו והכי איתא בירושלמי.

❖ שורשי הלכה

א. תוספתא (שביעית ה, יח): תבן של שביעית אין נותנין אותו לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט, אם נתנהו אחרים - הרי הוא כמבוער.

וכן הוא בירושלמי (שביעית ט, ה): תבן של שביעית אין שורין אותו בטיט, שדיו (זרקו) בטיט בטל והוא שגבלו. **תבן של שביעית אין נותנין אותו בכר נתנו בכר בטל. ד. והוא שיישן עליו.**

כסף משנה: והרמב"ם השמיט "והוא שיישן עליו".

תירץ הראב"ד - ואפשר שלא היה כן בגרסת רבינו. ואת"ל שהיה כן בגרסתו י"ל שהוא מפרש ד "והוא שיישן עליו", לא שיישן עליו ממש קאמר אלא שנתנו בכר כדי לישן עליו ולא הוצרך רבינו לפרש דמסתמא לכך

נותנו בכר.

והר"י קורקוס - תירץ, שהרמב"ם מפרש שלא נאמר כן אלא לרבי אושעיא דמחמיר שלא ליהנות בתבן עד שתסרח.

ב. תוספתא (שביעית ה, יט): תנור שהסיקו בתבן ובקש של שביעית יוצן.

ג. שביעית (ט, ז): מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתרד רביעה שניה (שאז כבר נסרח התבן ופקע ממנו קדושת שביעית).

דרך אמונה - מהרמב"ם משמע כיון שמה שבשדה אין ראוי שוב לבהמה, אז הותר גם מה שבבית. **ובירושלמי** משמע דלא הותר רק מה שנסרח שפקע ממנו קדושת שביעית.

❖ ענפי הלכה"הרי זה כמבוער"

א. **הראב"ד** ס"ל שאינו מבוער, אלא אם כן גבלו בטיט או שנתנו בכר ויישן עליו, דאז כבר אין דרך להוציאו משם ובטל. כ"כ הר"ש והמאירי. ומשמע מהראב"ד שכן דעת הרמב"ם.

"תנור שהסיקהו"

רש"ם (דף קנ"ו): ואפילו הוא של גוי.

דרך אמונה: יוצן - כדי שלא יהנה ממה שעשה באיסור דאסור להסיק בתבן וקש של שביעית כנ"ל הלכה י"ט.

חזו"א (סקט"ו): ואם כבר עבר ואפה בו מותר לאכול את הפת כמו שמותר לרחוץ במרחץ שהוחמו מי המרחץ בתבן וקש של שביעית לעיל הלכה כ' אבל לאפות בחומו אסור כיון שזה גמר האיסור.

פרק ו: סחורה בפירות שביעית

ובו טו הלכות

הלכה א: אין עושין סחורה בפירות שביעית, ^ב ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית - מוכר, ^ג ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית וילקח בהן מאכל ויאכל בקדושת שביעית, ואותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדושתו כשהיה.

❖ שורשי הלכה

א. איסור סחורה בפירות שביעית

ע"ז (סב.): "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה", לאוכלה ולא לסחורה.

ונחלקו הראשונים בטעם הדבר:

מהגמרא משמע – שהאיסור הוא על עצם השימוש בפירות שביעית, מציווי 'לאוכלה'. כ"כ הר"ן.

ורש"י (סוכה לט.) – לפי שהפירות חייבים להתבער עד סוף שביעית, ועשיית סחורה בהם תגרום שדמים שנתפש בהם קדושת שביעית יישארו אחר זמן ביעור.

סוכה (מ): תניא, אמר רבי יוסי בר חנינא: בוא

וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו', אדם נושא ונותן בפירות שביעית - לטוף מוכר את מטלטליו ואת כליו, שנאמר "בשנת היובל הזאת תשבו איש אל אחזתו", וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגו'.

תוספתא (ביכורים פ"ב ה"י): וסוחרי שביעית אין רואין סימן ברכה לעולם. ונפסלין לעדות (סנהדרין).

א. שביעית (ח, ג): אין מוכרין פירות

שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל.

וכן הוא פרק ז משנה ג: הצבע צובע לעצמו (בפירות שביעית) ולא יצבע בשכר שאין עושים סחורה בפירות שביעית (כדי להשתכר מהם), והתורה אמרה: (ויקרא כה) "לאכלה" - ולא

לסחורה.

ב. סוכה (לט.): תניא - אין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות... במה דברים אמורים - בלוקח מן המופקר. אבל בלוקח מן המשומר, אפילו בכחצי איסר – אסור.

ומה שאמרו ניקחין מכל אדם בשביעית בכדי מן שנו.

פרש"י: בכדי מן - בכדי מזונותיו שנו, דנקחין, והיינו שלש סעודות. כ"כ כסף משנה.

ג. סוכה (מ): אמר רבי אלעזר: אין שביעית

מתחללת אלא דרך מקח.

תניא כוותיה: שביעית תופסת את דמיה, שנאמר "כי יובל היא קדש תהיה לכם", מה קדש תופס את דמיו ואסור - אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה. אי מה קדש תפס דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין - תלמוד לומר תהיה - בהוייתה תהא.

הא כיצד? לקח בפירות שביעית בשר - אלו ואלו מתבערין בשביעית, לקח בבשר דגים - יצא בשר ונכנסו דגים, לקח בדגים יין - יצאו דגים ונכנסו יין, לקח ביין שמן - יצא יין ונכנס שמן. הא כיצד? אחרון אחרון נכנס בשביעית, ופרי עצמו אסור.

❖ ענפי הלכה

א. "אין עושים סחורה"

תוס' (קידושין נב:): ובדיעבד אם מכר פירות שביעית שלא כדין - המקח קיים, וכן אם קידש בהם אישה מקודשת.

סדר השביעית: אף שעבר ועשה סחורה בפירות, אין הפירות נאסרין באכילה אף אם המוכר עבר על איסור סחורה או שעשה במשקל וכהאי גוונא.

קובץ אגרות (מהחזו"א ח"ב סי' ע"ג): אף שהמוכר אומר שהשכר הוא עבור טורח לא מהני, שכל שלא שכרו הקונה שיטרח לא הוי שכר טרחה ואסור.

דרך אמונה: ואם לקח בהקפה ואחר כך שילם לו הדמים הרי הדמים חולין.

שבט הלוי (ז, קפג): אסור לקיים משלוח מנות בפירות שביעית (כיון שהוא דבר שבחובה), ואם כבר קיים המצווה שלא בפירות שביעית, יכול לשלוח עוד לאחרים מפירות שביעית, ובלבד שיודיעם שהם פירות שביעית. כ"פ ילקוט יוסף (יז, ט).

הרמב"ן: והיא מצוות עשה (שלמדו כן מהפסוק 'לאכלה' ולא לסחורה), והעובר ע"ז עובר על לאו הבא מכלל עשה.

האם נשים אסורות לסחור

בפירות שביעית?

אבודרהם: נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא **משום** שמשועבדות לבעליהן. לפי טעם זה דוקא המצוות עשה יש בה עשייה, מה שאין כן בשביעית שאין עשייה הנשים חייבות.

והחתם סופר - הביא טעם אחר, איסור סחורה בשביעית הוא לאו הבא בכלל עשה ולכן נשים חייבות.

ולכן להלכה נשים חייבות באיסור סחורה בשביעית. כ"פ ילקוט יוסף.

"ויאכל בקדושת שביעית"

מנחת חינוך (מצוה שכ"ח) - ואין עובר אלא על כזית, מכל מקום פחות מכאן הוי חצי שיעור שגם אסור מהתורה.

הלכה ב: ^אלא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר (דהוי סחורה), ^בולא יצבע מקליפי שביעית בשכר (דבשכר הוי סחורה), מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעית.

^גלקח ירקות לאכול והותיר - מותר למכור המותר (כיון שלא לקח ע"מ למכור מותר) והדמים שביעית, וכן אם לקט ירקות לעצמו ולקח מהן בנו או בן בתו ומכר - ה"ז מותר והדמים דמי שביעית.

^בהצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושים סחורה בפירות שביעית. ^אולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק,

❖ שורשי הלכה

שביעית (ז, ג): קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית.

אבל אם לקח הרבה וקבע על סחורתו אסור, ואסור ליקח ממנו.

אף מההפקר לא ילקט הרבה אלא מעט כדי תשמיש בני ביתו, אף שאין דעתו לאוכלן אלא למוכרן לאחרים, והלוקח אוכלן בקדושת שביעית והמוכר צריך ליקח בדמים שקבל אוכלין, ולאוכלן בקדושת שביעית, ואם לקח בהקפה ואחר כך שילם לו הדמים הרי הדמים חולין.

'לקט ירוקות' – ה"ה לקט פירות מפרדס הפקר.

(שם): אין לחנוונים יראי שמים לנהל עסקיהם במסחר הפירות והירקות. ויעשה המכר בשליחות, דהיינו שהחנוני אינו אלא שליח לקנות הפירות (מהסיטונאי) עבור הקונה וכל האחריות על הקונה, והחנוני אינו מקבל אלא ההוצאות שעלו לו הפירות ושכר טירחא כמה שקצבו לו עבור השליחות.

אוצר ב"ד

תוספתא (שביעית ה, א): בראשונה היו שלוחי ב"ד יושבין (ויש גורסים: מחזרין) על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. **הגיע** זמן תאנים, שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועודרים, ועושים אותן דבילה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן באוצר שבעיר. **הגיע** זמן ענבים, שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

^ג אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו. לקח לעצמו והותיר מותר למכרן.

❖ ענפי הלכה

"לא יהיה לוקח ירוקות שדה"

רש"ם: מיירי בירקות שאין בהן איסור ספיחין, שגדלין בשדה מעצמן, שאם גדלין בגינה בלא"ה אסורין משום ספיחין. כ"פ דרך אמונה.

"לא יהיה לוקח... ומוכר"

חזו"א (י"ג, י"ז): נראה דמותר ללקוט ע"מ ליתן במתנה, וכן מותר לקבל מתנה ע"מ למכור דמתנה הוי כנזדמן לו. ולכן מותר ללקוט ע"מ ליתן במתנה לבנו והוא ימכור ואף אם יתן הדמים לאביו במתנה.

"לא יצבע... בשכר"

חזו"א (י"ג, קי"ז): אבל מותר לקבל שכר הטרחה ואין בשכר קדושת שביעית. ואף על גב דבחמרים שכרו קדוש כדלקמן הי"ג אפשר דהכא הצבע הוי כפועל.

רמב"ם (בפירוש המשניות): ואף אם בשכר ההוא אוכלין ויאכלם בקדושת שביעית אסור.

"מותר למכור המותר"

חזו"א (שם סקי"ז): מ"מ אסור לשכור פועלים הרבה להכניס לביתו.

חזו"א בפסקים (סי' כ"ו סדר השביעית אות ה): חבר הבא לקנות פירות אילן בשביעית צריך לדעת אם אין המוכר עובר איסור סחורה, שאם לקחן בתחילה לאכילה ובהזדמנות מוכר מעט, אין בזה איסור סחורה,

להיות שלוחי ב"ד, ומחלקים הפירות לכל אחד לפי צורכו, ומקבלים מהם תשלום עבור ההוצאות בלבד, ולא תשלום לפירות.

ולפ"ז:

(א). מותר למדוד ולשקל פירות אלו, כי יסוד איסור משקל כדי שימכרו בזול, ובפירות אוצר ב"ד ממילא המחיר נקבע ע"י ב"ד.

(ב). אין קדושת שביעית בדמים, שהרי הפירות מחולקים ולא נמכרים.

(ג). פירות שנמצאו באוצר ב"ד הזמן הביעור דינם כמבוערים, לכן אדם שלקח מאוצר ב"ד אחר זמן הביעור פטור מלבער

אבל אם לקחו לפני זמן ביעור:

לפי מנחת שלמה (א, נא, יז) – חייב לבער.

אומנם כרם שלמה (סימן ו) – אין חייב לבער, שכבר נפטר מביעור באוצר ב"ד. כ"פ ילקוט יוסף (יח, ז).

כ"כ דרך אמונה: כשעושין אוצר ב"ד אין לחוש: **לא** לאיסור סחורה שהרי אין כאן סחורה, **ולא** לדמי שביעית שהדמים משלמים עבור הטירחא ולא עבור הפירות. **ולכן** מותר בלי הקפה ומותר לארוז ולמדוד כי אין כאן מכירה. **וכן** מותר לדרוך ענבים בגת וזיתים בבית הבד, וגם מותר לקצור כל השדה בבת אחת.

ילקוט יוסף (טו, ז): חנות שיש בהם יכול נוכרים (שאינן בו קדושת שביעית) ופירות אוצר ב"ד (שיש בו קדושת שביעית) ומסופק מה קנה – אין חשש איסור להחמיר לנהוג קדושת שביעית, מחמת החרם של הב"י באבקל רוכל (שאינן לנהוג בפירות של גוי קדושת שביעית). שהרי –

(א). שיש לומר שלא החמירו לנהוג קדושת שביעית בוודאי של גוי אבל בספק לא.

הגיע זמן זיתים, שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

ומחלקין מהן ערבי שבתות כל א' וא' לפי ביתו.

הגיע זמן הביעור עניים, אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר א' עניים וא' עשירים אוכלין אחר הביעור, רש"א עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור.

קשה איך מותר לקצור פירות שביעית בדרך הרגילה?

הרש"ם – התוספתא מיירי בפירות שישית שנכנסו לשמיטה.

אך הרמב"ן – מיירי בפירות שביעית, ולשלוחי ב"ד מותר לקצור כרגיל.

כ"כ חזו"א (יב, ו) – אין איסור לקצור פירות שביעית אלא ליחיד, אבל שליחי ב"ד קוצרים לצורך הציבור כדרכן.

להלכה

■ **והרמב"ם** – המשיט תוספתא זו. **משמע** דס"ל שאינה להלכה. כ"ד הרדב"ז.

■ **אולם הר"ש והרא"ש** – כתבו תוספתא זו להלכה. כ"כ תוס' ור"י.

רדב"ז: ואפשר אף הרמב"ם לא חולק, ומה שלא הזכירה כיון שרק "בראשונה" היו ב"ד אוצרין הפירות, ולא אחר כך.

יסוד היתר פירות אוצר ב"ד

(ילקוט יוסף שם יח)

יסוד דין אוצר ב"ד הוא שבעל השדה מפקיר כל פירותיו לפני ב"ד, ומוסרם לרשותם. וב"ד ממנים אותו ואת הסיטונאים ואת החנוונים

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ו

ב. ועוד שיש ס"ס: שמא – אלו פירות אוצר ב"ד. ושמא – הלכה כמהריט שאף בשל גוי

נוהג קדושת שביעית.

הלכה ג: **א. כשמוכרין פירות שביעית** (אופן שמותר למכור כנ"ל הלכה א' ב') - **אין מוכרין אותן, לא במדה, ולא במשקל, ולא במנין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה** (פי' באומד, כדי שימכור בזול וידעו שהוא פירות שביעית - ירושלמי) **להודיע שהוא הפקר, ב. ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר.**

❖ **שורשי הלכה**

א. שביעית (ח, ג): אין מוכרין פירות שביעית (כדרך שמוכר בשאר שנים, שלא יראה סוחר בפירות שביעית) לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל.

ב. ש"א אף לא אגודות (שדרך למוכרם כן בשאר שנים).

ג. ובה"א את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק (הגרסה הנכונה לשוק. כלומר אם דרכו לאגוד להביאו לבית לאכילה, כן מותר לאוגדו לשוק למוכרו), הכרשין ונץ החלב.

🔗 **טעם שלא שוקלים**

- **ירושלמי** - כדי שימכרו בזול.
- **והרש"ס** – טעם נוסף, כדי שהמוכרים יזהרו שהכסף שהם מקבלים יש בו קדושת שביעית. כ"כ הרדב"ד.
- **והרמב"ם** – כדי שהקניה לא תיראה כמסחר בפירות שביעית, וכן כדי שהודיע לכל שהפירות הם הפקר.
- **והגר"א** – כיון שהמידה היא בזיון לפירות שביעית.
- **שו"ת אז נדברו:** להלכה, שקילה שאינה

צורך המכירה מותרת, ולכן אישה המבשלת מותר לשקול כדי לתת בתבשיל. כ"פ דרך אומנה.

ב. רמב"ם (בפירו המשניות): אף הדבר המועט שמותר לאדם למכור מפירות שביעית (כמו שיתבאר לקמן), אסור לו למכור כדרך שמוכרים שאר דברים בשאר שנים, כדי שלא יראה כסוחר בפירות שביעית, אלא צריך להראות משהו מעין ההפקר שבפירות שביעית, והוא שימכור אכסרה, **והדמים** שמקבל הם דמי שביעית וחלים עליהם דיני דמי שביעית שיתבארו לקמן. **כ"פ** הרמב"ם (כאן) - ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר.

❖ **ענפי הלכה**

א. "אין מוכרים לא במדה"

ירושלמי (ביצה פ"ג ה"ו): דוקא כשמוכר, אבל אחר שכבר קנה מותר לו לשקול בבית לידע כמה הגיעו.

סדר השביעית (אות ז'): **במנין** - כן אסור למכור פירות שביעית באריזה שדרך למוכרם כך כל השנים.

"להודיע שהוא הפקר"

דרך אמונה: וינהג בו קדושת שביעית ולא יקנה בדמים אלא אוכלים אחרים, כנ"ל הלכה א'.

חזו"א (י"ד, קי"ב): **לא במדה** - כן אסור למדוד בכלי שיודע מדתה.

פאת השולחן - אפילו למדוד באצבעו כמה הוא ארכו או לרמוז ללוקח למדוד באצבעו אסור.

ר"מ (בר מנחם רומנו) **ומשנה ראשונה:** **ולא במשקל** - ירק שדרך לשוקלו מותר למוכרו במדה ומניין, וכן תאנים שדרך למנותן מותר למוכרן במדה ומשקל.

אבל תוס' יו"ט - בכל גוונא אסור. כ"כ מלא"ש ותפא"י.

הלכה ד: ^אואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכור בשוק אכסרה

(שאגודת הבית מסתמא הוא דרך אכסרה שאינו מדקדק כמה יהיו באגודה) **כדרך שאוגדין להביא לבית** (באותו סוג אגד של בית), **לא כדרך שאוגדין לשוק** (ולא כסוג אגד שאוגדים בשוק), **כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום** (בדיוק). **ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותן.**

^ב**שגת הרל"ב**: כשמוכרין פירות שביעית וכו' עד ואוגד דברים שדרכן ליאגד. אמר אברהם: לשון המשנה – וב"ה אומרים את שדרכו ליאגד לבית אוגדין אותו לשוק, ופירושן הואיל שדרכו לאגדו אפילו לאכלו בביתו, כדי שידע בכמה אגודות הוא מסתפק בשבוע, ג"כ כשימכור אותן בשוק אוגד אותו שאין אגודתו דרך סחורה, אלא א"כ דרכו של ירק זה ליאגד, אבל בין אגד לאגד לא שמענו הפרש.

❖ שורשי הלכה

^א**שביעית** (ח, ג): **בש"א** אף לא אגודות (שדרך למוכרם כן בשאר שנים).

יובה"א את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק (הגרסה הנכונה לשוק. כלומר אם דרכו לאגוד להביאו לבית לאכילה, כן מותר לאגדו לשוק למוכרו), הכרשין ונץ החלב.

ופירש פני משה (ירושלמי שביעית ח, ג):

מה שהוא מדרך לאגוד אותו כשמביאו לבית מותר לאגוד אותו למוכרו לשוק, לפי שאגודת הבית מסתמא הוא דרך אכסרה שאינו מדקדק כמה יהיו באגודה לפיכך מותר למכור לשוק כדרך אגודה זו. **אבל** אם אין דרכו לאגדו כשמביאו לבית אלא כשמוכרו בשוק אוגד אותו מודו ב"ה שאין מוכרין אותו אגודות שניכר שאגודה זו למכור בצמצום הוא והוי כסחורה.

לאוגדם אלא אם כן עושה באופן שניכר שהוא אוגד לבית ולא לשוק.

"למכור בשוק אכסרה"

חזו"א (י"ד, קי"ב): ולא לפי האגודות דהוי מוכר במנין אלא מוכר אכסרה, ואף באסכרה אם אוגד כדרך השוק ג"כ אסור כדמסיים דמחזי כמוכר בצמצום.

"כדרך שאוגדין להביא לבית"

חזו"א (שם): בין שמשנה בשינוי המשקל או בתואר האגוד מותר, אבל כל שחזותו מוכיח עליו שהוא אוגד לשוק אסור.

א. הרמב"ם מפרש: דבר שדרכו לאגוד בבית, מותר לאגודו בשוק באותו סוג אגד שאוגדים בבית. אבל לא בסוג שאוגדים בשוק (שאם אוגדו כדרך שאוגדים בשוק בדקדוק, הרי זה כעומד למכור בצמצום ולא באסכרה).

[**כלומר** לרמב"ם בעין תרתי: א.) שדרכו להאגד בבית ב.) שאוגדו בשוק כאותו סוג אגד של בית ולא כסוג אגד של שוק].

ב. והאב"ד – ס"ל שאם אוגדים בבית מותר לאגוד בשוק אף סוג אגד של שוק. כ"ד ר"ש ור"י בן מ"צ.

❖ ענפי הלכה

"שדרכן להאגד לבית"

דרך אמונה: דעת הרמב"ם שגם דברים שדרכן להאגד ליטלן גם לבית גם אסור

הלכה ה: פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין, אלא כפירות הארץ אכסרה, ואם היו ניכרין שהם מחו"ל מותר.

❖ שורשי הלכה

ירושלמי (שביעית ח ג): פירות חו"ל שנכנסו לארץ לא יהו נמכרין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אלא כפירות הארץ. ואם היו נכרין מותר.

וכ"ה בתוספתא (שביעית ד, יח).

דרך אמונה: טעמו – שלא יבואו להתחלף בפירות א"י

❖ ענפי הלכה

"במשקל או מנין"

חזו"א (שם): דוקא בפירות האילן אבל ירקות וזרעים כיון ששל א"י אסורין משום ספיחין לא שייך לאיחלופי. ואף הפירות דוקא במדה משקל ומנין אסור אבל לא חייבוהו בביעור ואיסור סחורה והפסד.

"ואם היו ניכרים... מותר"

דרך אמונה: לענין קדושת שביעית וביעור וסחורה והפסד אם ספק אם הפירות מחו"ל או מא"י הולכין אחר רוב השוק.

הלכה ו: א. חומר בשביעית מבהקדש (היינו הקדש בדק הבית דבהקדש מזבח מצינו ששניהן קדושין), שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו. והשביעית אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית יתפשו הדמים ויעשו כפירות שביעית, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר שנים, שנאמר בה "תהיה", בהוייתה תהא לעולם, ולפי שנקראת קדש תופשת דמיה, נמצאת אומר האחרון נתפש בשביעית והפרי עצמו (הראשון) הוא כמו שהיה.

הלכה ז: ב. כיצד לקח בפירות שביעית או בדמיהן בשר נעשה הבשר כאותן הפירות ואוכלו כפירות שביעית, וצריך לבער אותן בשעת ביעור השביעית (היינו כשיגיע זמן הביעור של אותן הפירות שמכר), לקח באותו בשר או בדמיו דגים יצא הבשר ונתפשו הדגים, לקח בדגים או בדמיהן שמן יצאו דגים ונתפש שמן, לקח בשמן או בדמיו דבש יצא שמן ונתפש דבש. ^ג וצריך לבער הפירות הראשונות עם הדבש האחרון, כדרך שמבערין פירות שביעית (היינו בזמן הביעור של הפירות הראשונים), ואין עושין משניהם מלוגמא ולא מפסידין אותן כשאר פירות שביעית.

❖ שורשי הלכה

א. סוכה (מ): שביעית תופסת את דמיה, שנאמר "כי יובל היא קדש תהיה לכם" (ושביעית דינה כיובל), מה קדש תופס את דמיו ואסור - אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה. אי מה קדש תפס דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין - תלמוד לומר תהיה - בהוייתה תהא. ^ב **הא כיצד?** לקח בפירות שביעית בשר - אלו ואלו מתבערין בשביעית, לקח בבשר דגים - יצא בשר ונכנסו דגים, לקח בדגים יין - יצאו דגים ונכנס יין, לקח ביין שמן - יצא יין ונכנס שמן. הא כיצד? אחרון אחרון נכנס בשביעית, ופרי עצמו אסור.

פרש"י: בהוייתה תהא - בקדושתה. מתבערין בשביעית - בתוך זמן הביעור. יצא בשר - שהדמים יוצאין לחולין על ידי פדיה בדמים של קודש, דלא כתיב תהיה אלא בפירות עצמן. ופרי עצמו - פרי הראשון אסור לנהוג בעצמו חול, אלא קדושת שביעית עליו. ^ג **שביעית (ז, א):** כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ואינו מתקיים בארץ יש להם שביעית ולדמיו שביעית יש להם ביעור ולדמיו ביעור וביעור הדמים. **כ"פ הרמב"ם לקמן (ז, ז):** וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד הרי שמכר רמונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילנות

שבשדה ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן חייב לבערן.

❖ ענפי הלכה

א.

"ויתפסו הדמים תחתיו"

דרך אמונה: אם קנה קנקן יין אין הקנקן נתפס בקדושת שביעית רק היין (תוספתא ז, ד).

"ויעשו כפירות שביעית"

ירושלמי (שביעית פ"ז ה"א): פירוש דין הפירות שקנה כפירות שביעית, ולכן אם החליף יין שביעית בשמן חולין אין מדליקין בהשמן ואין סכין בו כמו שאין מדליקין וסכין בהיין.

דרך אמונה: אם החליף פירות שביעית בפירות שביעית מקבלין חומר של שניהן וצריך לבערן בזמן הביעור הראשון שלהן.

ב.

"או בדמיהם"

דרך אמונה: פירוש שאם מכר הפירות במעות, נתפסין המעות בקדושת הפירות, וכשקנה מהן בשר נעשה הבשר כקדושת הפירות ויצאו המעות לחולין.

ג.

"ולא מפסידין אותן"

דרך אמונה: היינו אפילו באופן שהפירות השניים היו מותרין בזה, כגון החליף יין בשמן אין מדליקין בהשמן כיון שאצל היין נחשב זה להפסד מקבל השמן דין היין, ואסור בהזלקה.

הלכה ח: אין שביעית מתחללת אלא על דרך מקח, בד"א בפרי ראשון אבל בפרי שני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול.

❖ שורשי הלכה

סוכה (מ): אמר רבי אלעזר אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח. **ורבי יוחנן** אמר בין דרך מקח בין דרך חילול. **מאי** טעמא דרבי אלעזר? דכתיב (ויקרא כה) 'בשנת היובל הזאת וגו', וסמיק ליה 'וכי תמכרו ממכר - דרך מקח, ולא דרך חילול'. **ורבי יוחנן** מאי טעמא? דכתיב 'כי יובל היא קדש', מה קדש בין דרך מקח בין דרך חילול, אף שביעית, בין דרך מקח בין דרך חילול.

פרש"י: אין שביעית מתחללת - לתפוס דמיה בקדושתה אלא דרך מקח, שמוכרה זה לחבירו, אבל לא על ידי חילול, לומר: הרי

פירות הללו מחוללין על מעות האלו, כדרך שפודין הקדשות.

שב(מא): אסיק רב אשי מחלוקת בפרי שני אבל בפרי ראשון דברי הכל דרך מקח אין, דרך חילול לא. ופסק כר' יוחנן.

פרש"י: בפרי ראשון - בפירות שביעית הוא דאמר ר' אלעזר דרך חילול לא, משום דדריש סמוכין. פרי שני - דמי שביעית..

❖ ענפי הלכה

"דרך מקח"

חזו"א (י, כ"ו): ודוקא אם שילם לו הלוקח מיד אבל אם לקח בהקפה ואחר כך שילם לו, הדמים חולין לכל דבר. וכן להפך: כשמשלם

"בין דרך חילול"

חזו"א (כ"ה, ק"ה): אסור לחלל דמי שביעית לכתחילה שוה מנה על שוה פרוטה רק על שויו, אף על גב דבדיעבד מחולל.

מנחת חינוך (מצוה שכ"ח): והמחלל פירות שביעית (פרי שני) ביותר מדמיה אין המותר נתפס בקדושת שביעית. ואם היה דרך מקח: אם פחות משתות נתפס אבל יותר משתות אין נתפס.

בהקפה מדמי שביעית אין המעות יוצאין לחולין.

קוטרוס סדר השביעית (של ר"ז שפירא אות ז') - ולכן יש ליזהר כשקונה פירות שביעית שיקנה בהקפה, דהיינו שלא ישלם מיד בשעה שקונה אלא יקח הפירות לרשותו והתשלום יזקוף עליו במלוה. ואף אם ישלם לאחר כמה רגעים מהני, כיון שזקף עליו כמלוה.

חזו"א (י, כ"ו): ואם קנה שלא בהקפה צריך לקנות בכסף מאכלים שיהיו קדושים בקדושת שביעית. אבל לקנות טלית אסור.

הלכה ט: וכשמחללין פרי הנלקח שנית (כ"ש פירות שביעית עצמן כדמסיים)

אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים, שמא יניחם ויגדל מהם עדרים, ואצ"ל שביעית עצמה, אבל מחללין אותן הפירות על השחוטים (כל א' כדינו פרי ראשון דרך מקח ושני אף דרך חילול).

❖ שורשי הלכה

סוכה (מ): אחד שביעית ואחד מעשר שני מתחללין על בהמה חיה ועוף, בין חיין בין שחוטין, דברי רבי מאיר.

✓ וחכמים אומרים: על שחוטין - מתחללין, על חיין - אין מתחללין, גזירה שמא יגדל מהן עדרים.

אמר רבא: מחלוקת בזכרים, אבל בנקבות, דברי הכל על שחוטין מתחללין, על חיין אין מתחללין, גזרה שמא יגדל מהן עדרים.

בגמרא מאי שביעית? דמי שביעית (דהיינו פרי שני, דאילו שביעית גופה הא אסיקנא דלכ"ע דרך מקח אין דרך חילול לא - ר"י קורקוס).

פרש"י: שמא יגדל מהם - יש להם אצלו לגדל וולדות, ונמצא משהה מעשרותיו, והתורה אמרה (דברים יד) "שנה שנה

ואכלת", ואם שהה ראשונה ושניה - חייב בשלישית לבער כל מעשרותיו בסוף שנה שלישית מן הבית, ולהתוודות, וגבי שביעית נהנה מהן להתעשר, והתורה אמרה **ולא לסחורה**, אלא להפקיר ולבער בשביעית, עד שלא תכלה לחיה מן השדה הוא זמן בעור לפירות ולדמיהן.

הוסיף הרמב"ם: ואין צריך לומר שביעית גופה.

פירש הר"י קורקוס - בשביעית עצמה שעושה דרך מקח גם לא יקח בהמה חיה ועוף חיין, דלא תימא פרי שני דהוי דרך חילול אסרו אבל שביעית גופה דהוי דרך מקח שרי ולא גזרינן, קמ"ל דזיל בתר טעמא וכיון דשייך טעמא כ"ש שיש להחמיר בראשון מבשני.

❖ ענפי הלכה"יגדל מהם עדרים"

רש"י (סוכה מ:): והוי כעושה מהם סחורה או שמא יבא להשהותם אחר הביעור.

בדיעבד שחילל על חיים

מעשה רוקח - ואפילו בדיעבד אם חילל אין נתפס כמו במעשר שני (רמב"ם פ"ו ה"ט).
ערוך לנר (סוכה מ:) – בדיעבד נתפס, שהרי כאן שינה הרמב"ם (ממ"ש במעשר שני) דאין מחללין על חיים משמע דרק לכתחילה הא בדיעבד שפיר דמי.

הלכה י: דמי שביעית (וכ"ש פירות שביעית עצמם – ירושלמי שם) **אין פורעין מהם את החוב, ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת** (ואם פרע יאכל כנגדן, וכן בכל הלכה זו - חזון נחום פ"ה מ"ח), **אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים וצריך להודיע** (כדי שישמרם בקדושת שביעית).
ב. וכן אין לוקחין מהם: עבדים, וקרקעות, ובהמה טמאה ואם לקח - יאכל כנגדן כדרך שעושה במעשר שני.
ג. ואין מביאין מהן קיני זבים וזבות וילדות ד. וחטאות ואשמות, ואם הביא - יאכל כנגדן, ואין סכים כלים ה. ועורות בשמן של שביעית ואם סך - יאכל כנגדן.

❖ שורשי הלכה

א. ירושלמי (דמאי ג, א): **תני אחד שביעית ואחד מעשר שני אין נפרעין מהן מלוה, וחוב, ואין עושין מהן שושבינות, ואין משלמין מהן תשלומים, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלמין מהם דבר של גמילות חסד, וצריך להודיע.**

פירוש פני משה: ואין עושין מהן שושבינות - כדרך שעושין שנוטל סעודה ודורון לחופת חבירו ואוכל עמו וזה חוזר ועושה ג"כ לזה כשישא אשה, וכחוב הוא. **ואין משלמין מהן תשלומין -** ובתוספתא גריס גמולין והיינו הך שזה אוכל עמו וחוזר חבירו ואוכל עמו ומשלמין גמול זה עם זה והוי נמי כחוב. **ואין פוסקין וכו' -** דזהו

כמשלם חובו מהם: **אבל משלחין להן כצ"ל -** וכן הוא בתוספתא דבר של גמילות חסד, אין זה כחובה מוטלת עליו, מותר לשלוח להן. **וצריך להודיע להן -** שהוא משביעית שינהגו בהן קדושת שביעית.

ר"י קורקוס: טעם כל אלו משום לאכלה ולא לסחורה, ופריעת חוב פשוט הוא, ושושבינות יוצאה בדין והוי כמוכר הפירות, ותשלום גמולין הוא כפריעת חוב, ופסיקת צדקה ג"כ דבר של גמילות חסדים צריך להודיע שלא יראה כשולח משלו ופירות שביעית אין להחזיק בהם כשלו וגם שיפרעם לו.

ב. שביעית (ח, ח): אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה (שהיא אסורה

מבעיא פרי השני שאסור להחזיר מדמי שביעית דהוי פריעת חוב ממש, אלא אפילו הראשון אסור לשלוח משביעית דכיון דשושבינות נגבית אחר כך בב"ד הוי כעושה בזה סחורה.

ואין משלמין מהן תגמולין - דהיינו שחברו עושה עמו חסד וזה בא לשלם לו גמולו, לא ישלם לו משביעית דהוי ג"כ כפורע חובו, אף על פי שאין חייב לפורעו ובכל זאת אסור.

ואין פוסקים מהן צדקה - היינו צדקה שפסקו עליו בני העיר ודרכן היה לפסוק צדקה בבית הכנסת (דהוי חוב עליו).

וכ"ש שאין פודין בו שבויים אפילו לא פסקו עליו דהוי מוסר פירות שביעית לגוי.

ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א) - כן עני שמבקש צדקה בבית אין לתת לו מדמי שביעית דכיון שחייב ליתן לו הוי כפורע חובו מדמי שביעית, אבל משלחין מהן דברים של גמילות חסדים - דהיינו ששולח לחברו מתנה בשביל שהוא ידו ומכירו או בשביל שהוא עני, אבל לא פסקו עליו.

ב. "אין לוקחים... עבדים"

ריטב"א (ע"ז ס"ב): כן שאר מטלטלין שאינן אוכל. חזו"א - שאסור ליקח מדמי שביעית רק אוכלין אבל לא תלית וכיו"ב כל דבר שאינו אוכל.

"עבדים"

ואם קידש בדמי שביעית אישה **ירושלמי** (שביעית פ"ח ה"ח) - אסור לקדש, דהוי כלוקח שפחה, ובדיעבד מקודשת. וכ"ד הרמב"ן והרשב"א והריטב"א וח"י הר"ן.

והתוס' (ע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא) - אף לכתחילה מותר לקדש בהם אישה. כדאיתא (קידושין דף

באכילה) מדמי שביעית, ואם לקח יאכל כנגדן (כנגד הדמים שהוציא יקנה מאכלי ויאכלם בקדושת שביעית).

אין מביאין קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות (קרבתות שהוא חייב) מדמי שביעית ואם הביא יאכל כנגדן. **אין** סכין כלים בשמן של שביעית (שלא ניתן שמן שביעית רק לסיכת אדם), ואם סך יאכל כנגדו.

תוספתא (שביעית ז, ג): שביעית אין לוקחין בה זבחי שלמים מה שאין כן במעשר שני.

תוספתא (מנחות ח, ל): אין מביאין מנחות ונסכים מנחת בהמה ולחמה של תודה מפירות שביעית.

שקלים (פ"ב מ"ב): השוקל שקלו כו' ומדמי שביעית יאכל כנגדן.

סיכת עור בשמן של שביעית

שביעית (ח, ט): עור שסכו בשמן של שביעית: רבי אליעזר אומר - ידלק. **וחכמים** אומרים - יאכל כנגדו. **ופסק הרמב"ם** - כחכמים.

ענפי הלכה

א. "אין פרעין מהם את החוב"

דרך אמונה: כל דבר שהוא חוב אין פורעים מהם, כגון: הלואה, או שכר שכיר, או כל חוב בין בשטר בין בע"פ לא יתן לו פירות שביעית בפרעון החוב. וכן זר שאכל תרומה אין יכול לשלם מפירות שביעית, דכל זה הוי כסחורה שאסור בפירות שביעית.

ואין עושין בהן שושבינות - כשאדם נושא אשה נוהגין לשלוח לו מתנות, ואחר כך כשחברו נושא אשה חברו מחזיר לו. ולא

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ו

שבח סממנים ע"ג הבגד ומקרי שהוא בעין טפי משמן על העור ואין מועיל להוליך הנאה לים המלח.

סוכה (מא.): מי שיש לו סלע מדמי שביעית, ורוצה ליקח לו חלוק, הולך אצל חנווני הרגיל אצלו ואומר לו: תן לי בזו פירות, והוא נותן לו, והוא אומר לו פירות אלו נתונים לך במתנה, וחנוני אומר הרי סלעי נתונה לך במתנה וחוזר ולוקח לו חלוק [וכן יכול לחללו דרך חילול כיון שהוא פרי שני]. כ"פ דרך אמונה.

נב.) מעשה באחד שקידש חמש נשים בכלכלה של שביעית.

"יאכל כנגדן"

רמב"ם (בפירוש המשנית): משום קנס, ויקנה בדמיהן פירות שאינן פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית.

חזו"א (י"ג סק"ג) - צריך שיאכל כל שוויין ולא מהני שוה פרוטה.

"ואם סך יאכל כנגדן"

חזו"א (ערלה ט' סקט"ו): בגד שצבעו בקליפי שביעית אפשר שצריך לשורפו מיד, די ש

הלכה יא: אין נותנין מהן (בין פירות או דמי שביעית), **לא לבלן, ולא לספר, ולא לספן, ולא לשאר האומנים. אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקותו מים, ומותר ליתן מפירות שביעית או מדמיהן לאומנים מתנת חנם.**

❖ שורשי הלכה

אסור לשלם מדמי שביעית בעד שרותים שונים, ואפילו לצרכי גופו, שאין להוציא דמי שביעית אלא לאכילה, שתייה וסיכה, כדין פירות שביעית.

שביעית (ח, ה): אין נותנים (דמי שביעית בשכר מלאכה) לא לבייר (חופר בורות) ולא לבלן (בעל בית מרחץ בשכר רחיצה) ולא לספר (שכר תספורת) ולא לספן (למנהיג ספינות, ה"ה לאומנים אחרים, אלא שנקטה המשנה אלו לרבותא, אף שהם להנאת גופו אסור).

אבל נותן הוא לבייר לשתות (שיספק לו מים לשתיה). **ולכולן** (לכל בעלי האומניות) הוא נותן מתנת חנם (ולא שכר עבודתם).

❖ ענפי הלכה**"ולא לבלן"**

תיו"ט: ואף על גב שהרחיצה היא הנאת הגוף אסור, ול"ד לסיכה דבכלל שתיה הוא.

"שדולה... להשקותו"

חזו"א (י"ג סק"ב): אבל לא לכביסה ולרחיצה ולבהמתו.

👁 לקחת מדמי שביעית מים ומלח

(דרך אמונה)

משמע – שמותר כר' יוסי בתוספתא פ"ו. ה"ז.

והרש"ס (קנו:) – אסור לקחת מדמי שביעית מלח.

"מתנת חינם"

חזו"א (שם סקי"ז): והן יתנו לו במתנה ואף על גב דהוי כעין הערמה מותר.

הלכה יב: האומר לפועל: הא לך איסור זה ולקט לי ירק היום, שכרו מותר ואינו כדמי שביעית, אלא מוציאו בכל מה שירצה, ולא קנסו הפועל להיות שכרו כדמי שביעית.
ואם אמר לו לקט לי בו היום ירק (משמע שנותן לו זה בשכר הפירות שביעית) - ה"ז כדמי שביעית, ואינו מוציאו אלא באכילה ושתייה כפירות שביעית.

❖ שורשי הלכה**"האומר לפועל"**

חזו"א (שם): דוקא אומר לפועל אחד, אבל לכמה פועלים אסור, אפילו כשאין בו סחורה, כגון שלוקט לעצמו.

"ולא קנסו הפועל"

דרך אמונה: לא קנסו - כמו שקנסו החמרים בסמוך הלכה י"ג דשכרן כדמי שביעית כיון שעשו באיסור, אבל בפועל לא קנסו משום כדי חייו כמש"כ רבנו בסמוך הלכה י"ג.

שביעית (ח, ד): האומר לפועל הא לך איסור (מטבע) זה ולקט לי ירק היום (שאכילתו מותרת בשביעית) שכרו מותר (ואין לו דין דמי שביעית, לפי שאינו דמי הירקות אלא שכר טרחה). לקט לי בו (באיסור זה) ירק היום (שהוא לשון מכר, וכאלו אמר לו קנה לי ירקות באיסור, ולכן שכרו אסור (כדמי שביעית)).
כן פירש רש"י (ע"ז סב).

❖ ענפי הלכה

הלכה יג: החמרים העושים בפירות שביעית (שמוכרים פירות על חמוריהם) מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו יותר מדאי (דהיינו שאסף לביתו הכל ע"י החמרים) הרי שכרן כדמי שביעית, ודבר זה קנס להם, ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל (כלעיל בהלכה י"ב ואפילו עשה מלאכה האסורה), מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו.

❖ שורשי הלכה

זה ולקוט לי ירק היום - שכרו מותר, לקוט לי ירק בו היום - שכרו אסור! ...
אמר רבא: לעולם דקדוש בקדושת שביעית, ודקא קשיא לך פועל (ששכרו מותר)! פועל דלא נפיש אגריה - לא קנסוהו רבנן, חמרין

ע"ז (ב:): דתניא: החמרין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית - שכרן שביעית.
מאי שכרן שביעית? **דקדוש** שכרן בקדושת שביעית **והתניא:** האומר לפועל הילך דינר

"החמרין העושים"

תוספתא (שביעית פ"ו ה"ח): החמרים. שמוכרים פירות על חמוריהם, וה"ה הכתפים והגמלים והספנים.

"שהביאו יותר מדאי"

חזו"א (י"ג, סקו"ט) - דהיינו שאסף לביתו הכל ע"י החמרים. **וי"מ** - שהביאו פירות שביעית אחר הביעור (רמב"ן בע"ז).

"משום כדי חיו"

דרך אמונה: שלא רצו להחמיר עליו ביותר, דמדינא אין השכר נאסר כיון שאין משלמין עבור הפירות רק עבור ההבאה וכנ"ל הלכה י"ב, ורק משום קנס אסרוהו, ובפועל שרווחו מועט לא החמירו בזה אבל חמר. וכל הני דלעיל מרוויחים הרבה ולכן קנסום (רדב"ז).

דנפיש אגרייהו - קנסו רבנן בהו.

פרש"י: **לקוט לי בו** - לשון מכר הוא דמשמע לקוט לי שווי ירק. **שכרו אסור** - לשהותו אחר זמן הביעור אלא מתבער בשביעית. **לקוט לי ירק** - לשון שכירות הוא ולא לשון מכר ואין לו דמים שיתפסו בקדושת שביעית.

ירושלמי: מיירי במכתפי פירות עבירה. כ"פ הרמב"ם, הר"ן ור"י מקורקוס הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן.

והראב"ד - לא מיירי באיסור, שהרי הם לא מוכרים שהם שכירים, אלא קנס הוא שקנסום כדי שלא ירגילו עצמן לכך, לפי שיש בזה שכר גדול.

חמרין דנפיש אגרייהו

תוס' - פירוש רווחיו גדולים ודמי לסחורה.

והרמב"ם - כיון ששכרן מרובה אין כאן משום כדי חיהו ויכולין אנו לקנסם אבל פועל שכרו מועט ולא קנסו מפני חיו.

ענפי הלכה

הלכה יד: הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון (ר"ל קנה ככר שמחירו בפונדיון) **ואמר לו בשעת לקיחה כשאלקוט ירקות שדה** (כגון שגדלים ביער שאינם אסורים משום ספיחין) **אביא לך בו - ה"ז מותר, ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית. ואם לקח ממנו סתם - לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מהן.**

אלא כאילו נותנים זה לזה מתנת חנם). לקח ממנו סתם (לקח מהנחתום כיכר בהקפה, ונזקף עליו כחוב כדרך המוכרים בחנות), לא ישלם לו מדמי שביעית (בעד הכיכר) שאין פורעין חוב מדמי שביעית (שנראה כעושה

שורשי הלכה

שביעית (ח, ד): לקח מן הנחתום ככר בפונדיון (ואמר לנחתום) כשאלקוט ירקות שדה אביא לך (הואיל וירקות שדה מצויים) מותר (לעשות כן, שאין בירקות משום תשלום,

סחורה).

פירש ר' עובדיה מברטנורא: ככר בפונדיון - לא שאמר לו אתן לך פונדיון, רק ככר שזה פונדיון. **כשאלקט ירקות שדה אביא לך מותר** - משום דמתנת חנם יהבי זה לזה, לפי שירקות שדה מצויין. **לקח ממנו בסתם** - בהקפה כדרך מוכרים בחנות. **לא ישלם לו מדמי שביעית** - דהוי סחורה.

רדב"ז: וכתב הרמב"ם "ואתו הככר הרי הוא כפירות שביעית" - לפי שנתפס בקדושת שביעית שנמצא שהחליף אותו הככר בירק של שביעית (כיון שפירות מצויים בשדה הוי החלפה, ולא פרעון חוב) ונתפס בקדושת שביעית.

❖ ענפי הלכה

"הרי זה מותר"

רמב"ם (פירוש המשניות): ואין בזה משום פורע חובו כיון שלכתחלה לא אמר לו אלא שילך ויביא פירות שביעית הוי כמחליף (ולא פורע חובו, או כנותן מתנה – הר"ש).

הגר"א (לפי הירושלמי) - ואם אמר תן לי ואפשר שאתן לך ירקות שדה אסור.

"אותו ככר... כפירות שביעית"

הר"ש: כיון שאמר אביא לך בו, אבל אם אמר אביא לך ולא אמר בו אין הככר קדוש בקדושת שביעית (ואין כאן מחלוקת בין הרמב"ם להר"ש - כ"כ משנה ראשונה).

"ואם לקח ממנו סתם"

ר"י בן מ"צ: שאז דעתו לפרוע במעות (ואסור לפרוע פרעון בפירות שביעית).

חזו"א (י"ג סקי"ט) - מיהו אם אומר לו שעושה בחנם והלה נותן לו במתנה פירות שביעית מותר אף על גב שהיא הערמה.

הלכה טו: ^אאוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה. בטובה כיצד? שיתן לו פירות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיכניסו לגינתו לאכול כמי שעשה לו טובה.

^בומי שנתנו לו פירות שביעית במתנה או שנפלו לו בירושה - הרי זה אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה.

❖ שורשי הלכה

^א**שביעית** (ד, ב): ב"ש אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה (אסור החזיק טובה לבעלים בעד פירות שאוכל משדהו, לפי שהם הפקר, ואם מחזיק לו טובה הרי זה כאלו אוכל מן השמור), **ובית הלל אומרים** בטובה ושלא בטובה (שמותר אף שפירות שביעית הפקר, מותר להכיר טובה לבעלים. וכן מותר להיכנס

לשדה ולאכול פירות אף בלא להכיר טובה לבעלים).

רבי יהודה אומר חילוף הדברים זה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. וקי"ל כת"ק.

^ב**שביעית** (ט, ט): מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה:

ולא יחזיקו טובה.

❖ ענפי הלכה

"בטובה ושלא בטובה"

ר"ש משנין (רפ"ה דעדיות): או נוטל ממנו רשות. **ר"ש** - ולא אמר' דעי"ז מחזי דמן השמור הוא מלקט, ורחמנא אפקרינהו. **ראב"ד** - ובין שלא בטובה, ולא אמרינן שמא עי"ז יתרגל לבא בשדה חברו ובגנתו ופרדסו שלא מדעתו בשאר שני שבוע.

"כמו שעשה לו טובה"

רמב"ם (בפירוש המשניות): ר"ל שמוטר לו להחזיק טובה לבעלים בדברים כאילו עשה לו טובה, אף על גב שלא עשה לו שום טובה שהרי התורה הפקירתו.

דרך אמונה: או שיכניסו לגינתו כו' - כלומר בין שמחזיק לו טובה על שנתן לו פירות שביעית ובין שמחזיק לו טובה על שהרשהו להכנס לגינתו לקחת פירות מותר.

ודעת הראב"ד - שאין אוכלין פירות שביעית אלא ברשות בעלים, אף שמהתורה הם הפקר ומותר לאכול בלא רשות, גדר גדרו חכמים שלא ירגיל עצמו לאכול פירות חברו בלא רשות גם בשאר שנים (מ"מ הבעלים חייבים לתת רשות לכל אדם).

ודעת הר"ן - מותר לקבל בעד פירות שביעית פחות משווים, שניכר שהם הפקר, אלא שנותן לבעלים שכר בשביל החזקת טובה.

רבי אליעזר אומר - ינתנו לאוכליהן. **וחכמים** אומרים - אין החוטא נשכר, אלא ימכרו לאוכליהן ודמיהם יתחלקו לכל אדם.

ונחלקו בפירוש המשנה

• **✓ הרמב"ם** (בפירוש המשניות) - מיירי בפירות שנלקטו בהיתר.

ר' אליעזר סובר כדעת בית שמאי - שאין אוכלין פירות שביעית בטובה, ולפיכך ס"ל לר"א שאם נפלו לו בירושה או נתנו לו במתנה לא יאכלם לבדן אלא מתחלקים לו ולאחרים.

הקשו עליו חכמים - לפי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, א"כ היה חוטא נשכר שאוכלם עם שאר בני אדם. אלא צריכים להימכר ויתחלקו אותם הדמים לאחרים. **ולא** קי"ל כר"א. והר"ש והרא"ש חלקו על פירוש הרמב"ם.

✓ **ולכן פסק**: מי שנתנו לו פירות שביעית במתנה או שנפלו לו בירושה - הרי זה אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה.

• **בעל המשנה ראשונה מפרש** - מיירי בפירות עבירה, כדעת ר"ל בירושלמי, שנתן או הוריש בפירות שביעית שלא ביערם ולא הפקירם אלא שמרם לעצמו, ואילו היו הפירות בידי הנותן או המוריש היו פירות אלו אסורים.

וס"ל ר"א כיון שנתנם לא קנסו למקבל, אלא שצריך לקיים עכשיו מצוות ביעור "יינתנו לאוכליהן", ואף הוא עצמו יכול לזכות בהם, ואין לחוש שיחזקו טובה לנותן או המוריש.

וחכמים חששו שיחזיקו טובה לנותן או המוריש ונמצא חוטא (הנותן או המוריש) נשכר, שהרי עשה באיסור. **אלא** הפירות ימכרו ודמיהם יתחלקו, שדמים אינן ניכרים

פרק ז: ביעור פירות שביעית

ובו כב הלכות

הלכה א: פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה (ולקמן יתבאר מה נקרא מצוי בשדה), שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית, וזהו ביעור של פירות שביעית.

❖ שורשי הלכה

🌀 דין ביעור

תורת כהנים (בהר , ח): "ולבהמתך ולחיה", מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה בהמה אוכלת בבית, כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך שבבית. כ"כ הרדב"ז.

🌀 טעם המצווה

חזו"א (ליקוטים זרעים סימן י'): מצוות ביעור אינה מטעם רחמנות על החיה, אלא להראות שאין אנו בעלים בשנה זו. **והוסיף** ספר שבתות השנים (קסד) – וגם אינו משום קנס על שאסף הרבה לביתו, שהרי אף כשאסף מעט צריך לבער.

🌀 מהו הביעור

לפי הרמב"ם – ביעור הוא איבוד הפירות, ולכן כשמגיע זמן ביעור מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד וגם לעצמו, והשאר שורף באש או משליחו לים המלח.

לפי תוס' (פסחים נב:): **והרמב"ן** – ביעור פירוש שמפקיר הפירות, ומי שזוכה בהם יכול לאוכלם עד שיכלו. כ"כ רוב הראשונים.

ולפי הראב"ד – ישנם שני ביעורים: (א). כשכלה בכל העיר מוצאים פירות ומפקירים אותם.

(ב). כשכלה בכל המדינה, אף אלו שזכו מההפקר מוצאים הפירות ושורפים אותם.

מהר"י קורקוס: להלכה קי"ל כהתוס' והרמב"ן ששביעית הוא הפקרת הפירות. כ"פ הרב קוק (משפט הכהן, פג), והחזו"א (יא, ז), ואדרבא שריפתם אסורה דגורם הפסד פירות שביעית.

כ"פ ילקוט יוסף (דף תס"ח בביאורים), שכן – (א). מרן בתשובה כתב שלא נהגו בזה כהרמב"ם

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ז

ואם אדם לקח מאוצר ב"ד לפני שהגיע זמן הביעור חייב לבער כשיגיע הזמן (מנחת שלמה נא, יז).

"שאותו מין מצוי בשדה"

חזו"א (י"ב סק"ב): ובנות שוה ביעור שלהן כל שכלו הפירות שחנטו בשביעית אף על גב שיש על האילן פירות משמינית. וכן כל פירות שחנטו בשביעית זמן ביעורן כשכלו, אף יש לחיה כבר פירות שמינית אין אוכלין על סמך פירות שמינית.

"אתה אוכל"

פסחים (נב): ה"ה הבהמה אין אוכלת אחר זמן הביעור. **ראב"ד** - ואפילו במאכל בהמה.

"חייב לבער אותו המין מהבית"

רמב"ן: אם עיכבן בביתו אחר זמן ביעור בכדי לאוכלן – אסורים באכילה כלל, וזו שביעית שאוסרת בנותן טעם. **כ"כ** שו"ת מהרימ"ט (ס"ס מג), חזו"א (יא, ו). **ילקוט יוסף** (כא, ז) – מהרמב"ן (שכתב 'אם עיכבן') משמע דוקא במזיד, אבל בשוגג מותר. **אף** הנשים חייבות בביעור אף שתלויה בזמן, כיון שהוא לאו הבא בכלל עשה.

לבער ממש, כ"כ מהר"ם בן חביב על שהמנהג שלא כהרמב"ם.

ב. בחומרה זו יש קולא שמעבד פירות שבק. **ג.** אף שקבלנו הוראות הרמב"ם, בדבר דרבנן כשיש רוב הפוסקים לא קי"ל כהרמב"ם (כמ"ש הב"י באו"ח סימן רנט).

חייב הביעור

רמב"ן – הוי מדרבנן, והפוסקים אסמכתא בעלמא. כ"כ פני יהושע בדעת הרמב"ם.

ורוב הפוסקים – הוי דאורייתא (תוס', רשב"א, ר"ש, רא"ש, רש"י, בה"ג, מנחת חינוך בדעת הרמב"ם ועוד).

ענפי הלכה**"פירות שביעית"**

דרך אמונה: היינו שיש בהן קדושת שביעית בין פירות האילן ובין תבואה וקטניות ובין ירקות כל חד כדינו המבואר לעיל פ"ד.

איזה פירות אין צריך לבער

א. פירות שגדלו בקרקע גוי פטורות מביעור, שהרי אין בהם קדושת שביעית (ב"י). ואף למבי"ט (א, שלו) דס"ל שיש בהם קדושת שביעית (ולכן פטורים ממעשרות) אין חיוב לבערם, כיון שהפירות באים מחת הגוי.

ב. פירות אוצר ב"ד אין חייב בביעור כל זמן שנמצאים ביד ב"ד, ואם היו הפירות ביד ב"ד זמן הביעור שוב אין חייבים לבער לעולם, כיון שהם נחשבים מבווערים (חזו"א יא, ז).

הלכה ב: כיצד: הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו - אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה, כלו התאנים מן השדה - אסור לאכול מאותן שבבית, אלא מבער אותן.

שורשי הלכה

פסחים (נג): אוכלין בגרוגרות עד שיכלו

פגי בית היני.

פרש"י: גרוגרות - תאנים יבשים. פגי בית היני - תאנים של אותו מקום.

❖ ענפי הלכה

"באילנות בשדה"

חזו"א (ט"ו סק"ב): ה"ה שאוכלין על התלוש כמו על המחובר ואפילו אם כבר כלה בשדה ואין השירור רק בעיר.
וכן אוכלין ירק של שביעית בשביל ירק שיצא לשמינית (שיש לחיה) כל שהגיע לעונת המעשרות בשביעית,

חזו"א (שם סק"ה): זמן הביעור הוא לאחר שאין המין מתקיים בשדה מפני שהוא בלה ונשחת, אבל אין זמן הביעור בזמן לקיטת הפירות, דגם אחר הלקיטה נשאר על האילנות מעט וגם החיות והעופות מלאו מאורותיהן טרף ואוכלין עליהן. ולכן בתבואה הביעור בשמינית.

הגדל בשדה גוי

י"א – שפטור (דעת ר"ש הזקן מובא בתשו' מבי"ט בס' אבקת רוכל סוף סי' כ"ג).
וי"א – שחייב (רש"ס ספ"ט משביעית).
כ"פ החזו"א.

הלכה ג: ^אהיו לו פירות מרובין - מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים. ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור - שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן לכל דבר שמאבד.

השגת הראב"ד: ^דואסור לאכול לאחר הביעור. אמר אברהם: בחיי ראשי לא האיר ולא הלהיר מהו הביעור האוסר על כל אדם, ואולי הוא סובר כי החילוק של ג' סעודות הוא גמר הביעור, ואינו כן.
^ב(הראב"ד ס"ל שיש שני ביעורים):

(1). אללא בשיכלו פירות העיר ותחומיה מויליאין כל אדם מה שבצתייהם ומזיאין אותם לאורכר ליד ז"ד, והם מחלקים לכל אדם שלש סעודות כדי לשבת, וכן בכל יום ויום עד שיכלו. ואם אין שם אורכר ולא ז"ד מחלקין מויליאין לשוק ומפקירן, ואף הוא יכול לחזור לזכות בהן ככל אדם. ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו אותם הפירות מכל הארץ ביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל הגליל.

(2). ואחר שיכלו מכל הארץ – אז יתבערו לגמרי לשריפה או לאיבוד. ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לו שום היתר אצל לביעור הראשון כיון שיש לו היתר אכילת ג' סעודות אוסר במשהו וחייב לבער ביעורו מן

הבית זה, דעת ר"פ.

והוא שאמר כל הירק אחד לביעור שכל המינים שנכבשו בחצית כיון שכלה אחד מהם נשדה יבער את כולם מפני שהוא אוסר במשהו לזה הביעור, אבל ר"א ורבי יהושע סברי הכל בנותן טעם, ומר סבר הראשון נותן טעם באחרון ומר סבר האחרון נותן טעם בראשון. ור"ג סבר אין הולכים בזה אחר נותן טעם שאין כאן איסור אכיל' אלא מכות ביעור כלכל הילכך דיו שיבער אותו המין כלכל וזהו עיקר של דברים הללו.

❖ שורשי הלכה

אין מבער פירות שביעית

שביעית (ט, ח): מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור: מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה.
רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור:

שיטות הפוסקים

• **גרסת הר"ש, הרמב"ן ותוס'** - "אוכלין אחר הביעור", כמו אצלנו.
ופירושו: עשירים בעלי השדות, עניים – מי שזכה לאחר ההפקר. ומה שאסור לאכול אחר הביעור היינו המחזיק בשלו, אבל אחר שהפקירן מי שזכה בהם, ואף הוא עצמו, אוכל והולך עד שיכלו הפירות.
וכן אמרו בתוספתא: מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהם לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו (ואם עדיין נשאר לו) ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו. כ"כ סמ"ג. וכ"ה ע"פ

הירושלמי.

כ"כ הר"י קורקוס – שיטת הר"ש תקנה גדולה ליושבי הארץ בזמן הזה (שיכולים לזכות מההפקר ולאוכלו עד שיכלה).

• **שיטת הרמב"ם** - ביעור הוא איבוד הפירות, ולכן כשמגיע זמן ביעור מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד וגם לעצמו, והשאר שורף באש או משליחו לים המלח.
ר"י קורקוס: נראה שגורס בדברי יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור.

• **שיטת הראב"ד** - ישנם שני ביעורים: א). כשכלה בכל העיר מוצאים פירות ומפקירים אותם.
 ב). כשכלה בכל המדינה, אף אלו שזכו מההפקר מוצאים הפירות ושורפים אותם.

❖ ענפי הלכה

"פירות מרובין"

קונטרס הלכות שמיטה (אות י): אבל אם לא היו לו אלא מזון ג' סעודות אין עליהן חובת ביעור.

"מחלק מזון ג' סעודות"

כ"פ החזו"א (י"א סק"ו) - אם לא ביער, דהיינו שלא הפקיר שעה אחת, נאסרין הפירות באכילה ואסורין באכילה לכל אדם לעולם, וטעונוין קבורה או שריפה או בכל דבר המאבדן ואין להם שום תקנה לבערן.

■ **אך ספר חרדים** - אם לא ביער באונס לא נאסר. כ"פ ספר השמיטה (ט, י), הגרש"ז אויערבאך במנחת שלמה (נא, יז).

☞ **ואם הגיע זמן ביעור** (שכלה

מהשדות) **ויש לו פירות בשדהו**

לפי הרמב"ם - צריך ביעור ונאסרים.

לדעת הרמב"ן - אין בהן ביעור כיון שהן הפקר שכל זמן שהן מחובר רחמנא אפקרינהו.

חזו"א (י"ג סק"ח): צבע בגד קודם זמן הביעור אף שהגיע אחר כך הביעור א"צ לבער, ודוקא אם צבע בהיתר אבל אם צבע אחר זמן הביעור ולא ביערן אסור ללובשו וישרוף הבגד.

דרך אמונה: לפי החזו"א אסור לקנות אחר הביעור אצל מי שחשוד שלא קיים מצות ביעור.

חזו"א (שם): ואם ספק לו מתי זמן הביעור, יפקיר כמה ימים בזה אחר זה עד שיצא הספק מלבו.

דרך אמונה: וכן רשאי להניח לעצמו, ולכל אחד ואחד מאנשי ביתו, וכן יכול להשאיר למזון בהמתו מזון ג"ס. **חזו"א** - ואם מוצא אדם שאין בידו מפירות שביעית כדי מזון ג' סעודות, רשאי ליתנו לו אף על גב שכבר הגיע זמן ביעור.

"שורף באש או משליך"

כ"פ הרמב"ם - שביעור הוא בשריפה.

אבל דעת הרמב"ן - כשמגיע זמן ביעור מוציא הפירות ומפקירן, בין הפירות שלו או ממה שזכה מאחרים, וזכאי לחזור לזכות בהם בין בעל השדה ובין כל אדם אחר.

חזו"א (י"א סק"ז): וההפקר צריך להיות בשוק בפני ג' בני האדם, אפילו הם אוהביו ויודע שלא יקחו.

ועל פי הירושלמי - ואם אין לו אוהבים וכל מי שיפקיר בפניו יקח מהם, ימתין עד שיהא השוק פנוי שלא יהיו שם בני אדם אלא ברחוק, ויוציא לשוק ויצעק בקול הרי הן הפקר שישמעו ג' אנשים מרחוק, ועד שיבואו לזכות בהן יקדים הוא עצמו ויזכה.

חזו"א (ט"ו סק"ב): כשהגיע זמן הביעור הוי הפירות הפקר אף אם הבעלים אין מפקירין.

☞ **עבר זמן הביעור ולא ביער**

האם הפירות נאסרו באכילה?

■ **רש"י** (יומא פג.), והרמב"ן - נאסרו באכילה.

הלכה ד: **א** היו לו צמוקין של שביעית (שזה מתקיים הרבה זמן), **וכלו הענבים מן השדה מן הגגות והפרדסים שהן הפקר אף על פי שעדיין יש**

ענבים בגפנים שבתוך החצרות - אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאינן מצויין לחיה.^א
אבל אם יש ענבים קשים ביותר שאינן נגמרין אלא בסוף השנה הרי זה אוכל מן הצמוקין בשבילן, וכן כל כיוצא בזה.^ב

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ט, ד): אוכלין על המופקר (אוכלים פירות שביעית שיש לו בבית, אם יש מאותו מין מופקר בשדה לחיה), אבל לא על השמור (שאם כלה המופקר בשדה, אף שיש לו מאותם פירות שמורים, כגון בחצרות שבבתים אסור לאכול עליו, וחייב לבערו מביתו). רבי יוסי מתיר אף על השמור.

✓ **פסק הרמב"ם – כת"ק.**
והרש"ס – פסק כרבי יוסי, שאוכלין על השמור והביאו ג"כ במלא"ש.

ב. (שם): אוכלין על הטפיחין (פירש הרמב"ם - הגרגרים הקשים ממני התבואה והקטנית שאינם נזרעים אלא צומחין מכח הארץ וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבשותם וחזקתם, והם כשאר המינים).

הלכה ה: אילן שעושה פירות שתי פעמים בשנה והיו לו מפירותיו הראשונות - ה"ז אוכל מהן כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה, שהרי מאותו המין בשדה.^א אבל פירות הסתיו אין אוכלים בשבילן, מפני שדומין לפירות של שנה אחרת.^ב

❖ שורשי הלכה

א. (שם): ואוכלין על הדופרא (דיו פירא, כלומר שאילן שעושה פירות פעמיים בשנה באביב ובקיץ, שאוכלים כל זמן שמצויים פירות הקיץ).
ב. אבל לא על הסתוניות (ענבים שנגמרו בישולם בסתיו, לפי שהם גרועים ואינם ראויים

לאכילה - כן פירש משנה אחרונה, והרמב"ם פירש - לפי שדומים לפירות שנה אחרת). רבי יהודה מתיר (כל זמן שיש סתוניות) כל זמן שבכרו עד שלא יכלה הקיץ (אם התחילו להתבשל קודם שכלה זמן הקיץ אף על פי שנגמרו בסתיו).

הלכה ו: הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית,^א ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער.^ב
ג. וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה מן הבית ואינו מאכילן לבהמה, אם כלה אותו המין מן השדה.

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ט, ה): הכובש שלשה כבשים

(ג' מיני ירק) בחבית אחת:

• **רבי אליעזר** אומר: אוכלין על הראשון (אחר שכלה מין אחד מהשדה, נאסרו כולם, ואפילו שני מינים אחרים לא כלו חייב לבער הכל).

• **רבי יהושע** אומר: אף על האחרון (כל זמן שקיים מין אחד בשדה מותר לאכול, אף ששני המינים אחרים כלו מהשדה. בירושלמי ביאור מחלוקת ר"א ור' יהושע:

ר"א – סובר שהראשון שנאסר נותן טעם באחרים, לכן כולם אסורים.

ורבי יהושע – סובר, הואיל והאחרון לא כלה כולם מותרים, כיון שנותן טעם של היתר (באחרים),

• **רבנן גמליאל** אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית (כל מין שכלה מהשדה, צריך לבערו רק אותו מין מהחבית, והשאר מותרים) והלכה כדבריו.

• **רבי שמעון** אומר כל ירק אחד לביעור (כל המינים נחשבים כמין אחד, וכל שנשאר מין כלשהו עדיין כולם מותרים).

ב. ירושלמי (ט, ד): חזקיה אמר מכיון

שהתחיל באוצר כמבוער הוא.

רמב"ם (בפירוש המשניות מעשר שני פ"ה מ"ו): **ואם התחיל בה** - לאכול קצת מן החבית, כיון שהתחיל לאכול ממנו תו אם ישאר וישהה יפסיד ובודאי יאכלו בסמוך ולכן נחשב כבר **כמבוער** וא"צ לבערו ומותר לאכלו לאחר זמן הביעור (ה"ה לשביעית).

הרא"ש - שגם תבשיל של פירות שביעית א"צ לבער שהתבשיל הרי הוא כמבוער שא"א להשהותו.

ג. רמב"ם: כשם שמבער אוכלי אדם, כך

מבער אוכלי בהמה מן הבית ואינו מאכילן לבהמה, אם כלה אותו המין מן השדה.

ר"י קורקוס: מקור שביעית (ז, א): כלל גדול אמרו בשביעית - כל שהוא מאכל אדם **ומאכל בהמה** וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו **ביעור** ולדמיו ביעור.

וביאר דרך אמונה - דדרשינן כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית, ובאוכלי בהמה מיירי דאוכלי אדם בלא"ה אין מאכילין לבהמה.

❖ ענפי הלכה**"כל שכלה מהשדה יבער"**

דרך אמונה: אף שיש טעם של היתר (מהאחרים שלא כלו מהשדה) בזה, חייב לבערו את זה שכלה מהשדה. **וכן** אף שיש טעם איסור (של זה שכלה) באחרים שלא כלו, אין חייב לבערם שהטעם נחשב כמבוער (כמ"ש התוס' פסחים שם).

דוקא שכולם של שביעית, אבל אם א' של ששית או של שמינית צריך לבער גם את הטעם כדלקמן הלכה כ"ב. ונראה אף אם הוציאן קודם הביעור צריך לבער הטעם כשיגיע זמן הביעור.

הר"ש משניץ וראב"ד (בתו"כ בהר): גם כששניהן של שביעית לא התירו אלא בנתערבו קודם הביעור דכבר נתבטל הטעם והוי כמבוער, אבל אם נתערב אחר הביעור אוסר בנותן טעם.

הלכה ז: וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד:
הרי שמכר רימונים של שביעית (אף מאכל בהמה של שביעית תופס דמיו וצריך לבערם)
והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרימונים מן האילנות שבשדה ונשאר אצלו
מן הדמים שמכר בהן - חייב לבערן.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ז, א): כלל גדול אמרו בשביעית... יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור.
פירש הרמב"ם (פירוש המשניות): **יש לו שביעית ולדמיו שביעית** - נוהגין בו דיני השביעית, ואם נמכר נתחייבו דמיו באותן הדינים

❖ ענפי הלכה

"כלו הרימונים"

רש"י (ע"ז נ"ד): זמן ביעור הדמים כזמן ביעור הפרי שנקנו בו.
וכ"ז הרמב"ם שאף שקנה מדמי הרימונים פרי אחר של שביעית, ברגע שיכלו הרימונים חייב לבער הפרי האחרון אף שהוא עדיין לא כלה.

הלכה ח: כיצד עושה (כיצד מבער דמי השביעית) **קונה בהן מאכלות** (כשווי הדמים, אבל לא יכול לחלל על שווה פרוטה) **ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליכם** (את המעות) **ליס המלח אם לא מצא אוכלין.**

❖ שורשי הלכה

כדלעיל הלכה ג בביעור פירות שביעית. **ואתא** לאשמועין שלא יחלק להם מעות שמא לא יקנו בו מאכל אלא הוא קונה מאכלות ומחלק להם (רדב"ז).

❖ ענפי הלכה

"מחלק מזון ג' סעודות"

דרך אמונה: היינו אם עדיין לא עבר זמן הביעור יכול לקנות מאכלים ולחלקן מזון ג"ס לכל א'. אבל אם כבר עבר זמן הביעור א"א לחללו.

"ישליכם ליס המלח"

דרך אמונה: כל זה לפי דעת הרמב"ם שביעור הוא בשריפה, אבל לפי דעת הרמב"ן סגי שיפקירם בזמן הביעור ואחר כך יכול לחזור ולזכות בהן.

הלכה ט: שלש ארצות לביעור:^א

- **ארץ יהודה כולה, ההר והשפלה והעמק ארץ אחת.**
 - **עבר הירדן כולו שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים ארץ אחת.**
 - **והגליל כולו העליון והתחתון ותחום טבריא ארץ אחת.**
 - **ואוכלין בכל אחת ואחת משלשתן עד שיכלה האחרון שבה.**
- הלכה י':** כיצד היו לו פירות בארץ יהודה - אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין, בכל ארץ יהודה כולה, וכן אם היו לו פירות גליל, וכן בעבר הירדן.

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ט, ב): שלש ארצות לביעור:

יהודה ועבר הירדן והגליל. ושלש שלש ארצות לכל אחת ואחת (בכל ארץ יש חלוקה פנימית לשלש ארצות).

• **גליל** העליון וגליל התחתון והעמק. מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין - גליל העליון. ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין - גליל התחתון. ותחום טבריא - העמק.

• **וביהודה:** ההר שפלה והעמק ושפלת לוד כשפלת הדרום וההר שלה כהר המלך מבית חורון ועד הים - מדינה אחת.

(ולשלוש ארצות של עבר הירדן לא נימנו במשנה, והן מפורשות בתוספתא דלהלן:).

תוספתא (שביעית ז, יא): אי זהו הר שבעבר הירדן - כגון חרים וכגבור גדוד וחברותיה, שפלה שלה - חשבון וכל עריה, שבמישור - דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון, עומק שלה - כגון בית נמרה [רמתא] וחברותיה.

פירוש הר"ש: שלש ארצות - בא"י חלוקות זו מזו לענין ביעור: יהודה, וגליל, ועבר הירדן. וג' ארצות בכל אחת ואחת, שביהודה: יש הר ושפלה ועמק, וכן בעבר

הירדן, וכן בגליל.

ומפרש בסיפא ולמה אמרו ג' ארצות? שיהיו אוכלים בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה, דמפרשינן בפסחים (דף נג.) "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית, וגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה.

ב.ג. שם (משנה ג): ולמה אמרו שלש

ארצות? שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה

🔗 **ונחלקו הראשונים** בביאור "עד

שיכלה האחרון שבה"

• **הר"ש ע"פ הירושלמי** - מותר לאכול בכל ארץ וארץ מהפירות שביעית עד שיכלה פרי האחרון בכל אותה ארץ, כגון ביהודה: אם כלה בהר, אף שיש עדיין בעמק חייב לבער.

כ"כ התוס' - והביאו ראייה לזה ממה שאמרו בירושלמי: רבי חמא בר עוקבא בשם ר' יוסי בר חנינא - אין חיה שבעמק גדלה בהר ולא חיה שבהר גדלה בעמק.

• **✓רש"י ברטנורא והרמב"ם** - אף

הלכה יא: ^אושלש ארצות אלו (יהודה, גליל ועבר הירדן) כולן חשובות כארץ אחת לחרובין ולזיתים ולתמרים.

^בואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער (שהיא יריחו עיר התמרים).
^גואימתני הוא כלה, עד הפורים, ואוכלין בזיתים (וכן בשמנם) עד העצרת, ובענבים (וכן ביינם) עד הפסח של מוצאי שביעית (פירוש שנת השמינית), ובגרוגרות עד החנוכה.

אם לא כלו יכול לאכול עד אלו הזמנים ואחר אלו הזמנים אינו אוכל אלא אם כן נתברר לו שלא כלו, ולכך סתם רבינו.

❖ ענפי הלכה

"חשובים כארץ אחת"

לפי הרמב"ם: פירות אלו (חרובים זיתים ותמרים) כל הארצות חשובות לארץ אחת, שכל שנשאר באחת מהארצות אוכלים בשאר ארצות.

דרך אמונה – ואף שחיה מיהודה לא הולכת לאכול בגליל, כיון שהיא אוכלת מסוגים אלו אם היו מביאים לה מקרי לא כלה. ורק בשאר פירות שאין חיה שבכאן אוכלת פירות של שאר ארצות מקרי כלה (ע"פ החזו"א).

ג. "עד פורים"

ר"ש: עד פורים של שמינית, וכן כל שאר זמנים הם של שמינית.

ר"ש ורע"ב ורדב"ז - וכל שיעורים אלו בסתמא, אבל אם ידוע שכלו או שידוע שלא כלו דיינינן כפי שידוע. כ"כ חזו"א (ט"ו סק"ה).

"בענבים (ויין) עד פסח"

❖ שורשי הלכה

^אשביעית (ט, ג): וכל הארצות (כל ג' ארצות שבארץ ישראל) כאחת (כארץ אחד הן ל-) לזיתים ולתמרים (מותר לאכול מהם כל שיש מהם באיזה מקום בארץ ישראל).

ובירושלמי: אף לחרובים כל הארצות אחת.

^בפסחים (נג): תנו רבנן: אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל. אוכלים בזיתים עד שיכלה אחרון שבתקוע, אוכלין בגרוגרות עד שיכלו פגי בית היני, אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער שהוא עד פורים (כדלקמן).

^גפסחים (נג): אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים.

הקשה הר"ש: דבשלמא בזתים ובתמרים הרי אמרו שכל הארצות הם כאחד, ולכך פי' כי זמן שהם כלים מכל הארצות הוא זה. אבל בענבים וגרוגרות הרי כל ארץ יש לה זמן ביעור בפני עצמה, וא"כ מהו זמן זה שהגבילו להם בשוה?

ותירץ - דשמא במאחרות אמר. והר"י קורקוס תירץ - אפשר לפרש שלדעת רבינו ה"ק מי שאינו יודע אם כלו מכל הארץ

ילקוט יוסף (כב, ג): אופן הביעור שיאמר לפני ג' אנשים שהוא הפקר, וחוזר וזוכה בו, ואין צריך להוציאם מרשותו לרשות הרבים.

ביעור שאר דברים

בתבואה זמן הביעור בתחילת שמינית (סדר השביעית).

ובשאר המינים אם העני יוצא ואין מוצא באילן רובע הקב מקרי כלה (חזו"א ט"ו סק"ו). **ומיני** הירקות והקטניות שאין מתקיימין רק בעונות מסוימות ביעורם בשביעית עצמה עם כלות עונת קיומם (סדר שביעית).

חזו"א (ט"ו סק"ז): וחייב הביעור הוא ביום א' של פסח. כ"פ ילקוט יוסף (כב, א) – עד ערב פסח. שכח ולא הפקירם אז יכול לבערם עד שביעי של פסח. כ"כ ישועות משה (ט, ב) בשם הרש"ס.

עבר ולא הפקירם עד אחר פסח

יומא (פג) ורש"י שם: פירות שביעית שהגיע זמן ביעורן ולא ביערן אסורים באיסור עשה. וכ"ה בתוס' (פסחים נב:), וכ"כ המרב"ן. **כתב הר"י** – וה"ד שהחזיקן בביתו בחזקת שלו, אבל הפקירן מותר לחזור ולהכניסן ולאוכלן.

ספר חרדים: וה"מ שעכבן במזיד, אבל היה לו אונס יכול להפקירן אחר כך, ולא נאסרו באכילה. כ"פ ילקוט יוסף (כב, ט).

הלכה יב: ^א המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו,

או ממקום שלא כלו למקום שכלו - חייב לבער, לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם.

^ב **ופירות הארץ שיצאו לחוצה לארץ** (באיסור, שהרי אין היתר להוציא פירות שביעית לחו"ל, כמו שנתבאר פרק ה הלכה יג) - **מתבערים במקומן ולא יעבירם ממקום למקום** (דכל שמעבירן למקום חדש הוי כהבאה חדשה לחו"ל).

רבי יהודה אומר: צא והבא לך אף אתה. **פרש"י**: המוליך פירות שביעית ממקום שכלו - לחיה מן השדה, וחייבין בני המקום לבערן מן הבית, והוליקן זה למקום שלא כלו, ובני אותו מקום עדיין אוכלין הכנוסין בבית. - משום חומרי מקום שיצא משם. **והלכה כת"ק**.

^ב **פסחים** (נב:): **תנו רבנן**: פירות שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ - מתבערין בכל

❖ שורשי הלכה

המוליך פירות שביעית

ממקום למקום

^א **פסחים** (נ:): **משנה** – ההולך ממקום למקום נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם. **המוליך** פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו - חייב לבער.

מקום שהן. רבי שמעון בן אלעזר אומר: יחזרו למקומן ויתבערו, משום שנאמר בארץ.

פרש"י: מתבערין - כשתגיע עונת הביעור שכלו לחיה. בכל מקום שהן - ולא מטרחינן ליה להחזירן לארץ לבערן שם. משום שנאמר בארץ - לחיה אשר בארץ וזהו ביעורן, שמפקירן במקום דריסת חיה

ובהמה.

❖ ענפי הלכה

"למקום שכלו – חייב לבער"

פסחים (נ"ב): ואם החזירם בחזרה למקום שלא כלו יכול לאוכלם. כ"פ המאירי.

הלכה יג: ^א כלל גדול אמרו בשביעית: כל שהוא מאכל אדם, או

מאכל בהמה, או ממין הצובעין, אם אינו מתקיים בארץ (שהוא בלה ונרקב וכלה לחיה מן השדה) - יש לו ולדמיו שביעית וחייב בביעור הוא ודמיו. כגון: עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה (רמב"ם - בערבי נקרא נענ"ע) והעולשין - מאוכל אדם. וכגון: החוחים והדרדרין (מיני קוצים, ודוקא ברכים דאילו קשין לא חזו גם למאכל בהמה - תיר"ט) - מאוכל הבהמה. וכגון אסטס וקוצה - ממין הצובעין.

^ב ואם היה מתקיים בארץ, כגון: הפואה והרכפה ממין הצובעין אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה.

^ג השגת הראב"ד: ^ד שהרי מתקיים בארץ וכו'. אמר אברהם: זו דברי ר"מ אף על פי שאינם כלים לדמיהם יש ביעור בסוף השנה שמחמיר בדמים יותר מהן, אבל חכמים אומרים להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן. ומ"ש לא כרבי מאיר ולא כחכמים.

❖ שורשי הלכה

באיזה פירות יש קדושת

שביעית

שביעית (ז, א): כלל גדול אמרו בשביעית (בענין קדושת פירות שביעית):

(1). כל שהוא מאכל אדם (אפילו ע"י הדחק), ומאכל בהמה (או מאכל בהמה), וממין הצובעים (או שהוא מעשבים שעושים מהם

צבע).

(2). ואינו מתקיים בארץ (שאם יניחנו בארץ

ירקב):

יש לו שביעית (נוהג בו קדושת שביעית), ולדמיו שביעית. יש לו ביעור ולדמיו ביעור (כשכלה אותו המין).

ואיזה זה (מאכל אדם שנוהג בו קדושת שביעית): עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב. **ומאכל** בהמה (איזהו מאכל בהמה שנוהג בו

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ז

ר"ל בסוף שנה יש להן ביעור (אף לפירות).
נמצא לפי הבנתו אין להן ביעור עד סוף שנה ולדמיו יש ביעור מיד, והיינו דלא כר' מאיר. דלר"מ אין להן ביעור כלל רק לדמיו יש ביעור בסוף שנה, ודלא כחכמים דלדידהו אין להן ולא לדמיהו ביעור כלל.
והנכון לדרך רבנו כמ"ש הכ"מ דלדעתו: לרבנן אין להן ולא לדמיהו ביעור כלל, וגם דברי רבנו שאין להן ביעור כלל אפילו לדמיו מתורת ק"ו.

❖ ענפי הלכה

"לופ"

רמב"ם – מין בצל.
רש"י (שבת קכ"ו:) – מין קטנית. כ"כ הגר"א.

"אם מתקיים בארץ"

חזו"א (י"ג סק"ט): וזה קאי גם על מאכל אדם ומאכל בהמה שאם מתקיים בארץ אין לו ביעור שהרי אינו כלה.

שם (שם סק"ב): **אין להם ביעור** – דוקא שנשארים בשדות, אבל אם מלקטים הכל לבית חייב בביעור אף אם הוא מין המתקיים.

"עד ראש השנה"

שם (שם סק"ט): פ' אף אחר ר"ה, לאפוקי מר"מ דס"ל במשנה שרק עד ר"ה מותר, קמ"ל דגם אחר ר"ה מותר דהיינו שאין לו ביעור לעולם.

"או מאכל בהמה"

נחלקו האחרונים מהו מאכל בהמה:
חזו"א (יד, ו) – כל שרגילים לתת לפני הבהמה (ואם לא רגילים אף שהוא ראוי לבהמה לא מקרי ראוי ומותר להשליכו).

קדושת שביעית): החוחים והדרדרים.
וממין הצובעים ספוחי איסטיס וקוצה.
יש להם שביעית ולדמיהו שביעית יש להם ביעור ולדמיהו ביעור.

ב. **שביעית** (ז, ב): ועוד כלל אחר אמרו:

כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין (שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא ממין הצובעים), ומתקיים בארץ (או שמתקיים בארץ, שלא נרקב. **כלומר** אם אחד מהתנאים) - יש לו שביעית ולדמיו שביעית אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור.

אי זהו עקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והערקבנין והחלבצין והבוכריה וממין הצובעים הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהו שביעית (שנוהג בהם קדושת שביעית) אין להם ביעור ולא לדמיהו ביעור (הואיל והם קיימים ואינם כלים מהארץ).

ר' מאיר אומר דמיהם מתבערין עד ראש השנה (כלומר חייב לבער דמיהם עד ראש השנה, שר"מ מחמיר בדמיהם יותר מהפירות).

אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהו.
✓כן גרסת הרמב"ם – כל שאין מאכל אדם.

אבל הר"ש – גורס כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין וכו' (ולפי גרסה זו לא קשור הדבר לתנאי (1), אלא כל שאינו מתקיים בארץ אין לו ביעור, הואיל ואינו כלה לחיה). כן גרסת הראב"ד והרא"ש.

ג. **השגת הראב"ד**

מרכבת המשנה: לראב"ד היתה לפניו הגי' שבדפוס וינציא ישן: "אף על גב שיש לו ולדמיו שביעית אין להן ביעור שהרי מתקיים בארץ", והבין הראב"ד דלדמיו סובר רבנו דיש ביעור, גם קס"ד דמה שסיים רבנו אלא הננין וצובעין עד ראש השנה, דלאחר ר"ה

❖ שורשי הלכה

א. שביעית (ז, ב): ועוד כלל אחר אמרו: כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ (שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא ממין הצובעים)... - יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור. **אי זהו:** עקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה... וממין הצובעים הפואה והרכפא - יש להם שביעית ולדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור.

פירש ר"י קורקוס: זו גרסת הרמב"ם,

והכי פירושה: יש שתי בבות במשנה:

בבא ראשונה: כל שאינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה ולא ממין הצובעין אפילו אינו מתקיים או – **בבא שניה:** שהוא ממין הצובעין ומתקיים בארץ. **יש להן** ולדמיהן שביעית, ואין להן ולדמיהן ביעור.

והדוגמות לשני הבבות:

לבבא ראשונה - מעיקר הלוף השוטה והדנדנה וכו', דס"ל לרמב"ם שאלו אינם מאכל אדם גם אינם מתקיימים בארץ. **ולבבא שניה,** שהוא ממין הצובעין ומתקיים - הביא משל הפואה והרכפא.

ב. וגרסת הר"ש והרא"ש: כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ומתקיים בארץ וכו' ועלה קאי כגון עיקר הלוף והדנדנה והערקבנין וכו', **וסוברים** שכל אלו ראויין לאדם ולבהמה ומתקיימים בארץ. **וכן נראה גרסת הראב"ד** – ולכן כתב אי אפשר לזה בלא שיבוש.

❖ ענפי הלכה

"כל שאינו מיוחד"

חזו"א (שם): ר"ל שאינו מאכל בהמה רק ע"י הדחק ולכן נוהג בו קדושת שביעית, ומ"מ אין לו ביעור כיון שאינו מאכל הערב, ואפילו אם חיה אוכלת זה שלא ע"י הדחק אין לו ביעור.

"הואיל ואינו לעצים"

דרך אמונה: אלא ראוי לאכילה ע"י הדחק, דאילו היה עומד לעצים אין לו כלל קדושת שביעית כנ"ל פרק ה הלכה י"א כ"א.

👉 **קדושת שביעית בעצי סרק**

סוכה (מ): קדושת שביעית חלה רק על צמחים שההנאה מהם באה יחד עם ביעורם. **ולכן** עצים שאינם עומדים למאכל, וההנאה מגיעה רק לאחר שהעץ כלה (כגון ששורף לגחלים, שההנאה לאחר השריפה) – אין בו קדושת שביעית.

ולפ"ז: אין קדושת שביעית בעצי סרק.

חזו"א (יג, ח): עצים המיועדים לעשות מהם רהיטים אף שההנאה והביעור יחד, עכ"ז אין בהם קדושת שביעית, כיון שאין מכלה העצים אלא עושה בהם כלים.

👉 **דין הפרחים**

▪ **שביעית (ז, ו):** הורד והכופר והקטף והלוטם יש להם שביעית ולדמיהם שביעית. **משמע** שבפרחים יש קדושת שביעית.

▪ **הירושלמי (שביעית ז, א)** הסתפק אם יש בבשמים קדושת שביעית, והרי פרח הלבן אין בו קדושת שביעית? א"ר שמואל – התם מיירי שאין בהם ריח.

חזו"א (יד, ט) – מה שהירושלמי לא למד מהמשנה בשביעית (הורד והכופר), התם

■ **י"א** – שיש בהם קדושת שביעית לפי הכלל 'כל שאינו מיוחד לא למאכל ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעים הואיל ואינו עצים יש לו ולדמיו שביעית' (רמב"ם ז, יד).
כ"כ משנה ראשונה – כל שאינו לעצים חל עליו שביעית.
לפ"ז: יש בכותנה קדושת שביעית, לפי שהמלבושים הנאתם וביעורם שווה.
 ■ **אלא שהתזו"א** (י, יב) – בירושלמי משמע שאין בכותנה קדושת שביעית, כיון שבשימוש אינה מכלה הבגד.

"אין לו ביעור"

דרך אמונה: דלענין ביעור צריך שיהא נאכל שלא ע"י הדחק.

"נהנין בו ובדמיו עד ר"ה"

דרך אמונה: צריך לומר אחר ר"ה ורצונו לומר אף אחר ר"ה של שמינית שאין לו ביעור לעולם.

מיירי שיש להם גם **טעם**, ואף על פי שאינו אוכלו חשוב בפני עצמו.

להלכה:

פרחים עם ריח המיועדים להריח (כמו בשמים) הירושלמי מסתפק. ונחלקו האחרונים:

■ **שבט הלוי** – יש בו קדושת שביעית. כ"כ רוב האחרונים.

■ **ציץ אליעזר** – אין בהם קדושת שביעית. כ"פ ילקוט יוסף.

פרחים עם ריח המיועדים לנוי ולא להריח:

■ **הרב אלישיב** – יש בו קדושת שביעית. כ"פ שבט הלוי.

■ **הגרש"ז אויערבאך** – אין בו קדושת שביעית.

דין הפשתן והכותנה

ילקוט יוסף (טו, ה): פשתן והכותנה עומדים בעיקר לתעשיית הבגדים, נחלקו בו האחרונים:

הלכה טו: **קליפי רמון והנץ שלו** (שראוין למאכל בהמה), **קליפי אגוזים והגרעינין** (גרעיני שאר פירות) - **יש להם שביעית ולדמיהם שביעית, אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם.**
לולבי זרדים, והחרובים (לולבי החרובים והוא ראש הענף הפורח) - **יש להם ולדמיהם שביעית וביעור. לולבי האלה** (מין אילן כדכתיב כאלה וכאלון – ר"ש), **והבוטנה** (מלשון בטנים ושקדים, ונקרא פסטא"ק), **והאטדין** - **יש להן ולדמיהן שביעית, אבל אין להם ביעור** (מפני שמתקשין ונעשין ענפים), **אבל לעלים שלהן - יש ביעור.**

❖ שורשי הלכה

שביעית (ז, ג): קליפי רמון והנץ שלו

"אין להם ביעור"

דרך אמונה: הטעם בגרעינים לפי שאינן עיקר מאכל ולכן אין להם ביעור.
הטעם בקליפין הראוין לצביעה אפשר שאינן כלין לעולם שהרבה מהקליפין נשארין בשדה. ואפשר שאינן מאכל גם לחיה.
דעת הגר"א דבכל אלו תלוי אם מתקיימים בארץ אין להם ביעור ואם נושרין מאביהן יש להם ביעור (ע"פ ירושלמי שביעית ז א).

ב. "לולבי זרדים"

רמב"ם (בפירוש המשניות) - ראשי הענפים הלחים שקצצום שפעמים כובשין אותן כשהן ירוקין ונאכלין.
ר"ש ורא"ש - שזרדים הוא מין אילן.
ערוך (ערך לולב) - לולבין הוא הפרח העולה בשרש האילן וי"א בלב האילן.

"יש להם ולדמיהן שביעית"

דרך אמונה: אף על פי שלא המתיקן דחזו למאכל בהמה.

"האטדין"

הר"ש: מין קוצים כדכתיב גורן האטד. שצומחין בו גרגרים שחורים קשים ונאכלין (רמב"ם). **והערוך** - פירש שהוא הוא מין הדס.

(הפרח שבראשו) קליפי אגוזים (שכל אלו משתמשים לצבע), והגלעינין (גרעיני הפירות) - יש להם שביעית ולדמיהן שביעית.

❖ למה בגלעינין יש קדושת שביעית

כסף משנה - כיון שראויים להסקה, אף על פי שלהסקה אין קדושת שביעית, בגרעינים החמירו הואיל והפירות שהגרעינים בתוכם ראויים למאכל אדם, חלה גם עליהם קדושת שביעית.
והרב ברטנורא - מיירי בגרעיני זיתים שמוציאים מהם שמן, וגרעיני תמרה שראויים למאכל בהמה. **ולפ"ז** ה"ה שצריך ביעור.

ב. שביעית (ז, ה): **לולבי זרדים** (ענפי האילן הרכים) והחרובין (לולבי החרובים) יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להן ביעור ולדמיהן ביעור. **לולבי האלה** (ענפים רכים של האלה) והבטנה והאטדין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית, (אבל) אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור (לפי שהם מתקיימים בארץ). אבל לעלין יש ביעור מפני שנושרין מאביהן (ואין להם קיום).

❖ ענפי הלכה**"והגרעינין"**

חזו"א (י"ג סק"א): והיינו גרעינין שראויין למוצצן, שאל"כ שאין עומדין למוץ ולבהמה ולצביעה אין בהן קדושת שביעית אף שעומדים להסקה.

הלכה טז: א. איזו היא שעת ביעור: העלין - בעת שיבולו ונושרין מאילנותיהן (שאז כבר אין ראויין לחיה לאכול). **ב. עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין** (דגרע מלולבי חרובים) - **אין להם ביעור לפי שאינן נובלות וכלות.**

❖ **שורשי הלכה**

א. שביעית (ז, ה) ... אבל לעלין יש ביעור

מפני שנושרין מאביהן (ואין להם קיום).

ב. ירושלמי (שביעית ט, ה): (לגבי שעת

ביעור) - עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן.

גמ': ר' אבין בשם רבי יוחנן לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים עלי קנים אין להם ביעור. ותני כן עלי קנים, ועלי האוג ועלי חרובים אין להן ביעור מפני שאין מינן כלה.

רדב"ז: לפי הרמב"ם כל אילן שאין עליו נבלות אין להם ביעור. והדבר נראה לעין שהזית והקנים והחרובין עליהן קיימין באילן כל השנה.

ר"י קורקוס - וה"ה לכל העלין שיש להם

ביעור שזמנן כך וכן כתב רבינו במשנה פרק ז'.

❖ **ענפי הלכה**

א. "שעת ביעור העלין"

דרך אמונה: היינו העלין דלעיל הט"ו והי"ג שיש להן ביעור, וכן עלי גפנים, כמ"ש במשנה שם.

"עלי זיתים... אין להם ביעור"

דרך אמונה: אבל שביעית יש להן.

חזו"א (י"ד סק"ג) - והולכין בעלי אילן אחר שנת חנטת הפרי.

הלכה יז: ועד מתי יהיה אדם רשאי ללקט עשבים לחין (הראויין למאכל

אדם) **בשביעית - עד שייבש המתוק, ויגבב (כשמגבב) עשבים יבשים** (הראוין למאכל בהמה) **עד שתרו רביעה שנייה במוצאי שביעית** (אז מתקלקלים גם היבשים מחמת הגשמים).

❖ **שורשי הלכה**

שביעית (ט, ו): המלקט עשבים לחים

(מותר לאוכלם) עד שייבש המתוק (עד שיתייבש לחלוחית הארץ הממתקת את הפירות, שאחר כך חייב לבערם שאינם ראויים לאכילה).

והמגבב ביבש (מלקט עשבים יבשים) עד שתרו רביעה שניה (הגשם בעונה שניה).

המתוק

• **מעשה רוקח** - הוא לחות הארץ

שממתיק הפרי. כ"כ הר"ש והרא"ש והר"י בן מ"צ. **חזו"א** - והוא בסוף הקיץ.

• **רדב"ז** - הוא העשב המר הנקרא חנצ"ל והוא על דרך סגי נהור.

כ"כ הערוך - והוא פקועות ונתנו חז"ל סימן שכשייבש מין זה אז הזמן שכלו העשבים הלחים. כ"כ הרמב"ם ורב האי גאון וכן הסכים הגר"א.

"עד שתרו רביעה שניה"

זמן רביעה שנייה

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ז

וי"א - דלעולם זמנה בי"ז במרחשון. וי"א - דלעולם זמנה בכ"ג במרחשון.

מהרמב"ם משמע - שאין זמן קבוע אלא כשירד הגשם השני אז מתקלקלים העשבים ואין ראויין שוב למאכל בהמה. כ"כ המאירי בשם י"א.

רמב"ם בפירוש המשניות - תלוי בזמנה של רביעה שהוא: בשנה בכירה בז' במרחשון, ובשנה בינונית בכ"ג במרחשון, ובשנה אפילה בר"ח כסלו. כ"כ המאירי.

הלכה יח: ועד מתי יהיו העניים מותרין להכנס בפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פירות שביעית - עד שתד רביעה שנייה.

להכנס בפרדסות - שעד אז אין דריסת הרגל מקלקל את הזרעים שנזרעו במוצאי שביעית ומכאן ואילך מקלקלין.

ספר דיני שביעית: פירות שישיית שנשארו על העצים בשביעית – אינם הפקר ואין רשות לקחתם. ואף בפירות שביעית שהם הפקר חייבים להקפיד לא להזיק את העצים.

"לאסוף פירות שביעית"

והר"ש והרא"ש ור"י בן מ"צ – ביארו המשנה בעניין אחר, לעניין לקט שכחה ופאה ולא לעניין פירות שביעית. כ"כ הגר"א. ורדב"ז כ' דשני הפירושים אמת.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ט,ז): עד אימתי עניים נכנסים לפרדסות (בשאר שנים ליטול לקט שכחה ופאה. והוסיף הרמב"ם – ה"ה במוצאי שביעית ללקט פירות שביעית המופקרים) - עד שתד רביעה שניה (מכאן ואילך לא יכנסו, שדריסת הרגליים מזיקה לשדות).

מאימתי נהנין ושורפים בתבן ובקש של שביעית (שכן תבן וקש מאכל בהמה, שאסור לשורפו), משתד רביעה שנייה (שאז כבר אינו ראוי למאכל בהמה, מותר לשורפו ולהנות ממנו).

❖ ענפי הלכה

"יהיו העניים מותרים"

רדב"ז: לאו דוקא עניים, ה"ה לכל אדם שהכל נחשבים עניים לגבי פירות שביעית.

הלכה יט: ^אהוורד והכופר והלוטם - יש להן ולדמיהן שביעית.
^בהקטף והוא שרף היוצא מהאילנות: מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית (ואף שראוי אין לו שביעית שבטל אגב העץ), והיוצא מן הפגים (הוא כמו חלב ששותת ויוצא מעוקצי הפגים) - יש לו ולדמיו שביעית (וה"ה ביעור כנ"ל).
הלכה כ: ^גבד"א באילן מאכל, אבל באילן סרק אף היוצא מן העליון ומן העיקרים כפרי שלהן - יש לו ולדמיו שביעית.

❖ שורשי הלכה

צמחי בושם

^א**שביעית** (ז, ו): הוורד (צמח בושם בעל פרחים נאים וריחניים), והכפר והקטף (הצרי אינו אלא הקטף הנוטף מעצי הקטף), והלוטם (מהפסוק נכאות צרי ולוט) - יש להם שביעית ולדמיהן שביעית (הואיל ועשויים לריח דנים כמיני הצובעים שיש להם שביעית).
^ב**רש"א** אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי (אלא עץ שנטל ממנו השרף).

^ג**נידה** (ח): א"ל רבי ירמיה לרבי זירא מאן תנא קטפא פירא, רבי אליעזר הוא (ולא חכמים), והתנן ר' אליעזר אומר המעמיד בשרף הערלה אסור:
^ד**אפילו** תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בקטפא דגוזא (קטף מהגזע) אבל בקטפא דפירא מודו ליה.
^ה**ואב"א** כי פליגי רבנן עליה דר"א באילן העושה פירות (שרבנן יש הבדל בין שרף העצים או שרף הפרי), אבל באילן שאינו עושה פירות מודו דקטפו זה הוא פרי.
א"ל ההוא סבא הכי א"ר יוחנן: מאן חכמים ר"א דאמר קטפו זהו פרי (ולכן יש לו שביעית).

ב"י - ופסק רבינו כהני תרי תירוצי קמאי דמשמע דתרווייהו קושטא נינהו. ולא חשש לרבי יוחנן משום דלא אשכחן מאן דאמר הכי משמיה דרבי יוחנן אלא ההוא סבא לא סמכינן עליה דאם איתא בבי מדרשא הוו ידעי לה.
רדב"ז - וכ"ה בירושלמי: דת"ק היינו ר"א, ור"ש כרבי יהושע.
וע"כ לא פליגי אלא בשרף העליון והעקרין אבל שרף היוצא מהפגין הרי הוא כפרי, ומדקתני מפני שאינו פרי משמע דשרף הפגין הרי הוא כפרי ויש לו ביעור ולדמיו ביעור.

❖ ענפי הלכה

א. "הורד"

רמב"ם (פירוש המשניות): הורד הם השושנים האדומים שיש להם ריח טוב ועליהם נאמר שפתותיו שושנים.
ירושלמי (פ"ז ה"א): ג' דברים בוורד: עיקר שלו - אין לו שביעית וביעור, פיקה שלו - יש לו שביעית ולא ביעור שמתקיים בארץ. ועליון שלו - יש לו שביעית וביעור.

הר"ש – ה"ה שיש להם ביעור (ע"פ נידה ח). כ"כ והרא"ש, ר"י קורקוס ורדב"ז בדעת רבנו וכן פה"ש.

אומנם תוס' יו"ט – אין להם ביעור. וכ"כ המאירי בנדה (ח). בשם בעל ההשלמה והסכים עמו.

ג. "אבל אילן סרק"

רמב"ם ממסכת נידה (שם) – כיון שאין לו פירות אמרינן דקטפו זהו פריו. כ"ד הרשב"א. **ר"י בן מ"צ** – דגם באילן סרק אין בו קדושת שביעית.

חזו"א (י"ד סק"ט): מיהו שרף שנושר מהעץ ועומד לריח בודאי אין בו קדושת שביעית.

רמב"ם (פירוש המשניות): **והכופר** – מין בושם כדכתיב אשכול הכופר. **ר"ש** – גם הלוטם מין בשמים כדכתיב נכאת ולוט.

"יש להם ולדימהם שביעית"

חזו"א (י"ד סק"ט): ומינים אלו יש בהן טעם רק שאינו אוכל חשוב בפ"ע אלא שכובשין בו שמן ושאר דברים ועיקרו לריח ולכן בודאי יש בו קדושת שביעית. **אבל** מיני בשמים שאין ראוי אלא לריח הוא בעיא דלא איפשיטא בירושלמי אם נוהג בו קדושת שביעית או לא. **ויש להחמיר**.

👉 **האם יש להם דין ביעור?**

הלכה כא: הכובש ורד שביעית בשמן של ששית - ילקט את הוורד והשמן מותר, כבשו בשמן של מוצאי שביעית - חייב לבער השמן שהרי הוורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור (גם השמן).

שכבר הגיע זמן הביעור ונתחייב הוורד בביעור חייב לבער את הכל.

❖ ענפי הלכה

"הכובש ורד של שביעית"

חזו"א (א, סק"ה): לפי דעת הרמב"ם – שכשהורד ישן והשמן חדש נותן תמיד הורד טעם בהשמן ומקבל ממנו טעם, אבל כשהורד חדש והשמן ישן אין נותן טעם בשמן ואין מקבל ממנו עד לאחר זמן מרובה ששוהה בתוכו.

דרך אמונה – ילקט את הורד, והשמן מותר (שאינו בו קדושת שביעית), לפי שורד חדש לא

❖ שורשי הלכה

שביעית (ז, ז): ורד חדש (של שביעית) שכבשו בשמן ישן (של ששית) ילקט את הוורד (מתוך השמן קודם שיגיע זמן הביעור, שאין ורד חדש נותן טעם בשמן ישן אלא אם כן מונח בו זמן רב).

וישן בחדש (וורד ישן של שביעית שכבשו בשמן חדש של שמינית) חייב בביעור (אף לשמן, ולא מהני להוציא את הורד מהשמן, לפי שורד ישן טעמו חזק ונקלט מהר בשמן החדש ונותן טעם). **כן פירש** הרמב"ם ע"פ הירושלמי.

והר"ש פירש – **רישא** בוורד חדש ושמן ישן של ששית בשנה שביעית שעדיין לא הגיע זמן הביעור וילקט הוורד והשמן מותר. **אבל סיפא** בוורד שביעית בשמן של שמינית

"כבר נתחייב בביעור"

חזו"א (שם סק"ג): ואף על גב דלעיל הלכה ו' (בכובש כבשים) מבואר דטעם שאין צריך לבער ה"מ בששניהם של שביעית, אבל אם א' של שישיית או של שמינית חייב לבער אם נותן טעם, כמו שנתבאר שם, ואף אם הוציאן מהכבישה קודם זמן הביעור צריך לבער כשיגיע זמן הביעור.

נותן טעם בשמן. וכן ורד של שמינית בשמן של שביעית אינו נותן טעם (לפי שהורד חדש).

"כבשו בשמן של שמינית"

דרך אמונה: ורד של שביעית שכבשו בשמן של שמינית חייב לבער, לפי שורד ישן שהתייבש קצת נותן טעם בשמן. **ואם** כבש ורד ישן של שישיית בשמן של שביעית, כיון שהורד ישן מקבל טעם מהשמן ונאסר וחייב בביעור.

הלכה כב: חרובין של שביעית שכבשו בין שישיית או בין מוצאי

שביעית - חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו (ודוקא כשנתן בו טעם כדמסיים רבנו מין בשאינו מינו בנותן טעם וכבוש כמבושל ונותן טעם).

זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו - בכל שהוא, ושלא במינו - בנותן טעם.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ז, ז): חרובין חדשים (של שביעית) שכבשו בין ישן (של שישיית) וישנים בחדש (חרובים של שביעית שכבשו בין של שמינית) - חייבין בביעור (לפי שחרובים נותנים טעם בין, בין חרובים חדשים או ישנים).

זה הכלל: כל שהוא בנותן טעם (שיש באיסור כדי לתת טעם בהיתר) - חייב לבער (כל התערובת). מין בשאינו מינו, ומין במינו כל שהוא (אפילו טיפה אחת שנתערבה בכלי גדול חייב לבער).

שביעית (המשנה מסיימת שכן הדין הפירות שביעית) אוסרת כל שהוא במינה ושלא במינה בנותן טעם.

✓כן פירש הרמב"ם - דחרובין לעולם נותנין טעם בין בין שהם חדשים ובין ישנים.

הר"ש - ביאר הטעם שבחרובים נאסר: הכא גבי חרובין מיירי שנשתהו בין עד שהגיע זמן הביעור משום הכי בכל ענין חייבים בביעור, אבל בשביעית (שעדיין לא הגיע זמן הביעור) ילקט החרובין כמו בוורד כדתניא בהדיא בתוספתא (פ"ה).

❖ ענפי הלכה**"מי במינו בכל שהוא"**

הר"ן - דוקא אם נתערב קודם הביעור נאסר מין במינו בכל שהוא דהו"ל דבר שיש לו מתירין שיכול לאוכלו קודם הביעור. אבל אם נתערב לאחר הביעור אין אוסר אלא בנותן טעם. וכן פירש"י.

וי"א - להיפך דרק אחר הבעור החמירו לאסור מין במינו בכל שהוא, אבל אם נתערבו

קודם הביעור אין בו קדושת שביעית (כ"פ כמה מפרשים בדעת הר"ש והרא"ש ור"י בן מ"צ בספ"ז דשביעית).
וי"א - דבשניהם אין אוסר אלא בנותן טעם.

פסק חזו"א (קובץ אגרות ח"א ס' ר"ה ובמכתבים): אם נתערבו אחר הביעור אין אוסר אלא בנותן טעם.
מ"מ (בשם התוספתא): פירות שביעית שנתערבו בשוק בפירות ששית או של מוצאי שביעית יבש ביבש הולכין אחר הרוב.

פרק ח: להחזיק ידי עוברי עבירה. עם הארץ והחשוד על השביעית

ובו כ הלכות

הלכה א: כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית (כמו שנתבאר פרק א הלכה א) כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה (אפילו לומר לו תתחזק או תצליח כדלקמן

הלכה ח') , או למכור להן כלי עבודה, לפי שאסור לחזק ידי עוברי עבירה (אבל אם אינו חשוד אמרינן בודאי לקח אותם לצורך מוצאי שביעית).

❖ שורשי הלכה

אסור להחזיק ידי חשוד על השביעית, ולמכור לו כלי עבודה, לפי שאסור לתת לפני עור מכשול.

שביעית (ה, ט): מחזיקים ידי עכו"ם בשביעית אבל לא ידי ישראל.

שביעית (ה, ו): אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית (למי שחשוד לעבוד את האדמה בשביעית) מחרישה וכל כליה...
רמב"ם – טעמו, משום 'לא תיתן לפני עור מכשול'.

❖ ענפי הלכה

"להחזיק ידי עוברי עבירה"

דרך אמונה: משום לפני עור לא תתן מכשול. **אפילו** במקום שאין בו לפני עור דאורייתא כגון שיכול להשיג זה במקום אחר, מ"מ אסור מדרבנן שמסייע ידי עוברי עברה וכן לחזקו בדברים אסור.

הלכה ב: ואלו כלים שאין האומן (אף שפרנסתו מכך, וכ"ש שאר כל אדם) **רשאי** למוכרו בשביעית למי שחשוד על השביעית: **מחרישה וכל כליה** (כגון: העול, והמזרה, והדקר).
זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית - אסור למכרו לחשוד, ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מותרת - מותר למוכרו לחשוד.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ה, ו): אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית (למי שחשוד לעבוד את האדמה בשביעית) מחרישה וכל כליה, העול (כלי רתמה לשוורים המושכים במחרישה), והמזרה (שזורים בו את התבואה כדי לנקותה מן המוץ), והדקר (מעדר לחפירה בקרקע. לפי שכלים אלו מיועדים לעבודות האסורות בשביעית), **אבל** מוכר הוא מגל יד (מעגל קטן לשימוש ביתי) ומגל קציר (העשוי לקצירת תבואה) ועגלה וכל כליה (שכל אלו

משתמשים גם לעבודות היתר).
זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה (לעבודה האסורה בשביעית) אסור (למכור לו) לאיסור ולהיתר (שמשמשים בו בין לאיסור בין להיתר) מותר (שתולים שלקחה למלאכת ההיתר).

ר"י קורקוס: מיירי בחשוד, ומשום הכי אין מוכרין אותם לו כיון שהוא חשוד, וגם כי כלים הללו מיוחדים למלאכה אסורה כי אי אפשר לעשות בהם אלא מלאכה שהיא אסורה בשביעית. ואין תולין לומר שלשנה

ורחיים ותנור

תוס' (גיטין ס"א.) - אם ידוע שאין לו פירות ששית רק של שביעית - אסור (ואף על גב דלקמן הלכה ז' התיירו להשאיל זה לחשודה על השביעית, התם משום דרכי שלום הקילו אבל במכירה לא שייך דרכי שלום). **כ"כ** תוס' הרא"ש שם וכ"נ דעת המאירי שם.

רמב"ן (שם ובע"ז ט"ו:) - דגם למכור מותר, כיון שיש לתלות תליה רחוקה, דגם במכירה יש דרכי שלום אם האומן לא ירצה למכור לו.

"שתהא אסורה ותהיה מותרת"

הרמב"ן (ע"ז ט"ו): לא התיירו בזה אלא משום פרנסתו ולפ"ז ליתן במתנה אסור.

"מותר למכור לחשוד"

דרך אמונה: דווקא בחשוד, אבל אם בודאי ישתמש בו באיסור אסור למכור ולהשאיל לו.

שמינית הוא קונה אותם לפי שכלים הללו מצויים הם בכל שנה.

❖ ענפי הלכה**"שאינ אומן רשאי למכור"****בשביעית"**

תורת זרעים: בערב שביעית מותר למכור לו, אבל להשאיל או להשכיר לו אסור גם בערב שביעית. וכן נראה בחזו"א (י"ב סק"ט).

חזו"א (י"ב סק"ד): אבל לסתם עם הארץ מותר.

"מחרישה וכליה"

רש"י (ע"ז טו:): שאין לתלות שקונה לצורך מוצאי שביעית שכלים אלו מצויין כל שעה ואין אדם קונה משנה לחברתה.

דרך אמונה - ואם הוא בסוף שנה שביעית די"ל דקונה לצורך שמינית דתלינן לקולא.

למכור לו נפה וכברה

הלכה ג': כיצד: מוכר הוא לו המגל, והעגלה (המיוחדת להביא עליה תבואה) וכל

כליה: שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט - ה"ז מותר, ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו - אסור (לפי שאסור לקצור כדרך הקוצרים רק בשינוי כדלעיל ד/א).

ביאור דברי הרמב"ם: טעם ההיתר במגל, עגלה וכל כליה - כיון שיתכן שישתמש בהם במעט (שהוא היתר), ואפשר שיקצור הרבה שאסור, ולכן תלינן לקולא דמסתמא יביא בהיתר.

❖ שורשי הלכה

שביעית (ה, ו) ... אבל מוכר הוא מגל יד (מעגל קטן לשימוש ביתי) ומגל קציר (העשוי לקצירת תבואה) ועגלה וכל כליה. (שכל אלו משתמשים גם לעבודות היתר).

❖ ענפי הלכה**"שאם יקצור מעט"**

ר"י קורקוס – אבל מזרה אין אדם זורה במזרה מעט, לכן אסור.

לפי הרמב"ם (ד, א): בין קוצר משדהו ובין משדות אחרות שהן הפקר לא יקצור בשביעית אלא מעט מעט.

הלכה ד: ומותר למכור סתם למי שאינו חשוד, אפילו דבר שמלאכתו מיוחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה לאחר שביעית.

❖ שורשי הלכה

הארץ סתם מותר. שאפילו שעם הארץ חשוד על השביעית (למ"ד) מ"מ אינו חשוד על עבודת קרקע.

"שאפשר שקנה... לאחר"

שביעית

דרך אמונה: אף שלא שכיח כלל לקנות למוצאי שביעית ולכן בחשוד לא תלינן בהכי, כשאין ידוע שהוא חשוד אוקי אחזקת כשרות ותלינן בהכי.

ירושלמי (שביעית ה, ג): שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית לחשוד - סתמן מהו? (פ' שאין ידוע אם הוא חשוד או לא ופשיט-) וממה דתני לאיסור ולהיתר מותר הדא אמרה סתמן מותר (כמו דתלינן שם בהיתר גם כאן תלינן לקולא שאינו חשוד).

❖ ענפי הלכה

"מותר למכור סתם"

חזו"א (י"ב סקי"ד): אפילו מחרישה וכל כליה שאסרנו ה"מ במוכר לחשוד אבל לעם

הלכה ה: היוצר (אומן שעושה כלי חרס) **מוכר** (לחשוד על השביעית) **חמש כדי שמן וחמשה עשר כדי יין. ומותר למכור לעכו"ם יתר מזה, ואינו חושש שמא ימכור לישראל. ומוכר כדים רבים לישראל בחו"ל ואינו חושש שמא יביאם לארץ.**

❖ שורשי הלכה

(שמותר ליטול מפירות הפקר שיעור זה שהוא צורך ביתו).

ואם הביא יותר מכאן (מן ההפקר) מותר (בדיעבד היין והשמן מותרים).

ומוכר לעובדי כוכבים בארץ (אף יותר ממניין זה, שאין הגוי מצווה על השביעית), ולישראל

שביעית (ה, ז): היוצר (אומן העושה כלי חרס), מוכר (אפילו למי שחשוד על השביעית - ברטנורא) חמש כדי (המיועדים) שמן וחמשה עשר כדי יין, שכן דרכו להביא מן ההפקר

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ח

סוג קנקנים אחרים ממין עפר אחר וניכר איזו של יין ואיזו של שמן.
 ר"י קורקוס - ואם יניח יין בשל שמן או של שמן בשל יין יפסד ויתקלקל בו.
 ודעת הר"ש שאף אם הביא חבית גדולה מחזקת יותר מה' כדי שמן או ט"ו כדי יין, מותר למכור לו ה' כדי שמן וט"ו כדי יין.

"לעכו"ם... ואינו חושש שמא ימכור לישראל"

משנה ראשונה: טעמו - והוי כעין ס"ס: שמא - לא ימכרם, ושמא - ימכרם לישראל שאינו חשוד או ימכרם אחר שביעית.

"מוכר כדים רבים לישראל"

פאת השולחן: אפילו כדים מישראל ובלבד שקנה אותם בחו"ל.
 ר"ש ורא"ש: ואינו חושש - ואף על פי שמכניס לתוכן יין ושמן של שביעית שהביא מארץ ישראל מותר שלא החמירו בו חכמים כל כך.

בחוצה לארץ (שאינן שביעית נוהג שם, ואין חוששים שיביאם לארץ).
 כן פירש הרמב"ם.

וכן פסק הרמב"ם לעיל (ד, כ"ד) ... יש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין, ואם הביא יתר מזה מותר.

אבל הר"ש פירש - אם הביא יין או שמן יותר מכדי הכלים והוא זקוק ליותר כלים, מוכרים לו כלים לפי מה שהביא. כ"כ הברטנא ותוספות יו"ט.

❖ **ענפי הלכה**

"ה' כדי שמן וט"ו כדי יין"

ירושלמי: שזה מותר להביא מן ההפקר כנ"ל (פ"ד הכ"ד) ותלינן שהביא מן ההפקר.
ירושלמי וכמו שביאר הר"ש: אין לחוש שמרמה ואומר שקניתי אלו לשמן ואלו ליין, ואחר כך יקח כולן לייין או כולן לשמן, שזה

הלכה ו: ^א ומוכר לחשוד פרה חורשת (שמלומדת ומיוחדת לחרישה) בשביעית, שהרי אפשר לשוחטה.
^ב ומוכר לו שדהו, שהרי אפשר שיובירה, אבל לא ימכור לו שדה האילן אלא אם כן פסק עמו על מנת שאין לו באילן.
^ג ומשאילו סאה למדוד בה אעפ"י שהוא יודע שיש לו גורן (אסור למדוד בשביעית למכור, כנ"ל פ"ו ה"ג), שהרי אפשר שימדוד בה בתוך ביתו (לא למכור).
 ופורט לו מעות אף ע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים.
 וכולן בפירוש - אסורים.

❖ **שורשי הלכה**

^א **שביעית** (ה, ח): בית שמאי אומרים לא

ימכור לו (לחשוד על השביעית) פרה חורשת (שאינה עומדת לחליבה אלא לחרישה) בשביעית (שמא יחרוש בה), וב"ה מתירין

מפני שהוא יכול לשחטה (שתולים לקולה).

ב. ע"ז (טו): בש"א: לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית, וב"ה מתירין, מפני שיכול להובירה (ואפילו חרושה ועומדת לזריעה).
א"ר אשי: כל היכא דאיכא למיתלא תלינן, וכל היכא דליכא למיתלי לא תלינן.

תוספתא (שביעית ג, כג): אין מוכרין שדה אילן לחשוד על השביעית, אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו באילן.
ר' שמעון - מתיר מפני שהוא אומר לו אני מכרתי את שלי צא ותבע את שלך.

ג. שביעית (ה, ח): ומשאל לו סאתו (כלי למדידת סאה תבואה) אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן (ולא חוששים שימדוד בה להכניסה לאוצר, אלא תולים שכוונתו למדוד בה מעט להוליכה לטוחן).
פורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים (ולא חיישין שרוצה לשלם לפועליו שעבדו בשדהו).
וכולן בפירוש (שרוצה כן לדבר האיסור) – אסורין (שאסור לסייע ידי עוברי עבירה).

❖ ענפי הלכה

א. "מוכר לחשוד פרה חורשת"

תפארת ישראל: לא אמרינן בכה"ג הדמים מודיעים, והרי דמי חורשת יותר הם מדמי שחוטה, דאפ"ה תלינן לקולא, דשביעית חמירא להו לאינשי (כבכורות ל.), דאע"ג דזה

חשוד הוא, אפ"ה כיון דלא ידעינן בודאי דלאיסור בעי להו.
דרך אמונה - בירושלמי משמע שאם מכרה לאריס אין תולין שקנה לשחיטה וצ"ע.

"שאפשר לשוחטה"

רמב"ן (בגיטין ס"א): אף על פי שזו תליה רחוקה קצת התירו כאן משום פרנסתו.
דרך אמונה - אבל להשכיר לו בהמתו משמע בירושלמי דאסור.

ב. "שדה אילן"

דרך אמונה: שאין לתלות להיתר, שבודאי לא יובירה, ויעבדנה כדי שלא יפסידו הפירות שבה כיון שהוא חשוד. **אבל** לסתם עם הארץ מותר למכור דתלינן שלא יעבוד וקונה לשנה הבאה כנ"ל ה"ד.

חזו"א (י"ט סקכ"ב): וכן שדה זרועה אסור למכור לו אפילו קודם שצמחה, ודוקא בחשוד לעבוד אבל אם אין חשוד לעבוד רק לאכול פירותיהן שלא בקדושה - אין אסור למכור לו אלא משהגיע לעונת שביעית כנ"ל פרק ה' הלכה י'.

וקודם שביעית מותר למכור לו אף שהלוקח יעבוד בה בשביעית.

" שאין לו באילן "

רדב"ז: רק בשדה שבה שאז לא יעבוד באילן והשדה שבה תלינן שיובירה השנה כנ"ל.

הלכה ז: וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית: נפה

וכברה רחיים ותנור. אבל לא תבור ולא תטחון עמה (כן לא תרקד עמה לנפות את הקמח – תיר"ט).

❖ שורשי הלכה

שביעית (ה, ט): משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית (שלא מבערת אחר זמן ביעור): נפה (המשמשת לניפוי הקמח) וכברה (המשמרת לניפוי גרעיני תבואה) ורחיים (של טחינה) ותנור (לאפיה). **אבל** לא תבור ולא תטחן עמה (שהרי מסייעת בגוף העבירה – מאירי). **וכולן** לא אמרו אלא מפני דרכי שלום. **תוס'** (גיטן סא): קשה למה צריך דרכי שלום, הרי כשאפשר לתלות בהיתר מותר אף בלא דרכי שלום? **ואומר ר"ת** - דהכא בידוע שאין לה אלא פירות שביעית הלכך אי לאו משום דרכי שלום היה אסור, ובמכר דלא שייך דרכי שלום אסור היכא דליכא למיתלי. **וכ"מ** בירושלמי דקאמר אני אומר נפה לספור בה מעות, כברה לכבר בו חול... (דלא הוה תלייה גמורה כפרה לשחיטה), משמע דמיירי דאין לו תבואה של היתר

למיתלי בה.

דרך אמונה - ואף על פי שכל אלו תליות רחוקות - התיירו מפני דרכי שלום דבהשאלה שייך טפי דרכי שלום. **מיהו** אם פירשה ואמרה תני לי הנפה לנפות בו קמח או תנור לאפות בו פת ורחיים לטחון אסור להשאילה (רמב"ם בפירוש השניות ספ"ה דגיטין ומאירי שם וכ"ה בירושלמי כאן).

❖ ענפי הלכה"משאלת אישה לחברתה"

תוס' אנשי השם: דדוקא לחברתה דשייך בזה איבה ולא לאשה אחרת שאין רגילה לשאול אצלה. **דרך אמונה** – רצ"ע.

הלכה ח: א^א. מחזיקין ידי עכו"ם (אבל לא ישראל) **בשביעית בדברים בלבד, כגון: שראהו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצווין על שביתת הארץ. אבל לא יסעדנו ביד.**
ב^ב. ומותר לרדות עמהן הכוורת. **ג^ג. וחוכרין מהן נירין לפי שאינן בני חיוב כדי לקנוס אותן** (אבל לישראל קנסוהו כנ"ל פ"א הי"ג).

❖ ענפי הלכה

א^א. שביעית (ה, ט): ומחזיקין ידי נכרים בשביעית (כשרואים גויים עובדים בשדותיהם מברכים אותם שיצליחו) אבל לא ידי ישראל, ושואלין בשלומן (בכל השנים) מפני דרכי שלום.

גיטין (בס): מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית - מחזיקין? והאמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב: אין עודרין עם העכו"ם בשביעית, ואין כופלין שלום לעובד כוכבים! לא צריכא, למימרא להו אחזוקו בעלמא, כי הא דרב יהודה אמר להו אחזוקו.
פריש"י: למימרא להו אחזוקו - כשאומרין

ירושלמי: מותר גם לומר לו, הרוש בה טוב ואני אקחנו ממך בפירותיו אחר שביעית. כ"פ החרדים.

תוס' (ב"מ ז. ד"ה חסום) - ודוקא אם עובד בשדה שלו, אבל אם עובד בשדה של ישראל אסור לומר לו, דאמירה לגוי אסור בכל האיסורים.

"אבל לא יסעדנו ביד"

תוס' (גיטין ס"ב): דקי"ל אין קנין לגוי בא"י להפקיע מידי המצות התלויות בארץ (דרך אמונה - כנ"ל פרק א' מתרומות הלכה י' ואסור לעבוד בשביעית בקרקע של גוי בא"י מהתורה).

(שב) - ואפילו מלאכות דרבנן אסור, ואין נ"מ אם מסייע לו בחנם או בשכר. ואף בזה"ז דשביעית דרבנן אסור. כ"כ חזו"א.

כפתור ופרח (פמ"ז): ישראל שהיה שותף עם הגוי בקרקע צריך להתנות עמו בתחילת השותפות, שיהא שנת השביעית של הגוי ושנה אחרת כנגדה של ישראל (וכדינים שנתבאר גבי שבת באו"ס רמ"ה).

ב. "מותר לרדת עמהן הכוורת"

דרך אמונה: דהיינו להוציא הדבש מן הכוורת ואף על פי שהכוורת מחוברת לקרקע. **רדב"ז** - אבל לישראל חשוד אסור לרדות עמו שנראה כעבודת קרקע. **ור"י קורקוס** - אף עם ישראל מותר דקי"ל דכוורת לא חשיב כמחובר לקרקע.

לעושי מלאכה העוברים עליהם תחזקנה ידיכם.

בירושלמי (שביעית ד, ג): הורה רבי אימי (להתיר) לרדות עמו הכוורת (עם הגוי). **כסף משנה** - כלומר ולאפוקי מר"א דחשיב כוורת כקרקע (שאסור) בסוף שביעית (משנה ז).

רדב"ז - מיירי בכוורת מחוברת לקרקע ועם ישראל אסור דמיחזי כעבודת קרקע, אבל עם גוי מותר.

ג. (שב): חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית.

פירש פני משה: מותר לומר לו אני אקבל ממך שדה זו שחרשת בשביעית בכך וכך כורים לשנה (אף על פי שגורם לנכרי לחרוש בשביעית), ולא איכפת לן מה שהעכו"ם חורשין בשביעית לפי שאין בני חיוב לקנוס אותן (כמו בישראל). כ"פ הר"ש **נירין** - שדה שנהפכה בחרישה היטב נקראת ניר.

והרא"ש - מותר להתנות ומתנה עמו בשביעית שימצאנה חרושה למוצאי שביעית אף על פי שגורם לגוי לחרוש בשביעית שלצורך עצמו חורשו הגוי כדי שיוסיפו לו בדמי חכירותיה.

❖ ענפי הלכה

א. "מחזיקין ידי עכו"ם"

דרך אמונה: אף על גב דקי"ל אין קנין לגוי בא"י ויש מצוה על הקרקע שתשבות, מ"מ כיון שאין הגוי מצווה על זה אין עושה עברה ומותר להחזיק ידיו.

הלכה ט: מותר לעשות בסוריא בתלוש אבל לא במחובר, כיצד:

דשין, וזורין, ודורכין, ומעמרין. אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין, וכן כל כיוצא באלו.

❖ שורשי הלכה

סוריה הם ארצות שכבש דוד וסיפחן לארץ ישראל, הואיל וכבשן לפני שנכבשה כל ארץ ישראל אין דינה כארץ ישראל לכל דבר, אלא לדברים מסוימים.

שביעית (ו, ב): עושין בתלוש בסוריא (מותר לעשות כל העבודות בפירות שביעית התלושים בסוריה) אבל לא במחובר (פירות המחוברים קודם נתלשו. כיצד מותר): דשין וזורין (בתבואה) ודורכין (בענבים) ומעמרין (עושים אגודות שיבולים), אבל לא קוצרין (בתבואה) ולא בוצרין (בענבים) ולא מוסקים (בזיתים) כלל.

אמר ר' עקיבא כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (מהתורה, כגון עבדות בתלוש, שאסור בארץ ישראל מדרבנן ללא שינוי) - עושין אותו בסוריא (בלא שינוי).

ירושלמי (שם): **עושים בתלוש בסוריא** - אמר רבי אבהו שלא יהו הולכים ומשתקעין שם, בתלוש למה הוא מותר מן גו דו חמי רווחא קריב לא נפק.

פירש פני משה: א"ר אבהו - טעמא דגזרו במחובר שלא יהו הכל הולכין ומשתקעין שם. **בתלוש למה הוא מותר** - ולמה לא גזרו גם על התלוש שכיוצא בו אסור בא". **מן גו דהוא חמי רווחא קריב לא נפיק** - רווחא קריב הוא ריוח מועט ועל שריוח כזה מצוי וקרוב קרי ליה רווחא קריב, כלומר לא חששו לכך שבשביל שהוא רואה שהריוח דבר מועט הוא לא יצא להשתקע שם.

רע"ב: ובתלוש התירו כדי שימצאו העניים שבארץ ישראל קצת ריוח בסוריא שהיא

קרובה להם, ולא יצטרכו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ.

ר"ש ורא"ש: עושין בתלוש בסוריא - מיירי אצל ישראל החשוד.
ור"י קורקוס - הרמב"ם מפרש גם אצל הגוי. כ"ד הגר"א בתרוויהו.

❖ ענפי הלכה

"דשין וזורין"

דרך אמונה: אף על פי שבארץ כל אלו צריכים שינוי ומ"מ בסוריא הקילו שמותר לסייעו בזה אף בלא שינוי, כיון שגם בא"י אינו אלא מדרבנן.

"ומעמרין"

רא"ש: היינו דוקא שאין מעמר בשעת קצירה אלא לאחר שכבר נקצרה התבואה שכרו לעמר, אבל אם בשעה שקוצר מעמר אסור גם לעמר. וכן אם בשעה שבוצר דורך אסור גם לדרוך.
דרך אמונה - לא משמע כן בתוספתא (פ"ד ה"ו).

"אבל לא קוצרין"

חזו"א (י"ב סק"ז): כיון שעבודות אלו אסורות מהתורה (כיון שקוצר הרבה או בלי שינוי או לעבודת קרקע), לא התירו אף בסוריה.

"ואין מוסקין"

וכן אין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין (תוספתא פ"ד ה"ו ור"ש). **ואין** משקין בין זרעים בין אילנות כמו בא"י (ירושלמי).

הלכה י': כשם שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמרן, כך

אסור ליקח (כיון שנותן לו מעות שתופסים בהם קדשות שביעית) **מעם הארץ** (היינו סתם עם הארץ אבל חשוד יתבאר דינו בסמוך הי"ד), **לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ, ואפילו כל שהוא, שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית.**

❖ שורשי הלכה

סוכה (לט.): דתניא: אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות. ואם מסר - יאמר: הרי מעות הללו יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי.

(שם): דבר אחר בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסור אסור.

פרש"י: אין מוסרין דמי פירות - דהתורה אמרה (ויקרא כה) 'לאכלה', ולא לסחורה. ועמי הארץ חשודין על כך, לפיכך אין מוסרין להם דמים ליקח מהם כלום בדמים, דקעבר אלפני עור לא תתן מכשול. **יותר ממזון שלש סעודות** - אבל מזון שלש סעודות מוסרים, כדי חייו, דאיכא למימר לסעודת שבת הוא צריך, וכיון שהותר בערב שבת - הותר לכל ימות השבת. **ואם מסר** - ששכח ומסר לו. **יאמר** - חבר זה שמסר לו. **מעות הללו** - שמסרתי לעם הארץ זה, וחלה עליהם קדושת שביעית. **יהו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי** - שאינם של שביעית, וכנסו הפירות לקדושה תחתיהן. **דבר אחר** - ובא חבר זה ואוכל הפירות הללו שחילל עליהן בקדושת שביעית ועי"ז הציל את העם הארץ מהאיסור. **ודוקא** כשמחלל על שויין אבל לא סגי שמחלל על שווה פרוטה.

❖ ענפי הלכה

"אסור ליקח"

מתי הדמים נתפשים בקדושת

שביעית

ישנם כמה דרכים להבטיח שהדמים ממכירת פירות שביעית לא יתפסו בקדשות שביעית:

(א). הקפה: ע"ז (סב): בית ר' ינאי לקחו פירות שביעית **בהקפה** ופרעו החוב בשמינית, והדמים לא נתפשו בקדושת שביעית.

(ב). מתנה, חליפין:

סוכה (ג, יא): הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג **במתנה**. לפי שמתנה אינה נתפשת בקדושת שביעית.

(ג). הבלעה:

סוכה (חט): לא רצה ליתן לו במתנה מהו? מבליע ליה דמי אתרוג בלולב (פירוש שקנה בנוסף מוצרים שאין בהם קדושת שביעית, ואת כל הכסף משלם רק עבור תוצרת זו, והשאר במתנה).

כ"פ הר"ש – שהרי לא נתן כסף עבור פירות שביעית. **כ"פ הרב קוק** (שבת הארץ ח, יא), כרם ציון (יז) ותשובת הרידב"ז (ה, יח). **אולם החזו"א** – כתב שי שלהחמיר.

מדוע בהקפה לא נתפס בדמים

קדושת שביעית?

רש"י (קנו): וכ"ש לגוי שאסור למסור לו פירות שביעית, אפילו בפירות שחזקתן מן ההפקר.
והחזו"א דעתו להתיר.

"אפילו כל שהוא"

ריטב"א בסוכה שם ורמב"ן (בפ' בהר): פחות מכחצי איסור מותר למסור לו, דדבר מועט כזה לא חיישינן שיעשה בהן סחורה או שישמרם עד אחר הביעור.

"שמא לא יאכל אותם בקדושת שביעית"

ר"ש: (ל"ד שלא יאכל, שהרי אינו אסור רק מדרבנן, אלא) דחיישינן שהעם הארץ יעשה בהן סחורה או שישמרם יותר מהשיעור המותר ועובר משום לפני עור.
משנה (מעשרות א, ג) – כ"ש שאסור למכור פירות שביעית **עצמן** לעם הארץ ולכן אין למכור לו שדה משהגיעה לעונת שביעית.

רש"י – כשפורע החוב של הקפה, הפירות כבר אינם בעולם ואין מה שיתפס קדושה במעות. כ"כ הרמב"ן, תוס' והמאירי.

אך ר"י – אף שהפירות עדיין קיימים בשעת פריעת החוב אין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, כיון שהמעות אינן נחשבות כתשלום עבור הפירות אלא כפרעון חוב.

נפק"מ אם פורע החוב בזמן שהפירות עדיין בעולם:

לפי ר"י – אין נתפסת קדושת שביעית במעות. לפי רש"י – נתפסת. ולכן צריך להמתין עד שיגמרו הפירות ואז ישלם.

פסק החזו"א: כיון ששביעית בימנו דרבנן נקטינן לקולא. **כ"פ** כרם שלמה (טז, ז), אור לציון (ב, י) וילקוט יוסף (יז, יד).

ספר שמיטה: תשלום בצ'ק או כרטיס אשראי דינו כהקפה. כ"פ ילקוט יוסף (יז, טו) בשם אז נדברו.

"לעם הארץ"

חממות ומצע מנותק

להלכה: נחלקן האחרונים בשביעית **פאת השולחן** – יש להקל כיון ששביעית דרבנן. כ"פ הגר"ע יוסף זצ"ל (שביעית והלכותיה עמ' כב).
אולם החזו"א – יש להחמיר (יתכן שאף הירושלמי מספק רק אם יש איסור דאורייתא אבל מדרבנן לכו"ע אסור).

• **דין העציץ:**

דמאי (ה, י): עציץ נקוב הרי זה כארץ (לענין תרו"מ).

אך לגבי שביעית לא מצינו מפורש לאסור. **ופסק הגרש"ז אויערבאך** (מנחת שלמה

"ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליק וק שדך לא תזרע וכן כרמך לא תזמר", יש לדייק האם רק שדה וכרם אסור אבל בבית מותר, או לאו דוקא שדה וכרם?

• **זריעה בתוך הבית**

ירושלמי: הנוטע בתוך הבית חייב בערלה, ופטור מן המעשרות, דכתיב "עשר תעשר... היוצא השדה", ושביעת צריכה (ספק הדבר)

פירוש: מצד אחד כתב 'והיתה הארץ לה', משמע בכל מקום אסור, מאידך כתוב 'שדך לא תזרע' משמע דוקא שדה ולא בבית.

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ח

כ"ד שבט הלוי.

• **דעת הרא"ש במצע מנותק:**

הרא"ש: הזורע בגג יש בו דין ערלה. כ"פ שו"ע (יו"ד רצד, כז). לפ"ז לא מהני מצע מנותק.

מנחת שלמה – ולכן בנוסף למצע מנותק יש לגדל הגידולים בתוך עציצים הניטלים.

סיכום: התנאים להתיר לגדל בשביעית

במצע מנותק (ספר שמיטה של הרב רימון):

(א). חממה הבנויה מרשת בצפיפות של יותר מ 50%.

(ב). לשים על הקרקע יריעות פלסטיק (רצוי יריעות פולאתילן).

(ג). לגדל בתוך עציצים לא נקובים.

(ד). לפי הרב אלישיב – למכור העציצים לגוי.

(ה). לפי חומרת הרב אלישיב – יהודי יעשה רק מלאכות דרבנן.

פתרון זה היא הדרך המהודרת ביותר לגדל ירקות בשמיטה ומוסכמת על כל גדולי הדור.

מא, ב): עציץ הנמצא בבית אם נמצא על הרצפה הצמודה לאדמה (קומה ראשונה) נחשב נקוב, ואם בקומה שניה נחשב לא נקוב.

• **מצע מנותק:**

החזו"א: הזורע בשביעית בעציץ שאינו נקוב בבית – יש לו על מה שיסמוך (הירושלמי). כ"פ פאת השולחן.

• **הגרש"ז אויערבאך** – ועל פי זה ניתן להתיר לזרוע בחממות עם מצע מנותק מהקרקע (ששמים ע"ג הרצפה פלסטיק, בד"כ פוליאתיון), כיון ששביעית בימנו דרבנן.

ואף במקומות שרגילים בחממות בכל השנים יש להתיר גם בשביעית.

• **אומנם מנחת יצחק** (י, קטז) – אין להקל כיון שכיום זוהי הדרך המקובלת ונפוצה לזריעה בכל השנים, וא"כ יש לחממות דין שדה.

• **הרב אלישיב** – מתיר רק בד' תנאים:

(א). הגידול בתוך חממות.

(ב). מצע מנותק.

(ג). העציצים ימכרו לגוי.

(ד). יהודי יעשה רק מלאכות דרבנן, שאין להתיר פתרון זה בצורה סיטונאית.

הלכה י'א: הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית נותן לו אתרוג מתנה,

ואם לא נתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב.

❖ שורשי הלכה

סוכה (לט): **משנה**. הלוקח לולב (הושענא כולה) מחבירו (עם הארץ) בשביעית - נותן לו אתרוג במתנה, לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית.

פרש"י: נותן לו אתרוג במתנה - יבקש ממנו ליתן לו אתרוג במתנה.

(שם) גמרא: לא רצה ליתן לו במתנה מהו? - אמר רב הונא: מבליע ליה דמי אתרוג בלולב. **וליתיב** ליה בהדיא! - לפי שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ.

פרש"י: מבליע ליה דמי אתרוג בלולב - ימכור לולב ביוקר, עד שיתן לו אתרוג במתנה. **וליתיב** ליה - דמי אתרוג בהדיא,

מאי טעמא אין רשאי ללוקחו בשביעית?

❖ ענפי הלכה

"נותן לו אתרוג במתנה"

דעת הרמב"ם (פ"ד הי"ב) - באתרוג הולכין אחר לקיטה, ולכן אפילו אתרוג של שישיית שנקלט בשביעית יש בו קדושת שביעית.

ודעת הראב"ד - שהולכים אחר הנטה.

👉 קדושת שביעית בלולב

דעת רש"י ותוס' ור"ח (בסוכה מ.) - הואיל ועומד לטאטאות בו את הבית הו"ל הנאתו וביעורו שוה ויש בו קדושת שביעית. **וכ"ז** ר"י מלונגיל ומאירי שם, וכ"כ המאירי.

ודעת הרמב"ם (בפיה"מ בסוכה) - דלמסקנת הגמ' הולכין גם בלולב אחר רוב עצים שעומדים להסקה ואין בו קדושת שביעית. כ"כ פסקי רי"ד וריבב"ן ורע"ב בסוכה שם.

דרך אמונה: מיהו בזמנינו שאין דרך לעשות מטאטא מלולב אפשר דלכו"ע אין בו קדושת שביעית, כן אמרו בשמו של החזו"א. כ"פ שבט הלוי (א, קפא), ילקוט יוסף (ב, א).

👉 דין קדושת שביעית בערבות

ספר השמיטה (להרי"מ טיקוצ'ינסקי עמ' לג): אין קדושת שביעית בערבות, שדינם כעצים בעלמא, אף שהם משמשים למצוות, מצוות לאו ליהנות ניתנו ואין חשוב צרכיכם. **כ"פ** כרם ציון, משנת יוסף וילקוט יוסף (כ, ב).

👉 דין קדושת שביעית בהדסים

ירושלמי (שביעית ז, א) הסתפק אם יש בבשמים קדושת שביעית.

ונחלקו הפוסקים בהלכה:

■ **ציץ הקודש** - כיון ששביעית דרבנן ספקו להקל. וכן הורה מהרי"ל דיסקין, מנחת שלמה, מנחת יצחק, כרם ציון, ילקוט יוסף (כ, ג) ועוד.

■ **אומנם ספר ברית עולם** (עמ' קו) - מוסרים בשם החזו"א שהחמיר בהדסים. כ"כ משנת יוסף, שביעית כהלכתה ועוד.

👉 טיפול בגידול ההדסים בשביעית

יש השורפים עף ההדס כדי שיצאו משולשים, האם הדבר מותר?

ירושלמי (ד, ד): אין מציתין את האור באישת הקנים (כדי שיצמח טוב יותר). רשב"ג מתיר.

על פי זה פסק ספר שביעית כהלכתה (עמ' לז) **לאסור** לשרוף שיחי ההדס כדי שיגדלו משולשים, אך בדיעבד שכבר עשו יש להקל. **כ"פ** אור לציון - להתיר בדיעבד, כ"פ ילקוט יוסף (כ, ז).

👉 דין אתרוג הנאבד והנשמר

רמב"ם ס"ל שהנעבד והנשמר מותר באכילה. כ"פ רוב הראשונים. **אף ר"ת** - האוסר את הנשמר באכילה, מכל מקום מתיר בהנאה. כ"כ ערוך לנר.

כ"פ ילקוט יוסף (כ, ח) - אתרוג של שביעית שנעבד או נשמר כשר לצאת בו י"ח המצווה, אף טוב להחמיר.

אף חזו"א (יט, ח) - אפשר שנשמר **אסור**. **ילקוט יוסף (שם)**: מכל מקום לכתחילה ראוי לקוטפו לפני ר"ה של שביעית. ובשנה השמינית יקטפנו אחר ר"ה של שמינית, ויש בו קדושת שביעית (ראה פרק ד, יב ענפיה

הלכה ב.

שהרי אין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ, אבל הלולב אין בו קדושת שביעית. **תוס'** (ע"ז ס"ב: ד"ה יאות) - וכן יכול ליתן לו האתרוג בהקפה ויפרע אחר כך דאז אין תופס דמיו. כ"פ אור לציון (ב, י).

"נותן לו אתרוג במתנה"

רש"י: יבקש מבעה"ב שיתן לו האתרוג במתנה שהרי אין יכול ללוקחו מעם הארץ

הלכה יב: במה דברים אמורים (שאסור לקנות מעם הארץ) בזמן שהיה מוכר

פירות שכמותן בשמור, כגון: תאנים ורמונים וכיוצא בהן. אבל היה מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר (וגם אין בהן איסור ספיחין), כגון: הפיגם והירבוזין והשוטים (צריך להיות: והירבוזין השוטים), והחלגלוגות והכסבר של הרים וכיוצא בהן - ה"ז מותר ליקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר.

❖ שורשי הלכה

עם הארץ המוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, כגון ירקות שדה שאינם מצויים בגינות, מותר לקנות ממנו.

שביעית (ט, א): הפיגם והירבוזין השוטים והחלגלוגית כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות (בכל השנים שחזקתן מההפקר), ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר (לפי שהם גידולי בר שאינם נשמרים).

סוכה (לט.) - אף בפירות הפקר אין מותר לקנות מעם הארץ רק כדי מזון ג' סעודות.

❖ ענפי הלכה

👉 **מתי אסור לקחת מעם הארץ**

רמב"ם - פרות שביעית שיש מהן משומרין ואפילו אין יודעים אם הוא שמרן או לא אסור לקנות ממנו [חזו"א (י סק"ה)] - אבל הפירות עצמם מותרים באכילה. כ"כ המאירי (סוכה)

רש"י - דוקא בידוע ששדה זו היתה משומרת בגדר ופתח נעול, שנחשד זה שאינו מפקר והערמה הוא שעושה שמוכרן על יד על יד (מ"מ אף לדעת רש"י הפירות מותרים באכילה) כ"כ ריטב"א (סוכה).

אבל ר"ת בתוס' (סוכה שם) - סובר שמשומר אסור באכילה, וכאן אסור לקנות ממשומר משום דאסור באכילה. כ"כ הרז"ה.

"שכמותן בשמור"

מאירי: מיהו אם ראה החבר שנתלקטו מן ההפקר, ולא היה עם הארץ זה שומרן - מודה הרמב"ם שמותר ליקח ממנו בכדי מזון ג' סעודות הואיל ולא ראינוהו חשוד.

"שחזקתן מן ההפקר"

ירושלמי: מיהו אם ידוע שהן נשמרין אסור. וכ"ה בפירוש רבנו נתן.

"הירבוזין והשוטים"

בדפוס כת"י - והירבוזין השוטים, שדעת רבנו שהוא מין א' הנקרא ירבוזין השוטים.

"מותר ליקח ממנו"

דרך אמונה: ומיירי שאין בו איסור סחורה, גם באופן שאין גדלין בגינה דאז נשמרין הן אבל אם גדלין בשדה אפילו משמר שדהו מפני מינים אחרים מקרי מן המופקר.

וכ"ה בפירוש המשנית לרמב"ם (שביעית ט, א). כ"כ הערוך ערך ירבוז - דירבוזין הוא של גינות וירבוזין השוטים הוא של שדות, וכ"פ הרע"ב.
אבל הר"ש והרא"ש - גורסים הירבוזין והשוטים והם ב' מינים. כ"כ ור"י בן מ"צ ורבנו נתן ורש"י (בסוכה ל"ט).

הלכה יג: וכל דבר שאינו חייב במעשרות כגון: שום בעל בכי, ובצל של רכפה, וגריסין הקלקיות, ועדשים המצריות, וכן זרעוני גינה שאינן נאכלות כגון זרע לפת וצנון וכיוצא בהן - הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית (מן החשוד יתבאר בסמוך הי"ד).

ובצל של רכפה - הוא מין בצל חריף מאד שמדמע את העינים וי"א על שם מקומו.
וגריסין הקלקיות - הוא מין פול גדול ומרובע ממקום הנקרא קלקלי, הטחונין נקראין גריסין.
עדשים המצריות - הוא מין עדשים שהקצה האחד שלהן חד ומצויין הרבה במצרים ולכן נקראין המצריות.

"וכן זרעוני גינה שאינן נאכלות"

חזו"א (ב' סק"ז): כמה מותר לקחת? **אף על גב דכללן הרמב"ם יחד, לא דמי: דשום בעל בכי וחבריו - אין מותר לדעת רבנו ליקח רק מזון ג"ס (וכנ"ל בהי"ב), אבל זרעוני גינה - מותר אפילו יותר מג' סעודות.**

ולדעת הר"ש - גם שום בעל בכי וכו' מותר אפילו יותר מג' סעודות, שלדעתו הטעם מפני שבאין מחו"ל וכנ"ל.

"כגון זרע לפת וכיו"ב"**❖ שורשי הלכה**

מעשרות (ה, ח): שום בעל בכי (שמות מקומות בחו"ל) ובצל של רכפא וגריסין הקילקין והעדשים המצריות, ר' מאיר אומר אף הקרקס, ר' יוסי אומר אף הקוטנים - פטורים מן המעשרות (לפי שבאים מחו"ל, ואין כיו"ב בארץ - הר"ש. והרמב"ם פירש - לפי שחזקתם הפקר) ונלקחים מכל אדם בשביעית (לפי שאין להם קדשות שביעית).
זרע לוף העליון זרע כרישים זרע בצלים זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גינה שאינן נאכלים - פטורים מן המעשרות (לפי שאינם מאכל בני אדם), ונלקחין מכל אדם בשביעית.

❖ ענפי הלכה**"שם בעל בכי"**

דרך אמונה: הוא מין שום חריף מאד שכל האוכלו עיניו יורדות דמעות וי"א על שם מקומו.

וביקיא אינו אוכל אבל זרע שום זרע פשתן
הוי אוכל.

דרך אמונה: כגון זרע בצלים זרע כרישין
זרע קשואין ודלועין זרע העליון של לוף.
וי"א דוקא זרע לוף השוטה אבל זרע לוף
פקח נחשב אוכל, וי"א גם זרע אסטיס וקוצה

הלכה יד: בד"א בעם הארץ סתם (שאין ידוע אם הוא חשוד), **אבל מי שהוא
חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית, או לשמור פירותיו ולמכור מהן
(אפילו אין בו משום סחורה דכיון שמשמרן אסור) - אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו
זיקת שביעית כלל. ואין לוקחין ממנו פשתן אפילו סרוק, אבל לוקחין
ממנו טווי ושזור.**

❖ שורשי הלכה

בכורות (כ"ט): **משנה** - החשוד להיות
מוכר תרומה לשום חולין - אין לוקחין ממנו
אפילו מים ומלח, דברי רבי יהודה; **רבי
שמעון אומר:** כל שיש בו זיקת תרומה
ומעשרות אין לוקחין ממנו.

✓ולמד הרמב"ם כן גם לעניין שביעית: אין
לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית
כלל.

(שם): מתני'. החשוד על השביעית - אין
לוקחין ממנו פשתן, ואפילו סרוק, אבל
לוקחין מהם טווי ואריג (שאלו היה פירות
שביעית לא היה טוואן).

גמ'. השתא טווי זבנינן, אריג מיבעיא? מאי
אריג - תיכי.

פרש"י: החשוד על השביעית - לזרוע או
לעשות סחורה בספיחים. **סרוק** - כחוש
ומתוקן במסרק. **אריג מיבעיא** - הא בא
לכלל טווי קודם לכן ומה היא שעתא
אישתראי. **תיכי** - שרשרות שקורין
טרצויר"ש ועושין אותן מפשתן עד שלא
נטוה (שגם בזה חושש להפסד טרחו).

❖ ענפי הלכה

👉 **סתם עם הארץ** (חזו"א י' סקי"א)

דעת הרמב"ם - סתם עם הארץ **חשוד על
השביעית**, ומ"מ לא קנסוהו כמו בחשוד ודאי
ומותר לקנות ממנו מזון עד ג' סעודות.
כ"ד רש"י, רשב"ם, תוס', רשב"א והר"ן,
כ"פ חזו"א.

אבל ר"ת (בתוס' כתובות כ"ד) - סתם עם
הארץ אינו חשוד על השביעית, ומותר למסור
לו דמי שביעית אפילו הרבה. **כ"כ הרמב"ן**
(חולין ו'), והריטב"א (גיטין ס"א).

חזו"א (י"ב סקי"ד): ולכו"ע אם אין ידוע מה
טיבו אסור למסור לו דמי שביעית וצריך
לברר מי הוא כדי להתיר למסור לו דמי
שביעית.

"שיש בו זיקת שביעית כלל"

חזו"א (שם סקי"ב): אפשר דכל הנצמחין
קאמר שיש בהן זיקת שביעית לענין לזרען
ולעבדן בשביעית, אף על גב שאין בהן קדושת

שביעית ואיסור ספיחין. ולפ"ז אף פירות האילן אין לקנות מהחשוד.

"אין לוקחין ממנו פשתן"

חזו"א (שם): הוא משום קנס אבל אין בו קדושת שביעית, ולכן אם נתן במתנה או שעבר ולקח מותר, וכן אם מת מותר ליורשיו. וכן אסור ליקח מחשוד אפילו תבן ומורסן שאין בו משום ספיחין (כנ"ל פ"ד ה"ד).

רבנו גרשום (בבכורות כ"ט): אפילו סרוק - ולא אמרינן אילו היה מפירות שביעית לא היה מטריח לסורקן שהיה מתיירא שיוודע לרבנן ויאסרום ויפסיד טרחו, דסריקה אינו טירחא כך כך.

חזו"א (י"ב סק"ז): וכן אין מוסרין פירות שביעית לחשוד אלא מזון ג' סעודות ואפילו זרעים שאין נאכלין אלא עומדין לזריעה.

דרך אמונה: כל זה דוקא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים אפילו ק' סעודות מותר, דלא חישינן שמא לא יזהר בהפסד או לשנות בדרך אכילתן שזה לא שכיח ועיקר.

חזו"א (י' סק"ו): אתרוגים של שביעית צריך ליקחם במתנה שלא למסור דמי שביעית לעם הארץ או בהקפה, מיהו הסוחרים בכך עוברים משום איסור סחורה.

שם (סק"ב): אם רוב הפירות שבשוק מחו"ל או של שישית - מותר לקחת מעם הארץ, ואפילו כשפירות חו"ל בצירוף פירות שישית מהווים הרוב מותר, מיהו מחשוד אסור ליקח אף כה"ג וכמ"ש כאן רבנו.

הלכה טו: החשוד על השביעית (אפילו בידוע שהוא חשוד) אינו חשוד על

המעשרות (אלא רק כעם הארץ - רש"י), **והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית, שאף על פי שזה וזה מהתורה** (פירוש עיקרון מתורה).

(טעמו): **מעשר טעון הבאת מקום מה שאין כן בשביעית** (לירושלים ולכך י"ל דחמיר ליה טפי משביעית), **ושביעית אין לה פדיון מה שאין כן במעשר.**

❖ שורשי הלכה

בכורות (ל): **מתני'**. החשוד על השביעית - אינו חשוד על המעשרות, החשוד על המעשרות - אינו חשוד על השביעית, **גמ'**. מאי טעמא? שביעית לא בעיא חומה, מעשר כיון דבעי חומה - חמיר ליה. **החשוד על המעשר**. מאי טעמא? מעשר אית ליה פדיון, שביעית כיון דקא מיתסרא ליה, ולית ליה פדיון - חמירא ליה.

פרש"י: אינו חשוד על המעשרות - ולוקחין ממנו תבואה בשאר שני שבוע ואין צריכים לעשר ודאי **אלא דמאי** וטעמא דכולה. **בעי חומה** - דאינו יכול לאכול מעשר שני אלא לפני מחומת ירושלים, דכתיב (דברים יד) 'ואכלת לפני ה' אלקיך וגו'.

✓ **כ"כ הרמב"ם** - מעשר טעון הבאת מקום מה שאין כן בשביעית, ושביעית אין לה פדיון מה שאין כן במעשר.

❖ ענפי הלכה"אינו חשוד על המעשרות"

תוס' (בכורות ל.): היינו מעשר שני, כגון למכור מעשר שני בתורת חולין.

"והחשוד על המעשרות"

דרך אמונה: היינו למכור מעשר שני לשם חולין (תוס' בשם ר"ת), וי"א שחשוד למכור טבל (רש"י).

"ושביעת אין לה פדיון"

רבנו גרשום ושטמ"ק (בבכורות ל.): דקי"ל אחרון נתפס ופרי ראשון נשאר באיסורו (כנ"ל פ"ו ה"ו) לכך י"ל דחמירא ליה טפי ממעשר שני, שאפשר לפדותו.

הלכה טז: החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית, שהאוכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים (שאוכל טמא לא מטמא אדם מהתורה), והחשוד לדברי סופרים (טהרות) אינו חשוד לדברי תורה (שביעית).

❖ שורשי הלכה

בכורות (ל.): החשוד על זה ועל זה (על השביעית ועל המעשר) - חשוד על הטהרות, ויש שהוא חשוד על הטהרות ואינו חשוד לא על זה ולא על זה.

גמ': בגמרא דרישא כיון דחשיד אדאורייתא כ"ש אדרבנן, וטעמא דסיפא נהי דחשיד אדרבנן אדאורייתא לא חשיד.

והסביר הרמב"ם - טעמו, שהאוכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים, והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה.

ורש"י פירש - שחשוד לאכול חולין בטומאה (ולא למכור לאחרים).

הלכה יז: ^אכל החשוד על דבר אף על פי שאינו נאמן על של עצמו נאמן הוא על של אחרים (ואפלו בדבר זה שהוא חשוד עליו), חזקה אין אדם חוטא לאחרים (ובודאי אומר אמת), לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו (לאחרים).
^בהשגת הראב"ד: לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו. אמר אברהם: כבר כתבתי למעלה בפ"ב/י"ז הלכות מעשר, שאין לסמוך על זה.

❖ שורשי הלכה

רמב"ם: הלכות שמיטה ויובל – פרק ח

ואם קבעו הלכה ככזו שמעון בן גמליאל
לענין מטיל מוס בזכור שהוא קנס אבל לשאר
איסורין חשוד אין מעיד וסתם לן תנא
בזכרות כרבי מאיר.
והכסף משנה (שם) – תירץ שיטת הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה

"דנו ומעידו"

כ"פ הרמב"ם, כ"פ בשו"ע (יו"ד סי' קי"ט
ס"ז), וכ"ד ראבי"ה בבכורות והרשב"א
(בתשו' המיוחסות סי' ק"ע).
אבל הראב"ד – דעם הארץ או חשוד אין
נאמן גם על של חברו. כ"פ ובפי"ב ממעשר
הי"ז.
והגר"א (יו"ד סי' קי"ט סקי"ח) – מחלק,
דחשוד אין נאמן גם על של אחרים, אבל סתם
עם הארץ נאמן על של אחרים.

בכורות (ל): זה הכלל: החשוד על דבר
לא דנו ולא מעידו.
בכורות (לה):
א. רשב"ג אומר - נאמן הוא על של חבירו
ואינו נאמן על של עצמו.
ב. ר"מ אומר - החשוד על הדבר לא דנו
ולא מעידו. כ"ד הראב"ד.
רדב"ז: ואף על גב דתנן סתמא כ"מ הוא, קי"ל
כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו
חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה.
ודעת הראב"ד ז"ל לסמוך על סתם מתניתין.
וכן השיג הראב"ד (הלכות מעשר י"ז) - אין
דבר זה מחוור שהרי – (דמאי ד, י) הנכנס לעיר
ואמר מי כאן מעבד ואמר אחד איש (שאינו
נאמן), פלוני נאמן. הקשו עליה בגמרא
(ירושלמי דמאי פ"ד ה"ה) ועל אחד נאמן אמר ר'
יוחנן קל הוא שהקלו באכסניא מפני חיי נפש
(אבל בסתם לא נאמן על חבירו), ועוד לרבי מאיר
סבירא ליה (כאן) החשוד בדבר לא דנו ולא
מעידו.

**הלכה יח: הכהנים חשודין על השביעית, לפי שהם אומרים הואיל
והתרומות מותרות לנו אף על פי שהן אסורין על הזרים במיתה, קל
וחומר פירות שביעית (שאינו אלא בעשה). לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה
סאה של פירות שביעית - תעלה, נפלה לפחות ממאה - ירקבו הכל ולא
ימכרו לכהנים ככל מדומע, לפי שהם חשודין על השביעית.**

❖ שורשי הלכה

סאה! ואמר רב חייא משמיה דעולא: זאת
אומרת נחשדו כהנים אשביעית.
פרש"י: נחשדו כהנים - להשהות שביעית
אחר זמן הביעור, דמורו בה היתירא משום
דאישתרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו,
והשביעית נמי קדושת הארץ היא.

סנהדרין (כו): תניא: סאה תרומה
שנפלה למאה סאין של שביעית - תעלה,
פחות מיכן - ירקבו. והוינן בה: אמאי ירקבו?
ימכרו לכהן בדמי תרומה, חוץ מדמי אותה

"תעלה"

דרך אמונה: ומרים סאה ונותנה לכהן ואוכלה בתורת תרומה, ויאכלנה בקדושת שביעית, לא חשו שהכהן יזלזל כיון דהוי תרומה.

"ירכבו הכל ולא ימכרו"

חזו"א (י"ב סקט"ז): ואפילו פחות ממזון סעודות ואפילו הכהן ת"ח.

"ככל מדומע"

דרך אמונה: שימכרו חוץ מדמי אותה סאה בדמי תרומה שהן בזול שהרי צריך לאכלם בקדושת תרומה.

❖ ענפי הלכה**"חשודין על השביעית"**

חזו"א (י"ב סקט"ז): ודוקא לענין מדומע כדמסיק, שבוזה החמירו, אבל מותר למסור לכהן פירות שביעית ודמי שביעית וליקח ממנו פירות שביעית.

"קל וחומר פירות שביעית"**הטעם שמקילים:**

רש"י – לפי ששביעית נמי קדושת הארץ היא ודמיא לתרומות ומעשרות שמותרים להם. **הרמ"ה** - ונקראת קודש.

הלכה יט: הצבענין (שצובעין בגדים) והפטמין (שמפטמין את הבהמות) לוקחין מורסן מכל מקום, ואינן חוששין שמא מספיחי שביעית הוא.

"לוקחין מורסן מכל מקום"

ירושלמי: ודוקא מסתם עם הארץ, אבל מחשוד בודאי אסור כדלעיל הלכה י"ד. כ"כ דרך אמונה.

"שמא ספיחי שביעית הוא"

דרך אמונה: אין הכוונה שאסור משום ספיחים שהרי אין איסור ספיחים במורסן, אלא הכוונה שהוא של שביעית ואין מוסרין דמי שביעית לעם הארץ.

❖ שורשי הלכה

תוספתא (שביעית ה, ח): הצבעין והפטמין לוקחין מורסן מכל מקום ואין נמנעין.

ירושלמי (שביעית ט, ה): סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד א"ל רבי יוסי לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד הא דבר ברי שהוא חשוד אסור.

ר"י קורקוס – כ"ד הרמב"ם שמסתמא אין לחשוש, אבל מן החשוד ודאי שיש לחוש.

❖ ענפי הלכה

הלכה כ: גבאי קופה (פ' גבאי התמחוי) **בשביעית לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלין שביעית** (אלא לוקחים מכל אדם לתמחוי), **ואם נתנו להן פת -**

מותרת ואין חוששין לה שמא מספיחי שביעית הוא, שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית.^ב ומותר ללות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית.

❖ שורשי הלכה

א. תוספתא (דמאי ג, יז): גבאי צדקה

בשביעית מדלגין על פתחיהן של אוכלי שביעית דברי ר' מאיר.

✓ וחכמים אומרים: אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית, אפילו פת נתנו להם מקבלין אותה הימנו שלא נחשדו נותנות אלא מעות ובצים בלבד.

ירושלמי (דמאי פ"ג ה"א): ואם נתנו לו תרומה פת שומרה עד ערב הפסח ושורפה.

רדב"ז: דוקא סתם, אבל אי ידעי דודאי אכלי שביעית אפילו בפת חוששין שמא ספיחי שביעית הוא, וכן נראה ממ"ש 'שלא נחשדו ישראל וכו'.

(אפילו) אם היתה עיר כולה של אוכלי שביעית אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית.

אבל הכהנים המקבלין תרו"מ בטהרה צריכין לדקדק שלא ליטול מאוכלי שביעית.

ב. ע"ז (בב:): דבי רבי ינאי יזפי פירי

שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית, אתו אמרו ליה לרבי יוחנן, אמר להו: יאות הן עבדין.

פרש"י: יזפי פירי שביעית - קודם זמן הביעור. ופרעי להו בשמינית - אשתכח דאכלי עניים בשמינית אחר הביעור חליפי פירות שביעית. יאות הן עבדין - כיון דההיא שעתא לא הוו הנך בעין ולא איחלופי הני

בהני לאו חליפין נינהו ולא חיילא קדושת שביעית עלייהו.

❖ ענפי הלכה

"פת מותרת"

חזו"א (י' סקי"ז): אפילו אם ידוע שהבעה"ב חשוד לזרוע לא אמרינן דחשוד לאכול ספיחין, ולכן אינו חשוד ליתן לעניים צדקה מספיחין. אבל לשאר בני אדם חשוד ליתן ולמכור ספיחין.

ירולמי (פ"ג דמאי ה"א) - אבל במקום שידוע שחשוד לאכול ספיחין כ"ש שחשוד להאכיל לעניים ואסור ליטול הימנו.

"ומחזרים להם פירות"

תוס' (ע"ז ס"ב): מיירי ביש לו בבית פירות שאין בזה משום רבית של מלוה סאה בסאה. דרך אמונה - ואין נתפסין בקדושת שביעית כיון שהפירות שביעית אינם בעולם בשעה שנתן לו את פירות שמינית. ה"ה בשנה שביעית עצמה יכול לשלם לו אחר שכבר אכל פירות שביעית.

והתוס' (שם) - וי"א דאפילו אם עדיין ישנם בעולם כיון שמשכמם אצלו קודם שיתן הדמים (שהרי קי"ל - שאם תחלה לוקח הפירות לרשותו והתשלום יזקוף עליו במלוה ואפילו אם פורע לו אחר כמה רגעים אין נתפס בקדושת שביעית).

סימן סז: דיני שמיטה ופרוזבול.

ובו לח הלכות

(ב"מ: טז, קיד. גיטין: יח, לב, לו, לז, מט. שבועות: מה, מט. מכות: ג. ב"ק: לו. כתובות נה. שביעית פרק י)

הקדמה

ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הלוייתו ממוני והגיע שנת השמטה אמרה תורה להשמיט בידו המלוה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון.

ד. בעל העקדה: לחנך אותנו שלא העושר והעולם הזה המטרה והתכלית של האדם, אלא קיום תורה ומצוות.

ה. רמב"ם (מורה נבוכים ג, לט): המטרה עזרה לעניים.

ו. הרב קוק (הקדמה לשבת הארץ): שמיטת כספים היא חלק מהשביתה הכללית, שנת שקט ושלוה ובאין נוגש ורדה.

• שמיטת כספים בימנו, ג' דעות:

• שמיטת כספים:

ישנם ג' ציונים בעין שמיטת כספים:
א. מצוות עשה להשמיט כל החובות, דכתיב "שמוט כל בעל משה ידו".
ב. לא תעשה, שאין לתבוע החוב, "לא יגוש את רעהו".
ג. לא תעשה, לא להמנע מלהלוות לפני השמיטה, "השמר לך...".

• טעמי המצווה:

א. ספר החינוך (תעז): ללמד נפשנו במידות המעולות מדת הנדיבות ועין טוב.
ב. ספר החינוך: נקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים.
ג. ספר החינוך: וגם נמצא מזה גדר חזק

משמטת ולא חוב של עסקה?
ספר השמיטה (דף 334): יש הבדל מהותי בין חובות השונים. עסקה היא דבר דו צדדי, א' נותן הכסף ומקבל תמורתו משהו אחר. מה שאין כן בהלוואה שנותן בלא קבלת תמורה כלל, מדובר על צדקה. וכן מנה הרמב"ם (מתנות עניים י, ז) בשמונה מעלות שבצדקה את ההלוואה.
וכיון שבנתינת כסף בהלוואה יוצרים מציאות של מעמדות שונים, ומדגישה מיהו בעל הממון ומיהו הנזקק, כלשון הפסוק (משלי כה, ז) "עבד לזה לאיש מלוה", **לכן קבעה** התורה שחובות שנוצרו מהלוואה ימחקו (הרב קוק עין איה ברכות ב).

א). רב נטרונאי גאון – **לא נוהג כלל** (לא מהתורה ולא מדרבנן). כ"ד הרז"ה, האשכול, מאירי (רק ממידת חסידות) והראב"ד.
 ב). העיטור – **נוהג מהתורה** (כרבנן גיטין ג:). כ"כ כפתור ופרח, רמב"ן (ספר הזכות גיטין לז.).
 ג). ואילו הרמב"ן (חידושים למכות ג:) – **נוהג מדרבנן**, (כל"ב גיטין לז.). כ"פ הרמב"ם, הרא"ש ועוד, כ"פ ילקוט יוסף (כ"ד, ג).

• שמיטת כספים בחו"ל:

הרא"ש: אף בחו"ל נוהג שמיטת כספים. כ"כ התשב"ץ – לפי שהיא חובת הגוף, כ"פ שו"ע (טו, א).

יש מקומות החו"ל – שלא בו שמיטת כספים (הביאם הרא"ש).

• חוב מעסקה לא משמט

למה דוקא חוב של הלוואה שביעית

סעיף א: אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל

נוהג (דהיינו בזמן שכל יושביה עליה) **ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה** (דהפקר ב"ד הפקר - גיטין לב:). **בכל מקום**. **הגה**: כן הוא הסכמת הפוסקים.

אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה, ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה. ומנהג זה היו נוהגין עדיין בזמן הרא"ש כמ"ש בתשובה שהיה לווח ככרוכיא לזטל המנהג ולא אשגחו ביה. וכבר כתבו ג"כ האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש ל"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ד"ט ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם.

י וזכח שבזמן שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת ש"ז היתה שמיטה וא"כ יהיה שנת ש"ד הבע"ל שמיטה, יה"ר שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויזבלות כי יבא ש"ה לפרט.

❖ שורשי הלכה

הקדמה

מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל בַּעַל מִשָּׂה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשֶׂה בְרַעְיוֹ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה' (דברים זא/ט).

גיטין (לו): תניא, רבי אומר: (דברים ט"ו) "וזה דבר השמיטה, שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע - אי אתה משמט כספים.

פרש"י: בזמן שאי אתה משמט קרקע - כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ. אי אתה משמט כספים - ואף על פי שהשמטת כספים חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ ילפינן בהיקי שא דלא נהגא.

עוד בגיטין (לו): תניא רבי אומר - "זֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט" בשתי שמיטות הכתוב מדבר,

אחת - שמיטת קרקעות (פירוש שמיטת יובל שחוזרים הקרקעות מלוקחים למוכרים - רש"י).
ואחת - שמיטת כספים.

בזמן שאתה משמט קרקע (ביובל כשכל יושביה עליה) אתה משמט כספים, ואי לא לא.

פרש"י: ואף על פי ששמיטת כספים חובת הגוף היא לומדים מהקש זה.

עוד שם (לו): אף על פי שתקנו דרבנן שתשמט זכר לשביעית, ראה הילל שנמנעו העם מלהלוות, תיקן פרוזבול.

פרש"י: ומה שלא עשה זכר ליובל בהשמטת קרקעות ובשביתת הארץ מחרישה וזריעה, לפי שקדושתה תלויה בארץ ולא שייך לעשות זכר בחו"ל, וממילא גם בא"י לא עשו זכר.

והתו"ס - משום שאין רוב הציבור יכולין לשבות מקרקעות שתי שנים רצופות.

שמיטת כספים בימנו

טור: שמיטת כספים נוהגת האידינא (מדרבנן).

כ"ד הרמב"ם (ט, ב) - אף על פי שאין ביובל נוהג (כלל) שמיטת כספים נוהגת מדבריהם.
כ"ד הרא"ש, הר"ן.

קידושיין (לח): - השמטת כספים ושילוח עבדים, שאף על פי שנצטוו עליהם לאחר כניסתן לארץ - נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ.

כ"פ שו"ע: אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום.

אבל הר"ן בשם י"א - שמיטת כספים בזה"ז לא נוהג כלל, שאינה נוהגת

לאחר חורבן במוצאי שביעית.
צטור – ולפ"ז בשנת פ"ט לאלף השישי
 הוא שנת שמיטה. וכ"ד רש"י.
כ"פ מהר"י חביב – ולפ"ז שנת הרס"ד הוי
 שמיטה.
ב"י - וכן מנהג א"י ששנת הרצ"ט ושנת
 השי"ג שנת שמיטה (וכן שנת ש"כ, שכ"ז).
אבל הר"י – שנת שמיטה היא בשנת
 פ"ח.

הרמ"א כתב: ^ג וזכחזכון שנת השמיטה
 נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת
 ש"ז היתה שמיטה וא"כ יהיה שנת ש"ד
 הבע"ל שמיטה, יה"ר שיבנה בית המקדש
 ויחזרו אז למנות שמיטין ויוכלות כי יבא
 ש"ה לפרט (כהרמב"ם).

❖ ענפי הלכה

א. **"מד"ס שתהא שמיטת כספים"**

סמ"ע: טעמו – כדי שלא תשכח תורת
 שביעית מישראל.
דרך אמונה: אבל גוי אפילו גר תושב
 שחייב לישראל אין שמיטה משמטתו.

👉 **למה לא תיקנו זכר גם ליובל?**

תו"ס (גיטין ל"ו ב:) – שלא היו רוב הציבור
 יכול לאסור עבודת קרקע שתי שנים, שדוקא
 בזמן ששמיטה ויובל נוהג מהתורה היתה
 הברכה לגדל שישיית לשלוש שנים (מה שאין
 כן בימנו שהוא רק מד"ס).

והסמ"ע – כיון שקדושתם תלויה בארץ לא
 שייך לעשות זכר בחו"ל, וממילא גם בא"י לא
 תקנו. מה שאין כן בשמיטת כספים שהיא

רק שהיה ב"ד קבוע בא"י שהיה מקדש
 היובל מדבריהם, אבל בזה"ז שבטל היובל
 לגמרי אין גם שמיטת כספים אפילו
 מדבריהם, שזה תלוי בזה. **כ"ד** הראב"ד
 והר"ה.

מ"מ הר"ן עצמו והרשב"א – דחו
 דבריהם, ואף הראב"ד חזר בו.
כ"ד העיטור, בעה"ת, רש"י, רמב"ם, רא"ש.
כ"כ רא"ש - בארץ הזאת נוהגים לגבות
 שטרות שעברה עליהם השמיטה, **ותמהתי**
 על מנהגם זה **וצווחתי** ככרוכיא ולית דמשגח
 בה. **ואמרו** לו כי כבר נהגו כן ואי אפשר
 לשנות המנהג.

ואפשר כיון שפשט המנהג שלא להשמיט
 והכל יודעים זה, הוה ליה כאילו התנה
 המלוה על מנת שלא תשמיטנו בשביעית,
 אלא שאין לבי מסכים לדבר זה כיון שהתנאי
 לא מוזכר בשטר. ומנהג זה הוא לעבור על
 דברי תורה להוציא ממון שלא כדין. **ומיום**
 היותי כאן אני דן ששביעית משמטת מכל
 מקום איני סותר מנהגם.

כ"כ מהרי"ק (בשורש צ"ב) - לבקש טעם
 לאותם שנהגו שלא להשמיט כספים בזמן
 הזה. וגם בתרומת הדשן (סימן ד"ש) כתב
 בזה.

כ"כ הרמ"א: ^ב אבל י"א לאין שמיטה
 נוהגת בזמן הזה, ונראה שעליהם סמכו
 במדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל
 בזמן הזה. ומנהג זה היו נוהגין עדיין בזמן
 הרא"ש כמ"ס בתשובה שהיה לווח
 ככרוכיא לזכור המנהג ולא אשגחו ביה.

👉 **מתי שנת השמיטה**

ג. **רמב"ם:** שנת השמיטה 1,107 שנים

חובת הגוף (מרש"י).

"בכל מקום"

ב"ה (סי' ס"ז ס"ה): אפילו במקומות שלא תקנו תרומות ומעשרות. וכ"ה ביראים (מצוה קס"ד) דנוהג בחו"ל בין רחוק בין קרוב. **לאפוקי** תרומת בדשן (סי' ד"ש) - שלא גזרו אלא על המקומות הסמוכים לא"י.

סיכום השיטות: שמיטת כספים בזמן הזה:

■ **הרו"ה** – אין שמיטה כלל (כ"ש שלא שמיטת כספים) בזמן הזה אפילו מדרבנן (ומה שנהג אחר חורבן בית שני, דוקא כל זמן שהיה ב"ד לקדש השנים).

תה"ד – במקומות הרחוקים מא"י אין שמיטת כספים בזמן הזה.

■ **הרא"ש** – במקום שנהגו לגבות בשטרות שעברו עליהם שביעית אין מוחים בידם.

שבת הארץ לרב קוק: בימנו חזרה עטרה ליושנה לשמור פרוזבול כתקנת הלל גם בחו"ל.

"טעם למנהג"

סמ"ע: הרא"ש נתן טעם למנהגם, כיון שפשט שלא להשמיט הו"ל כאילו התנה המלוה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית.

ערוה"ש: טעם המקלים שלא כתבו פרוזבול כדי לפטור הבעיה –

■ **ששביעית** בזה"ז דרבנן (שלא תשכח תורת שביעית) ועיקר תקנת פרוזבול כדי שיהיה כגבוי. וכל זה בזמנם שהיה כח לב"ד לגבות ולהעניש, אבל בזה"ז שאין לנו שום תוקף ממילא אין תועלת במסירת החובות לב"ד שהרי בהכרח המלוה יעבור ויגבה ויעבור על לא תגוש.

■ **ועוד** שאין כותבים פרוזבול אלא ע"ג קרקע, ובימנו בגלות ממילא אין לנו קרקעות, ואם ננהג עתה שמיטת כספים ימנעו מלהלוות ויעברו על "הישמר לך". ולכן נידחת תקנת חכמים שהיא זכר לשביעית מפני לאו דאורייתא של "הישמר לך".

מ"מ יר"ש יעשה פרוזבול.

"אין לזקק אחריהם"

כ"ד הרמ"א – ע"פ דעת הראב"ד והרו"ה והר"ן בשם י"א.

מ"מ פת"ש (א) – אף על פי שמנהגנו שלא חוששים לשביעית, מ"מ קולא גדולה היא לעבור על דברי חכמים, ואין על המקילים על מה לסמוך. וגם בבאור הגולה (של"ה) – הזהיר על זה. וגם התומים - האריך תוכחות להחמיר ובפרט שהרמב"ן ס"ל שאף בזה"ז הוא דאורייתא. וע"כ יש להחמיר.

סעיף ב: ^אשביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש

^בבו אחריות נכסים (וכ"ש מלוה בעל פה).

^בוהמשכנתא במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו שביעית משמטתה, ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו אין שביעית משמטתה.

ג. ואם אינה משכנתא אלא שסיים לו שדה בהלואתו אינו משמט (דהוי כגבוי), **ד. וי"א דהני מילי באתרא דלא מסלקי ליה, וכל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד מקרי אתרא דלא מסלקי ליה** [פירוש: שאין צריך לומר שאין יכול לסלקו עד סוף זמנו אלא אפילו אם יום א' אין יכול לסלקו מקרי מקום שאין יכול לסלקו ואינו משמט].

❖ שורשי הלכה

מלוה בשטר ובעל פה

א. גיטין (לז.): תנן התם: השביעית משמטת את המלוה, בין בשטר בין שלא בשטר.

בשטר ושלא בשטר

✓ רב ושמואל - בשטר - שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר - שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלוה על פה. **רבי יוחנן ורשב"ל** - שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר - מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים - אינו משמט.

ובתור הכי גם רבי יוחנן פסק שאף בשטר עם אחריות משמט. ויתכן שברייתא זו ב"ש, דס"ל ששטר העומד לגבות כגבוי דמי.

פסק שו"ע כרב ושמואל: **א. שביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים.**

השמטת הלוואה עם משכון

ב. ב"מ (זו): רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אמרי תרוייהו: האי משכנתא (פירוש כשמלוה לחברו על השדה, והמלוה אוכל פירות בנייתא), באתרא דמסלקי (שיכול הלוה לפרוע למלוה ולסלקו מהשדה) - אין בעל חוב גובה הימנה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים,

ושביעית משמטתה.

[פירוש: ראובן נתן הלואה לשמעון, וקיבל שדה במשכנתא: אם הוא במקום שיכול שמעון להביא מעות ולסלק את ראובן מיד, החוב הוא הלואה והשביעית משמטת, ולא הוא הלואה על המשכון שלא משמט. אבל אם לא יכול לסלקו מיד אלא עד סוף הזמן שקבעו אין השביעית משמטת].

פרש"י: **שביעית משמטתה** - כשאר מלוה בשטר שנכסי לזה משעבדים להם ושביעית משמטתה, ולא מיקרי מלוה על המשכון שאין שביעית משמטת, לפי שבע"ח קונה משכון (מה שאין כן משכנתא באתרא דמסלקי בזוזי).

כ"פ שו"ע: **ב. והמשכנתא במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו שביעית משמטתה, ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו אין שביעית משמטתה.**

ואם סיים הלוה שדה למלוה

שיגבה ממנו (הר"ן)

- **הרמב"ן** - אף שסיים (סימן לו גבולות השדה שיגבה ממנה) בהלוואתו - משמט, שהרי האי תנא דקסבר שבשטר שיש בו אחריות אינו משמט נדחה. ועוד שהרי משכנתא במקום שאפשר לסלקו (לעיל **ב.**) שביעית משמטתה, וכ"ש בסיים לו שדה.
- **✓ אבל הרמב"ם** - סיים לו שדה בהלוואתו אינה משמטת.

בחומש, כ"כ שו"ץ חתם סופר (או"ח טו).

👉 השמטת כספים, האם אפקתא

דמלכא או השמטת האדם?

רמב"ם (ט, כח) ע"פ שביעית (י, ח): המחזיר חוב בשביעית יאמר לו המלוה "משמט אני".

ונחלקו הראשונים:

▪ **ירקאים** – משמע שהדרישה היא מאדם לשמט החוב, שללא אמירת המלוה "משמט" לא נשמט החוב.

▪ **והאו"ז** – שמיטת כספים לא תלויה במלוה אלא התורה המשיטה את החובות.

כ"כ הרמב"ן – התורה משמיטה החוב, ואפילו אם המלוה יתבעהחוב פטור הלוה. כ"כ מנחתץ חינוך בשם רוב הפוסקים.

👉 האם צ'ק האם משמט?

צ'ק שזמן פרעונו אחר שביעית אינו משמט, דלא גרע משאר חוב. אבל בצ'ק שזמן פרעונו לפני סוף שביעית נחלקו האחרונים מה דינו:

▪ **מנחת יצחק** (ה, קיט) – צ'ק הוא התחייבות לנתינת כסף, והוא שקול לשטר חוב. ולכן אם זמן פרעונו לפני סוף שביעית משמט, כיון שמחוסר גובינא.

▪ **ואגרות משה** (ח"מ ב, טו) – צ'ק דינו כמזומן שניתן לבעל חוב, ולכן שביעית אינה משמטת. **כ"פ** הרב אילישיב (פסקי דין רבניים ח, עמ' לז), הגרש"ז אויערבאך, שבת הלוי (ט, רצא).

חזון עובדיה (עמ' יא): י שלהחמיר בדבר (לכתוב פרוזבול), כ"ד הרב וויס וילקוט יוסף.

"אפילו... שיש בו אחריות נכסים"

גיטין (לז): ולא אמרינן דכגבוי דמי ולא

וטעמו: דס"ל דלא דנין רק מה שהגמרא דחתה (שדחתה רק שטר אחריות שלא משמט), אבל בסיים לו שדה אין דוחים, ואינה משמטת.

• **ד"ב בעה"ת:** מסתברא דמיירי באתרא דלא מסלקי (בזוזי מהשדה שסיים לו), שאל"כ משמט.

כ"כ הרשב"א – שביעית משמטת אפוקתי מפורש (סיים) דלא כהרמב"ם, אלא אם כן באתרא דלא מסלקי.

✓ **מיהו** כל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד אינו משמט.

פסק שו"ע כהרמב"ם: **ואם אינה משכנתא אלא שסיים לו שדה בהלואתו אינו משמט** (דהוי כגבוי), **ד"ו"א דהני מילי באתרא דלא מסלקי ליה, וכל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד מקרי אתרא דלא מסלקי ליה** (ואינו משמט, כבעה"ת והרשב"א).

❖ ענפי הלכה

א. "שביעית משמטת את המלוה"

מלא"ש (פ"י מ"ב דשביעית בהגה"ה): ואין נ"מ אם הלוהו מעות או הלוהו אוכלין כגון ביצים להחזיר ביצים וכה"ג או חפצים כל שאינן חוזרין בעין מקרי הלואה ושביעית משמט.

ריטב"א (מכות ג:) – אבל הלוהו חפצים שחוזרין בעין אין שביעית משמטתה.

ילקוט יוסף (כד, יח): אדם שעבר ותבע חובו אחר שביעית, עובר על עשה ולא תעשדה, ואין ראוי לעלותו לס"ל בפרשה זו

והט"ז כתב: הסמ"ע והע"ש הבינו שי"א (ד.) חולק על סיים לו שדה (ג.), דס"ל דמהני סילוק יום א', מה שאין כן במשכנתא (ב.) דמניעת סילוק עד סוף זמנו, וחלק על (ג.).

וזה אינו:

שהי"א חולק על דעה קמייתא (ב.) (במשכנתא כל שאינו יכול לסלקו אף יום לא מיקרי אתרא דלא מסלקי), שהרי יש מחלוקת ביו"ד ראב"ד*רא"ש : לראב"ד – סילוק של שנה לא מיקרי סילוק. וכ"ד הרשב"א. ולרא"ש – מיקרי סילוק (וצריך שלא יסלקנו עד סוף זמנו).

וי"א כאן הוא דעת הרשב"א והראב"ד.

וא"כ כך פירוש דברי המחבר :

דעה קמייתא (ב.) : שיטת הרא"ש דלא מיקרי לא מסלקי אלא עד הסוף (ד.) וס"ל כשיטת הרמב"ם דסיים עדיף ממשכנתא **והי"א –** חולק בתרתי (וקאי גם על משכנתא (ב.) וגם על סיים (ג.).

- א. חולק על הרמב"ם שבסיים יש לחלק בין מסלקי או לא.
ב. חולק על הרא"ש בעניין סילוק שאפילו בשביל יום א' מקרי לא מסלקי.

קרינן ביה לא יגוש, **סמ"ע** - שהרי מ"מ מחוסר גובניא.

מנחת חינוך (מצוה תע"ז) - ואפילו תפס מוציאין מידו. **ב.**

"המשכנתא במקום..."

סמ"ע: פירוש שמלוה לחברו על השדה, והמלוה אוכל פירות בנכייטא (שמנכה מחובו דבר מועט בכל שנה, כמ"ש ביו"ד קע"ב).

ג.

"סיים לו שדה"

סמ"ע (י): פירוש, שהגביל לו מיצרי השדה ואמר לו מכאן תגבה חובך, דאז ה"ל מיוחד יותר לחובו וכגבוי בידו דמי.

מה יותר משמט, סיים לו שדה או

משכנתא (סמ"ע)

הר"ן: לפי הרמב"ן אם סיים לו שדה הוא משמט טפי ממשכנתא דהמלוה מוחזק בה, מה שאין כן בסיים לו שדה שאינו אלא כאפותיקי באם לא יפרע לו,

אבל לפי הרמב"ם - דמשכנתא משמט טפי מבסיים לו שדה כיון שייחדה להלואתו, מה שאין כן במשכנתא.

סמ"ע: וכ"ד המחבר כהרמב"ם שסתם שסיים לו לא משמט כלל. **ואף** לי"א שהביא מרן שבסיים אף אם לא יכול לסלקו יום א' אינו משמט, הרי שהקל בסיים לו שדה, שהרי במשכנתא רק שלא יכול לסלקו עד סוף זמנו לא משמט (אבל לפני משמט).

סעיף ג: מי שיש לו עסקא משל חברו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה.

❖ **שורשי הלכה**👉 **האם עסקא משמט בשביעית**

✓ **הגמ"י** - האי עסקא דקי"ל (ב"מ קד:)
 פלגא מלוה ופלגא פקדון, שמיטה משמט
 חלק מלוה, דלכל דבר חשיבא הפלגא מלוה.
 כ"כ מרדכי בשם הר"מ. כ"כ פאת השולחן.
 והרדב"ז - גם הפלגא מלוה אינו משמט.
 כ"כ התומים.

פסק שו"ע כהגמ"י: **מי שיש לו עסקא
 משל חבירו, שביעית משמטת פלגא
 שהיא מלוה.**

❖ **ענפי הלכה****"שיש לו עסקא משל חבירו"**

סמ"ע: פירוש הנותן סחורה לחבירו
 למחצית שכר ונותן לו שכר עמלו, דקי"ל חצי
 הוי פקדון, ואחריות הפסד ושכר על הנותן,
 וחצי השני דין הלוואה לו, דאחריות הפסד
 שכר על המקבל (יו"ד קעז/ב). וקמ"ל שחלק
 המלוה שביעית משמטת.

ורדב"ז והתומים - גם הפלגא מלוה אינו
 משמט.

ופאת השולחן - הסכים לדעה ראשונה.

"שביעית משמטת"👉 **הסכונות בבנק**

ילקוט יוסף: הסכונות שבבנק יש בהם
 בדרך כלל היתר עסקה, ולכן חציים
 שהשביעית משמטת ע"פ השו"ע, ולכן צריך
 פרוזבול (**לאפוקי הרדב"ז** דס"ל שעסקה אינה

משמטת, שבאמת אינה מלוה אלא שרבנן עשאוה
 פלגא מלוה לעניין ריבית).

אומנם הרב אלישיב (הובא בשמיטת כספים
 כהלכתה י, הערה א) - יש טעם לפטור
 מפרוזבול, כיון שהבנק אינו אדם פרטי, ואינו
 'אחיד', שלא חלה עליו מצוות שמיטה חובות.
מכל מקום יחווה דעת (ג, א) - מצריך
 פרוזבול. כ"פ מחנת יצחק (ג, א).

👉 **שמיטת כספים בגוי**

סיפרי (דברים טו, ב): אין שמיטת כספים
 אלא כששני הצדדים יהודיים, אבל בגוי אין
 שמיטת כספים, שנאמר 'לא יגוש את רעהו
 ואת אחיו', אחיו פרט לגוי.

כ"כ הרשב"א (א, שסט) - שמעון שקנה
 שטר חוב של ראבון מהגוי - אינו משמט.

פאת השולחן (מב"ב קמ"ה): שושבינות
 (דהיינו שבזמן שישא אדם משלחין לו רעיו
 ומיודעיו מעות כדי שיתחזק בהן על ההוצאות
 שמוציא באשתו, ובאים הרעים והמיודעים ששלחו
 לו ואוכלין ושותין עמו בז' ימי המשתה הכל כמנהג
 המדינה, ואלו המעות ששולחין נקראין שושבינות,
 ואם ישא האחר אשה צריך הוא לשלוח להאחר
 כמו ששלח הוא, ואם לא חזר ושלח לו כשנשא
 יכול לתובעו) **אין** השביעית משמטתו שאינו
 יכול ליגוש אותו ולתבעו עד שישא כדרך
 שנשא הוא.

ודוקא כשלא עברה שביעית אחר שנשא
 המשלח הראשון, אבל אם עברה ודאי אינו
 יכול לתבעו שהרי יכול לנגשו משעה שנשא
 הוא, וכיון שעברה שביעית א"כ השמיטתו.
 כ"כ דרך אמונה.

סעיף ד: מי שהיה שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורות

ובשטרות ונשאר ביד אחד מהשותפין - אין שביעית משמטתו שאין שביעית משמטת אלא מלוה (ומה שנשאר בידו מעסק השותפים דינו כפקדון).

"מי שהיה שותף"

סמ"ע (יב): פירוש, ששניהן מתעסקין בו, ומה שיש ביד כל אחד משל חבירו אין שם הלואה עליו, אלא שחלק חבירו מופקד בידו.

"אין שביעית משמטת"

פאת השולחן בשם הראשונים: וה"ה אם כבר כלה אצל השותף כל חפצי השותפות ואין לו לפרוע לשותפו כ"א שילווה ממקום אחר, אינו משמט הואיל ותחילתו אינו מלוה רק משותפות. וכן כל דבר שאינו מלוה אלא שמכר לו דבר ולא קבע זמנו לשלם אחר שביעית מ"מ אין שביעית משמטתו כיון שאין תחילתו מלוה.

❖ שורשי הלכה

הרא"ש (בתשובה כלל ע"ז, ג): על מי שהיה שותף עם חבירו והיו מתעסקים בסחורה ובשטרות ונשאר ביד אחד מהם מהשותפים, יראה לי שאין שביעית משמטת שותפות, דמה שהיה בידו מעסק השותפות כמו **פקדון** הוא ולא קרי ביה (דברים טו ב) כל "בעל משה ידו אשר ישה ברעהו". כ"כ הר"ן. **בדק הבית** - אפשר דלא פליג על הר"ם (סעיף ג, בעסקא), דשאני הכא ששניהם היו מתעסקים בשותפות.

כ"פ שו"ע.

❖ ענפי הלכה

הלכה ה: ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע הלואה הגיעה שנת השמיטה, משמט.

❖ שורשי הלכה

האם חוב לערב משמט

רבינו ירוחם (נ"ז ח"א כו ע"ד): ערב שפרע למלוה וקודם שנתפרע מהלואה הגיע שנת שמטה - אינו גובה חובו שכבר נעשה

מלוה משעה שפרע (דמיד שפרע בשביל הלואה, נתחייב לו הלואה בתורת הלואה אותו סך שפרע בעבורו - סמ"ע).
זכ"כ הגאונים, והרשב"א בתשובה (ח"ג ג סי' נט) - בין ערב קבלן בין ערב סתם.

כ"פ שו"ע:

סעיף ו: א. כל דבר ששביעית משמט, גם כן משמטת שבועתו: ב. לפיכך שבועת הדיינים וכיוצא בה שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו - משמטת שבועתו.

א אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו לפי שהם פקדון ולא מלוה - אין שביעית משמטת שבועתו.

ד הגה: מי שחייב לחזירו ונשבע לשלם לו כל דבר שהשביעית משמטת פטור גם כן לשלם מכח השבועה ללא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב ממון (מהרי"ק ותשובת רמב"ן) וע"ל סימן ע"ג ס"ז.

כסף משנה - ר"ל שאם יודה ואחר כך יעבור עליו שביעית ישלם ולא תהא שביעית משמטתו מפני שאינם דרך מלוה ואין שביעית משמטת אלא מלוה. כ"כ הרדב"ז.

כ"פ שו"ע: **ב** לפיכך שבועת הדיינים וכיוצא בה שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו - משמטת שבועתו. **ג** אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו לפי שהם פקדון ולא מלוה - אין שביעית משמטת שבועתו.

ג רמב"ן (רנו): אם הגיע הזמן שנשבע לפרוע קודם שביעית ולא פרעו בזמן שנשבע עבר על שבועתו, עם כל זאת שביעית משמטת דלא נשבע לשלם רק כל זמן שהוא חייב, ואילו זה היה מוחלו אין חיוב שביעית חלה עליו. כן הדין בשביעית הוי מחילה דמלכא.

אבל אם הגיע זמן השבועה אחר השביעית אין השביעית משמטת, דהו"ל כמלוה לעשר שנים שאינו משמט. כ"כ מהרי"ק.

כ"פ הרמ"א: **ד** מי שחייב לחזירו ונשבע לשלם לו כל דבר שהשביעית

❖ שורשי הלכה

🌀 השמטת השבועה שמחמת

הממון

א שבועות (מה): והשביעית משמטת את השבועה.

כ"כ הטור - כל דבר ששביעית משמט, משמט גם את שבועתו (פ' שאם היה חייב לו שבועת ממון, ברגע שממון נשמט בשביעית, שוב אין חייב לו שבועה).

גמ(מט): מנה"מ ? א"ר גידל א"ר - דכתיב וזה דבר השמיטה, אפילו דיבור משמט.

כ"כ הרא"ש בשם תוספתא - דבר שהשביעית משמטתו, משמטת גם שבועתו, ודבר שאין שביעית משמטתו אינה משמטת שבועתו. כ"כ הרמב"ם, הר"ן.

כ"פ שו"ע: **א** כל דבר ששביעית משמט ג"כ משמטת שבועתו.

ב רמב"ם (שביעית פרק ט, ו): בד"א בשבועת הדיינים וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהם שביעית משמטתן.

ג אבל שבועת השומרים והשותפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם הרי זה ישבע אחר השמיטה.

לחבירו לפרוע לו לזמן, והגיע השמיטה בנתיים או שמחל לו, פטור משבועתו, דכל שפטור מדין הפרעון אינו חייב לשלם מכח השבועה (תשובת רמב"ן סימן רנ"ו ומהרי"ק שורש פ"א בשם תשובת רשב"א וב"ד"מ סי' ס"ז וע"ש).

משמטת פטור ג"כ לשלם מכח השבועה ללא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב ממון (מהרי"ק ותשובת רמב"ן).
וע"ל סימן ע"ג ס"ז: (שם): הגה: מי שנשבע

סעיף ז: הלוהו ותבעו, וכפר ונשבע לו, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, ולאחר שעברה שמיטה הודה או באו עדים - אינו משמט. אבל כפר ונשבע והודה אחר כך, או שבאו עדים קודם סוף שביעית - הרי זה משמט.

וקמ"ל אף על פי שיש קצת שכפר שלא משמט, וגם ישבע אחר שביעית, קמ"ל ששביעית משמטת השבועה, כיון שאותו מקצת משמט, ונמצא כופר הכל, ושבועות הודאה במקצת נשמטה.
והב"י - הבין שאין מחלוקת בין הרמב"ם לטור.

[הקשה הרא"ש: כפרנית ונעשית מלוה משמט - קשה, הרי אם נעשה מלוה ע"י ב"ד הרי כל מעשה ב"ד אינן משמטים [כ"כ הירושלמי שאם כפר לו והביא עדים וחייבוהו ב"ד וכתבו לו, פסק דין אינן משמט] ?
וי"ל דשאני התם כיון שכתבו פסק דין אז דינו כגבוי ושוב לא משמט, אבל כאן מיירי שלא כתבו עדיין פסק הדין, דלא הוי כגבוי, ולכן לא משמט.]

פסק שו"ע כדברי הטור: **הלוהו ותבעו, וכפר ונשבע לו, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, ולאחר שעברה שמיטה הודה או באו עדים - אינו משמט. אבל כפר ונשבע והודה אחר כך, או שבאו עדים קודם סוף שביעית - הרי זה משמט.**

❖ ענפי הלכה

❖ שורשי הלכה

❖ כפר בהלוואה והודה אחר שביעית

ירושלמי (שביעית י, א): מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת.

כ"פ הרמב"ם (ט, ח): הלוהו ותבעו וכפר בו, והגיע השמיטה והוא בכפירתו, והודה אחר שעברה שביעית, או שבאו עליו עדים אחר השביעית - אין השביעית משמטת.

והראב"ד - משיגו, אם כפר ועדיין לא נשבע ועבר שביעית - השביעית משמטת השבועה ממתניתין דשבועות (בשביעית משמטת את השבועה, ומיירי שעדיין לא נשבע).

והטור פסק: הלוהו ותבעו המלוה וכפר ונשבע לו והגיע שמיטה והוא בכפירתו, ולאחר שעברה השמיטה הודה לו או באו עדים - אינו משמט.

אבל כפר ונשבע והודה אחר כך או שבאו עדים קודם סוף שביעית - הרי זה משמטת. **והר"ן** תירץ קושיית הראב"ד - מיירי שתבעו קודם שביעית והודה במקצת וכפר במקצת, אותו מקצת שכפר לא משמט.

"וכפר"

דרך אמונה: וכפר בו בב"ד. וי"א (מרכבות המשנה) - דמיירי שלא בב"ד.

"והוא בכפירותו"

הרמב"ם (ט, ה) כתב: הלוהו ותבעו וכפר בו, והגיע השמיטה והוא בכפירתו, והודה אחר שעברה שביעית, או שבאו עליו עדים אחר השביעית אין השביעית משמטת. **ולא** כתב אם נשבע קודם או לא. וכבר השיגו הראב"ד

ונחלקו בדעת הרמב"ם:

תומים (סק"ט) – הרמב"ם מיירי שלא נשבע וכגון שכפר הכל (וגם אחר שתקנו שבועת היסת מיירי שפטרנו משבועת היסת). וכ"כ הרדב"ז כאן וכ"ד פאת השולחן.

וד"מ (סק"ב) – הרמב"ם מיירי דוקא שנשבע וכבר נפטר ממנו. כ"פ ראב"ד, שו"ע כאן.

מרכבות המשנה: ואם הביא עד אחד כיון שמחייבו שבועה שביעית משמטת את השבועה ואם יש לו עד אחד ועדיין לא הביאו לב"ד צ"ע.

"אחר שעברה שביעית... לא"**"משמט"**

סמ"ע: שהרי בשעת השמיטה כיון שכבר נשבע אין עליו חוב ואחר השמיטה כשהודה ה"ז כהלוואה חדשה. **מה** שאין כן כשהודה לפני השמיטה הוי הלוואה שהשביעית משמטתו.

"קודם סוף שביעית ה"ז משמט"

הרא"ש ו**הר"ש:** משמט - כ"ז כשלא כתבו עליו פסק דין אף שפסקו את הדין, אבל אם כתבו עליו פסק דין שחייב שוב אינו משמט כדלקמן הט"ו. **מרכבות המשנה** - שאם עדיין לא כתבו לו פס"ד נאמן לומר פרעתו.

דרך אמונה בשם מהרש"ך - ופסק שנכתב ע"י בורר שהסכימו עליו אינו נחשב פס"ד.

סעיף ח: תבעו ממון וכפר, והביא עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו

פסק דין - הוי כגבוי ואינו משמט.

❖ שורשי הלכה**פסקו ב"ד שחייב**

ירושלמי: כפרנית ונעשת מלוה - משמטת.

הרא"ש: קשיא מדתנן (שבועות ב, ב) כל מעשה ב"ד אינם משמטים?

✓ **ומפרש** הירושלמי - גזרי ב"ד, כגון תובע מחברו ממון וכפר והביא עדים וחייבוהו ב"ד וכתבו לו פס"ד - הוי כגבוי (ואינו משמט).
וי"ל דכפרנית, מיירי שעדיין לא כתבו פס"ד לכך לא הוי כגבוי.

וכנ"ד **הרמב"ם** (ט, ט) - שמעשה ב"ד אחר שכתבו הוי כגבוי, אבל לא לפני.

קודם סוף שביעית משמט, התם מיירי בלא כתבו לו הב"ד הפסק. כ"כ הב"י.
והוסיף הרא"ש – ואף שפסקו הדין כל שלא כתבו הפס"ד משמט.

פאת השולחן: דעת הרמב"ם דאפילו לא כתבו מיד שפסקו אין משמט. מכל מקום דעת מרן - דדוקא כתבו.

כ"פ שו"ע: תבעו ממון וכפר, והביא עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו פסק דין - הוי כגבוי ואינו משמט.

❖ ענפי הלכה

"כתבו לו פסק דין"

סמ"ע (יז): טעמו, דכל מעשה ב"ד כגבוי דמי. ומ"ש בס"ז – שאם כפר ונשבע והודה

סעיף ט: ^אהמלוה את חבירו, והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית - הרי זה נשמט. ^באבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית - תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב.

^גהגה: וכן אם כתב צטור לשון פקדון – אינה משמטת, לזהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט (מהרי"ק שורש קפ"ג).

^דאם נהגו לכתוב כן בצטרות, וצטר אחד לא נמלא כד, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרינן כד, כדלעיל סימן מ"ב/א (ב"י בשם הרשב"א).

שעבר על מה שכתוב בתורה תנאו קיים.

✓ **כ"פ הרמב"ם** (ט, י): המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית - הרי זה נשמט,

^באבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית - תנאו קיים שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב.

ב"י: מהרמב"ם משמע שאף לכתחילה מותר להתנות כן, ולא כדפרש"י שעבר עמ"ש בתורה, ואולי אף רש"י ל"ד קאמר.

הרא"ש: שלא תשמיטנו בשביעית – שזהו

❖ שורשי הלכה

ע"מ שלא תשמיטנו שביעית ^א

מכות (ג): אמר שמואל – ע"מ שלא תשמיטנו שביעית – שביעית משמטתו. ע"מ שלא תשמיטנו בשביעית – אין השביעית משמטתו.

פרש"י: שלא תשמיטנו שביעית – השביעית אינה מסורה בידיו להתנות שלא תשמט, לפיכך אין כאן תנאי.

בשביעית – א"ל הלווני ע"מ שלא תשמיטנו אתה בשביעית, תנאי הוא, ואף על פי

פקדון, שלא יקמט.

ד. רשב"א: אף במקום שנהגו לכתוב בשטרותיהם "על מנת שלא תשמטני בשביעית" אם שטר אחד לא נכתב כן – לא כמאן דנכתב דמי, כמו שאומרים בדרישת לשון הדיוט (שו"ע מב, טו).

וטעם החילוק – בשאר דברים התלויים בתנאי **בשעת מעשה**, שאם לא יתנה אז א"א להתנות אחר כך (כמו בעל קרקע שמתנה עם האריס שמא יבירנה) אף שלא כתב התנאי עושה סתם כדעת אנשי המקום.

אבל שמיטה הרי יכול גם אחר כך לתקן ע"י פרזבול או יגבה חובו קודם שביעית. **ולכן** אם לא כתב התנאי לא מהני אלא אם כן כתב במפורש.

והגהות והערות בשם שו"ת מקור ברוך – מאחר שמצוה לשמוע דברי חכמים (לא לנגוש) אף שכולם נוהגים להתנות אמרינן שזה רצה לקיים המצווה ולכן לא כתב (נמצא שלא יכל לתקן אחר כך), מה שאין כן בשאר תנאים שאין בהם מצוה.

כ"פ הרמ"א: **ד. אס** נהגו לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמצא כן, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרינן כן, כללעיל סימן מ"ב/א.

❖ ענפי הלכה

א. "ע"מ שלא תשמטני שביעית"

תוס' (מכות ג): ואף על גב דהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, שאני הכא דכיון שאמר ע"מ שלא תשמטנה

תנאי אגברא קאי ולכן מועיל. כ"כ הריטב"א בשם רמב"ן והתוס'.

[**ריטב"א:** אם תנאי זה, אל תשמטני בשביעית, מועיל למה הוצרך הלל לתקן פרזבול ?

וי"ל – שאין אדם זוכר להתנות כן בשעת הלואה, וגם שאינו רוצה שיראה כמתייאש לגבות חובו קודם שביעית.

ועי"ל – שנראה כמראה עיין רעה להשמטת שביעית (שמתנגד למצוה).

ועוד – שתשכח תורת שביעית, אבל פרזבול יהא נזכר בשביעית דאוושא מילתא שבאים הכל לעשות פרזבול.

ופת"ש (סק"ב) בשם תבואות שור תירץ – אם המלוה יתנה כן והלוה לא יסכים לתנאי, ועי"ז ימנע המלוה להלוות יעבור המלוה על לאו "הישמר לך" שאסור למנוע מלהלוות בגלל שמיטה. מה שאין כן בפרזבול שלא תלוי בדבר הסכמת הלוה. ולכן נקרא פרזבול תיקון עשירים, שלא יעברו על הישמר לך.

ות' חתם סופר (חומ" קיג) תירץ – אפילו הלוה יסכים לתנאי, עובר המלוה על איסור שמתנה כן (דס"ל כרש"י), ועובר על "פן יהיה דבר עם לבבך".

פסק שו"ע: **א. המלוה את חבירו, והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית - הרי זה נשמט. ב. אבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית - תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב (מכות ג. כ"פ הרמב"ם).**

🔗 כתב שטר בלשון פקדון

ג. מהרי"ק: אם קיבל המעות לפקדון, אף שלא היו באמת פקדון יש לילך אחר יפוי כח המבואר ואינה משמטת.

כ"פ הרמ"א: **ג. וכן אס** כתב בשטר לשון פקדון – אינה משמטת, ולהכי כתב לשון

פת"ש (סק"ב) בשם חתם סופר: דאע"ג דמהני מ"מ אסור לעשות כן, משום שעובר על השמר לך פן יהי דבר.

ודרך אמונה – בראשונים (תשב"ץ ועוד) לא משמע כן.

ד. **"כדלעיל מ"ב"**

קשה: שו"ע (חו"מ מב, טו): לשון שרגילים לכתוב בשטרות, אף על פי שאינו מתיקון חכמים, אלא לשון שנהגו ההדיוטות לכתוב במקום ההוא, הולכים אחריו. וכאן לא מהני אם השמיט?

תירוץ הרשב"א – ראה בשורשי הלכה (ד). **והסמ"ע תירץ** – כיון דמדין מצוות שביעית מופקע ועומד הוא ממנו, אין בידו לתובעו ולהוציא מידו מכוח מנהג הכתיבה, דהלוא יאמר דהמלוה בכיון (פירוש בכונה) לא כתב כפי המנהג כדי לקיים מצות שביעית.

שביעית הו"ל כאילו אמר שלא יחול דין שביעית על ההלוואה ואין בידו למנוע את השביעית שלא יחול.

"ה"ז משמט"

סמ"ע: לפי שהתנאי קאי אשמיטה שלא תשמטנו, והרי מתנה על מה שכתוב בתורה. מה שאין כן כשמתנה עמו שלא ישמט הוא, התנאי הוא **על הלואה** והוי כאומר לו: אף על פי שהשביעית משמטת ואין אתה רשאי לתובעני, אני מחייב עצמי לשלם לך.

ב. **"אבל התנה עמו"**

קשה: שו"ע (חו"מ רכו, כא): האומר לחבירו - על מנת שאין לך עלי אונאה, יש לו עליו אונאה. וכאן מהני?

ותירץ הש"ך (סק"ג) - שאני התם שלא ידע שיש בו אונאה מה שאין כן כאן שידוע ששביעית משמטת.

"שחייב עצמו ממון"

סעיף י: המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש (דברים טו, ב).

❖ **שורשי הלכה**

🔗 **כשזמן הפירעון אחר שביעית**

מכות(ג): אמר רב יהודה אמר שמואל – המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו. אע"ג שהשתא לא קרינן ביה לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש.

✓ **ואיכא דאמרי אמר רב יהודה אמר שמואל** – אין שביעית משמטתו, דאע"ג דאתי ליד לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. **פרש"י:** ואף על גב דהשתא - בשביעית לא קרינא ביה לא יגוש שהרי אם בא לנגשו בלא שביעית נמי אינו יכול לא אמרינן כיון דלא קרינן ביה לא יגוש לא קרינן ביה שמוט דסוף אתי לידי לא יגוש והכי משתמע ביה קרא לא יגוש בזמנו את רעהו כי קרא שמטה

קודם לכן.

להלכה:

● **✓תוס'** – ר"ת פסק כלשינא בתרא, שאין שביעית משמטת הלוה שזמן פירעונה אחר שביעית. דהרי מתני' מסייע ליה וקשיא ללישנא קמא. כ"פ רמב"ם, רמב"ן, סה"ת, וכ"ד הרא"ש עצמו (כיון ששביעית דרבנן אזלין לקולא שלא תשמט).

● **הרא"ש** – ריב"א ור' אליהו פסקו כלשינא קמא ששביעית משמטת. כ"כ הרמ"ה.

[**ב"י**: הרי בספקא דמונא נקטינן לקולא לנתבע (וצריכה להשמט) ?
ו"ל דשמיטה איסורא היא ומקלין שלא תשמט, כיון שהיא מדרבנן בזה"ז, ואף על פי שיוצא ממנו גם לעניין ממונא מ"מ עיקר השאלה נשאלת לעניין איסור אם נוהג שביעית בכה"ג, ולכן נקטינן לקולא.]

פסק שו"ע כ"ב במכות ג: **המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש** (כ"פ התוס').

❖ ענפי הלכה

"לעשר שנים"

סתם הלוואה

הב"ח: אף שסתם הלוואה לל' יום, משמט אף על פי שלא הגיע יום ל'. **וטעמו**: שדוקא

מלוה לזמן קבוע שאחר שמיטה לא מקרי 'לא יגוש', מה שאין כן בסתם הלוואה.

כ"מ מהרמב"ם (ט, ב) שכתב שאם שחט פרה וחילקה על דעת שהיום ר"ה של מוצאי שביעית, ונתעבר אלול ונמצא שהוא סוף שביעית והשביעית משמטת. ואף שסתם חוב לל' יום משמט כיון שהוא לא לזמן קבוע.

כ"ד התומים ושכן נראה מהירושלמי, כ"כ קצות החושן.

אולם ספר נועם ירושלמי – אדרבה מהירושלמי משמעשלא משמט דלא כהב"ח.

כ"כ שו"ת דבר אברהם (א, לב-ד) בשם ח' הר"ן (שבת קמח, י) – דסתם הלוואה דינו כקיבל לל' יום.

כ"פ ילקוט יוסף (כ"ד, כא) – לפיכך אם הלווה לחברו באלול אין השביעית שממטת (כיון של' יום הם אחר ר"ה של שמינית).

דרך אמונה: ובמקום שנהגו לתבוע אף בתוך ל' בודאי משמט.

"דהשתא לא קרי בי לא יגוש"

דרך אמונה: אף על פי שהוא בא לידי לא יגוש כשיגיע הזמן, אבל עתה בזמן שמשמט אינו יכול לתובעו לכן אינו משמט דהעיקר תלוי בזמן ההשמטה.

מאירי (מכות ג:): י"א שאף שמיטות הבאות אין משמטות חוב זה. מכל מקום הרבה חלוקים.

סעיף יא: המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם: אתם גבו לי חובי, אינו נשמט.

❖ שורשי הלכה🔗 ומוסר שטרותיו לב"ד

שביעית (י, ב): המוסר שטרותיו לבית דין (שיגבו חובו והוא אינו תובע הלוה), אינן משמטין (דכתיב 'אשר יהיה לך את אחיך' פרט לזה שנסתלק מלתבוע חובו, אלא לב"ד תובעים חובו). וכן הוא בגיטין (לז).

🔗 מהו המוסר שטרותיו

• **רש"י** – היינו פרוזבול.

• **והתוס"ס** – אינו פרוזבול, ומוסר שטרותיו היינו שתופס שטרותיו ומוסרן לב"ד שיגבו חובו, דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, שב"ד נוגשים. כ"פ הרמב"ם.

הרא"ש: תובע שהראה שט"ח של חברו לפני ב"ד, ונתנו לו ב"ד הזמנה לדין ולא בא עד שבא שביעית – לא מיקרי מוסר שטרותיו לב"ד, שזה נוגש ונוגש. בעה"ת: מוסר שטרותיו לב"ד חזק יותר מפרוזבול, שפרוזבול אינו מועיל רק בחו"ל ואינו אלא בב"ד חשוב, אבל מוסר יכול אפילו ב'ג' הדיוטות.

כ"פ שו"ע: **המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם: אתם גבו לי חובי, אינו נשמט** (שביעית י, ב וכפירוש התוס').

❖ ענפי הלכה"המוסר שטרותיו"

סמ"ע (כב): וזה אינו פרוזבול שכתב בס"ח, כשם מיירי שאינו מוסר גוף השט"ח ביד דיינים, אלא אומר לפניהם שמוסר בידם חובותיו, ולכן צריך שיכתבו לו פרוזבול.

וכאן מיירי שמוסר השטרות ממש ביד הדיינים, ומשום הכי לא בעי כתיבה (כ"פ התו"ס).

לפי שמהתורה לעולם משמט עד שימוסר שטרותיו ממש לב"ד, ובא הילל ותיקן שיהא דיבור בעלמא בלא מסירת השטרות מהני.

בעה"ת: אף אם מסר לג' הדיוטות סגי. **מנחת חינוך** – ולפ"ו אפשר דגם ב"ד קרובים כשר.

פאת השולחן – ואפילו לא הקנה להם השטרות אלא מסר להם בע"פ מהני, אפילו אם אין השטרות ביד ב"ד בסוף שנת השמיטה ג"כ אין משמט, אפילו אם מסרם המלוה לב"ד כדי שיכופו את הלוה לשלם נחשב ג"כ מסירה.

🔗 אמר בע"פ שמוסר להם

ר"י קורקוס – אינו אלא מתקנה ולא מדאורייתא. כ"כ פאת השולחן בשם רוב הראשונים. כ"ד דרך אמונה. **רש"י** (גיטין ל"ו.), **ורמב"ן** (שם) – דגם זה שמוסר השטרות אינו רק מדרבנן מתקנת הלל וקרא אסמכתא בעלמא. **תוס'** (גיטין ל"ו.) – מדאורייתא גם כשמסר בע"פ מהני, והלל רק הנהיג שיעשו כן.

"לבית דין"

משנה ראשונה: ודוקא מוסר לב"ד אבל אם מסר לאדם אחר שיגבה עבורו לא מהני כלום.

טור בשם הרא"ש – וכן אם תבעו בב"ד ושלחו ב"ד הזמנה ללוה שיבא לדין אין זה עדיין כמסירת שטרות לב"ד ומשמט.

"אינו משמט"

שאין כן זה דכבר סילק המלוה נפשו מזה ומסרו לב"ד, ואין הב"ד מוזהר על זה.

סמ"ע (כג): טעמו, שהתורה לא הזהירה אלא דלא יגוש המלוה להלוה בשביעית, מה

סעיף יב: **א** המלוה על המשכון - אינו משמט **ב** מה שכנגד המשכון. **ג** ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט.

❖ שורשי הלכה

המלווה על המשכון

א גיטין (לז): המלווה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אינו משמט. (וכ"ה בשביעית, ב).

טעמו שהלוואה על משכון

אינו משמט

• גיטין (שם): מלוה על המשכון מאי טעמא לא משמט? אמר רבא: משום דתפס ליה. אמר ליה אב"י: אלא מעתה, הלווה ודר בחצרו דתפיס ליה, הכי נמי דלא משמט! אמר ליה: שאני משכון, דקני ליה, מדרבי יצחק, דאמר רבי יצחק. מנין לבעל חוב שקונה משכון? שנאמר: (דברים כ"ד) "ולך תהיה צדקה", אם אינו קונה - צדקה מנין? מכאן לבעל חוב שקונה משכון.

[תוס': והרי משכון שקונה לר' יצחק דוקא משכנו שלא בשעת הלוואה? וי"ל: דמסתבר לש"ס דמאחר דקני שלא בשעת הלוואה, אלים נמי שעבוד בשעת הלוואה דלא משמט].

• והירושלמי (י, א) - ואשר יהיה לך את אחיך תשמט יריך, פרט למה שיש לאחריך תחת יריך (משכון).

היתר על המשכון

ב רמב"ם - דוקא מה שכנגד המשכון, אבל המותר משמט. כ"פ הר"ן. **ג** הרא"ש - אינו משמט כלל, וכהירושלמי: דאמר שמואל אפילו על מחט אינו משמט, וכרשב"ג שאף שאינו שוה אלא פלגא אינו משמט.

פסק שו"ע: **א** המלוה על המשכון - אינו משמט (גיטין לז). **ב** מה שכנגד המשכון (רמב"ם). **ג** ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט (הרא"ש).

❖ ענפי הלכה

א. "המלוה על המשכון"

סמ"ע (ו): דילפינן מירושלמי מדכתיב "ואשר יהיה לך את אחיך...", היינו הלוואה שלך ביד אחיך תשמט ירך, ולא כשיש משכון בידך מאחריך. ואפילו מעות בתורת פקדון אצל אחיך אינו משמט, דכל מקום שהוא נמצא הוא ברשות אדונו.

ערוה"ש: ואפילו צריך לקיים במשכון מצוות השבת העבוט מ"מ אינו משמט, דמה שמחזיר הוא רק כשאלה והמשכון הוא של המלוה.

מנחת חינוך (מצוה תע"ז): אבל שנים שהלוו זה לזה וזה לזה משמט.

משכון קרקע

גיטין (שם): ודוקא משכון מטלטלין אבל משכון קרקע משמט, כגון שהלווה ודר בחצרו.

תוס' - ואפילו הלווה לכתחלה על חצרו משמט.

ב"מ (סז): - אלא אם כן הוא משכנתא שאין יכול לסלקו.

ב. "**מה שכנגד המשכון**" (רמב"ם)

סמ"ע: טעמו - כיון שיש בידו לא שייך ביה לא יגוש.

לה"מ (רפ"ז ממכירה): ואף שפסק הרמב"ם (רפ"ז ממכירה דעירבון) דקונה כנגד כולו, מ"מ במשכון אין משמט אלא כנגדו דבהשאר קרינן ביה לא יגוש.

ג. "**היתר על המשכון**"

סמ"ע: טעמו - כיון שמתחילה נטל המשכון בעד כל ההלוואה, הו"ל כאילו יש בידו משכון שווה ככל ההלוואה.

קצה"ח: אם תפס המלוה מטלטלים שלא בתורת משכון

גידולי תרומה - תפס המלוה מן הלווה מטלטלים אף על פי שלא נתנו לו בתורת משכון לא הוי בכלל לא יגוש ואין השביעית משמטתו.

והתומים - חולק, גיטין(לז). מלווה על המשכון מ"ט לא משמט? אמר רבא משום דתפיס ליה. א"ל אביי אלא מעתה הלווה שדר בחצרו דתפיס ליה ה"נ דלא משמט? אלא שאני משכון דקני מרבי יצחק.

משמע דלא דס"ל טעמא דתפיס (שרק מר' יצחק קונה, אבל אם תופס לא קני ומשמט).

ולי נראה כגידולי תרומה - דבש"ס לא גרסינן "אלא שאני" אלא הגירסה "שאני משכון דקני מרבי יצחק", דלא נייד מסברת תפיס אלא מפרש משום דקני מרבי יצחק, וזה לא שייך בקרקע (אבל מטלטלים שייך).

מכל מקום מיירי שהמלווה תפסו לשם משכון אלא שהלווה לא נתנו למשכון, וכיון שזה תפסו למשכון קנה מרבי יצחק. אבל אם המלווה לא תפסו לשם משכון לא קנה משכון.]

ב"מ (קט"ו): וגם אם מחזיר לו את המשכון כגון כסות יום וכסות לילה בלילה שחייב להחזירו אז, מ"מ אינו משמט ואפילו אם היה ביד הלווה ברגע של סוף שביעית. כ"פ הרמב"ם.

סעיף יג: משכנו שלא בשעת הלואתו, על ידי בית דין - דינו כמלווה

על המשכון (שלא משמט).

חייב להחזיר לו (את הכר בלילה ואת כסות היום ביום), אבל משכנו בשעת הלואתו - אינו חייב להחזיר. אמר ר"מ: וכי מאחר שמחזירין למה

שורשי הלכה

משכנו שלא בשעת הלואתו

ב"מ(קיד): משכנו שלא בשעת הלואתו -

ענפי הלכה**"דינו כמלוה על המשכון"**

סמ"ע: והטעם שאינו משמט – דמיד שמשכנו קנה המשכון והוי שלו בעד חובו עד שישלם לו, אלא שחוזר ומשאל לו. והראיה שהלוה חייב להחזיר הכלי יום ולילה.

מנחת חינוך (מצוה תע"ז): אף שהלוה נותן לו מעצמו משכון גם אחר ההלוואה אין משמט.

ממשכנין מעיקרא? שלא תהא שביעית משמטתו, ולא יעשה מטלטלין אצל בניו.

פרש"י: למה ממשכנין מעיקרא - דבר שעליו להחזיר, מה מועיל לו? **שלא תהא שביעית משמטתו וכו'** - דמדמשכניה קנייה, וכי מהדר ליה - הוה פקדון גביה.

כ"פ הטור: משכנו שלא בשעת הלואתו ע"י ב"ד ולקח ממנו כלים אף על פי שצריך להחזירם אינו משמט.

כ"פ שו"ע: משכנו שלא בשעת הלואתו, על ידי בית דין - דינו כמלוה על המשכון.

סעיף יד: ^אהקפת חנות (פי' שקנה באמנה) - אינה משמטת. ואם זקפה עליו במלוה, משמטת.

^בהגה: ומקרי זקיפה מסעה שקבע לו זמן לפרעו (טור והרא"ש פרק השולח). ^גויס' אומרים - דמקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד (מרדכי פ' הנשבעין).

משמטת. ואם זקפה עליו במלוה, משמטת.

❖ שורשי הלכה**הקפת חנות**

^א**שביעית** (י, א): הקפת החנות (קניית מצרכים בחנות בהקפה) אינה משמטת (שאינה בכלל מלוה, ואין דרך פרעונה כפירעון חוב), ואם עשאה מלוה (שסיכם החנווני עם הקונה את חשבון ההקפה וזקפה עליו במילוה, פירוש שרשם סכום ההקפה) - הרי זה משמט (כדין מילוה). רבי יהודה אומר הראשון הראשון משמט (לאחר שלקח בהקפה פעם שניה נעשית הקפה ראשונה מילוה ומשמט, וכן לעולם).

כ"פ שו"ע: ^אהקפת חנות - אינה

זקפה עליה מלוה משמטת

גיטין (יח.): תניא - אונס, קנס ופיתוי וכתובת אישה שזקפן במלוה - משמטים, ואם לאו אינם משמטים.

רמב"ם - משעת העמדה בדין הוי זקיפה במלוה ומשמטת. שכן משמע מהגמרא (גיטין יח.).

^ב**אבל הרא"ש** - זקפה במלוה לפורעו לזמן ידוע משמט.

ב"י - דס"ל הרא"ש שבגיטין מיירי רק על אונס ומפתה שהם קנסות וכתובת אישה שהיא מעשה ב"ד, הילכך לא מיקרי זקפן

👉 **המשאיל לחברו בקבוקי שמן ויין מלאכת שלמה עדני** (י, ב): כיון שהשמן והיין לא חוזרים בעין חשיב הלאוה ושביעית משמטת. **כ"כ** שו"ת חיים שאל (ב, לה-יב), בן א"ח (פרשת כית תבור).

"אינה משמטת"

👉 **טעמו**

▪ **רמב"ם** בפירושו המשניות - משום שאין דרך לתבוע כל פעם אלא ממתין עד שיתקבץ עליו סכום גדול ואז גובה הכל. **ב"י**: ולכן כשמגיע זמן ההשמטה אכתי לא קרינן ביה לא יגוש שאין דרכו ורצונו לתבוע אלא כשיתאסף סכום הגון. **ולפ"ז** המוכר חפץ לחברו ולא קבע לו זמן לפרעו אחר שביעית (אלא צריך לפרעו מיד) הו"ל כהלואה מיד כשמכרו לו ושביעית משמט.

▪ **אבל תוס' ור"ן** (כתובות נ"ה.) - אין הטעם משום שרוצה להקיף הרבה פעמים, אלא משום שאין שביעית משמטת אלא מלוה וכדאיתא בספרי: שמוט יכול בגזלה ופקדון ת"ל משה ידו וה"ה לכל הני שאינן הלואה אין משמט אלא אם כן זקפן עליו במלוה.

ולפ"ז גם המוכר חפץ לחברו וכל דבר שדרך לשלם מיד אין משמט אלא אם כן זקפן עליו במלוה.

"זקפה המלוה - משמטת"

אורים ותומים: ואפילו לא כתב, רק בע"פ זקפן במלוה משמט.

ב. "משקבע לו זמן לפרעו"

סמ"ע (כו): ולא תימא דוקא משעת העמדה בדין כמו בקנס בסעיף שאחר זה (סעיף ט"ז).

אלא משעת העמדה בדין, אבל שאר דברים שאינן קנס זקיפתן משקבל לפרעו לזמן ידוע.

👉 **והמרדכי** - מיד שכתב בפנקסו סך המעות מיקרי זקיפה.

פסק הרמ"א: **ב**. ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו (הרא"ש). **ג**. **ויש** **אומרים** - למקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד (מרדכי).

👉 **שכר מכירה**

ב"י: שביעית משמטת לאו דוקא הלוואה, אלא כל שחייב לחברו בין על דרך הלוואה בין בדמי מכר שביעית משמטת. **והקפת חנות** - שאני שדרך להקיף שנה ושנתיים ובסוף נוטל חובו ואין דרך לנוגשו והוי כהלואה עד לאחר שביעית שאינה משמטת.

וכן שכיר - דרכו לקבץ שנה או שנתיים והוי כהלואה עד לאחר שביעית.

אבל המוכר חפץ לחברו - ולא קבע לו זמן לפרעו רק לאחר שביעית, מיד שמכר הוי כהלואה ושביעית משמטת. **כ"כ** הסמ"ע לאפוקי הע"ש שהביא טעמים אחרים.

❖ **ענפי הלכה**

א. "הקפת חנות אינה משמטת"

דרך אמונה: ואין נפק"מ אם כתב בפנקסו סכום הפירות או סכום המעות ואם הקיפו פעם א' או כמה פעמים (דלא קי"ל כר' יהודה במשנה).

ג. "מיד שכתב צפנקסו"

תומים: וכן אם סיכמו יחד את סכום המדות והמשקל של כל הסחורה יחד - משמט.

ר"י קורקוס: משקבע לו זמן - ובלבד שהזמן שקבע יהיה תוך שביעית.

סעיף טו: שכר שכיר - אינו משמט. ואם זקפו עליו במלוה - משמט.

❖ שורשי הלכה

שכר שכיר

שביעית (י, א): שכר שכיר (שכר מלאכת פועל) אינו משמט (שאינן דין כמלוה), ואם עשאו מלוה (שחישב הפועל עם בעלה בית זקוף עליו את השכר כמלוה) הרי זה משמט (שדינו כמלוה).
כ"פ הרמב"ם (ט, יא), ובעל התרומה.

כ"פ שו"ע:

❖ ענפי הלכה

"שכר שכיר – אינו משמט"

כסף משנה: לפי רהבמ"ם גם כאן הטעם מפני שאין דרך לתבוע עד שנאסף סכום הגון וממילא לא קרינן ביה לא יגוש. ולפ"ז במשכורת שהגיע זמן פרעון או שאין דרך להמתין עד שיאסף הרבה משמט.
ולדעת שאר הראשונים הנ"ל כל זה אין משמט שאין זה מלוה אלא אם כן זקפן במלוה. **דרך אמונה:** ואם הגיע זמן הפרעון ואין דרך לקבץ הרבה תלוי במחלוקת הנ"ל.
מאירי (גיטין ל"ז): שכר שכיר - וכן שכר בתים.

סעיף טז: קנס של אונס ומפתה (שהם חמשים סלע) ומוציא שם רע (שהן מאה

סלע) - אינם משמטים (לפי שאינם הלוואה - סמ"ע). ואם זקפם במלוה - משמטים. ומאימתי נזקפים, משעת העמדה בדין.

❖ שורשי הלכה

קנס אונס ומפתה

גיטין (יח.ח): תניא: אונס, וקנס, ופיתוי, וכתובת אשה שזקפן במלוה - משמטין, ואם לאו - אין משמטין.
מאימתי נזקפים במלוה? משעת העמדה בדין.
פרש"י: אונס - את הבתולה חייב חמשים

כסף. וקנס - דמוציא שם רע. מאימתי נזקפין - כלומר מאימתי הוא כזקיפה. העמדה - הרי היא כזקיפה.

כ"פ שו"ע לשון הרמב"ם (ט, יב): **קנס של אונס ומפתה ומוציא שם רע - אינם משמטים. ואם זקפם במלוה - משמטים. ומאימתי נזקפים, משעת העמדה בדין.**

❖ ענפי הלכה👁️ טעמו שאינם משמטין

- **לפי הרמב"ם** (פירוש המשניות) נראה - מפני שהוא עונש ואין מתכפר לו עד שישלם לכן אין משמט (וכ"כ בתורת זרעים).
- **ולר"ש ור"י בן מ"צ** - הטעם משום שאין משמט אלא מלוה וכנ"ל.
- **והרא"ש** - הטעם משום דאי מודה מפטר לא קרינן ביה לא יגוש.
- **והמאירי** (גיטין ל"ז) - הטעם דכיון דב"ד חייבום הו"ל כגבויים ועומדים.

👁️ דין בושת ופגם

- **תפארת יעקב** (גיטין י"ח) - משמע דבושת ופגם משמט.
- **אבל בתוס' הרא"ש** - כתבו דבושת ופגם כקנס (שאינו משמט).

"משעת העמדה בדין"

ב"י: טעמו – כיון שאונס ומפתה מעשה ב"ד הם, ה"ה כתובת אישה, זקיפה שלהם הוא

אחר העמדה בדין, מה שאין כן הקפת חנות שאינו משעה ב"ד.

סמ"ע: העמדה בדין - ועדיין לא כתבו הפסק דין, שאם כבר כתבו פסק דין הוי כגבוי ואינו משמט (כמ"ש ס"ח).

והוסיף הסמ"ע - כיון שהוא מעשה ב"ד, לא הוה זקיפה דידהו כהלואה כי אם אחר שעמדו בדין, מה שאין כן בהקפת חנות הנ"ל (בסעיף י"ד) דלאו מעשה ב"ד הוא.

ערוה"ש: היה חייב לחברו בעד נזקין וחבלות, אם עמד בדין קודם שמיטה ולא קיבל פס"ד – משמט, ואם לאו אינו משמט.

👁️ חוב להקדש ולצדקה

ערוה"ש: מיישש לו חוב להקדש בין קודשי מזבח או בדק הבית – אינו משמט לפי שאינו בכלל "לא יגוש את רעהו".

והקדש לבית הכנסת או צדקה לעני אף על פי שאין דינם כהקדש – חייב לשלם גם אחר שביעית, שהרי אין כאן מי שיגוש, ועוד שאלו אינם הלוואות אלא נדרים.

סעיף יז: ^א **המגרש את אשתו** (או שמת - מאירי) **קודם השמיטה - אין**

כתובתה נשמטת. ואם פגמתה (דהיינו שנפרעה מקצת - רש"י) **או זקפתה עליו במלוה** (אף על גב שלא פגמתה) - **משמטת.**

^ב **הגה:** הבא מכח עוזה כוכבים – הרי הוא כעוזה כוכבים. ולכן מי שקנה שטר מן העוזה כוכבים, על חזירו – אין השביעית משמטתו (תשובת הרשב"א סימן תשפ"ט).

^ג **וכן מי שערב בעד חזירו נגד עוזה כוכבים, ופרע לעוזה כוכבים, ולקח השטר מן העוזה כוכבים ותבע חזירו באותו השטר – אין השביעית משמטת.**

^ד **אבל בלאו הכי (שבא בלא שטר) – משמטת, אף על פי שפרע לעוזה כוכבים**

בצבילו (בית יוסף בשם הרשב"א).

❖ שורשי הלכה

כתובת אישה

א. גיטין (י"ח): מאימתי כתובה משמטת?
רב אמר: משתפגום ותזקוף.
ושמואל אמר: פגמה אף על פי שלא זקפה, זקפה אף על פי שלא פגמה.
פרש"י: משתפגום - שתפרע קצת, דגלי דעתה דעומדת ליגוש וליפרע. **ותזקוף** - עליו המותר במלוה דנפקא לה משום כתובה ומעשה ב"ד שאינו משמט וחל עלה שם שטר חוב.
כתובות (נה): פגמה - בין מקצת מהכתובה ובין מקצת מהתוספות.

פסק שו"ע כלשון הרמב"ם (ט, יג):
המגרש את אשתו קודם השמיטה - אין כתובתה נשמטת. ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה - משמטת.

הבא מכוח עכו"ם

ספרי (פ' ראה): גוי שהלוח מעות לישראל או שלוח מישראל אין שביעית משמטת (אפילו אם נתגייר לפני סוף שביעית- דרך אמונה בשם שכ"ט).
ב. ת' הרשב"א: ישראל שלקח (פירוש קנה) שטר חוב מגוי שיש לו על ישראל אחר - אין שביעית משמטתו, ואם זקפן עליו במלוה משמט.
ג. ת' הרשב"א: ראובן נעשה ערב קבלן להלוואת גוי לישראל, שנעשה בגופן של גויים שישמרנו מנזק, והוצרך ראובן הערב לפרוע לגוי ואחר כך נכנסה שמיטה - אם

לקח ראובן השטר מהגוי אינו משמט, לפי שהערב בא מכח שטרו של הגוי שאין להם דין שמיטה.

ד. אבל אם פרע לגוי וקיבל מישראל הלוח שטר חוב (אחר) כנגד מה ששילם - השביעית משמטת.

כ"פ הרמ"א: **ב.** הבא מכח עובד כוכבים - הרי הוא כעובד כוכבים. ולכן מי שקנה שטר מן העובד כוכבים, על חבירו - אין השביעית משמטתו.

ג. וכן מי שערב בעד חבירו נגד עובד כוכבים, ופרע לעובד כוכבים, ולקח השטר מן העובד כוכבים ותבע חבירו באותו השטר - אין השביעית משמטת.

ד. אבל כלאו הכי - משמטת, אף על פי שפרע לעובד כוכבים בצבילו.

❖ ענפי הלכה

א. "המגרש את אשתו"

מאירי (גיטין י"ח): אבל אם עדיין לא גירשה פשיטא שאין הכתובה נשמטת שעדיין לא ניתנה לגבות.

דרך אמונה: כתובתה - דהיינו מנה ומאתים שנתחייב שאין זו מלוה. ותוספות כתובה דינו ככתובה (כתובות נה).

"ואם פגמה"

סמ"ע: שאז המותר יצא מסתם חיוב כתובה והו"ל כמלוה דמשמט.

כדין ישראל עם ישראל, דלא אשכחן דקאי במקום עובד כוכבים אלא לגריעותא (לרעתו ולא לטובתו). וכאן מהני מה שבא מכוח הגוי?
תירץ הסמ"ע - שאני הכא שגובים בשטרותיהם מכח דינא דמלכותא (ולא מכוח הגוי) [.
שכ"כ (ע' כ"א) בשם הרמב"ם והחינוך: אסור לישראל להשמיט חובות שהגוי חייב לו שנאמר "את הנכרי תגוש", ואף אסור להאריך לו את זמן הפרעון.

ד. **"אכל כלאו הכי"**

סמ"ע: פירוש שאינו תובעו באותו שטר, אלא תובעו שצריך לפרוע לו – נעשה מלוא ומשמט.

ערוה"ש: ישראל שלוח מיישראל וכתב שטר בלשונם באופן שערכאות גובים ממנו, אם נתן השטר לערכאות לפני שביעית – אינה משמטת, מ"מ אחר שביעית משמטת ואסור לו לגבות ממנו בערכאות.

"או זקפה במלוה"

דרך אמונה: וגם אם זקפה קצת מהכתובה או קצת מהתוספות שוב משמט הכל. וזה רק בכתובה, אבל בשאר הדברים הנ"ל דצריך שיזקוף במלוה אם זקף במלוה חלק מהחוב אין חל דין שמיטה אלא על אותו חלק בלבד (יש"ש).

שאר דברים לעניין שמיטת

כספים

ספרי (פרשת ראה): גזלות וגנבות אין משמט, **שכ"כ** - ואפילו אינם בעין אלא אם כן זקפן במלוה.

ספרי (שם): פקדונות אין משמט. **שכ"כ** - ואפילו נאבד והשומר חייב בתשלומין אין משמט אלא אם כן זקפן במלוה.

ב.

"הבא מכוח עכו"ס"

[**קשה**: שו"ע לקמן (קנד, יח) לעניין לסתום נגד חלון חברו: אף על פי שהלוקח בא מחמת עובד כוכבים (ואז היה מותר לו לסתום), אסור לו לסתום

סעיף יח: ^אפרוזבול, אינו משמט.

^ב ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר.
^ב וי"א לכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור וב"י בשם הפוסקים), ונראה לי דיץ להקל בזמן הזה.

כתב המלוה פרוזבול על המלווה אין החוב משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן (כנשיא ישראל בימי מלכות הורדוס, כמאה שנה לפני חורבן בית שני), כשראה שנמנעו

❖ שורשי הלכה

🔗 תקנת פרוזבול

שביעית (י, ג): פרוזבול אינו משמט (אם

אבטלנה (משמש שרק לדורו תיקן). והרי אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא אם כן גדול ממנו בחוכמה ומניין? **אלא** ה"ק אם איישר כוחי יותר מהילל אבטלנה. ור"נ אמר – אקיימנה. **והשאלה** לא נפשטה [נ"מ אם רק לדורו תיקן צריך ב"ד חשוב].

(שם): חזינן לרבנן דבי רב אשי דהוו מסירי מילייהו להדדי, ולא מסרי מיילוהו לרב אשי שהיה ב"ד חשוב.

להלכה: לפני מי כותבים פרוזבול

• **הרי"ף** – השמיט הא דשמואל ורק הזכיר הא דרבנן דרב אשי. **רמב"ן:** דס"ל דלא בעינן בית דין מומחים. **וכ"ד הרא"ש** – דלא בעינן בית דין חשוב אלא כל ב"ד, דלא כשמואל. וכ"ד הרשב"א והטור.

• **בעה"ת** – האידנא שאין בית דין הגדול **אי אפשר לכתוב פרוזבול** ואי עבד לא מהני.

וכ"ד הרמב"ם – שרק חכמים גדולים ביותר כמו ב"ד של רב אמי ורב אסי. **והר"ם** הבין מהרמב"ם שרב אמי ורב אסי דווקא. כ"כ המרדכי[הרי"ף].

• **והתוס בשם ר"ת** – בית דין של רב אמי ורב אסי לאו דוקא אלא צריך בית דין חשוב שבכל דור. כ"כ ב"י והר"ן בדעת הרמב"ם.

וכ"ד בעה"ת – שכל ג' שבקאים בדין ובעניין פרוזבול ושמיטה והמחום רבים עליהם הרי הם כב"ד של רב אמי ורב אסי.

❖ ענפי הלכה

א. **"פרוזבול אינו משמט"**

העם מלהלוות זה את זה (מחשש שמא לא יפרע חובו עד אחר שביעית, ונמצא מאבד ממונו), ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו) 'השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (לאמור קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיו האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא)', התקין הלל לפרוזבול.

פירוש פרוזבול: פרוזבול לשון יווני, **פרוס בולי ובוטי** (פרוזבוליטי), תקנה לעשרים ולעניים (פרוז – תקנה. בולי – עשירים. בוטי – עניים).. תקנה לעשירים שלא יפסידו ממונם, תקנה לעניים שיהיו מוצאים ללוות (רש"י).

[**הגמרא** בגיטין (לו). שואלת שתי שאלות: א.) **מי** איכא דמדאורייתא משמט והתקין הילל דלא תשמט? **אמר אביי** – בשביעית בזה"ז דרבנן.

ב.) **ומי** איכא דמדאורייתא אינו משמט ותיקנו חכמים שתשמט? **אמר אביי** – שב וא"ת שאני. **רבא** אמר – הפקר ב"ד הפקר.

התירוץ "הפקר בית דין הפקר"

רש"י - אף שביעית דאורייתא מהני פרוזבול, דהפקר ב"ד הפקר, שתירוצו של רבא חוזר על שתי הקושיות. כ"פ הראב"ד. **והרמב"ם** – התירוץ חוזר רק על שאלה שניה, אבל בשביעית דאורייתא לא יעזור פרוזבול.]

❖ לפני מי כותבים פרוזבול

ב. **גיטיין**(לו): כי תיקן הילל פרוזבול לדורו תיקן או גם לדרי עלמא (נפק"מ לבטלו)? **ת"ש:** אמר שמואל – לא כתבינן פרוזבול אלא בב"ד דסורא או נהרדעא (כרב אמי ורב אסי).

משמע – לדורות הבאים גם תיקן, ולא תיקן רק לבתי דינים כמו רב אמי ורב אסי.

ת"ש: אמר שמואל – אי איישר כוחי

מה החילוק בין מוסר שטרותיו

לב"ד לבין פרוזבול

■ **רש"י** (מכות ג:) – פרוזבול היינו מוסר שטרותיו לב"ד.

■ **כ"כ תוס'** (גיטין לו.) – פרוזבול היינו מוסר שטרותיו לב"ד (כמ"ש רש"י), אלא שהלל מיסד מסירת השטרות, והפך אותם לנוהל קבוע, שעד הלל ב"ד לא היה מוכן לקבל השטרות.

■ **ריטב"א** (מכות ג:) – בפרוזבול אין צריך למסור שטרותיו לב"ד ודי במסירת מודעה על כך שמוסר שטרותיו לב"ד. כ"כ בעל התרומה, הר"ן ורבנו קרקש.

■ **רמב"ם** (פירוש המשניות) – לפי הלל מספיק אף רק הודעה על הרצון לגבות החוב.

■ **סמ"ע** מהגמרא: ואף על פי שמהדין משמט, מ"מ יש כח ביד חכמים לתקן שלא ישמט כי הפקר ב"ד הפקר. וכיון שמכוח הפקר באו צריך בית דין חשוב שראוי להפקר ממון.

■ **דרך אמונה** בשם ש"כ: ויש משאירין חוב א' כדי לקיים מצות שמיטת כספים ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני או חלק מהחוב או ילוננו אחר שיכתוב הפרוזבול.

האם פרוזבול מהני בשביעת

דאורייתא

■ **רמב"ם** – פרוזבול מהני רק בשביעת שהיא מד"ס, אבל בזמן ששביעת דאורייתא לא מהני. כ"כ התוס' והרא"ש, וכ"נ דעת הר"ש והר"י בן מ"צ.

■ **אבל רש"י** (גיטין ל"ו.) – אף בשביעת דאורייתא מהני פרוזבול (דהפקר ב"ד הפקר). כ"כ ראב"ד, וכ"ד הרשב"א והר"ן כמחו שכתב הר"י קורקוס וכ"ד העיטור.

ג. "ואינו נכתב אלא בבית דין

חשוב"

■ **כ"כ הב"י** בדעת הרמב"ם – דדלאו דוקא כבית דינו של רב אמי ורב אסי, אלא שיהיו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים ענין שמיטה והמחום רבים עליהם באותה העיר. כ"כ ר"י קורקוס ורדב"ז.

ג. "ככל בית דין"

■ **ריטב"א** (גיטין ל"ז): ואפילו בג' הדיוטות. **סמ"ע** (לז): יש להקל בזמן הזה – פירוש, אפילו במדינה שנוהגין בהן שמיטה, כי לא כתב הרמ"א בריש סימן זה אלא דבמדינות אלו אין נוהגין, אבל יש מדינות שנוהגין בו.

סעיף יט: ^א זה גופו של פרוזבול: מוסרני לכם ^ב פלוני ופלוני ופלוני

הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ^ג והדיינים או העדים חותמים מלמטה.

^ד (וה"ה שיוכל למסור בבית דין חובותיו שבעל פה) (ר"ן פרק השולח).

❖ **שורשי הלכה**🔗 **נוסח הפרוזבול**

א. שבועות (י, ד): וזה גופו של פרוזבול: "מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה" (פירוש שמוסר לב"ד הזכות לגבות כל חובותיו, ולכן דינו כמוסר שטרותיו לב"ד).
ג. והדיינים חותמים למטה, או העדים (מתחת לפרוזבול).

כ"פ שו"ע כלשון הרמב"ם (ט, יח): **א.** ...

🔗 **כמה דיינים צריך**

גיטיין (לב): איתמר: בפני כמה הוא מבטלו (את הגט ששלח לאשתו)?
רב נחמן אמר: בפני ב', **רב** ששת אמר: בפני ג'.
רב ששת אמר: בפני ג', ב"ד קתני. **ורב** נחמן אמר: בפני ב', לבי תרי נמי ב"ד קרי להו.
אמר רב נחמן: מנא אמינא לה? דתנן: מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני. **ורב** ששת? אטו תנא כי הוכלא ליחשיב וליזיל?
אמר רב נחמן: מנא אמינא לה? דתנן: הדיינים חותמין למטה או העדים; מאי לאו דיינים דומיא דעדים, מה עדים שנים, אף דיינים נמי שנים. **ורב** ששת? מידי איריא? הא כדאיתא, והא כדאיתא.
למה לי למיתנא דיינים, ל"ל למיתנא עדים? הא קמ"ל דלא שנא כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים, ולא שנא כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים.
כ"פ טור: וחותמים בו ג' דיינים, בין שכתבו

בלשון דיינים וחתמו בלשון עדות בין שכתבו בלשון עדות וחתמו פלוני דיין.

פרש"י: בפני כמה הוא מבטלו - קודם תקנת רבן גמליאל. **בפני שנים** - דבשלמא גבי דינא דממונא בעי שלשה אבל הכא אודועי בעלמא הוא ובתרי סגי. **מוסרני לכם** - גבי פרוזבול שהוא מוסר שטרותיו לב"ד דאיהו לא תבע ליה לב"ח אלא הב"ד והן יורדין לנכסיו ולא קרינא ביה לא יגוש. **פלוני ופלוני** - תרי משמע וקרי להו דיינים. **רוכל** - מוכר צרורות של בשמים. **חותמין למטה** - גבי פרוזבול תנן לה במסכת שביעית (פ"י מ"ד). **למה לי למיתני דיינים או עדים** - פשיטא דסגי בהני או בהני וליתני עדים והוא הדין אי חתמי דיינין. **בלשון דיינים** - כגון בי דינא הוינא ואתא פלוני ואמר לנא מוסרני לכם פלוני ופלוני כו'. **וחתמי עדים** - בלשון עדות כגון איש פלוני עד. **ול"ש כתוב בלשון עדות** - כגון דוכרן סהדותא דהוה באנפנא כו' וחתמי למטה אני פלוני דיין.

ב"ב"י: להלכה מבעה"ת משמע דבעינן ג' דיינים. וכנ"ד הטור. **ואפשר** דס"ל דשמיטה איסורא הוא וקו"ל כרב ששת.

כ"פ שו"ע: **ב.** מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים (כדעת בעה"ת דבעינן ג' דיינים)...

ד"ד"מ בשם הר"ן: אפילו מלוה בע"פ יכול למסור לב"ד ואין השביעית משמטת. **מהמרדכי משמע** - שאף שהמלוה והדיינים אינם באותה בעיר יכול לומר מוסרני חובי לדיינים שבעיר פלונית.

כ"פ הרמ"א: **ד.** (וה"ה פיוכל למסור צבית לין חובותיו שבעל פה).

❖ ענפי הלכה

א. "זה גופו של פרוזבול"

סמ"ע: פירוש המלוה אומר כן לדיינים בע"פ, והם כותבים בנוסח זה: "במותב תלתא כחדא הוינא ואתא פלוני המלוה ואמר לפנינו כ"כ", וחותרים ג' דיינים (פלוני דיין וכו') או כעדים (פלוני עד) ר"ל שהם עדים בדבר שאמר לפנינו כן (טור בפירוש הראשון).
דרך אמונה - ופרוזבול נכתב בכל לשון.

"מוסרני לכם"

סמ"ע: לא שמוסר שטרותיו, דפרוזבול אין צריך למסור השטרות אלא מוסר דברים הללו. ולפ"ז לא היה צריך הרמ"א להוסיף "הוא הדין שיכול למסור חובותיו שבעל פה" שזהו פשיטא.

ר"ן (גיטין ל"ו): אפילו אם השטרות נמצאין במקום רחוק מאד ואי אפשר להביאם כאן מהני (וכ"ה בירושלמי – אפילו נתונים ברומי).

תוס' אנשי שם בשם המב"ט: ואם הדיינים חותמים למטה א"צ להזכיר שמותם בתוך הפרוזבול וסגי שכותב מוסרני לכם הדיינים שבמקום פלוני.

ב. "פלוני ופלוני ופלוני הדיינים"

■ **פאת השולחן** – ודעת הרמב"ם משמע דסגי בב' דיינים שכתב רק 'פלוני ופלוני'.

■ **כ"ד** הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ברפ"ד דגיטין והמאירי ור"ת בספר הישר וכ"נ דעת הגר"א בשנו"א:..

■ **דעת השולחן ערוך** – דבעינן ג' דיינים. כ"כ הר"י קורקוס בדעת הרמב"ם.

■ **שכ"כ בשם הרמ"ה** – סגי אפילו ביחיד.

דרך אמונה: ויש מחמירין שלא יהו הדיינים קרובים למלוה או ללוה ולא זה לזה ולא פסולין לעדות כי יש פוסלין בכל זה.

"הדיינים שבמקום פלוני"

משנה ראשונה (שביעית י' ד) – דוקא כשהדיינים לא מאותו מקום, אבל אם הם מאותו מקום א"צ להזכיר שם עירם.
ושכ"כ בשם המב"ט – שלעולם צריך להזכיר.

"עדים או דיינים חותמים"

רש"י (גיטין ל"ג) – אפילו לכתחילה אפשר לכתוב בלשון דיינים ועדים חותמים או הפוך.
ושכ"כ – ויש שלא גורסים כן הגמרא.
דרך אמונה: ולכן לכתחלה יעשה או כולו בלשון עדים או כולו בלשון דיינים.

"והעדים...חותמים"

קצה"ת: וקשה הרי הוי מפי כתבם (עדות שבכתב שפסול) ? **ונראה** כיון דקי"ל דנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, וא"כ החתימות לא באו לראיה (שהרי נאמן אף בלא פרוזבול).

מו"ק (י"ח:): מותר לכתוב פרוזבול בחול המועד אם יש חשש שיהא דבר האבד.

נחלת אליהו (סי' ס"ה בשם החזו"א): יכול אחד לכתוב עבור חברו פרוזבול מדין זכיה. מכל מקום מי שהוא פורק עול ואין חושש לעשות פרוזבול אי אפשר לעשות עבורו פרוזבול מדין זכיה. כ"פ דרך אמונה.

שכ"כ: פרוזבול שעשה פ"א מועיל לחובות אלו (אם לא נפרעו) על כל שמיטות הבאות.

סעיף כ: ^אתלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: 'מוסרני לכם שכל חוב (אף מלוה ע"פ – ריא"ז) שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה' - אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. ^בהגה: וי"א לכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד – ומהני, ואין צריך פרוזבול (טור). ^גואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יוכל לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר פטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלונית (מרדכי ס"פ השולח).

❖ שורשי הלכה

🔗 למסור הדברים זה לזה

^אגיטין (לז): רבנן דבי רב אשי מסרי מילתייהו להדדי.

ב"י - ולא מסרי לרב אשי דהוי בי דינא רבה. אלמא: אפילו ב"ד אחר דלא אלים כולי האי מצי למכתב.

פרש"י: מסרי מילתייהו – בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אמר לחברים הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה.

כ"פ הרמב"ם – והוסיף מפני שהן יודעים שהשטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית.

דרך אמונה - ר"ל דעם הארץ חושבים ששביעית בזה"ז מהתורה ולכן החמירו שצריך ב"ד חשוב שיכולין להפקיר ממון אפילו הוא מהתורה. אבל ת"ח יודעים ששביעית בזה"ז דרבנן וחכמים הקילו בזה.

כ"פ שו"ע: ^אתלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: 'מוסרני לכם שכל חוב שיש לי

שאגבנו כל זמן שארצה' - אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת.

🔗 האם גם לא ת"ח יכולים

למסור דבריהם

^בהרא"ש - לכו"ע (ל"ד ת"ח) יכולים למסור דבריהם.

✓ אבל הרמב"ם כתב – ת"ח שהלוו זה את זה וכו'. ב"י: וראיתי במצרים נוהגים כהרמב"ם.

והרמ"א פסק כהרא"ש: ^בוי"א לכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד – ומהני, ואין צריך פרוזבול.

אבל השו"ע – הביא דברי הרמב"ם.

^גד"מ (ט): משמע במרדכי שאף על פי שאין המלוה והדיינים בעיר אחת יכול לומר מוסרני לכם הדיינים שבעיר פלוני חובי. כתב הר"ן - דאפילו מלוה על פה יכול למסור לבית דין ואין השביעית משמטתו.

❖ ענפי הלכה

א. "ת"ח שהלון"

דרך אמונה בשם מהריק"ש: וצריך שגם המלוה וגם הלוה יהיו ת"ח.

"ומסר דברים לתלמידים"

דרך אמונה: אף שלעיל סעיף י"ז צריך בכתיבה לפני בית דין חשוב, כאן בת"ח הקילו דסגי שמוסר דבריו לתלמידים בעלמא וגם סגי בלי כתיבה (ר"י קורקוס).

והרדב"ז - אף א"צ למסור לפני ג' וסגי לפני א'.

ב. "כל אדם נמי"

פת"ש (ג) בשם חתם סופר: אבל בזה צריך דווקא שיאמר בפני ב"ד.

ופת"ש (ג) בשם הב"ח: ראוי לנהוג כמ"ש הרמב"ם שדוקא ת"ח, וכמו שהעיד הב"י שראה נוהגים כן במצרים.

אלא אם כן ישלח בכתב ידו לב"ד והם יכתבו הפרוזבול מזמן שנכתב כתב ידו רק שיעשו לו הפרוזבול לפני ר"ה של שמינית.

דרך אמונה - וכן הסכימו האחרונים להחמיר, רק בשעת הדחק כשאי אפשר לכתוב פרוזבול יש להקל שלכל אדם סגי במסירת דבריו.

סמ"ע (סקי"א): ע"פ הגמרא והרא"ש - הליל לדורו תיקן פרוזבול, ובא ר"נ אחר כך ותיקן דאמירה בע"פ בלא כתיבת פרוזבול נמי מהני. וז"ש הרמ"א כאן - שכל אדם נמי יכול לומר דבריו בע"פ.

סעיף כא: יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה

אצל שלשה עדים (בעה"ת בשער מ"ה בשם י"א), ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר: 'הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. ואי חתמו ביה דייני, טפי מעלי, ואין צריך שם עדים.'

דייני טפי מעלי ואין צריך שם עדים כלל וזהו ששנינו הדיינים חותמין למטה או העדים.

כ"פ שו"ע

❖ ענפי הלכה

פרוזבול שלא בפני ב"ד (ילקוט יוסף כ"ד, כה)

שביעית (י, ג): גופו של פרוזבול "מוסרני לכם פלוני...".

❖ שורשי הלכה

ספר התרומות (שם סי' יז) בשם הר"י אלברצלוני (ספר השטרות השטר המ"ח): ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה אצל שלשה עדים, וי"א אפילו לשנים, ואומר: הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו אותם עדים באותו פרוזבול שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים ואף על פי שאין הדיינים חותמין בו. מיהו אי חתימי

לפלוני... הדיינים שבמקום פלוני". כ"כ בעה"ת, וכ"פ שו"ע כאן. כ"פ ילקוט יוסף. **אולם בחידושי הרמב"ן** (חולין ד:) – המלוה צריך לבוא לפני ב"ד ולכתוב פרוזבול. ומ"ש הירושלמי "אפילו הן ברומי" הכוונה שהשטרות הן ברומי. כ"כ הרשב"א והריב"ש בביאור הירושלמי.

וכתב הירושלמי (שביעית י, ב) – ואפילו הן ברומי.

ונחלקו הראשונים בביאור "הן ברומי" מרדכי – אפילו הדיינים ברומי אפשר לכתוב כאן הפרוזבול לפני עדים בנוסח: "מוסרני

סעיף כב: ^א אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ^ב ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתידות באויר, אף על פי שאין מקום היתידות שלו, סגי. ^ג אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו (מי שחייב ללוה) או לערב (של הלוה), או למי שחייב לו (לערב) – כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו (למלוה), ^ד מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו.

ביאור הלכה:

מתי נקרא שיש קרקע ואפשר לכתוב פרוזבול:

- מצד הלוה: בין שיש ללוה עצמו קרקע, או למי שחייב ללוה, או שיש לערב שלו קרקע, או מי שחייב לערב שלו – כותבים פרוזבול.
- מצד המלוה: בין יש למלוה עצמו קרקע, או למי שחייב למלוה יש קרקע – כותבים פרוזבול. (ראה ציור בהמשך).

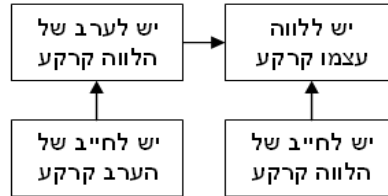
^ה. הגה: מיהו אם הלוה לפנינו ולוח: 'איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים' – אין מזכין לו לאדם בעל כרחו (ר"ן פ' השולח).

אין כותבים פרוזבול אלא על גבי קרקע

צד המלווה

צד הלווה

בתוך שדהו כל הוא

כ"פ רשב"א: כלשהו אפילו ראוי לנועץ בו מחט. **רמב"ם** - אפילו קלח של כרוב. **גיטין** (לז.) - או גזע של עץ שמחובר לקרקע. **או"ז בשם הערוך** - או ענף של עץ.

תוס' בשם הרשב"ם: מה שכותבים אפילו על קרקע כלשהו משום שקרקע כלשהו שווה כל החוב, לפי שאין אונאה לקרקעות.

ב. גיטין (לז.): והתני הלל, אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נקוב בלבד. **נקוב** אין, שאינו נקוב לא, אמאי? והא איכא מקומו! לא צריכא דמנח אסיכי.

פרש"י: תני הלל - אמורא הוה. **אלא על עציץ נקוב** - שהוא מחובר וכל שכן על קרקע עצמו אם שלו היא. **האיכא מקומו** - דהא מקומו או שלו הוא או השאילוהו לו הואיל ועציץ שלו הוא. **דמנח אסיכי** - על גבי יתדות ואין הקרקע שלו הלכך נקוב הוי כמחובר ושאינו נקוב אין כאן קרקע.

ח' הרשב"א (גיטין לז.) - אפילו אם גם היתדות אינן שלו.

שורשי הלכה

כתיבת פרוזבול על קרקע

א. שביעית (י, ו): אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע (כגון שיש ללווה קרקע), אם אין לו (ללווה) מזכה הוא (המלווה ללווה) בתוך שדהו כל שהוא (קרקע כל שהוא וכותבים עליו פרוזבול). וכן הוא בגיטין (לז.).

הטעם שצריך קרקע

• **רש"י** - דלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שנגבים מקרקע דהוי מילתא דשכיחא, אבל מילתא דלא שכיחא לא תיקנו. **ואף על פי** שאינו שווה כנגד כל החוב (אפילו כמלא מחט קרדום - שם ל:).

• **הר"ש** - דאז חשוב החוב כגבוי ביד ב"ד, ולא קרינן ביה לא יגוש (לפי שהקרקע אין יכול להשמיט ולהצניע).

(שם): שדה כשלהו כותבין פרוזבול - עד כמה?

א"ר חייא בר אשי - אפילו קלח של קרוב, אפילו מקנה לו גזע דקל קצוץ והגזע מחובר (מקום הגזע).

ה' הר"ן: מיהו אם היה שם וצווח, לא מהני שאין אדם זוכה בעל כורחו, מיהו אם לא היה שם משמע דמהני.

פסק שו"ע כהרא"ש: **ד' מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו.**

והוסיף הרמ"א דברי הר"ן: **ה' מיהו אם הכזה לפנינו ולווח: 'איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים' – אין מזכין לו לאדם בעל כרחו.**

❖ ענפי הלכה

א. "אלא על קרקע"

סמ"ע: פרש"י טעמו – דלא תיקנו פרוזבול כי אם על סתם הלוואה שאינה אלא למי שיש לו קרקע וסומך עליו לגבותו.

ור"ש פירש – כל שיש לו קרקע נחשב כגבוי.

ולשני הטעמים קרקע כל שהוא סגי דאין אונאה לקרקעות כלל (כמ"ש הרי"ף והרמב"ם). ולמ"ד יש אונאה טעמו שקרקע ראויה לגבות ולחזור ולגבות עד שישלם כל חובו.

הר"ן: ונפק"מ בין ב' הטעמים אם היה ללוה קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול ובסוף שנת השמיטה אינו בידו.

דלדעת רש"י – מהני אבל לדעת הר"ש – צריך שיהא לו בסוף השמיטה שיהא נחשב כגבוי.

דרך אמונה – ואם בשעת ההלוואה היה לו קרקע ובשעת כתיבת הפרוזבול אין לו הקרקע לכו"ע לא מהני.

פסק שו"ע: **א' אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ב' ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתידות באויר, אף על פי שאין מקום היתידות שלו, סגי.**

יש לערב או לחייב של הלוה

ג' (שם): ת"ר – אין לו קרקע ולערב יש קרקע – כותבים עליו פרוזבול.

אין לו ולערב אבל יש לחייב ללוה – כותבין עליו פרוזבול מדרבי נתן.

פרש"י: לחייב לו – לאדם אחר שחייב ללוה זה מנה. **מדרבי נתן** – הוי קרקע לוי החייב לשמעון הלוה משועבד לפרוזבול של ראובן המלוה את שמעון.

ויש לחייב לו

• **רשב"א** – פירוש מי שחייב ללוה או לערב שלו (פירוש אם יש קרקע ללוה, או מי שחייב ללוה, לערב ולמי שחייב לערב).

• **והטור מפרש** – מי שחייב למלוה, דהוי כאילו יש למלוה ויכול לזכות ללוה (פירוש אם יש קרקע למלוה או למי שחייב למלוה).

פסק שו"ע: **ג' אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו (מי שחייב ללוה) או לערב, או למי שחייב לו (לערב) – כותבין (כהרשב"א). ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו (למלוה, כהטור).**

ד' הרא"ש: מזכה ללוה אפילו ע"י אחר שלא בפני הלוה, ואף על פי שאחר כך חוב הוא לו, הקילו בפרוזבול שיכול לזכותו (שעכשיו זכות הוא לו). כ"כ הר"ן.

שכ"כ בשם האחרונים: ה"ה אם יש לערב של מי שחייב לערב קרקע מהני.

ד. **"מזכהו אפילו ע"י אחר"**

נמ"י (גיטין לז.): ואפילו מזכהו במתנה ע"מ להחזיר מהני.

ה. **"אפילו שלא בפניו"**

וקשה: הרי בודאי לא ניחא ליה בזיכוי, שעל ידי זה חייב לפרוע החוב?

הר"ן - כיון שעיקרו זכיה אף על גב שיוצא לו ממנו חובה מהני.

והרא"ש - מפני שבפרוזבול הקילו.

כ"כ הסמ"ע (מד) כל זה.

ב"ק (יב.): על עבדים (אף על פי שדינם קרקע) אין כותבין פרוזבול דאין דינם כקרקע לענין זה.

ב. **"עציץ נקוב"**

סמ"ע: דדרך הנקבים יונק וצומח מהקרקע ונחשב כקרקע.

דרך אמונה - אבל עציץ שאינו נקוב לא מהני אלא אם כן השאילו מקום להניחו עליו.

ג. **"ויש לחייב לו"**

סמ"ע: פירוש מי שחייב ללוה, שהיא משועבדת למלוה מדרבי נתן.

ירושלמי: ואם יש ללוה קרקע בשותפות עם אחר או שהוא אריס בה אין כותבין עליה פרוזבול שכל משהו מהקרקע שייך גם לאחר.

סעיף כג: השאילו מקום לתנור או לכירים - כותבים עליו פרוזבול

(כ"כ בעיטור מאמר ג'). **והוא הדין אם השכירו לו.**

❖ שורשי הלכה

🔗 **השאיל או השכיר לו מקום תנור וכירים**

גיטין (לז.): אמר רב יהודה: אפילו השאילו מקום לתנור ולכירים - כותבין עליו פרוזבול. **פרש"י:** לתנור - להניח בו תנור או כירים המטלטלין.

ב"י: כיון שעל קרקע מושאלת כותבים ה"ה על קרקע מושכרת כותבים. כ"כ בעה"ט, בעה"ת.

כ"פ שו"ע:

❖ ענפי הלכה

"ה"ה השכיר לו"

סמ"ע: דלא תימא דוקא בשואל שעומד ברשותו וחייב באונסין מה שאין כן בשכירות, קמ"ל.

תשו' מהרי"ט (ח"א סי' ס"ה) - אפילו לא עשה בו קנין אלא משתמש ברשות הבעלים.

אבל הריטב"א החדשות (בגיטין ל"ז ד"ה ואוקימנא) - דוקא אם עשה בו קנין.

פת"ש (סק"ד) בשם החת"ס: לפ"ז לא משכחת לה שלא יכתבו עליו פרוזבול אלא במי שדר אצל אחרים ולא השאילו לו ויכול

לסלקו בכל רגע.

**סעיף כד: היתה לו (ללוה) שדה ממושכנת (ללוה וכ"ש למלוה עצמו – ר"ש),
כותבין עליה פרוזבול.**

❖ שורשי הלכה

🔗 לכתוב על שדה ממושכנת

שביעית (י, ו): היתה לו שדה ממושכנת (שמשכן אותה על חוב אחר) בעיר (ל"ד בעיר ה"ה בעיר אחרת, ראה ענפי הלכה) כותבין עליה פרוזבול.

רמב"ם (בפירוש המשניות): אפילו ממושכנת במשכנתא דסורא, דכתיבי במישלם שנים אלו תחזור הקרקע בלא כסף (ואין לממשכן רשות בה עד שיגמר הזמן) – אפילו הכי כותבין עליה.

❖ ענפי הלכה

"שדה ממושכנת"

סמ"ע: פירוש הלוח השכינה ביד אחר. ואף על פי שאין לו מעות לפדותה וגם הוא במקום שלא מסלקים, מ"מ המלוה יכול לכתוב עליה פרוזבול כאילו היתה השדה בידו.

ב"י: ואף אם השדה הממושכנת בעיר אחרת כותבין עליה פרוזבול. כ"פ דרך אמונה. **ר"י קורקוס** – וכ"ש אם יש ללוה שדה שמשכנו לו אחרים שכותבין עליה פרוזבול.

**סעיף כה: כותבין לאיש על נכסי אשתו, ולאשה על נכסי בעלה,
וליתומים על נכסי אפוטרופוס.**

❖ שורשי הלכה

שביעית (י, ו): רבי חוצפית אומר כותבין (פרוזבול) לאיש על נכסי אשתו (בנכסי מלוג שהבעל אוכל מהם – ר"ש) וליתומים על נכסי אפוטרופין (אם האפוטרופוס ממונה על נכסי יתומים לזה לצורך היתומים, ואין להם קרקע – כותבין על נכסי אפוטרופוס).

בעה"ת: מיירי ביתומים שלוו מאחרים, אבל הם שהלוו לאחרים לא בעי פרוזבול. כ"כ הרמב"ן.

והדרישה (לא) – מרש"י משמע דמיירי

דוקא שהיתומים הלוו לאחרים, דמהני קרקע אפוטרופוסים לכתוב עליו פרוזבול (שלא כבעה"ת). ומה שלא פירש רש"י כבעה"ת (מיירי ביתומים שלוו מאחרים) שזה דוחק שיתקנו לחובת היתומים (שלא לא ישמטו אחרים), אלא התקנה היתה לטובת היתומים שאף על קרקע אפוטרופוס מהני לכתוב פרוזבול.

ירושלמי: וכן כותבין לאישה על נכסי בעלה (לפי שהם משועבדים לכתובתה. ורש"ס פירש – כיון שחייב במזונותיה הוי כיש לה קרקע).

ותיו"ט: דוקא כשהאפטרופוס לוח עבורם אבל אם אביהם של יתומים לוח ומת לא מהני מה שיש לאפטרופוס נכסיו כיון שהוא לא לוח.

ירושלמי (והביאו ג"כ ר"י קורקוס): וכן לאפטרופוס על נכסי יתומים. **ופירש הרש"ס** - כיון שמתעסקים בצרכי היתומים הו"ל כאילו יש להם קרקע.

❖ ענפי הלכה

"לאישה על נכסי בעלה"

שכ"כ: ואשה שבעלה עשה פרוזבול אין צריכה לעשות פרוזבול, אלא אם כן הלוחה מכסף שאין לבעלה זכות בהן.

"וליתומים על נכסי אפטרופוס"

סעיף כו: ^א חמשה שלוו מאחד, די לו בפרוזבול אחד (שיכתוב מוסרני לכם

כל חוב שיש לי על פלוני ופלוני וכו' - טור). ^ב ואם לוו בשטר אחד, אפילו אין לו קרקע אלא לאחד מהם, כותבים פרוזבול על כולם.

סעיף כז: ^ג חמשה שהלוו לאחד, כל אחד צריך פרוזבול.

❖ ענפי הלכה

ב. "שלוו בשטר אחד"

סמ"ע: טעמו - שנעשו כולם אחראים וערבים זה לזה.

בפרישה כתבתי - דאפילו לוו כל אחד בפני עצמו ויש קרקע לאחד מהן - כותבין פרוזבול על כולם, שהרי אותה קרקע שיש להאחד נחשב כאילו היא של המלוה, ואז המלוה מזכהו ללוין שלו. אלא דאז צריך שיזכהו המלוה להן, ובלוו כולן בשטר אחד אפילו בלא זיכוי נמי כותבין אכולן מטעם הנ"ל.

ג. "כל אחד פרוזבול"

שכ"כ בשם לחם משמים: מיהו אם רוצים יכולים לעשות פרוזבול א' לכולם, אם יפרטו בהפרוזבול את כל שמותיהם של המלוים ויכתבו את הפרוזבול בלשון רבים וכל א'

❖ שורשי הלכה

^א **שביעית** (י, ה): אחד לוח מחמשה (לווים) כותב (הסופר) פרוזבול לכל אחד ואחד (שכל מלווה ומלווה צריך פרוזבול).

^א **חמשה** לוין מאחד (שאחד הלווה לחמישה לווים) אינו כותב אלא פרוזבול אחד לכולם (שהרי אין כאן אלא מלווה אחד ודיו בפרוזבול אחד לכל מלוותיו).

^ב **תוספתא** (שביעית): חמישה שלוו בשטר אחד, כל מי שיש לו קרקע כותבים עליו, כל מי שאין לו קרקע אין כותבים עליו. **רשב"ג אומר** - אפילו יש לאחד מהם קרקע כותבים על כולם.

הרא"ש: והלכה כרשב"ג, דקי"ל בירושלמי ה' שלוו מאחד נעשו ערבים זל"ז.

כ"פ שו"ע בסעיפים כו, כז:

מהמלויים יאמר לפני ב"ד את נוסח המסירה מוסרני לכם כו'.

סעיף כח: ^איתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים - אין צריכים פרוזבול. ^במי שחייב לקופת הצדקה - אינו משמט.

❖ שורשי הלכה

חוב של יתומים

^אגיטין(לז): א"ר יהודה אמר שמואל – יתומים אין צריך פרוזבול. וטעמא דב"ד אביהם של יתומים.

אין צריכים פרוזבול

• רש"י – מיירי בחוב שחייבים לאבי היתומים והם ירשו החוב, א"צ על זה פרוזבול לפי שב"ד אביהם של היתומים.

• וזהר"ן כתב שכתב הרא"ה בשם הרמב"ן – דמיירי ממה שהלוו הם, שאילו חוב אביהם פשיטא (שא"צ פרוזבול) כדאמרינן בסיפרי רש"א "כל בעל משה ידו" ולא יורש.

מיהו דוקא יורש אבל לוקח לא (פירוש אם קנה שטר חוב של יתומים צריך פרוזבול), לפי שלוקח לא זכה רק בשעבוד נכסים ולא שעבוד הגוף, ואף על פי שהמוכר (המלוה) לא יכול ליגוש מ"מ הלוקח בא ליגוש מחמת המלוה וקרי ביה "לא יגוש".

פסק שו"ע: ^איתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים - אין צריכים פרוזבול (גיטין כפירוש הר"ן).

חוב לקופת צדקה

^בב"ק(לז): א"ר יוסף יד עניים אנן, דא"ר

אמר שמואל אין היתומים צריכים פרוזבול. רשב"א – משמע שדין עניים כדין היתומים ומי שחייב מעות לקופת צדקה אינו משמט. נמ"י: ודוקא ביתומים קטנים וכן עניים שאינן בני דעה, אבל יתומים גדולים או עניים בני דעה כיון שיכולים לכתוב פרוזבול אם לא כתבו הם הפסידו על עצמם.

כ"פ שו"ע סתם: ^במי שחייב לקופת הצדקה - אינו משמט (ולא חילק).

❖ ענפי הלכה

א. "יתומים קטנים"

סמ"ע (ג): פירוש, הן מה שהלווהו משלהן הן שירשו החוב מאביהן, דהב"ד הוא אביהן של יתומים, ושטרותיהן וכל אשר להן כמסורין לב"ד דמי.

וכן בקופה של צדקה, דהב"ד יד עניים כיד היתומים, מה שאין כן בגדולים דדוקא מה שירשו מאביהן טענינן להו כמ"ש לקמן סעיף כ"ט.

דרך אמונה: יתומים קטנים - ר"ל שהן המלויים אבל אם הם הלויים בודאי צריך פרוזבול עליהן.

ב. "שחייב לקופת צדקה"

שכ"כ: וכן קופות הגמ"ח וכן נדרים ונדבות לבתי כנסת ולמוסדות צדקה אין נשמטים.

שכ"כ: מי שמסור בידו הנהלת הכספים יכול לעשות פרוזבול אף בלי ידיעת הבעלים. **ילקוט יוסף** (כ"ד, מ): מי ששכח לעשות פרוזבול ונזכר בערב ר"ה בין השמשות, יאמר בפני שני עדים נוסח הפרוזבול.

כיון שיש בזה הרבה פרטים וחילוקים יש לבעלי גמ"ח ומוסדות שחייבים להם כסף לעשות פרוזבול וכן מנהלי מפעלים וחברות ובנקים יעשו פרוזבול על כל חובותיהם שחייבים להם. כ"פ ילקוט יוסף (כ"ד, לו).

סעיף כט: יתומים גדולים - טעינין להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמיטנו בשביעית.

❖ שורשי הלכה

הר"ן: יתומים גדולים אם הלוו מעצמן דין כשאר גדולים ומשמט. **✓הרשב"א** (חי' שם ע"ב ד"ה כי אתו שו"ת ח"ג ס' נז): אם היו גדולים טעינין להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמיטנו בשביעית. וכן כתב במישרים.

❖ ענפי הלכה

סמ"ע: אבל ביתומים קטנים אין צריך לכל זה שאפילו ידוע שאביהם לא כתב פרוזבול ולא התנה אין השביעית משמטת, שב"ד אביהם של יתומים. **הר"ן:** ואם ירשו מאביהן י"א דאין החוב משמט כלל, דדרשינן בספרי "כל בעל משה ידו", ולא היורש.

סעיף ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב. **סעיף לא:** כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

❖ שורשי הלכה

עד מתי כותבים פרוזבול

• **הרא"ש** – עד ערב ראש השנה של שביעית (כלומר בסוף שיטת). **דתניא** בתוספתא (שביעית ח, יא): אימתי כותבים פרוזבול ער"ה של שביעית.

ובא למעט שנת השביעית שאף על פי שאינה משמטת אלא בסופה אפ"ה פרוזבול אין כותבים בה. **וכ"מ מהפסוקים:** "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" שאינו משמע אלא בסופה. 'לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה' מיד שנכנסה שמיטה לא יגוש. אבל אם פרע המלוה מעצמו אצ"ל משמט אני.

כ"כ בעה"ט והטור.

• **אבל הרמב"ם** (ט, ד) - אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה... לפיכך הלוח את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

ב"י - הרי שכתב שהחוב שהלוח בשביעית גובה כל השנה. משמע אפילו ע"י ב"ד.

כ"כ ת' (המיוחסות) לרמב"ן (צח) - וגרסה משובשת נזדמנה לבעה"ט, והגרסה האמיתית היא 'כותבים פרוזבול עד ער"ה של מוצאי שביעית', כיון ששביעית משמטת בסופה.

ב. **וכל מן** שהוא גובה מוסר שטרותיו לב"ד (פירוש שכותב פרוזבול). כן גרסת הר"ש והרשב"א.

ב"י - וכן המנהג בא"י ובסביבותיה להתיר לכתוב פרוזבול עד ר"ה של מוצאי שביעית, וכן נהג מורי הר"י בירב.

פסק שו"ע: **א. אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוה את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.**

ובסעיף ל"א פסק: **ב. כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.**

❖ ענפי הלכה

ב. "כל זמן שיכול לגבות"

• **סמ"ע** (נג): מחלוקת הרא"ש והרמב"ם הרא"ש - אף ששביעית משמטת רק בסופה, (ולכן אם הלוח מחזיר יכול המלוה לקבל, וא"צ לומר משמט אני), מכל מקום אין כותבים פרוזבול רק עד סוף שישית, ואין יכול לתבוע חובו בשביעית. ולרמב"ם - יכול לתבוע חובו כל שביעית, וכותב פרוזבול עד סוף שביעית.

• **אך הב"ח** - הרא"ש מיירי רק בחוב שלפני שביעית שאינו יכול לגבות יותר משנכנס שביעית. והרמב"ם מיירי שהלוח בשביעית עצמה לכן כתב שגובה כל שביעית, ולזה מודה הרא"ש. אבל זולת זה מודה הרמב"ם לרא"ש.

• **מ"מ פת"ש** (סק"ה) בשם חתם סופר - דברי הב"ח דחוקים מאוד, וכן הראב"ד חולק על הרא"ש שאינה משמטת רק בסופה וכותבים פרוזבול כל שביעית.

ולכן מעיקר הדין אין לחוש לכתוב פרוזבול בסוף שישית, **מ"מ הרוצה** להחמיר בזה אין בו משום יוהרא.

• **כ"כ התומים** - הירא לדבר השם יכתוב פרוזבול בסוף שישית, אם לא בהלוואה שבשביעית שבלא"ה לב"ח ולראב"ד יכול לעשות פרוזבול נוסף בסוף שביעית אף להרא"ש.

סעיף לב: פרוזבול המוקדם - כשר, והמאוחר - פסול.

❖ שורשי הלכה

שביעית (י, ה): פרוזבול המוקדם (שנכתב בו תאריך מוקדם, כגון שנכתב בניסן וכתב אדר שלפניו) כשר (כשר הפרוזבול, שע"י הקדמת התאריך אין הלואה מפסיד כי אם המלווה, שאין פרוזבול מועיל רק להלוואות שנעשו קודם תאריך הפרוזבול), והמאוחר (שכתוב בו תאריך עתידי, כגון נמצא בניסן וכתב אייר) פסול (כיון שיכול המלווה לגבות מההלוואות שנעשה אחר זמן כתיבת הפרוזבול, בין ניסן לאייר דלא כדין ולכן פסול). והשטר חוב הפוך (דמוקדם פסול שמה יגבה לקוחות מהזמן הקודם ואין גובה אלא מזמן כתיבת השטר, אבל מאוחר כשר שאין כאן לחוש). כ"פ הרמב"ם (ט, כג).

כ"פ שו"ע: פרוזבול המוקדם – כשר, והמאוחר – פסול.

❖ ענפי הלכה**"המאוחר פסול"**

סמ"ע (נד): משום דאין יכול למסור לב"ד החובות שאינן חייב לו עדיין, וכשיאחר זמנו דפרוזבול, יוציאנו לאחר זמן ויגבה על ידו

אפילו החובות שנתחייבו לו אחר כתיבת הפרוזבול, אבל במוקדם מגרע כחו.

ירושלמי (שביעית פ"י ה"ג): ואינו מועיל כלל ואפילו מזמן האמיתי. **ת' הר"ן** - כיון שנכתב שלא כדין. והעדים נאמנין לומר שהוא מאוחר (ירושלמי שם).

ילקוט יוסף (כ"ד, כח): ולכן מי שהלואה לחברו אחר שכתב פרוזבול – לא מהני להלוואה זו.

חתם סופר (מובא בפת"ש סק"ג): ואם שלח מכתב לב"ד שמוסר להן חובותיו, צריך לכתוב בפרוזבול זמן שכתב את המכתב שאז מסר את חובותיו, ולא בזמן של עתה דהו"ל מאוחר ופסול.

שכ"כ (ע' פ"ה): אם המלווה נמצא בער"ה בחו"ל במקום ששם מתאחרת כניסת החג והלואה נמצא בא"י או להיפך ראוי להקדים כתיבת הפרוזבול לפני השקיעה של ב' המקומות.

סעיף לג: **נאמן אדם לומר: 'פרוזבול היה לי ואבד',^א ולא עוד אלא**

שפותחין לו: 'שמה פרוזבול היה לך ואבד', ואם אמר: 'כן' - נאמן.

הגה: ואם לא פתחו לו ה"ד, וינא מצ"ד וחזר ואמר: 'פרוזבול היה לי: אם הוא קודם פסק דין – נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין – אינו נאמן (ב"י בשם הרשב"א).

סעיף לד: **כן אם אמר המלווה 'תנאי היה בינינו שלא תשמיטני**

שביעית" או הקפת חנות היה או משאר דברים שאין שביעית משמטתן נאמן במגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד.

❖ שורשי הלכה❧ פרוזבול היה לי ואבד

א. גיטין (לז): אמר רב יהודה אמר רב נחמן: נאמן אדם לומר פרוזבול היה בידי ואבד ממני; מאי טעמא? כיון דתקינן רבנן פרוזבול, לא שביק היתירא ואכיל איסורא.

ב. כי אתו לקמיה דרב, אמר ליה: מידי פרוזבול היה לך ואבד? כגון זה פתח פירך לאלם הוא.

פרש"י: לא שביק היתירא - דמלוה בלא פרוזבול (שילוה בלא פרוזבול) למימר הוה לי ואבד ואכיל איסורא.]

והתנן (כתובות פט): בעל חוב שמוציא שטר חוב ואין עמו פרוזבול – הרי אלו לא יפרעו (ולא נאמן לומר שאבד, וגם לא פותחים לו)?

תנאי היא, דתניא: המוציא שטר חוב - צריך שיהא עמו פרוזבול, וחכמים אומרים: אינו צריך.

פרש"י: הרי אלו לא יפרעו - אלמא לא מהימן לומר היה לי ואבד דעל כרחיך בדטעין היה לי ואבד עסקינן דאי לאו הכי צריכא למימר דשביעית משמטת. אינו צריך - דנאמן לומר אבד.

❧ השיטות בהלכה

• **הרא"ש** – ר"ת פסק שנאמן לומר 'פרוזבול היה לי ואבד', אפילו בלא שבועה. **כ"כ** הרשב"א (ג, לג) – והוסיף ואפשר שאף חרם סתם אינו מחריים, כיון שנהגו העם להתנות 'על מנת שלא תשמיטני בשביעית' הוי כודאי.

• **והרא"ש** – הרי"ף הביא רק המשנה (בכתובות) שלא גובה בלא פרוזבול. **משמע**

שהלכה כר"מ שהיא גם סתם משנה. **כ"ד** בעל העיטור. ולכן לא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד.

מכל מקום המנהג להתיר, שהרי האמוראים עבדי עובדא כחכמים דברייתא. **כ"ד** הרמב"ם, רשב"א והר"ן. **כ"כ** ד"מ בשם המרדכי – והוסיף, אפילו לא ידענו שיש לו קרקע נאמן לומר שזיכה לו קרקע.

והוסיף הרא"ש בתשובה: מה שנאמן לומר שהיה לו פרוזבול ואבד, אני לא סמכתי ע"ז לעולם לפי שלא שכיחי האידינא כותבי פרוזבול, וגם אין איסור שמיטת כספים ידוע להמון העם ולא מחזיקים הדבר לאיסור שיחזרו אחר היתר.

כשהיה טוען אחד לפני פרוזבול היה לי ואבד הייתי חוקרו מהו פרוזבול ולמה כתבו עד שהיה נתפס על שקר.

רמב"ם (ט, כ"ד): ואם הודה שלא כתב פרוזבול אבד חובו.

פסק שו"ע: **א. נאמן אדם לומר:** 'פרוזבול היה לי ואבד', **ב. ולא עוד אלא שפותחין לו: 'שמא פרוזבול היה לך ואבד', ואם אמר: 'כן' – נאמן (גיטין לז).**

❧ אם אחר שיצא מב"ד חזרואמר היה לי פרוזבול ואבד

הרשב"א (בתשובה ח"ב סי' שיג): אם יצא מבית דין ולא טען פרוזבול היה לי, או תנאי היה לי שלא ישמיטנו בשביעית, וגם הבית דין לא פתחו לו בכך ופסקו הדין שמשמט והוא שתק עם שתיקתו בשעת פסק דין נראה כמודה ואף על פי שחזר לבית דין וטען - אינו נאמן, שאנו אומרים טענתא דשקרא אגמרוה.

שצריך ב"ד - נאמן, כ"ש בתנאי שאין צריך לב"ד, שיהא נאמן. כ"כ ת' הרמב"ן – אפילו עכשיו שאין העם נאמנים בפרוזבול ולא יודעים אותו, נאמן לומר תנאי היה בנינו שלא תשמטני בשביעית (מאותו הטעם דלא שביק היתרא ואכיל איסורא). ולא עוד אלא שב"ד פותחים לו בטענה זו.

ריב"ש: לכו"ע לעניים ויתומים אמרינן דילמא תנאי היה בשעת ההלוואה שלא תשמטני בשביעית.

❖ ענפי הלכה

א.

"נאמן במיגו"

סמ"ע: טעמו – דחזקה אין אדם שביק היתרא ואכיל איסורא, דודאי כתב פרוזבול. ול"ד ל (סו/יא) שאין אדם נאמן לומר שטר קניין היה לי שהיה כתוב בו "קני איהו וכל שעבודיה" (לעניין הטוען שהמלוה מכר לו שטר חוב זה, והיה לי שטר שקניתי בו שטר חוב זה, כדלעיל ששטר חוב נקנה בכתובה ומסירה), **דשאני** התם שאינו בידו, שמא לא רצה לכתוב לו, מה שאין כן כאן שהכל בידו. **ולכן** בסעיף ל"ד שנאמן לומר תנאי היה בו רק במיגו שפרוזבול היה לי ואבד, אבל בלא מיגו לא נאמן, כיון שהתנאי שלא תשמטני בשביעית אינו בידו בלבד.

ג. "לאחר פסק דין אינו נאמן"

סמ"ע: דכיון שבשעת פסק דין שתק הרי זה מודה שלא היה לו פרוזבול.

ד. "תנאי היה... נאמן במיגו"

סמ"ע (נו): אבל בלא מיגו אינו נאמן מט

ואילו בתשובה אחרת (ח"ד סי' לב) – כתב אפילו יצא מבית דין ולא טען, נראה שיכול לטעון שהרי בית דין פותחין לו ואין חוששים שמא מתוך דבריהם ילמדו לשקר, כל שכן במה שלא ידענו אם למדוהו בחוץ אחרים אם לאו.

ג. ב"י: קודם פסק דין - נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין - אינו נאמן.

כ"פ הרמ"א: **הגה:** ואם לא פתחו לו הב"ד, וילא מצ"ל וחזר ואמר: 'פרוזבול היה לי': אם הוא קודם פסק דין – נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין – אינו נאמן.

אמר תנאי היה שלא

תשמיטני בשביעית או כיו"ב

• **הטור:** כן אם אמר המלוה "תנאי היה בינינו שלא תשמיטני שביעית" או הקפת חנות היה או משאר דברים שאין שביעית משמטתן **נאמן במגו** דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. כ"כ הרמב"ם (ט, טו) – לעניין הקפת חנות שנאמן **במיגו** שהיה לי פרוזבול ואבד.

משרים: לפ"ז בזה"ז שאין אדם נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד (כיון שלא רגילים לכתוב פרוזבול), אין לו מיגו לומר תנאי היה וכו'. ולכן נאמן הנתבע (הלואה) להפטר מהחוב, דהמוציא מחברו עליו הראיה.

• **אבל הרשב"א בשם רמב"ן** – אף כשתמצא לומר שאין כותבים פרוזבול כשמואל, עכ"ז נאמן לומר תנאי היה שלא תשמטני בשביעית, שטענה זו עצמה כדאי להאמינו (אף בלא מיגו) כיון דאיכא חזקה לא שביק היתרא ואכיל איסורא, שאם בפרוזבול

עם שכתבתי לפני זה.

סעיף לה: הוציא פרוזבול, וטוען הנתבע ואמר: 'מלוה זו שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה' - התובע נאמן (במיגו), שאילו אמר: פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד (ברמב"ם ט, כה).

❖ ענפי הלכה

"הוציא פרוזבול"

בעה"ת: והרי לא אמרינן מיגו להוציא? וי"ל שאני הכא דמסייעו לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא. והרמב"ן ורשב"א – נאמן אף בלא מיגו, כיון שיש בידו לעשות פרוזבול בודאי אומר אמת. מכל מקום דעת מרן והרמב"ם – שאינו נאמן אלא במיגו.

בעה"ת: מיירי שתבעו מלוה בע"פ והוציא ע"ז פרוזבול (שאם היה מלוה בשטר הרי יש תאריכים ואפשר לדעת אם הפרוזבול קודם או השטר).
דרך אמונה - או שהי' שטר בלי זמן (דכשר כמ"ש בחו"מ ס"ג מ"ג ס"א).

"פרוזבול היה לי" (במיגו)

סעיף לו: ^א המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלוה: 'משמט אני (ר"ל התורה צייתה עלי להשמיטו) וכבר נפטרת ממני'. אמר לו: 'אף על פי כן רצוני שתקבל' - יקבל ממנו. ^ב ואל יאמר לו: 'בחובי אני נותן לך', אלא יאמר לו: 'שלי הם, במתנה אני נותן לך'.
^ג החזיר לו חובו ולא א"ל כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו: 'שלי הם ובמתנה נתתי לך'. ^ד ואם לא אמר, לא יקבל ממנו, אלא יטול מעותיו וילך לו.

❖ שורשי הלכה

המחזיר חוב אחר שביעית

שהשביעית משמטת החוב) יאמר לו (הלוה למלוה) משמט אני (כמצוות התורה), אמר לו (המלוה ללוה) אף על פי כן (קבל ממני), יקבל ממנו (ואין צריך לחזור ולומר שוב משמט אני) שנאמר (דברים טו) "זֶה דְבַר הַשְּׂמִיטָה" (דרשו חז"ל 'זה דבר השמיטה' שדי למלוה

^א **שביעית** (י, ח): המחזיר חוב בשביעית (לוה שבא להחזיר החוב אחר שביעית, אף

**לד', אלא יאמר לו: 'שלי הם, במתנה
אני נותן לד'.**

ג. (שם): אמר רבה ותלי ליה עד דאמר
הכי.

ותלי ליה

• **רש"י** - ויתלנו על העץ עד שיאמר לו
אף על פי כן.

• **והרא"ש** - לא נהירא, שא"כ בטלת
תורת שמיטה. ונראה לפרש ותלי ליה שיהיו
עיניו תלויות, יושב ומצפה עד שיאמר לו כן.
וכן מפרש הירושלמי - אומר בפיו משמט
אני, והימין פשוטה לקבל. **כ"פ** הערוך,
רמב"ם.

ד. רמב"ם - ואם לא אמר, לא יקבל ממנו,
אלא יטול מעותיו וילך לו.

פסק שו"ע: **ג. החזיר לו חובו ולא א"ל
כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו:
'שלי הם ובמתנה נתתי לד'. ואם לא
אמר, לא יקבל ממנו, אלא יטול מעותיו
וילך לו.**

[**הב"ח:** מתרץ קושיית הרא"ש על רש"י שא"כ
בטלת תורת שמיטה. **הגמרא** אומרה תלי ליה
לאחר שבא להחזיר וא"ל המלוה משמט אני.
שאז כבר קיים מצוות שמיטה, וכיון שכבר קיים
המצווה יכול לתלותו אם גברה ידו עד שיאמר
אף על פי כן. שהרי מעצמו בא להחזיר, והדיבור
של המלוה משמט אינו רק לקיים המצווה, ולמה
זה יחזור בו ולא יפרע לו. אבל אם לא בא כלל
להחזיר לא יכול לתלותו.
והמקל כרש"י זריז ונשכר.

מכל מקום הרבה ראשונים - חולקים: הרא"ש
והרמ"ה והרמב"ן בשם הערוך והריטב"א ור"ן
ונמוק"י ורשב"א בשם התוס' וכ"ד הרמב"ם
והמאירי בגיטין ל"ז וכ"כ הראב"ד בתמים דעים

בדיבור אחד, שאמר משמט אני).

וכן הוא בגיטין (לז:) והוסיפה הגמרא -
ב. ואל יאמר לו: 'בחובי אני נותן לך', אלא
יאמר לו: 'שלי הם, במתנה אני נותן לך'.

ופרש"י: המחזיר חוב לחבירו בשביעית
- בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו
שביעית ואחר כך החזירו אחר השביעית.
צריך - המלוה שיאמר לו משמט אני. **ואם
אמר לו אף על פי כן** - אני רוצה להחזירו
לך. **שנאמר וזה דבר השמטה** - צריך לומר
דיבור של שמיטה.

[**הגמרא מספרת מעשה:** אבא בר מרתא דהוא
אבא בר מניומי הוה מסיק ביה רבה זוזי,
אייתניהו ניהליה בשביעית, אמר ליה: משמט
אני, שקלינהו ואזל. אתא אביי אשכחיה דהוה
עציב, אמר ליה: אמאי עציב מר? אמר ליה: הכי
הוה מעשה. אזל לגביה, אמר ליה: אמטת ליה
זוזי למר? אמר ליה: אין. אמר ליה: ומאי אמר
לך? אמר ליה: משמט אני. אמר ליה: ואמרת ליה
אף על פי כן? אמר ליה: לא. אמר ליה: ואי
אמרת ליה אף על פי כן הוה שקלינהו מינך,
השתא מיהת אמטינהו ניהליה ואימא ליה אף על
פי כן. אזל אמטינהו ניהליה ואמר ליה אף על פי
כן, שקלינהו מיניה, אמר: לא הוה ביה דעתא
בהאי צורבא מרבנן מעיקרא.

דרך אמונה - משמע שיכול לספר לאחרים והם
ילכו לומר לו שיאמר אף על פי כן, אבל הוא
בעצמו אסור לו לומר לו שיאמר אעפ"כ ורק לרמז
לו מותר].

רמב"ם (ט, כח): כל המחזיר חוב שעברה
עליו שביעית - רוח חכמים נוחה הימנו.

פסק שו"ע: **א. המחזיר חוב שעברה
עליו שביעית, יאמר לו המלוה:
'משמט אני וכבר נפטרת ממני'. אמר
לו: 'אף על פי כן רצוני שתקבל' - יקבל
ממנו. ב. ואל יאמר לו: 'בחובי אני נותן**

כמש"כ פה"ש וכ"כ במלא"ש בשם הסמ"ק: [

❖ ענפי הלכה

א. "משמט אני"

ילקוט יוסף (כ"ד, יח): ואם נמנע להשמיט ההלוואה עובר על עשה ולא תעשה.

שכ"כ (עמוד ב' ע"ש בשם מנחת חינוך): ואם המלוה גבה אותם בע"כ צריך להחזיר דהוי גזל.

ג. "מסבב עמו עד שיאמר"

ראב"ד (בהשגות על הרי"ף): פירוש 'ותלי ליה' שיתלה אותן המעות לפניו עד שיאמר לו במתנה אני נותן לך.

"במתנה נתתי לך"

רמ"ה (גיטין ל"ז): ואם בתחלה בא הלוה ואמר לו במתנה אני נותן לך א"צ המלוה לומר משמט אני. כ"כ הריטב"א החדשות.

ד. "יטול מעותיו וילך"

סמ"ע: פירוש הלוה שבא ליתנם, וזה השיב משמט אני, יחזור הלוה ויטלם וילך לו.

סעיף לז: שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה.

❖ שורשי הלכה

הטור: שטר חוב שעבר עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול הואיל ונמחל שיעבודו של שטר גופו של שטר של לזה הוא (שהרי הוא כתבו), ומוציאין אותו מהמלוה להחזירו ללוה. כ"כ בעל התרומה ושכן הסכים הרמב"ן וכ"כ הרא"ש.

כ"פ שו"ע:

❖ ענפי הלכה

"מוציאים השטר מהמלוה"

סמ"ע (נט): מ"מ דמי הנייר צריך הלוה להחזיר למלוה, שהרי השטר היה משכון בידו

בעד דמי הנייר. אבל דמי שכר הסופר אין צריך להחזיר דגם זה נשמט בשביעית.

והט"ז - חולק (אין צריך להחזיר דמי הנייר).

א. שהרי הטור כתב – שגופו של נייר של הלוה (ולא של המלוה).

ב. אם הנייר חשוב משכון, כל החוב אינו משמט לי"א בסי"ב.

אלא נ"ל שאינו משכון, שלא ע"ד גוף הנייר הלוה לו, ולכן גוף הנייר שייך ללוה ולא למלוה.

והא דאה"ע(כח/ח) שמין הנייר, היינו לפי שכשמקדשה בשט"ח ודאי דעתו למשכון, שאדם יודע שלא מקדש במלוה.

וקצות החושן – הסמ"ע מיירי שהמלוה נתן דמי הנייר, ולכן הלוה צריך להחזיר לו דמי הנייר שהרי הנייר שייך למלוה.

סעיף לח: ^אהמוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול. ^בואם כבר עברה עליו שמיטה כשמכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד. ^גואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול: אם אין לו נכסים - אינו נאמן, ואם יש לו נכסים - נאמן ונפטר, והמוכר ישלם ללוקח (בעל התרומה מה, ו).

❖ ענפי הלכה

ב. "טוענים ללוקח"

סמ"ע: דקי"ל טוענים ללוקח ולירוש כל מה שהיה המוכר והמוריש יכול לטעון. אבל כשלקחו קודם שביעית אין טוענים דמסתמא עדיין לא היה למוכר פרוזבול כיון שלא הגיע זמן שמיטה.

דרך אמונה - ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול: אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים נאמן ונפטר הלוה והמוכר ישלם ללוקח.

ג. "אין לו נכסים אינו נאמן"

סמ"ע: דאין אדם נאמן בהודאתו לחוב אחרים, כמ"ש שו"ע(מז/א).

הב"ח: ונאמינו במיגו שיכל למחול?

וי"ל - שאין הכי נמי אלא מיירי שמכרו במעמד שלושתם שאין יכול למחול (כמ"ש סו/כט).

והש"ך - לפי מה שכתבתי שאף במעמד שלושתם יכול למחול אם כאן גם כן בכל עניין נאמן המוכר, רק שמשלם ללוקח מה שהפסידו שווי השטר אם היה לו פרוזבול.

"אין יש נכסים נאמן"

טור בשם בעה"ת: נאמן לחוב עצמו ומשלם ללוקח, שהרי הטעהו שמכר לו שטר שנמחל שעבודו.

הגר"א: חולק - כיון שהמכירה היתה במעמד שלושתם שאז אין לו מיגו דמחילה - לא נאמן אף שיש לו נכסים. וכו"ד שהש"ך.

עיונים *

דין מכירות קרקעות לגוי בשביעית

קדושת שביעית.
רמב"ם (שם)ף גוי שקנה קרקע פירותיו מותרים ולא גזרו בהם ספיחים וכו'.
מין מסביר – שאף עליהם אין קדושת שביעית אף אחר זמן ביעור.
והמבי"ט – מסביר שאין דין ספיחים היינו לפני ביעור אבל יש בהם קדושת שביעית.
ילקוט יוסף: מחלוקת זה הוא יסוד בהיתר המכירה, וכיון שמרן באבקת רוכל פסק דמהני קניין הגוי להפקיע משביעית, וכן הסכימו עמו חכמי דורו ונהגו כן הלכה למעשה הכי נקטינן. ועוד שבימנו שביעית דרבנן, ולפי סה"ת דרבנן לכו"ע יש לגוי כוח להפקיע קדושת שביעית. כ"ד הגר"ע יוסף זצ"ל.
 כ"פ ברכ"י, רדב"ז וספר פאת השולחן.
אומנם החזו"א – פסק כהמבי"ט. ולכן לא מהני היתר מכירה.

ב. איסור לא תחנם

טוען החזו"א (כג, ד): כיון שיש איסור 'לא תחנם' במכירת קרקעות לגוי, נמצא שמכירת המדינה כשליח הציבור הוי שליח לדבר עבירה שמעשה המכירה לא תופס.
והחולקים ס"ל שאין כאן איסור לא תחנם, מכמה סיבות:
 1. **הרשב"א** (א, ח): אין איסור לא תחנם אלא בגוי עובד ע"ז ולא בישמעאלי. כ"כ המאירי, ב"ח, מזבח אדמה בדעת הרמב"ם. כ"ד החינוך (תכו) והטור.
 2. **כשיש במכירה תועלת לישראל** אין איסור לא תחנם. כ"כ התוס' (ע"ז כ): בגוי שמכירו מותר לתת לו מתנת חנם דיש בזה בנאה

עניין היתר מכירת קרקעות בשביעית לגוי בארץ ישראל כדי להפקיע מהם קדושת שביעית ולאפשר עבודת הקרקע, נתונה במחלוקת בין האחרונים:

א). האם המכירה מועילה?
 ישנה מחלוקת בין מרן הב"י ובמבי"ט בעניין קרקעות שקנה גוי בארץ ישראל:
 • **מרן באבקת רוכל** – אין בפירות קדושת שביעית. כ"פ רוב הפוסקים.
במיוחד בזמן הזה ששביעית דרבנן.
 • **אולם המבי"ט** – אף בפירות שגדלו בקרקע גוי בארץ ישראל יש בהם קדשות שביעית, וממילא אין תועלת במכירה. כ"כ מהרי"ט. כ"ד חזו"א.

מקור המחלוקת: האם יש קניין לגוי בקרקע בארץ ישראל להפקיע קדושת הארץ (גיטין מז. ברכות יא):
י"א – שאין קניין לגוי, ממילא אין תועלת במכירה. כ"כ הרמב"ם, ראב"ד והמאירי.
וי"א – דמהני להפקיע מקדושת הארץ.

ונחלקו בדעת הרמב"ם:

רמב"ם (שם ד, כט): גוי שקנה קרקע בארץ ישראל לא הפקיעה מהמצות, לפיכך **אם חזר** ישראל ולקחה ממנו אינה כיבוש יחיד ולא מפריש תו"מ.
מרן באבקת רוכל – משמע שדוקא שחזר ולקחה מהגוי מועיל ואין קניה לגוי, אבל כל זה שהיא ביד הגוי יש קניין לגוי להפקיע מן המצוות. ולכן פירות של הגוי פטורות משביעית.
 אבל המבי"ט – אף שהוא ביד הגוי יש בו

בחוץ, לפי שהוכנס תיקון בחוק עסקים במקרקעין שמכירת קרקע ע"י הרבנות הראשית יהיה לה תוקף משפטי אף בלא רשים בטאב"ו.

ד. גמירות דעת במכירה

עוד טוען החזו"א: כדי שהמכירה תחול צריך גמירות הדעת של המוכר, וכאן פעמים רבות שהחקלאי לא מתכוון באמת למכור הקרקע. **ושאני** ממכירת חמץ, כיון שעושה כן כדי לא לעבור על 'בל יראה' גמר ומקנה.

החולקים ס"ל: יש להתיר, כמה סיבות:

1. **שבת הארץ** (פרק יג): אין לומר לא סמכא דעתו בקניין לזמן, ודמי שלכירות לזמן דסמכא דעתיה כיון שהוא לימים קצובים.
2. לענין שלא תחשב הקרקע שלו שלא יעבור על איסור שביעית, גמר ומקנה.
3. בדרבנן (שביעית בימנו) סומכים על מ"ד שהערמה מהני.
4. **החזו"א עצמו** (י, ו): אדם פרטי שמכר קרקע לגוי מהני, ורק ע"י שליח לא מהני. ואם נאמר שהמיכרה לא חלה כלל, למה באדם פרטי מהני.

ד. צדדים נוספים להקל

ישנו ספק מהו שנת השמיטה, וכלן יש ספק שמא שמיטה זו אינה שנת שמיטה.

ועוד שיש סוברים ששמיטה בזה"ז רק ממידת חסידות (אף לא מדרבנן).

סנהדרין (כו): מכריז ר' ינאי – פוקו זרעו בשביעת משום ארונונא. לפ"ז גם בימנו שיש הפוסדים אם לא יזרעו יש להקל, לפחות אחר מכירת הקרקעות.

סיכום: האם היתר מכירה מהני בימנו שנוי

במחלוקת בין אחרוני דורנו

חזו"א – ס"ל דלא מהני

הגר"ע יוסף זצ"ל – ס"ל דמהני.

לישראל הנותן. כ"ד הר"ן, מ"א, ברכ"י ושואל ומשיב.

3. **שדה חמד** (ג' דף 300): מתנה ע"מ להחזיר ליכא משום לא תחנם, ע"פ הרמב"ם שכתב בטעם האיסור (כיון שיש בזה קבע).

4. וי"א שאין לא תחנם אלא בגוי שאין לו קרקעות אחרים בארץ, אבל יש לו אין איסור.

5. **שו"ת ישועות מלכו:** ללא היתר מכירה תגווע החקלאות בארץ, ובמקומה תתפח חקלאות הגויים, והיא להם יותר אחיזה בארץ.

הגאון הרב פרנק (הר צבי יוד קנג): אף לחזו"א שיש איסור לא תחנם, הקניה חלה, כיון שהאיסור אינו על עצם ההקנאה, אלא על כך שמאפשרים לגוי לשבת בארץ, ואין קשר בין האיסור למכירה.

ועוד שבימנו המכירה נעשית ע"י החקלאים עצמם ולא ע"י שליח.

ג. כשאין רישום בטאבו לא מקרי

מכירה.

טוען החזו"א: כיון שמכירת הקרקעות לא נרשמת בטאבו"ו כפי חוק המדינה, לא יזכה הגוי בטביעתו, וא"כ אין כאן מכירה.

החולקים ס"ל: דמהני כיון ש –

1. אף שלא נרשם בטאבו"ו כיון שעושים חוזה ושטרות יש להם תוקף משפטי גם מצד הממשלה, שמחייבת הצדדים לקיים הנאמר, **וכמ"ש** שו"ת ישכיל עבדי.

2. **החזו"א עצמו:** נקטינן כדבר ירוב הראשונים שכל הקפידא בדינא דמלכותא כיון שהשלטון מקפיד על כך ומעניש, אך בענין הטאבו"ו אין השלטון מקפיד.

3. **ספר דבר השמיטה:** כיון שאין הקונה משלם כל מחיר הקרקע רק מעט והשאר זוקף כמלוה, כה"ג אין הקפדה על הרישום בטאבו"ו עד שישלם כל הסכום.

4. **ובימנו** הבעיה של רישום בטאבו"ו נפטרה

לדעת הסוברים שהמכירה מהני,**יש לדון לאיזה עניינים מהני:**

- האם אחר מכירת קרקעות מותר ליהודי לעבוד בקרקע המכור כרגיל בכל המלאכות? **אבני נזר** (יו"ד תנח) – מותר אף במלאכות דאורייתא. כ"פ ילקוט יוסף (תרכז).
- **אבל הרב קוק** (משפט הכהן עא, ב) – מותר רק במלאכות דרבנן. מכל מקום בדיעבד שעשו מלאכות דאורייתא הפירות לא נאסרו מכ"ש מהר"י קורקוס.
- **מכל מקום בימנו** רוב הפעולים ממילא הם גויים.

• מה דין קדושת שביעית בפירות?

שבת הארץ (ח, ח) – אחר המכירה אין קדושת שביעית בפירות שכן פסקו רוב הפוסקים. כ"פ ילקוט יוסף.

אומנם הרב קוק (משפט כהן עה) – ראוי לנהוג בהם קדושת שביעית, שכן היתר מכירה היא רק להצלת החקלאים.

• סחורה בפירות שביעית

הרב קוק (משפט כהן עו): אין סחורה בפירות שביעית, ולכן כספי המכירה מותרים.

כ"פ הגרש"ז אויערבאך (מעדני ארץ הערה ח) – אף למחמירים בהיתר מכירה, אין איסור סחורה בפירות אחר מכירת הקרקעות.

לזיכרון עולם

לעילוי נשמת אבי מורי

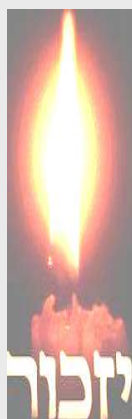
ר' שלום אהרון חיים בן מרים

ירושלמי

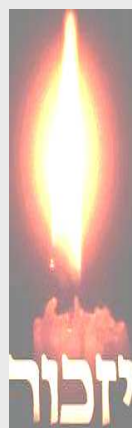
שנפטר לאחר ייסורים קשים

בכ"ח טבת תשמ"ז

ת.נ.צ.ב.ה

וְאֵתָה לְךָ לֶקֶץ וְתַנּוּחַ
וְתַעֲמֵד לְגַדְלֶךָ לֶקֶץ
הַיָּמִין (דינאל יב, יג):

ברכת רפואה שלמה ושלוה

לראש משפחתנו

נעימה גולסטן בת חיית ירושלמי

מלך מלכים המלכים יתן לה רפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף,
שפע טובה וברכה ותזכה לכל הברכות. הצלחה והרווחה בשקט ושלוה,
בשרות טובות ונחת מכל יוצאי חלציה

ולכל בניה, בנותיה, חתניה, כלותיה, נכדיה
וניניה

למשפחת עדנה וישראל דימנט
וכל בני ביתם

למשפחת בנימין ורחל ירושלמי
וכל בני ביתם

למשפחת ליאורה ואהוד מזרחי
וכל בני ביתם

למשפחת יעקב ישראל ואפרת
ירושלמי וכל בני ביתם

למשפחת שושנה ושולם ישר
וכל בני ביתם

למשפחת שמואל וחיה ירושלמי
וכל בני ביתם

למשפחת משה ונורית ירושלמי
וכל בני ביתם

למשפחת לאה ואילן הירשנברג
וכל בני ביתם

למשפחת אריה וציונה ירושלמי
וכל בני ביתם

"כִּי-בֵּי, יִרְבּוּ יְמֵיהָ, וַיִּוְסַיְפוּ לָהּ, שָׁנוֹת זָמִים"

ברכת רפואה שלמה

לאה יפה בת נעימה גולסטן

לארע קיימא

אפרת רחל בת שרה

חיים בן הדסה

הדסה אסתר בת שרה

ברכה והצלחה

לאילן, לאה, בתיה, נעימה ובנימין

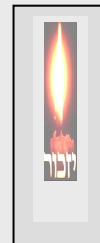
"כי-בי, ירבבו ימיה, ויוסיפו לה, שנות זמנים"

לעילוי נשמות:

יוסף בן בנימין. בנימין בן אהרן

בתיה בת יוסף. בנימין בן יוסף

ת.ג.צ.ב.ה

רפואה שלמה

לגאולה בן שרח

לחזרה בתשובה

לעמיהוד בן שרה

להצלחה בתורה

לעודד אברהם בן שרה
יהודה אדיר בן שרה דליה

"כי-בִּי, יִרְבוּ יְמֵיךָ, וַיִּוְסִיפוּ לְךָ, שְׁנֹת זָמַיִם"

לעילוי נשמת

ג'עמונה בת ז'קנה

טרנזה בת פלילה

שרון בת תמר

משה בן מלכה

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

טוביה בן זאב	מרים בת רבי ולאה	שמואל בן יחזקאל וחנה
מכלוף בן יעקב ז"ל	דוד בן שרה ז"ל	חיית בת שלום ורחל
אהוד מיכל לילך וורד בני עליזה (עזת)	דוד בן שמואל ומרים	אהרן בת בתיה פרולה שושנה בת קרלה קיילה
	אהרון חושכו בן יחזקאל	
מנשה בן דינה	משה רוז בן חווה	יאיר בן איסטון נבל"ע י"ג תשרי תשס"ג
יחזקאל בן דוד בקל נבל"ע כ"ד תמוז תשס"ו	יהודה בן יעקב פלולי נבל"ע י"ז תמוז תשס"ו	ישראל בן זאב ערד נבל"ע י אדר תשס"ז
	הרה"ג יעקב בן מרגלית	
<u>להצלחה</u>		
בריאות איתנה לישראל בן יעל. יפה בת חנה ולחה בת גוהר.	זיווג טוב והגון במהרה לבנותיו של אהרן עזרא בן אסתר	למילוי משאלות לבו של התורם האלמוני
	מתן בן חיה	הצלחה לשירה בת חיה ובני משפחתה
הצלחה לאהוד בן חיה ובני משפחתו	הצלחה שלום חי ישעיהו בן חיה	ברכת הצלחה ובריאות למשפחת לוגסי
בריאות איתנה לחיה בת פלורה שושנה ובני משפחתה	לרפואה לשמה ללאה יפה בת נעימה גולסטן. אורלי בת ברכה. אהרן בן בתיה	בריאות איתנה לשמואל בן נעימה גולסטן ובני משפחתו

הלכות חדש

סימן רצג: דיני חדש ומתי נוהג

ובו ה סעיפים

(מנחות: סח-ע. קידושין: לו. חלה: (א,א))

← הנושאים בסימן זה:

סעיף א: אסור לאכול חדש^א מתבואת חמשת המינים^ב עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן, שנאמר: "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה" (ויקרא כג, יד)...

❖ שורשי הלכה

איסור חדש

^א ויקרא (כג, ט-טו) ... כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירך והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן: והניף את העמר לפני ה' לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן: ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש תמים בן שנתו לעלה ה'. ... ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורתכם בכל משבתיכם:

פרש"י: וקלי - קמח עשוי מקרמל רך שמייבשין אותו בתנור: וקרמל - הן קליות

שקורין גרניילי"ש: בכל משבתיכם - (קידושין לו) נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ וי"א לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו:

מאיזה תבואה נוהג חדש

^ב מסכת חלה (א, א): חמשה דברים חייבים בחלה: החטים, והשעורים, והכוסמין, ושבולת שועל ושיפון, הרי אלו חייבין בחלה ומצטרפין זה עם זה ואסורין בחדש מלפני הפסח (כלומר לפני הקרבת העומר אסור לאכול מהתבואה החדשה) ומלקצור מלפני העומר (וכן אוסירם לקצור לפני מנחת העומר). ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבא העומר הבא.

כ"ה במנחות (ע).

מנחות (ע): הני אין, אורז ודוחן לא, מנא הני מילי? אמר ריש לקיש: אתיא לחם לחם ממצה.

עד מתי נאסר

ויקרא (שם): "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה".

כ"פ הטור - שאסור לאכול מתבואת חמשת המינין עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן.

פסק שו"ע: א. **אסור לאכול חדש מתבואת חמשת המינים** (מסכת חלה (שם) **עד שיקרב העומר שהוא בט"ז בניסן, שנאמר: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה" (ויקרא שם).**

כ"פ שו"ע (או"ח תפ"ט): אסור לאכול חדש אף בזמן הזה, בין לחם בין קלי בין כרמל, עד תחלת ליל י"ח בניסן; ובארץ ישראל, עד תחלת ליל י"ז בניסן.

ענפי הלכה

א. "אסור לאכול חדש"

עיסה שנילושה בשמרים של חדש

ט"ז (א): עיסה שנילושה בשמרים של חדש, כל העיסה אסורה, ולא מהני ביטול, לפי ש – (א). כל מידי דלטעמא עבידי אפילו באלף לא בטיל (כ"פ שו"ע קכ, טו).

(ב). חדש הוי דבר שיש לו מתירים שאפילו באלף לא בטיל.

כ"פ ילקוט יוסף (הלכות חדש, כב).

אבל ת' משכנות יעקב (ס"ה) – יש סמך להקל בשמרי חדש, אף למחמירין במשקה

חדש, מהגמרא (ב"ב צז).

ילקוט יוסף (שם, כב): ואם לשו העיסה משמרים העשויים משכר של חדש, כיון שיש מחלוקת אם איסור חדש נוהג בשכר בחו"ל, יש ס"ס להתיר (שמא – אין חדש נוהג בחו"ל, ושמא – אין חדש נוהג בשכר).

ב.

"תבואת ה' המינים"

ילקוט יוסף (שם, ז): אין איסור חדש נוהג בקטניות.

ת' בית אפרים (יו"ד ס"ח): תבואה אף שלא הביאה שליש יש בו איסור חדש, כמו שחייב בחלה (פת"ש ס"ק ב).

פליטת כלים שבשלו בהם חדש

מ"א (תפ"ט סק"ז) בשם שו"ת הרמ"א: אף הנהזר מחדש בחו"ל א"צ לחוש לפליטת הכלים, אלא אם כן ודאי נעשה מתבואה חדשה. כ"כ בית לחם יהודה (ג) בשם הר"ם.

כ"כ מ"ב – ואף בודאי אין להחמיר רק אם בושל בו תוך מעת לעת שאז נותן טעם לשבח. וילקוט יוסף (שם, יד): יש להקל אחר לינת לילה, מכל מקום אם לא עבר לינת לילה יש להחמיר לאסור התבשיף ב 60.

"עד שיקרב העומר"

א. איסור קצירת העומר בימנו

ילקוט יוסף (שם, ב): בזמן שבית המקדש היה קיים היה אסור לקצור העומר לפני מנחת העומר. בימנו יש מחלוקת אם בארץ ישראל נוהג האיסור, מכל מקום בחו"ל לכו"ע אין איסור.

א. איסור הנאה מחדש

קידושין (לח.): חדש אין איסורו איסור עולם (שהרי נותר אחר העומר), ואין איסורו איסור הנאה.

ילקוט יוסף (שם, ז) – ולכן מותר להתרפאות מאיסור חדש (תוספתא מנחות י, ז).

סעיף א²: **והאידינא, דליכא עומר, אסור כל יום ט"ז. והבחו"ל, שעושין ב' ימים - אסור כל יום י"ז עד תחלת ליל י"ח.**

❖ שורשי הלכה

🔗 דין החדש בזמן הזה

מנחות (no): בזמן שבית המקדש קיים – קרב העומר הותר החדש מיד.

משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף (יום הקרבת העומר, ט"ז ניסן) כולו אסור; מאי טעמא? מהרה יבנה בית המקדש, ויאמרו: אשתקד מי לא אכלנו בהאיר מזרח? השתא נמי ניכול, ולא ידעי דאשתקד לא הוה עומר - האיר מזרח מתיר, והשתא דאיכא עומר - עומר מתיר.

(שם): אמר רב נחמן בר יצחק: רבן יוחנן בן זכאי בשיטת רבי יהודה אמרה, דאמר: מן התורה אסור (לאחר החורבן), שנאמר: "עד עצם היום הזה", עד עיצומו של יום (עצמו של יום), וקסבר: עד ועד בכלל.

כ"פ שו"ע: **והאידינא, דליכא עומר, אסור כל יום ט"ז.**

🔗 **בחז"ל שיש שני ימים טובים**

מנחות (no): רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר (ליל שאחר ט"ז, כלומר ליל י"ז), קסברי: חדש בחוצה לארץ דרבנן, ולספיקא לא חיישינן. **ורבנן** דבי רב אשי אכלו בצפרא דשבסר, קסברי: חדש בחוצה לארץ דאורייתא, ורבן יוחנן בן זכאי מדרבנן קאמר, וכי תקין ליום הנף, לספיקא לא תקין. **אמר רבינא**, אמרה לי אם: אבוך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשבסר (ערב יז) נגהי תמניסר (אור לי"ח), דסבר לה כר' יהודה, וחייש לספיקא (כולמר המתין עד ליל יח).

כ"פ שו"ע: **והבחו"ל, שעושין ב' ימים, אסור כל יום י"ז עד תחלת ליל י"ח.**

סעיף ב^א: **איסור החדש נוהג בין בארץ בין בח"ל, בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים.**

❖ **שורשי הלכה**❖ **איסור חדש בחול**

א. קידושין (לו): משנה - כל מצוה שהיא תלויה בארץ - אינה נוהגת אלא בארץ, ושאינה תלויה בארץ - נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, חוץ מן הערלה וכלאים (שנוהג אף בחו"ל). **✓ ר"א אומר:** אף החדש (נוהג בחו"ל).

פרש"י: חוץ מן הערלה והכלאים - שאף על פי שתלויות בארץ נוהגים אף בח"ל הערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים כדלקמן (קידושין לח): **אף החדש** - מלאוכלו לפני העומר.
ב"י - פירוש החדש נוהג בחו"ל מהתורה, אף על פי שחובת הקרקע הוא.

❖ **להלכה**

• **✓ ב"י:** פסקו הפוסקים כ"א שאוסר חדש בחו"ל, כ"פ התוס' והרא"ש. **דלא** כהרב ברוך שמשקל במקומות הרחוקים מארץ ישראל.
כ"כ באר הגולה בשם - הרי"ף, רמב"ם. וכר"ע בברייתא (שם) שסתם כרבנן דרב אשי דס"ל דחדש בחו"ל דאורייתא, וכרבינא שאמרה לו אם. וכ"מ ממנחות (ס):

• **אומנם** שיטת הריצב"א (בשם תוס' ישנים ר"ה יג): שהביא מחלוקת:
ר' אביגדור - חדש אינו נוהג בחו"ל בתבואה של גוי, אבל בא"י נוהג אף בשל גוי.

ורבנו ברוך - אין נוהג בחו"ל כלל, אל לא בתבואה של ישראל.

פסק שו"ע: **א. איסור החדש נוהג בין בארץ בין בח"ל** (כהתוס' והרא"ש).

❖ **איסור חדש בתבואת גוי**

✓ ב"י ר"ף - חדש נוהג אף בתבואת הגוי. כ"פ הרא"ש וסמ"ג.

לאפוקי ר' ברוך - כיון שאין חדש נוהג בחו"ל, אף אינו נוהג בתבואת גוי. **וכבר דחו הראושנים דבריו.**

פסק שו"ע כהר"ף: **ב. בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים.**

❖ **ענפי הלכה**ב. **"בין של גוי"**

הב"ח: הוכיח ממסכת ר"ה (יג) שחדש אינו נוהג בתבואת גוי.

כ"כ מ"א (או"ח תפ"ט סק"ז) - העולם סומכים על מ"ד שחדש מדרבנן ולא גזרו בחו"ל, כיון שאין סומכים לארץ ישראל, מכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו. כ"כ ספר אלף המגו לסמוך על ההיתר.

והט"ז - דחה דברי הב"ח. כ"פ הגר"א, ר"ז ועוד - שאין לסמוך על היתר זה.

❖ **שתית משקה מתבואה חדשה**

בית הלל (שו"ע א): אף המשקה של החדש אסור לשתות, אלא אם כן האדם חלש וקשה לו לשתות שאר משקאות, והוא דבר שחיו תלויים בו, והוי בשבילו כבמקום סכנה. כ"כ לאסור כה"ח (תפ"ט סק"ב).

מיהו אלף המגן (סוף קונטרס שם חדש) - במשקים יכול לסמוך על המתירים.

אבל ילקוט יוסף - אין להתיר, אלא אם כן בחו"ל.

❖ **סתם תבואה המיובאת מחו"ל**

שיש ס"ס (שמא – אין איסור חדש בחו"ל, ושמא – אין זה חדש).
אף בארץ אין לחשוש כיון שאין תבואה שנזרעת אחר פסח ונקצרת קודם פסח הבא.

ילקוט יוסף (שם, יא): כיון שאף בתבואה של גוי יש איסור חדש, ראוי לבדוק את המוצרים אם הם מתבואה חדשה (כגון קווקר, בירה וכו'). מכל מקום מדינא יש להתיר כיון

סעיף גו: א. תבואה שלא השרישה קודם לט"ז בניסן - אסורה עד שיבא העומר הבא.

ב. הגה: ומ"מ כל סתם תבואה שרי ללאחר הפסח, מכח ספק ספיקא: ספק – היא משנה שעברה. ואם תמלא לומר משנה זו, מ"מ דלמא – נשרשה קודם העומר (טור בשם הרא"ש).

❖ שורשי הלכה

תבואה שלא השרישה

קודם ט"ז בניסן

א. מנחות (ע.) משנה - אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן, ואם לאו - אסורין עד שיבא העומר הבא (בשנה הבאה).

כ"פ שו"ע: א. תבואה שלא השרישה קודם לט"ז בניסן - אסורה עד שיבא העומר הבא.

דין סתם תבואה

ב. הרא"ש: בכל השנים אין לחוש בסתם תבואה לחדש, לפי שהרוב נשרש קודם העומר.
כ"כ התוס' – ורק שידוע שודאי נזרע אחר העומר יש לאסור, אבל מספק אין לאסור.
כ"כ המרדכי בשם ראבי"ה.
והוסיף הרא"ש – ועוד שיש ס"ס: שמא – היא מתבואה של שנה שעברה, שומא – נשרשה לפני העומר.

כ"פ הרמ"א: **ב. הגה:** ומ"מ כל סתם תבואה שרי ללאחר הפסח, מכח ספק ספיקא: ספק – היא משנה שעברה. ואם תמלא לומר משנה זו, מ"מ דלמא – נשרשה קודם.

❖ ענפי הלכה

א. "שלא השרישה"

ש"ך: אבל השרישה קודם העומר אף על פי שלא נקצרה רק לאחר העומר – העומר מתירה.

תה"ד: השרשה היינו שנזרעה ג' ימים קודם העומר (לאפוקי ערלה שצריך י"ד יום להשרשה), כדמוכח בפסחים (והביאו הש"ך).
ונקודות הכסף – שם מיירי לגבי הרכבה, אבל ר' יוסי ור"ש חולקים (בשבועות פרק ב) דהשרשה ב' שבועות. כ"פ כל הפוסקים וכ"פ הרמב"ם.

יורה דעה: הלכות חדש - סימן רצג

שנשתרשה אחר העומר אסור, דאין ס"ס. כן משמע מת' הרא"ש.

"ספק ספקא"

ש"ך (ד): אף שחדש הוא דבר שיש לו מתירין דאין מתירים בס"ס. י"ל (כמ"ש קי, ה-גה) **שדוקא** בתערובת לא מהני ס"ס בדבר שיש לו מתירין, מה שאין כן כאן דשמא אין כאן חדש כלל, דבכה"ג מתירים מס"ס.

ת' נו"ב (תנינא או"ח פד): הזורע בערב פסח, כיון שיום ג' הוא יום הנף ולא נגמר קליטה עד הערב – נשאר באיסורו, דאי אפשר לאותו היום שיעלה לקליטה להתיר משום חדש.

"כל סתם תבואה"

ש"ך (ג): ודוקא סתם שאינו יודע אם נשתרשה קודם העומר, אבל אם יודע

סעיף ג: **הגה:** ובמיני תבואה שזרעים ודאי לאחר פסח, כגון במקלת

מדינות שזרעין שבולת שועל ושעורים לאחר פסח – אז יש לו להחמיר אחר הקל"ה, אם לא שאין דלתות המדינות נעולות, ורוב התבואה באה ממקום אחר שזרעין קודם הפסח (הגהות מיימוני פי"א מהמ"א ותוס' ספ"ק דקידושין).

ד וכן בזמן שימות החורף נמשכים לאחר פסח, ובכל הגליל ההוא זרעים לאחר פסח דברים הנזכרים – יש להחמיר ולחוש מן הסתם. **חבל** אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגין ואלו יהיו מזידין (כן משמע בטור בשם הרא"ש ותורת הדשן).

הפסח או לפניו סמוך מאוד.

❖ שורשי הלכה**אם ודאי זרעו אחר הפסח**

הגהות מיימון (בפרק י' מהלכות מאכלות אסורות אות ג) בשם ספר מצוות שהשיב ר"י – דמספיקא אין לאסור דרוב תבואות שלנו נזרעות ונשרשו [קודם העומר], **ובטרמניזיא** ה' זרעים שבולת שועל אחר הפסח, מכל מקום כיון שאין דלתות המדינה נעולות ויכול להביא שם ממקומות אחרים שרובן זרעים קודם הפסח – מותר. **אכן הר"ם** היה נוהג להחמיר על עצמו שלא לאכול שעורים לפי שרובן נזרעות אחר

ד"מ (א) בשם תה"ד (סימן קצ"א):

כשאירע שהשלג והכפור היו עד הפסח ובכל הסביבות שמביאים משם תבואה היה השלג וקרח, ורוב שתייתם שכר – אז צריך כל חרד להחמיר על עצמו. **אבל** לא יורה לאסור דמוטב שיהו שוגגין ואלו יהיו מזידין, דודאי לא יפרשו דהואיל ורוב שתייתם הוא שכר קשה להפרישן.

אמנם אם רוב שתיית המדינה הוא יין ואין צריכים לשתות שכר מותר להפרישן ולהורות לאיסור היכא דליכא אלא חדא ספיקא שמא של אשתקד הם ומצוה למחות

בהן בהמון.

כ"פ הרמ"א: ^א וזמיני תבואה שזרעיס ודאי לאחר פסח, כגון במקלת מדינות שזרעין שזולת שועל ושעורים לאחר פסח – אז יש לו להחמיר אחר הקלפי, אם לא שאין לכתות המדינות נעולות, ורוב התבואה בלא ממקום אחר שזרעין קודם הפסח (הגמ"י).

^ד וכן בזמן שימות החורף נמשכים לאחר פסח, ובכל הגליל הוא זרעיס לאחר פסח דברים הנזכרים – יש להחמיר ולחוש מן הסתם. אבל אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממנינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (תה"ד).

❖ ענפי הלכה

^א "יש להחמיר אחר הקלפי"

ש"ך (ה): אבל לפני הקציר אין לחוש שהרי עדיין אין כאן תבואה מהחדש.

^ד "אין להורות לאחרים"

צדדים להתיר חדש בחו"ל

ט"ז: יש ללמד זכות מכמה צדדים –

(א). איסור חדש בחו"ל היא מחלוקת תנאים (קידושין לח):

לפי ת"ק – אין חדש נוהג בחו"ל, "בכל משבותיכם" לא בא למעט חו"ל, אלא פירושו שאחר שתשבו בא"י אחר כיבוש וירושה חל חיוב חדש. כן ס"ל לרבי ישמעאל שם.

ורבי אלעזר ס"ל – נוהג בחו"ל, "בכל משבותיכם" אף בחו"ל.

ולא איפסקא הלכה כמאן, וי"ל שהלכה כת"ק, דיחיד ורבים הלכה כרבים. אף שהרי"ף והרא"ש – פסקו כר"א, לפי שסתם משנה בערלה כר"א. **מכל מקום** יש לדחות – שמא מסכת ערלה קודם קידושין וא"כ הו"ל סתם ואחר כך מחלוקת. וא"כ הלכה כת"ק.

(ב). וכיון שהדבר שנוי במחלוקת, במדינות אלו שהוא שעת הדחק, דחיי אדם תלויים בשתיית שכר שעורים, כדאי הוא ת"ק לסמוך עליו.

(ג). **הפוסקים** (רי"ף רמב"ם) לא חששו לזה, כיון שהארצותיהם לא היה שעת הדחק כל עיקר, שהם ארצות חמים. מה שאין כן אצלנו שהחורף נמשך עד פסח יודו שיש לסמוך להקל.

(ד). **כתב** הב"ח שמצא תשובה אחרת בהגהות רש"ל בשם מעיל צדק בשם רבינו אביגדור כ"ץ בשם תשובת ריב"א – שאין חדש נוהג בשל עובדי כוכבים. וכן משמע בה"ג ושם ס"ל דהלכה כת"ק דר"א.

ועל כן יש ללמד זכות על המקילים בחדש בחו"ל. כ"כ הב"ח להוכיח מהירושלמי.

גם ח"מ כתב למצוא היתר על שכר שעורים לפי שבמשקה היוצא מהם מותר.

מכל מקום הש"ך דחה דברי הט"ז, מת' הרא"ש משמע שאסור. וגם בנקודות הכסף דחה ראיות הט"ז, ופסק שחדש נוהג בחו"ל.

סיכום: היתר חדש בחו"ל

ב"ח והט"ז – יש צדדים להקל. כ"כ לח"מ.

ש"ך ונקודות הכסף – אין להתיר.

"מוטב שיהיו שוגגים"

ב. לפי שרוב הי"ש הוא מדגן ישן, לפי שבחדשים אין כוח להוציא י"ש.
ג. ועוד שיש מקילים בחדש בחו"ל.
ד. גם ספר לחם הפנים כתב להתיר הי"ש.

ש"ך (ו): אבל אם רוב שתיית המדינה הוא מיין ואין צריך לשעורים רק לפעמים, צריך להפרישם מהאיסור.

בית לחם יהודה (ח): ולעניין לשתות י"ש יש להתיר:
א. לפי שהי"ש הוא זיעה בעלמא, כמ"ש כל האחרונים.

סעיף ד: תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה, ובשעת העומר היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש - אסור.

כר).

פסק שו"ע לחומרא: **תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה, ובשעת העומר היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש - אסור.**

ענפי הלכה ❖

"שנזרעה אחר העומר"

ש"ך (ח): ה"ה נזרעה קודם העומר ולא נשרשה עד אחר העומר (שאסורה באכילה אף אם יוציאנה מהקרקע קודם השרשה).

❖ שורשי הלכה

מנחות (טו), וכן ב"מ(נו): בעי רבא: חטין זרען בקרקע, מהו? עומר מתירן, או אין עומר מתירן?

היכי דמי? אי דאשרוש – תנינא, אי דלא אשרוש – תנינא (אם השרישו קודם לעומר – עומר מתירן, ואם לאו – אסורין עד שיבא עומר הבא).

לא צריכא, דחצדינהו (קצרים) וזרעינהו קודם לעומר, ואתא ליה עומר וחליף עליויהו, ולא אשרוש קודם לעומר. **ולא** איפשטא.

פרש"י: דחצדינהו – מן החדש, והיו צריכין שיתירם עומר לאכילה. **וזרעינהו קודם לעומר** – וחלף ליה עומר עלייהו בדלא אשרוש (האם מותר להוציאם מהקרקע ולאוכלם

סעיף ה: שבולת שהביאה שליש קודם העומר, ועקרה אחר העומר וחזר ושתלה, והוסיפה, התוספת אוסר העיקר שהותר.

שהביאה שליש קודם לעומר, ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה, מהו? בטר עיקר אזלין ושרייה עומר, או דלמא בטר תוספת

❖ שורשי הלכה

מנחות (שס): בעי ר"ש בן פזי: שיבולת

יורה דעה: הלכות חדש - סימן רצג

פסק שו"ע לחומרא: **שבולת שהביאה שליש קודם העומר, ועקרה אחר העומר וחזר ושתלה, והוסיפה, התוספת אוסר העיקר שהותר.**

אזלין ועד שיבא עומר הבא? תיקו.
פרש"י: **שהביאה שליש** - להכי נקט שליש דחשיב גמר פרי דאי מקמי הכי עקרה הויא כשחת בעלמא ולא מהני עומר למישרייה. **ועקרה** - קודם לעומר. **ושתלה לאחר העומר** - והוסיפה משהו מהו.

הלכות ערלה

סימן רצד: דיני ערלה, באיזה מקום נוהגת ובשל מי.

ובו כח סעיפים

(**@@@**) (מנחות: סח-ע. קידושין: לו. חלה: א,א.)

סעיף א: ^אהנוטע עץ מאכל, מונה לו ג' שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו בתוך ג' שנים ^באסורין בהנאה לעולם.

ג. בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפות, כגון קליפי אגוזים ורמונים, והנץ שלהם והזגין והגרעינים של ענבים והתמד העשוי מהם והפגים
ד. והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרים בבישולן - כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי.
ה. ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי (עד אחר פדיון).

בהנאה לעולם.

מה נאסר בערלה

ג. ערלה (א, ח): ענקוקלות (ענבים שלקו ונתקלקלו) והחרצנים (גרעיני הענבים) והזגים (קליפת הענבים) והתמד שלהם (מים שנותנים על החרצנים והזג שנחסטו, וכשמחמיץ ותוסס נעשה המשקה שיש בו טעם היין) קליפי רמון והנץ שלו (הפרח שבראשו הרימון) קליפי אגוזים והגרעינים (גרעיני הפירות) - **אסורים** בערלה ובאשרה ובנזיר, ומותרין ברבעי. והנובלות (פירות שנשרו מהאילן לפני גמר בישולם) כולם אסורות.

ירושלמי (שם ה"ה): ענקוקלות - ענבים שלקו תלתיהון. **ופירש הרא"ש** - שלקו עד שלא הביאו שלישי. וי"א משהביאו שלישי. **הרא"ש**: **והגרעינים** - גרעין כל פרי, שדרשו (ברכות לו:): "את פריו" את הטפל לפריו (שהם גם הגרעינים - פרישה).

דין הנובלות

ברכות (מ): נובלות

ח"א - תמרי דזיקי (תמרים שהרוח משירן).
ד. וח"א - בושלי כומרא (שאינם מתבשלים באילן, ונותנים אותם במחצלות להתחמם).

"ומותרים ברבעי"

ב"י: ממסכת ערלה - משמע שאף הנובלות מותרים בנטע רבעי, כמו שאר

שורשי הלכה

המקור בתורה

ויקרא פרק יט: (כג) וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וַיִּטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל וְעֵרְלָתֶם עֲרֵלְתוֹ אֶת פְּרִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל: (כד) וּבִשְׁנָה הַרְבִּיעֵת יִהְיֶה כָּל פְּרִי קִדְשׁ הַלְלוּלִים לַה': (כה) וּבִשְׁנָה הַחֲמִישֵׁת תֵּאָכְלוּ אֶת פְּרִי לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

איסור ערלה ג' שנים

א. ירושלמי (ערלה א, ב): ערלה מאימתי הוא מונה לו משעת נטיעתו. כ"פ הטור.

ב. קידושין (נו:): **משנה** - המקדש בערלה אינה מקודשת (לפי שאסורה בהנאה).

גמ': מנלן? דתניא: "ערלים לא יאכל", אין לי אלא איסור אכילה, הנאה מנין שלא יהנה ממנו, ולא יצבע בו, ולא ידליק בו את הנר? ת"ל: "וערלתם את ערלתו, לרבות את כולם.

כ"פ טור: ואסורים בהנאה לעולם

ב"י - לעולם פירוש שאינו ניתר ע"י פדיון כמו נטע רבעי.

פסק שו"ע: **א. הנוטע עץ מאכל, מונה לו ג' שנים מעת נטיעתו וכל הפירות שיהיו בו בתוך ג' שנים** **ב. אסורין**

אומנם הרשב"א (נידה ח:) בדעת הרמב"ם – אסור. כ"ד הרדב"ז.

להלכה: בארץ ישראל יש להחמיר.

ב.

"ואסורים בהנאה"

ילקוט יוסף (ב, ב): אסור להכין מפירות ערלה (או קליפתם) חומר לצבע או לדליקה, וכן אסור להכין צבע מאכל מקלפי ערלה.

שם (ב, י): אסור להריח מפירות ערלה, אבל מותר להריח מהפרחים לפני שיצאו הפירות (שבפרחים אין דין ערלה).

וי"א שדוקא בפרי העומד להריח אסור להריח בו, אבל העומד רק לאכילה (כגון התפוז) – מותר להריח בו.

האם ערלה חו"ל אסורה בהנאה

■ **ר' יונה** (שע"ת ג, כג) – אסור בהנאה, אפילו באילן של גוי. כ"ד כלבו שהביא דברי הרב יונה. כ"כ רי"ו, פמ"ג, חזו"א (ער מו).

■ **אומנם תוס' רי"ז** (סוכה לה.) – ערלת חו"ל מותרת בהנאה, ואינה אסורה רק באכילה, שהרי אסורה משום הלכה למשה מסיני. כ"ד הרי"א ז.

לתת פירות ערלה לכלב הפקר

רמב"ם - אסור לתת פירות ער לכלבים. **משמע** שאף לכלב הפקר אסור. כ"כ ילקוט יוסף (ב, יב)

ור' יונה – רק לכלבו אסור. וכ"ה באו"ח.

להתרפאות בפירות ערלה שלא

כדרך הנאתם, כגון לעשות משחה

פסחים (כה:): מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לה לברתיה בגוהרקיי דערלה,

דברים שאסורים בערלה ומותרים בנטע רבעי. כ"מ מדרבין "פרי אתה פודה (ברבעי) ואי אתה פודה בוסר ולא פגין". כ"פ הטור.

ה"אבל הרמב"ם – נובלות אוסרים אף בנטע רבעי.

פסק שו"ע: **בין עיקר הפרי בין הגרעינים בין הקליפות, כגון קליפי אגוזים ורמונים, והנץ שלהם והזגין והגרעינים של ענבים והתמד העשוי מהם והפגים והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואין נגמרים בבישולן - כולם חייבים בערלה ופטורים מרבעי** (משמע אף הנובלות כמ"ש הב"י).

ויש מי שאוסר תמרים שאינם מתבשלים אף ברבעי (רמב"ם).

ענפי הלכה

"הנוטע עץ מאכל"

פת"ש (א) בשם ת' הרדב"ז (תקסג): קני סוכר לא נוהג בהם ערלה. כ"פ ילקוט יוסף (ה, יח).

ש"ך (א): לעולם – אפילו לאחר ג' שנים, ואין להם פדיון.

אילן סרק

ילקוט יוסף (ה, א): אילן סרק אין בו דין ערלה, "ונטעתם כל עץ מאכל" ולא עץ סרק.

שרף הנוזל מענפי עצי סרק או מעליו נחלקו בדעת הרמב"ם:

תוס' יו"ט (פרק קמא ערלה משנה ז) – מותר. כ"כ שו"ת משכנות יעקב מקרלין, חתם סופר.

יורה דעה: הלכות ערלה - סימן רצד

ר"ש: הנץ – של הרימונים, והוא הפרח שלו. כ"כ הש"ך.

ד. "ויש מי שאוסר... אף ברבעי"

הב"ח: חולק על מרן, מה שאסר הרמב"ם נובלות ברבעי, היינו תמרי זיקי ולא תמרים שלא מתבשלים.

והש"ך – חולק על הב"ח, והסכים עם מרן שהנבולות הם תמרים שלא מתבשלים.

כ"פ ילקוט יוסף (יא, ז).

ופת"ש (ב) - בספר ישועות יעקב יישב דברי הב"ח, וכתב שדבריו נכונים.

דין ערלה בירקות

ילקוט יוסף (ה, א): אין ערלה נוהג בירקות ופירות האדמה ושאר צמחים. דכתיב "ונטעתם כל עץ מאכל".

ולכן:

א. הבננות אין נוהג בהם ערלה, וכן פשת המנהג, וברכתו בורא פרי האדמה. **וטעמו:** שגזע הבננה נובל בכל שנה ומתחדש וחוזר וצומח מהשורשים.

ב. וכן פרי האננס לא נחשה אילן לעניים ערלה וברעתו בורא פרי האדמה.

וטעמו: האננס מוציא פרי אחר י"ח חודש בארץ, ובחול"ל אחר כ"ב חודש. עם הבשלת הפרי, הצמח מסיים חייו ומצד הצמח ומבססו צומחים ייחורים שמהם יוצא הפרי החדש.

ג. גם צמח הפסיפלורה אינו עץ ופטור מערלה. **טעמו:** כל שנה גזעו מתחלף, ונותן פרי תוך שני (כמו הירקות), וכמ"ש הרדב"ז לעניין החצילים (לקמן).

ד. **שו"ע** (רג, ב): על התותים הגדלין בסנה מברך בורא פרי האדמה. **הגה:** לפי שלא

א"ל: אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה, שלא בשעת הסכנה מי אמור?

א"ל: האי אישתא צמירתא נמי כשעת הסכנה דמיה. **איכא** דאמרי, אמר ליה: מידי דרך הנאה קא עבידנא?

[**נפק"מ** שלא כדרך הנאתן

לל"ק – אסור רק במקום סכנה שרי.

ולל"ב – מותר

].

להלכה:

רמב"ם פסק כל"ב שלא דרך הנאתן מותר אף שלא במקום סכנה. כ"פ שו"ע (קנה, ג). כ"פ ילקוט יוסף (ב, טו).

ילקוט יוסף (ב, יח): פירות ערלה אף שנפסלו מאכיל אדם אסורים בהנאה, לפי שעדיין לא נעשית מצוה בשריפה.

דין דמי מכירת פירות ערלה

■ **מהרמב"ם** (מאכלות אסורים ח, טז) – משמע שהדמים מותרים. **כ"פ** שו"ע (תנ, ד) – לעניין דמי מכירת חמץ. **כ"פ** ילקוט יוסף (ב, כא).

■ **רי"ו** – דמיה אסורים מדרבנן, אבל חליפי חליפיה (שקנה בדמים אלו פירות) מותרים.

ילקוט יוסף (ב, כט): מותר לברך ברכת אילנות על עצי ערלה, כיון שלא ניטעו באיסור. אבל אילנות מורכבים אין יברך עליהם לכתחילה, מאחר שנעשו נגד רצון הבורא.

ג. "בין עיקר פרי בין הגרעינים"

ט"ז (א): דכתיב "את פרי" את הטפל לפריו. אבל גבי רבעי לא כתוב אלא פרי, ולא 'את'. כ"כ הש"ך.

מוציא עליו מעצו. כ"כ המחב"ר לעניין (ה). אין דין ערלה נוהג בעלי התה. ערלה.

סעיף ב: אבל העלים והלולבים ומי גפנים, דהיינו כשחותכין הגפן נוטף ממנו כמו מים - מותרים משום ערלה.

❖ שורשי הלכה

🔗 איזה חלקי האילן פטורים מערלה

ערלה (א, ז): העלים והלולבים (ענפים הרכים) ומי גפנים (המים שהיוצאים מהגפנים כשחותכים אותם בימי ניסן) וסמדר (פרח של ענבי הגפן) - מותרים בערלה (בשנות ערלה, שאין איסור אלא בפרי) וברבעי (ומותר לאוכלם בשנת הרביעית חוץ לירושלים בלא פדיון) ובנזיר (מותר לנזיר לאוכלם).

❖ ענפי הלכה

"פטורים"

ש"ך (ו): שאין טפלים אפילו לפרי אלא לאילן עצמו.

ילקוט יוסף (ה, ל): הדס של ערלה מותר לברך ולהריח בו, כיון שאינו פרי.

👉 דין גרגרי הקפה

ילקוט יוסף (ה, לה): פולי קפה הגדלים על עץ כמ"ש ברכ"י, וישנה מחלוקת מה דינם לעניין ערלה:

▪ **י"א** - שפטורים מערלה, שדינם כתבלין שאין אוכלים אותם בפ"ע, אלא באים לתת טעם במאכל.

והוסיף ביחווה דעת בשם מעט מים - לפי שהקפה מוציא פיריו בשנה הראשונה (שלפי מ"ש דינו כירק).

▪ **תוצאות יוסף** ע"פ מנחת חינוך - קפה חייב בערלה, שאינו דומה לתבלין שבאו לתת רק טעם, אלא הוא עיקר המקשה. כ"כ תבואות יוסף.

סעיף ג: ^אהאביונות והתמרות (והקפריסין) של צלף חייבים בערלה. ^בבמה דברים אמורים, בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ, האביונות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים.

❖ שורשי הלכה

🔗 דין הצלף בארץ ישראל

^א**ברכות** (לו): אמר רב יהודה אמר רב:

צלף של ערלה בחוצה לארץ - זורק את האביונות (שהם עיקר הפרי) ואוכל את הקפריסין.

ונימא הלכה כר"ע: דתנן, **רבי** אליעזר אומר: צלף - מתעשר תמרות

כ. ב"י: ואפשר שכוונתו רק בחו"ל, שהרי לפני זה הזכיר מעשה ברבינא ומר בר רב אשי שהיו בחו"ל. אומנם גם הרמב"ם – לא חילק, משמע שאף בארץ זורק האביונות ואוכל הקפריסין.

השו"ע פסק מר בר רב אשי והטור: **במה דברים אמורים, בארץ ישראל, אבל בחוצה לארץ, האביונות חייבים ותמרות וקפריסין פטורים.**

❖ ענפי הלכה

א. "של צלף חייב בערלה"

ות' רע"ק (רצד, ג): חולק על מרן, אף בארץ ישראל יכול לאכול הקפריסין כמו בחו"ל, וכדעת הרי"ף והמרב"ם (שלא חילקו). וכן הסכים הפר"ח (אות רב).

👉 עץ שמתקיים רק ג' שנים

מהריק"ש: עץ שמתקיים רק ג' שנים

▪ **כפתור ופרח** – שהעץ 'דהדאגאן' (הצילים של ימנו) מתקיים רק ג' שנים עכ"ז חייב בערלה.

▪ **והרדב"ז** – מסיק שפשוט שהוא מין ירק ואין בו איסור ערלה, לפי שאין אילן שמוציא פירות בשנה ראשונה. כ"כ מאמ"ר, שו"ת איש מצליח.

כ"כ ברכ"י – אמר לי אחד המיוחד מדרבנן שראה כל הצדיקים שהיו אוכלים אותו, אף שהיו מחמירים בדברים אחרים. ותימה שלא חששו לרדב"ז.

ומר זקני מהר"א אזולאי בהגהותיו לספר כפתור ופרח כתב – ששאל לתלמידי האר"י

ואביונות וקפריסין, רבי עקיבא אומר: אין מתעשר אלא אביונות בלבד, מפני שהוא פרי?

אי אמר הלכה כרבי עקיבא, הוה אמינא - אפילו בארץ, קמשמע לן: כל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוצה לארץ, אבל בארץ לא.

✓ **אם כן** בארץ האביונות והתמרות והקפריסין של צלף חייבים בערלה.

פרש"י: תמרות - בתוך העלים גדלים כמין תמרות, ובולטין בעלה, כמו בעלין של ערבה. **אביונות** - הוא הפרי. **קפריסין** - הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי, כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים.

👉 אביונות, תמרות וקפריסין

פירוש הרב יונה: צלף מין אילן קטן הנקרא בערבי אלקפאר, ויש בו ג' מינים: תמרות ואביונות וקפריסין.

התמרות הם רכים כמו לולבי גפנים וראויין לאכילה. **והאביונות** הוא הפרי עצמו. **והקפריסין** הוא שומרי הפרי ואומרים שזה הוא הנץ שלהם שעומד קצתו על הפרי והוא ראוי לאכילה.

פסק שו"ע: **א. האביונות והתמרות (והקפריסין) של צלף חייבים בערלה.**

ראה בסוף הסעיף תמונות צלף ופירותיו.

👉 דין הצלף בחו"ל

ב. (שב): רבינא (שהיה בבבל, שהוא חו"ל) אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין. דסבר כרבי עקיבא, דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ. ✓ **כ"פ הטור.**

אבל הרי"ף – כתב סתם שזורק האביונות ואוכל הקפריסין. משמע שאף בארץ הדין

ילקוט יוסף (ה, יד): הבאמיה אין נוהג בו ערלה, אף שהוא עץ גבוה, כיון שלא מתקיים ג' שנים וכמו החצילים. כ"כ להתיר ארץ חיים (רצד, ג) ונתיבי עם.

וכן פרי הפפאיה אין נוהג בו ערלה כיון שנותן פרי בשנה ראשונה, שדינו כירק כמ"ש הרדב"ז, ומברכים עליו בורא פרי האדמה.

כ"כ שו"ת קול אליהו (ב בקונטרס מחנה ישראל סימן נד) – שמצא כתיבת יד מהר"ש גרמיזאן שהעיד שכן שנינו בתוספתא שכל המוציא פרי תוך שנה לזריעתו דינן כריק לעניין ערלה. כ"כ עוד פוסקים.

וכן הפלפלין אין נוהג בהם ערלה לפי שאינו מתקיים ג' שנים, **ועוד** שהפירות הולכים ונעשים גרועים במשך השנים (ע"פ הטעם נוסף שכתב הרדב"ז לעניין החצילים).

על עץ זה ואמרו שהמהרח"ו היה אוכל מפרי זה.

וגם האלשיך אכל ואמר שהוא ירק, לפי שכל אילן פירותיו משתבחים משנה לשנה, וזה בשנה הראשונה משביח, ובשנה השניה קצת מר, ובשנה השלישית ראוי לאכילה רק ע"י הדחק, וזה מורה שהוא ירק.

וגם העידו שמהר"ר יוסף קארו השיב 'פוק חזי מאי עמא דבר' (שאלכים).

וגם העידו שהאר"י עצמו היה אוכלו.

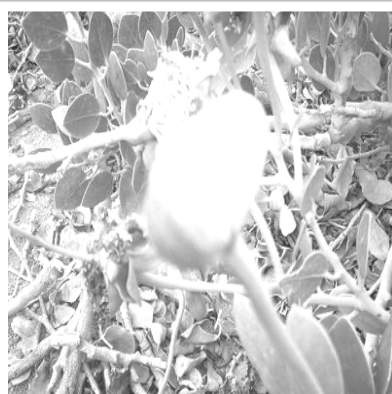
וגם בשיורי ברכה הביא כת"י מהרדב"ז (תקלא) – כשעלתי לארץ ישראל ראיתי שכולם מתירים, משמע שפשוט להם שהוא ירק, ונתחדש לי שאין בכל אילן שעושה פרי תוך שנה אלא זה. משמע שהוא ירק.

כ"פ ילקוט יוסף (ה, יד) – החצילים והעגבניות אין להם דין ערלה (וברכת בורא פרי האדמה).

הבאמיה, פפאיה והפלפלין

האביונה הוא הפרי של הצלף, בצורת קישוא קטן, עם גרעינים כמה "סברס" צהוב מבפנים ומריח כמו חרדל וחרוף (הגרעינים) כמו סחוג, ראוי לאכילה לאחר החמצה, נמכר בקופסאות שימורים בסופרמרקטים יוקרתיים במחיר רב.

אביונות

סעיף ד' א: ג' שנים הללו אינם נמנים מיום ליום, אלא הולכים בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי, ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי (פירוש ומונה חודש יותר).

ב: ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום, ופעמים שהם יתרים על ג' שנים. כיצד: נטע מקודם ט"ז באב, שנשאר עדיין מ"ד יום עד ר"ח תשרי, כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים. ואם נטע ביום ט"ז, ומיום ט"ז ואילך, מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמים...

❖ שורשי הלכה

ראש השנה לנטיעה

א. ר"ה (ב): משנה – בא' תשרי ר"ה לנטיעה.

פרש"י: ולנטיעה – למנין שני ערלה, ואפילו נטעה באב – עלתה שנתה הראשונה לסוף אלול, ובכולהו מפרש טעמא בגמרא.

ג"מ (ט): ולנטיעה. מנלן? דכתיב (ויקרא יט) "שלש שנים... ערלים", וכתיב "ובשנה הרביעית", ויליף שנה שנה מתשרי, דכתיב (דברים יא) "מראשית השנה" (מכאן שר"ה לנטיעה).

פרש"י: ולנטיעה מנלן – דראש השנה שלה תשרי.

טור: ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי (פירוש שאז מונה חודש נוסף).

כ"פ שו"ע: ג' שנים הללו אינם נמנים מיום ליום, אלא הולכים בהם אחר שנות העולם שהוא מתחיל מתשרי (מסכת ר"ה שם), ואם נתעברה נתעברה לערלה ולרבעי (כמ"ש הטור).

מניין ג' שנים

ב. (שם): תנו רבנן – אחד הנוטע, אחד

המבריק, ואחד המרכיב, ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה – עלתה לו שנה, ומותר לקיימן בשביעית. פחות משלשים יום לפני ראש השנה – לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית.

פרש"י: מבריק – כופף את הזמורות בארץ, מרכיב – אילן בחבירו, שקורין אונישטי"ר. עלתה לו שנה – כיון שהגיע יום אחד בתשרי – עלתה לו שנה למנין שני ערלה. פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה – עד תשרי הבא, אם אינה ערב שביעית, ואם ערב שביעית היא – אסור לקיימו, משום תוספת שביעית, שמוסיפין מחול על קודש.

ר"ה (י): תנן: אין נוטעין ואין מבריקין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ראש השנה, ואם נטע והבריק והרכיב – יעקור.

רבי יהודה אומר: כל הרכבה שאינה קולטת בשלשה ימים – שוב אינה קולטת.

✓ רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: שתי שבתות.

ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לדברי האומר שלשים – צריך שלשים ושלשים,

👉 **נטע בין ר"ה לט"ו בשבט, מתי**

יוצא מדין ערלה

✓ **רמב"ם** – מונה ג' שנים מיום ליום מיום ההשרשה, ואין צריך להמתין עד ט"ו בשבט. כ"ד כסף משנה.

ראב"ד והרדב"ז – להחמיר עד ט"ו בשבט של שנה רביעית.

המאירי – מספיק להמתין עד א' תשרי ואין צריך מיום ליום.

ילקוט יוסף (ג, ו): נקטינן כהרמב"ם, ולכן מונה י"ד יום להשרשה ועוד ג' שנים מיום ליום, ואין צריך להמתין לט"ו בשבט.

👉 ספק מתי נטע האילן

פת"ש (ג) בשם ת' שיבת ציון (מט): אילן שנטעו בקיץ וספק אם היה קודם ט"ז אב – אזלינן לקולא, וכמו ספק ערלה בחו"ל (לקמן סעיף י).

כ"פ ילקוט יוסף (ג, ה) – בארץ ישראל שערלה דאורייתא ספקו לחומרה, אבל בחו"ל לקולא, כ"פ הגר"ע יוסף זצ"ל בקול סיני.

והוסיף ת' חתם סופר (רפו) – כיון שספק ערלה בחו"ל לקולא, די לספור ג' ימים להשרשה (ואין צריך י"ד יום) ועוד ל' יום לשנה. מכל מקום הוא להלכה לולא למעשה (פת"ש ס"ק ד).

לדברי האומר שלשה - צריך שלשה ושלשים, לדברי האומר שתי שבתות - צריך שתי שבתות ושלשים יום (היינו מ"ד יום).

פרש"י: לדברי האומר שלשים יום - לקליטה. צריך שלשים ושלשים - שלשים לקליטה, ושלשים לתוספת, כרבי אליעזר.

הרי"ף והרא"ש: הלכה כרבי יוסי יבמות (ג):. כ"פ הרמב"ם.

כ"פ שו"ע: **ב. ופעמים שאינו אלא שתי שנים ומ"ד יום, ופעמים שהם יתרים על ג' שנים. כיצד: נטע מקודם ט"ז באב, שנשאר עדיין מ"ד יום עד ר"ח תשרי, כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לה שנה ומונה עוד שתי שנים. ואם נטע ביום ט"ז, ומיום ט"ז ואילך, מונה מראש חדש תשרי הבא ג' שנים שלמים.**

❖ ענפי הלכה

ב. "מ"ד יום"

ט"ז (ה): י"ד יום להשרשה ול' יום נוספים לחשוב לשנה.

ש"ך (ח) – דחודש אב לעולם מלא (הרי 15 יום), וחודש אלול לעולם חסר (הרי 29 יום), נמצא 44 יום.

סעיף ד²: **ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית, כל הפירות שיחנטו**

בו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אף על פי שנגמרים אחר כך.

והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית, נקראים רבעי. ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורים.

❖ שורשי הלכה🔗 איסור עד אחר ט"ו בשבט

ג. ר"ה (י): **ופירות נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט, אם לערלה - ערלה, ואם לרבעי - רבעי.**

מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ומטו בה משמיה דרבי ינאי: אמר קרא (ויקרא יט) "ובשנה הרביעית", "ובשנה החמישית", פעמים שברביעית - ועדיין אסורה משום ערלה, ופעמים שבחמישית - ועדיין אסורה משום רבעי.

פרש"י: **ופירות נטיעה זו אסורים כו' -** ואף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ראש השנה של שנה רביעית מיד - עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה, שאף על פי שראש השנה תשרי לנטיעה - חמשה עשר בשבט ראש השנה לאילן, וזו כבר נעשית אילן, לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד חמשה עשר בשבט,

אבל משם ולהלן, אם יחנטו בה פירות - דין רבעי עליהם לאכול בירושלים, ובחמשה עשר לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך, לכך הועילו לה שלושים שלפני ראש השנה, שממחר התירה מחמשה עשר בשבט ועד ראש השנה.

מנא הני מילי - ששנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים קודם חמשה עשר בשבט, לאחר שכלו שלשת שני ערלה. **ובשנה הרביעית -** וי"ו מוסיף על ענין ראשון: יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית. **ובשנה החמישית -** תאכלו את פרוי מוסיף על ענין רבעי דסליק מיניה.

פעמים שברביעית - כגון אם מיהרו פירותיו לחנטו ברביעית לפני שבט, ועדיין אסורים משום ערלה - אסורין בהנאה עולמית.

פעמים שבחמישית כו' - כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונים חלול, אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר חמשה עשר בשבט - אין בהם איסור.

כ"פ שו"ע: **ולאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית, כל הפירות שיחנטו בו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה, אף על פי שנגמרים אחר כך. והנחנטים בו מט"ו בשבט של שנה רביעית עד ט"ו בשבט של שנה חמישית, נקראים רבעי. ולאחר ט"ו בשבט של שנה חמישית הם חולין גמורים.**

❖ ענפי הלכהג. "קודם ט"ו בשבט... ערלה"

ט"ז (ז): אף שתשרי ר"ה לנטיעות, ט"ו בשבט ר"ה לאילנות (ולכן קודם טו בשבט עדיין דינו כערלה).

ט"ז (ח): **דין ערלה -** טעמו, כל שחונט בין ר"ה לט"ו בשבט הוא מחמת הגשמים שלפני ר"ה, ונמצא כאילו חנטו קודם תשרי, לפי שחונטים משרף של קודם תשרי. **ולפ"ז** אין לחלק בין שנטעו מ"ד יום לפני ר"ה או פחות, בכל גוונא פירות שחנטו לפני טו בשבט של שנה רביעית עדיין ערלה (כמ"ש הר"ן בסעיף ה, לאפוקי דעת מרן). כ"כ הש"ך.

ילקוט יוסף (יא, ח): האם פירות נטע רבעי לפני פדיון אסורים בהנאה?
מהתוס' (פסחים מד): לפי פר"ת – אסורים

בהנאה.
מכל מקום הרמב"ם – אסורים רק באכילה אבל בהנאה מותרים.

סעיף ה: א הא דאמרינן שלאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אף על פי שנגמרים אחר כך, דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלתה שכיון שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה, הא לאו הכי, לא. **ב** וי"א דלא שנא.

❖ שורשי הלכה

מתי אמרינן שעד טו בשבט הפירות ערלה

הר"ן: ישנה מחלוקת באיזה מקרה אמרינן שפירות של שנה רביעית אסורים עד טו בשבט:

א י"א – דוקא בנטיעה שהקלנו עליה התחילתה, שעלו ל' יום לשנה, אז מחמירים עליה בסופה להמשיך שתה עד טו בשבט, והיינו מ"ש הגמרא 'פירות נטיעה זו' (משמע זו שהקלנו עליה התחילתה). כן דעת הרמב"ם.

ב אבל הרז"ה – בכל נטיעה הדין כן, אף באותה שלא הקלנו עליה בתחילתה. ומ"ש הגמרא 'פירות נטיעה זו' היינו הנטיעה שגורמת לאיסור ערלה ממשיכה עד טו בשבט. וכ"ה מחלוקת בירושלמי.

ומסתבר כהרז"ה, שלא תלוי הדבר במה שהקלנו בתחילתה. **וטעמו**: כיון שאילן גדול על רוב מים של שנה שעברה (ר"ה יד.), א"כ כל שחונט בין תשרי לט"ו בשבט הוא מחמת מים שלפני ר"ה, ומאותה יניקה חנטו

הפירות, לפיכך כאילו חנטו לפני תשרי, דחנטה זו משרף שלפני ר"ה. ולכן אין לחלק. כ"פ הטור.

ב"י: מהראב"ד נראה שפוסק כהרמב"ם. והרא"ש לא הכריע.

פסק שו"ע כסתם כדברי הרמב"ם: **א** הא דאמרינן שלאחר ר"ח תשרי של שנה רביעית כל הפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט יש להם גם כן דין ערלה אף על פי שנגמרים אחר כך, דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלתה שכיון שעברו עליה מ"ד יום עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה, הא לאו הכי, לא. **ב** וי"א דלא שנא (דעת הרז"ה והר"ן).

❖ ענפי הלכה

א "פירות שחנטו קודם טו בשבט"

הרא"ש: ויראה דהאידינא אין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט, ולכן לא נזהרים בערלה רק ג' שנים.

והקשה הש"ך (י) – למה מרן לא הזכיר דעת הרא"ש?

כמעט ד' שנים ? וי"ל שאין דרך לנטוע אחר ר"ה].

ילקוט יוסף (ה, ט): ובארץ ישראל הלימונים חונטים לפני ט"ו בשבט. ולכן כדי למנוע תערובת לימוני ערלה ונטע רבעי כדאי שהחקלאי יעבור בשדהו סמוך לט"ו בשבט של שנה ג' ויורד את הפרחים שכבר נפתחו. כ"כ כרם שלמה.

ואפשר לתרץ ע"פ מעדני יו"ט (סוף ד, קלב): הרא"ש הולך בשיטת הרז"ה (בשורשי הלכה ב^ב), אבל לשיטת הרמב"ם ורש"י לא איצטריך דאפילו חונטים קודם ט"ו בשבט לעולם אינו יותר מ'ג' שנים, שאף אם נטע פחות מל' יום קודם ר"ה אינו מונה עד ט"ו בשבט (אלא עד ר"ה והוא פחות מ'ג' שנים).

[**סיים** הש"ך – מכל מקום קשה על מעיו"ט, בשלמא כשנטע לפני ר"ה הרי מונה ג' שנים (עד ר"ה הרביעי), אבל אם נטע אחר ר"ה קודם טו בשבט נמצא מונה ג' שנים מר"ה שאחריה, שהוא

סעיף ו: ^א פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר, ובזמן הבית

היו צריכין להעלותן לירושלים לאכלם שם, או לפדותם ולהעלות הפדיון שם, והם מותרים מיד אחר הפדיון.

^ב והאידינא, שאין יכולין להעלותם לירושלים, פודים אותם אחר שיגמרו ויתלשו. ^ג ויכול לפדות את כולם בשוה פרוטה, אפילו הם רבים, וישליך הפרוטה לים הגדול או ישחקנה ויפזרנה לרוח או ישליכנה בנהר אחר שחיקה. ויברך בשעת פדיון: "אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי"...

שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות. אני ה' - אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי.

^א נטע רבעי בזמן המקדש

קידושיין (נד): בכרם רבעי כתוב "קודש הילולים" וגמר קודש קודש ממעשר שני (שדין שניהם שווה).

ברכות (לה): 'קודש הילולים' שבנטע רבעי הוא לשון חילול, דאמר רחמנא: אחליה והדר אכלי.

ב"י – כלומר הוציאהו לחולין ע"י פדיון אם

❖ שורשי הלכה

פדיון נטע רבעי

ויקרא (יט): (כג) וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכֶל וְעִרְלֹתֶם עִרְלֹתוֹ אֶת פְּרִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָּכֶם עִרְלִים לֹא יֵאָכֵל: (כד) וּבִשְׁנַת הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פְּרִי קֹדֶשׁ הַלּוּלִים לַה': (כה) וּבִשְׁנַת הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי הַהוֹסִיף לָכֶם תִּבְוֹאֲתוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

פרש"י: להוסיף לכם תבואתו - המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו

באת לאוכלו חוץ לירושלים.

מתי מותר לאכול פירות

רבעי אחר חילול

- **תוס' לפי גרסת בה"ג** – רק לאחר שנה רביעית תחילת שנה חמישית. כ"כ הרמב"ם בשם מקצת גאונים.
- **התוס' עצמם** – שיבוש הוא, אלא מותר אחר ט"ו בשבט של שנה רביעית אחר הפדיון מיד. כ"כ הרמב"ם, ת' מהר"ם, רא"ש ועוד.

פסק שו"ע: **א. פירות רבעי יש להם דין מעשר שני לכל דבר, ובזמן הבית היו צריכין להעלות לירושלים לאכלם שם, או לפדותם ולהעלות הפדיון שם, והם מותרים מיד אחר הפדיון.**

נטע רבעי בימנו

ב. פדיון נטע רבעי:

רמב"ם (הלכות מעשר שני ט, ב): הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני, ואם פדהו לעצמו מוסיף חומש, ואין פודין אותו עד שיגיעו לעונת המעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה, ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני ...

ב"י: ואין פודין אותו במחובר – תוספתא (מעשר שני ה, יא). **וטעמו:** לפי שאין בקיאים בשומא בעודו מחובר.

ונראה לי – שיכול לפדות אף בעודו מחובר רק שיפרש שיחול החילול **לכשיתלש**, וגם לא ישליך דמי הפדיון לאיבוד עד שיגמור ללקוט כל הפירות (שארן איסור בפדיון רק כשחל הפדיון בעודו מחובר).

ומה שאין בקיאים בשומא, ה"מ בזמן המקדש, שהיו מעלים הפירות לירושלים,

אבל האדינא ליכא קפידא.

פסק שו"ע כהרמב"ם: **ב. והאידנא, שאין יכולין להעלותם לירושלים, פודים אותם אחר שיגמרו ויתלשו.**

לפדות בשוה פרוטה

ג. ערכין (כט): אמר שמואל: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה – מחולל, אימר דאמר שמואל – שחיללו, לכתחילה מי אמר? הני מילי בזמן שבית המקדש קיים, דאיכא פסידא, אבל בזמן הזה אפילו לכתחילה. אי הכי, אפילו פרוטה נמי! פרסומי מילתא. כ"פ ר' יונה, רא"ש והטור.

טור: ויכולין לפדות כולן בשוה פרוטה אפילו הן רבים וישחוק הפרוטה ויפזרנה לרוח או ישליכנה לנהר.

ד"מ (ב): **כתב המרדכי** (פרק קמא דע"ז סי' ת"ת) דכשמשליך דמי הפדיון לנהר צריך גם כן שחיקה תחילה.

ירושלמי (דמאי פ"א): תני רבי חלפתא בן שאול מחללין דמאי במרחץ שאינו טעון ברכה. הא (מעשר שני) ודאי טעון ברכה. כ"פ רמב"ם.

כ"פ הטור: ויברך בשעת פדיון בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון רבעי.

ד"מ (ב): כתב הכל בו (סי' צב ס א) ויש אומרים אחר הברכה: "רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שבזמן שבית המקדש קיים היו פירות רבעי להקדש, ועכשיו שאין בית המקדש קיים יהי רצון מלפניך שתהא פרוטה זו להקדש ויצאו פירות אלו לחולין".

פסק שו"ע: **ג. ויכול לפדות את כולם בשוה פרוטה, אפילו הם רבים** (ערכין כט), **וישליך הפרוטה לים הגדול או**

משמע שאף הטהורים (שלא הוכשרו לקבל טומאה) נאכלים בירושלים בלא פדיון. והובא בברכ"י.

פאת השולחן: ותימה, הרי דין נטע רבעי כדין מעשר שני, ובמעשר שני אינו ונאכל בזמן הזה בירושלים, כמ"ש הרמב"ם. כ"כ שו"ע (שלא, קלב). כ"כ מלבושי יו"ט, עמק יהושע.

כ"פ ילקוט יוסף (יא, ו) – אין להקל לאכול פירות נטע רבעי, אף שגדלו בירושלים, בלי שיפדו אותם לאחר שיתלשו ויוכשרו לקבל טומאה.

ג.

"ויברך בשעת הפדיון"

ש"ך (יד): בשעת הפדיון קודם שישליך לים, כדי שתהא הברכה עובר לעשייתו. כן משמע מהרמב"ם.

ילקוט יוסף (יא, י): לאחר שלקט הפירות מברך "בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון רבעי". ויאמר אחר כך: "כל קדושת הפירות הללו הם וחומשם מחוללים על שווה פרוטה זו" (הוספת חומש דוקא כשפודה פירותיו, אבל של אחרים אין צריך להוסיף חומש).

ואחר הפדיון מותרים הפירות באכילה, ואינם חייבים בתרומות ומעשרות ולקט שכחה ופאה פרט ועוללות. את הפרוטה ישליך לים הגדול.

ישחקנה ויפזרנה לרוח או ישליכנה בנהר אחר שחיקה (טור, וד"מ בשם המרדכי). **ויברך בשעת פדיון: "אשר קדשנו במצותנו וצונו על פדיון רבעי"** (ירושלמי, כ"פ רמב"ם והטור).

❖ ענפי הלכה

ב. "פודים... אחר שיגמרו ויתלשו"

כ"פ הרמב"ם – פודים רק בתלוש. **והב"י –** אפשר לפדות אף במחובר רק שיאמר שיחול הפדיון לאחר שיתלשו. **מכל מקום הב"ח –** חולק.

כ"פ הש"ך (יב): יש להיזהר לכתחילה שלא לפדות אלא בתלוש, ובשעת הדחק יכול לפדות במחובר שלא יחול עד אחר שייתלש. **ילקוט יוסף (יא, ג) –** ולכן במקום שיש חשש שהפועלים יאכלו מפירות רבעי לפני חילול, רשאי בעל הבית לחלל הפירות במחובר בתנאי שיחול החילול לאחר שיתלשו, כדי לא להכשיל הפועלים באכילת רבעי, בהסתמך על הב"י.

👁 פדיון נטע רבעי לפירות הגדלים

בירושלים

רדב"ז (ה, ה' אלפים קצט) – פירות הגדלים בתוך חומות ירושלים אין צריך פדיון ולא חילול, שהרי דינם לעלותם לירושלים, והגדלים בירושלים הרי אוכלם בירושלים.

סעיף ו: ^דאו יפדה בפירות שישוו שוה פרוטה, שהוא אחד מל"ב

במעה כסף שהיא אשפיר"ו אוטמאני"ם ששוקל ט"ז גרעיני שעורה שהוא רביע דרה"ם (לשון עצמו).

ה' הגה: ומטבע הרגילה במדינות אלו, החלי וי"נר, הוא יותר משוה פרוטה פודין עליו (תה"ד סי' קצ"ב).

י' פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה ופרט ועוללות.

❖ שורשי הלכה

פדיון פירות בפירות

י' הרמב"ם (מעשר שני ונטע רבעי, ב ג):
וכן אם חילל מעשר שווה מנה על שווה פרוטה מפירות אחרות ה"ז מחולל. כ"כ השאלות, האשכול ובה"ג. כ"פ שו"ע.
כ"פ ילקוט יוסף (א, ט).

אומנם הראב"ד – דין רבעי כמו מעשר שני, מה מעשר שני מחלל רק על מטבע, ה"ה בנטע רבעי מחלל רק על מטבע (ולא על פירות).

לחם משנה: מכל מקום דעת הרמב"ם – שאף במעשר שני יכול לפדות פירות על פירות.

כ"פ שו"ע (שלא, קלח): אין פודים מעשר שני אלא בכסף... ואפשר דוקא בזמן שבית המקדש קיים, אבל עכשיו שאין מעשר שני נאכל אי להקפיד בכך (ויכול לפדות אף על פירות). מכל מקום נכון לחוש בזמן הזה (לפדות דוקא במטבע).

מטבע ששוה פרוטה

י' ד"מ(ב): כתב בתרומת הדשן (סימן קצ"ב) המנהג לפדות הרבה על שוה פרוטה שהוא **חצי ווינר** שהוא יותר משוה פרוטה ולא כגדול אחד שכתב דמנהג חסידות היא לפדותו בשווי.

ובתולדות אדם וחווה (נתיב כ"א, ח"ב קעו ע"ג) – אם אינו רוצה לפדותו כולו כאחד יכול לעשות רק שכל פעם יפדה מה שנתלש.

פסק שו"ע: **י' או יפדה בפירות שישוה שוה פרוטה** (כמ"ש הרמב"ם), שהוא אחד מל"ב במעה כסף שהיא אשפיר"ו אוטמאני"ם ששוקל ט"ז גרעיני **שעורה שהוא רביע דרה"ם** (לשון עצמו).

והוסיף הרמ"א: **י' ומטבע הרגילה במדינות אלו, החצי וי"נר, הוא יותר משוה פרוטה פודין עליו** (תה"ד סי' קצ"ב).

חיוב מתנות ברבעי

י' ומעשר שני (ה, ג): כרם רבעי בית שמאי אומרים – יש לו פרט ויש לו עוללות (ב"ש סוברים שדין פרט ועוללות נוהג בכרם רבעי, ואף על פי שטעון פדיון, מכל מקום ממון בעלים הוא), והעניים פודין לעצמן (פודים בעצמם דמי פרט ועוללות ומעלים לירושלים).

ובית הלל אומרים – כולו לגת (הבעלים דורכים הכל בגת, וטעמם דס"ל שכרם רבעי דינו כמעשר שני שהוא ממון גבוה ואין לעניים חלק בו).

והוסיף הרמב"ם – אף פטור מלקט ושכחה (שלמד כן מפרט ועוללות – ב"י).

כ"פ שו"ע: **י' פירות רבעי פטורין מלקט ושכחה ופרט ועוללות.**

❖ ענפי הלכה

י' "שוה פרוטה... רביע דרה"ם"

בו. לפ"ז כשפודה במה ששוה פרוטה (ולא במטבע) סגי שיהא שמינית וינר. ועוד יש לפרש לפי מ"ש הסמ"ע שבזמננו אין יכולים לקנות בפרוטה כי אם מעט מזעיר. לפי זה י"ל דלא סגי בפרוטה וצריך לפחות מטבע חצי וינר.

כיון שהדרה"ם = 3 גרם, ונמצא פרוטה = $\frac{3}{4}$ גרם כסף טהור.

ילקוט יוסף (יא, ב): נוהגים שלא לחלל על שטרות כסף, כי אם על מטבעות.

ה. "מטבע הרגיל... חלי וינר"

שך (טז): כיון שמעה = 4 וינר, נמצא פרוטה שוה $\frac{1}{8}$ וינר. וא"כ חצי וינר הוא יותר משהו פרוטה, אלא לפי שאין מטבע קטן יותר פודים

סעיף ז: א. דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ. ב. ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ, אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון.

ג. (וי"א שאינו נוהג בחו"ל לארץ רק בכרם, ולא בשאר אילנות) (טור בשם הגאונים הרמב"ן ורא"ש וע"פ).

• א. ר"י הזקן - דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ.

• ב. רמב"ם – אינו נוהג אלא בארץ, אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון.

והוסיף הרמב"ם טעם הדבר, שלא נאמר שאסור בחו"ל רק ערלה, והוא קל וחומר: מה סוריה שחייבת במעשרות ושביעית מדבריהם, פטורה מנטע רבעי, חו"ל לא כל שכן. כ"כ הר"ן שכן משמע מהירושלמי.

והרשב"א כתב טעם הדבר, לפי שבקידושין (נד): למדו גזרה שוה קודש קודש נטע רבעי ממעשר שני, וכמו שמעשר שני לא נוהג בחו"ל אף רבעי לא נוהג בחו"ל.

כ"כ הר"ן שמשמע כהרמב"ם בירושלמי, וכ"כ ת' הרמב"ן.

למ"ד שנוהג בחו"ל רק בכרם

❖ שורשי הלכה

דין נטע רבעי בחו"ל

ברכות (לה.): פליגי רק חייא ור' שמעון ברבי:

ח"א – תני נטע רבעי (פירוש בכל האילנות נוהג דין רבעי).

וח"א – תני כרם רבעי (רק בענבים שייך דין רבעי ולא בשאר אילנות).

גתלקו הראשונים לענין הלכה:

• א. שאילתות – בחו"ל אין נוהג נטע

רבעי רק כרם רבעי, דקי"ל כל המקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. וגם בכרם צריך להיות כרם שלם (פירוש ב' כנגד ב' ואחד יוצא). אבל בארץ ישראל נוהג אף נטע רבעי.

כ"פ תוס', רא"ש וכ"כ בשם הגאונים, או"ז, שו"ת הרשב"א מהר"ם ועוד.

בערלה בחו"ל (סברת הרא"ש) וטעמו 'שכל מקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל', וא"כ דברי מרן סותרים אהדדי? ועיין בהגר"א (פת"ש ס"ק ו).

נהר מצרים – ועוד תימה אין לא פסק כהרמב"ם שאין דין רבעי בחו"ל, ולפחות למה לא פסק כהרא"ש שרק כרם רבעי נוהג בחו"ל?

ועוד דקי"ל כל המקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ואמאי פסק מרן לחומרה?
ועוד שאין מחלקת בנטע רבעי בחו"ל, וכל המחלוקת הם רק בכרם רבעי?

ונאמרו כאן כמה דעות:

■ **מהריק"ש כתב:** שיש ט"ס במרן, וצריך להיות "כרם רבעי נוהג אף בחוצה לארץ" במקום נטע רבעי (לפ"ז כל הקושיות תורצו).

■ **אולם מהרמ"א** כאן – משמע שהבין שאין ט"ס במרן, שהרי הביא י"א שכרם רבעי נוהג בחו"ל (משמע שמרן ס"ל שלא נוהג). כן משמע מהגר"א.

כן העתיק ספר ארץ חיים – דברי מרן שדין נטע רבעי נוהג בחו"ל.
כן הבין הש"ך בשעת מרן ולכן כתב שיפדה בלא ברכה.

■ **אומנם חזון נחום** – פסק שאין נטע רבעי נוהג בחול מס"ס (שמא – ספק ערלה בחו"ל מותר, ואז ממילא אין נטע רבעי, ושמא – אין נטע רבעי נוהג בחו"ל). כ"כ שאילת יעב"ץ ומנחת פיתים להקל.

■ **כ"פ ילקוט יוסף** (יא, יז) – יש להקל שאין נטע רבעי נוהג בחו"ל אף פי הס"ס הנ"ל, ועוד יש לצרף דברי מהריק"ש שיש ט"ס בשו"ע.

הר"ן בשם ר' אחא – ודוקא בכרם שלם, אבל בגפן יחידית לא נוהג. כ"פ הרשב"א.
והרמב"ן – אף בגפן יחידי נוהג נטע רבעי.

מתי מותרים הפירות לאחר פדיון

רמב"ם בשם הגאונים – אף שפדה אסור לאוכלן עד שתכנס שנה חמישית.

והרמב"ם עצמו – אין לדבר זה עיקר, אלא מותרים מיד. כ"ד הרא"ש. כ"פ ילקוט יוסף.

בדק הבית בשם רי"ו: המעמיד בשרף פגי ערלה אסור, לפי שהפגים אסורים. אבל פגים של נטע רבעי מותרים (אף בכרם), כדאמרינן בירושלמי – פרי אתה פודה ולא בוסר ופגים.

שו"ע הביא תחילה דעת רי"ו: **א. דין נטע רבעי נוהג אף בחוצה לארץ.** והוסיף דעת הרמב"ם: **ב. ויש מי שאומר שאינו נוהג אלא בארץ, אבל בחוצה לארץ פירות הבאים אחר שעברו שני ערלה מותרים בלא פדיון.**
והרמ"א הביא דעת הגאונים: **ג. (וי"א שאינו נוהג בחוצה לארץ רק בכרם, ולא בשאר חילנות).**

ענפי הלכה

א. "נטע רבעי נוהג אף בחו"ל"

שער המלך: כאן פסק שו"ע בסתם כר"י הזקן שנטע רבעי נוהג אף בחו"ל. ול"א 'כל המקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל'. ואילו בסעיף י"ז פסק שמבריד ומרכיב אינו חייב

ב.

"ויש מי שאומר"

בנטע רבעי יש לפדות בחו"ל בלא ברכה.

ש"ך (יז): הלכך נראה דבין בכרם רבעי ובין

סעיף ח: ^אערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, ^בבין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל, אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני.
^גהגה: ואסור ללקוט לנכרי פירות מאילן שלו שהוא ערלה, משום שנהנה צמה שמחזיק לו הנכרי טובה על זה (כל בו וב"ה בשם א"ח).

❖ שורשי הלכה

היכן נוהג ערלה

^אקידושין (לו): משנה - כל מצוה שהיא תלויה בארץ - אינה נוהגת אלא בארץ, ושאינה תלויה בארץ - נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, חוץ מן הערלה וכלאים. ר"א אומר: אף החדש (שנהגים בחו"ל).

פרש"י: חוץ מן הערלה והכלאים - שאף על פי שתלויות בארץ נוהגים אף בחו"ל, הערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים כדלקמן (דף לח:). אף החדש - מלאוכלו לפני העומר.

שם (לח:): תנן התם: החדש - אסור מן התורה בכל מקום, ערלה - הלכה, והכלאים - מדברי סופרים.

פירות ערלה של גוי

^בתוס' (שם לו:): ונוהגת אף בשל גוי. כן משמע מהירושלמי.

וכן הוא במסכת ע"ז (לה:): בשם ר"ת - מפני

מה גבינות של גוי אסורין, מפני שמעמידים אותה בשרף של ערלה. ומיירי בערלה של גוי.

כ"כ רא"ש, ר"ן, מרדכי, סמ"ג, הר"ש והרשב"א. כ"פ ילקוט יוסף (א, ג).

כ"פ פ"פ טור: נוכרי שנטע בין לעצמו בין לישראל - חייב בערלה.

כ"פ פ"פ שו"ע: ^אערלה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, ^בבין בשל עובד כוכבים בין בשל ישראל, אלא שבשל ארץ ישראל היא מן התורה ובחוצה לארץ הלכה למשה מסיני.

והרמ"א הביא דברי הכלבו: ^גואסור ללקוט לנכרי פירות מאילן שלו שהוא ערלה, משום שנהנה צמה שמחזיק לו הנכרי טובה על זה.

סעיף ט: ^אספק ערלה בא"י - אסור. ובחוצה לארץ - מותר.

כיצד: כרם שיש בו נטיעות של ערלה, וענבים נמכרים חוצה לו, בארץ ישראל - אסור; ובסוריא - מותר, והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם. ובחול"ל - מותר, אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם, רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה.

ב. (וכל שכן שכרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר) (כן נראה מהטור והרא"ש ומרדכי פרק קמא דקדושין).

❖ שורשי הלכה

🔗 ערלה בחו"ל

קידושין (לט.): אמר רבי אסי אמר ר' יוחנן: ערלה בחו"ל - הלכה למשה מסיני. **א"ל** ר' זירא לרבי אסי, והתניא: ספק ערלה בארץ - אסור, בסוריא - מותר (ואם החו"ל הל"מ, איך מתירים בספק)? אישתומם כשעה חדא, א"ל, אימא כך נאמר: ספיקא מותר, ודאה אסור.

פירש הב"י - ואין לומר שספק ערלה בחו"ל מותר מפני שהוא הלכה למשה מסיני (שהרי בספק הל"מ אסור), אלא שכך נאמרה הל"מ שזדאה אסור וספקא מותר. **ואף** ששמואל חולק (שם לח: דס"ל ערלה בחו"ל אסורה רק מהלכות מדינה (פירוש בחו"ל הנהיגו עליהם) מכל מקום קי"ל כרבי יוחנן דאמר ערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני.

✓ **כ"פ** הרמב"ם, רא"ש, וכן נראה דעת הרי"ף שערלה בחו"ל הלכה למשה מסיני.

🔗 ספק ערלה בחו"ל

א. קידושין (לח:): תניא - ספק ערלה: בארץ ישראל - אסור, בסוריא - מותר, ובחול"ל - יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט.

ובכלאיים תנן: כרם הנטוע ירק, וירק נמכר

חוצה לו: בארץ ישראל - אסור, בסוריא - מותר, בחו"ל - יורד ולוקט, ובלבד שלא ילקוט ביד (וקל מערלה שאסור הל"מ, שכלאיים אסור רק מד"ס).

שם (לט.): אמר ליה לוי לשמואל: אריוך, ספק לי (הבא לי) ואנא איכול. רב אויא ורבה בר רב חנן מספקו ספוקי להדדי.

פרש"י: ובחוצה לארץ - דרחיק טפי ולא מיחליף. **יורד** - ישראל ולוקח מן העובד כוכבים הלוקט מפרדס שיש בו נטיעות ילדות וזקנות, וישראל יודע שהוא נכנס שם ולוקט לכתחלה. **ובלבד שלא יראנו** - ישראל כשהוא לוקט מן הערלה והא דתניא לעיל בסוריא מותר כשנלקט כבר אבל לכתחלה אינו אומר לו לך רד ולקוט. **כרם הנטוע ירק** - שזרע ירק בין הגפנים דה"ל כלאי הכרם. **וירק נמכר חוצה לו** - ויש לחוש שמא מירק שגדל בכרם הוא וה"ל ספק כלאים. **יורד** - עובד כוכבים ולוקט מן הכלאים ממש ומוכר לחבר. **ובלבד שלא ילקוט** - החבר עצמו ביד ואם איתא דערלה בחוצה לארץ דברי סופרים ולא הלכה למשה מאי שנא דאחמיר בספק ערלה מספק כלאים.

מהו ספק ערלה?

רש"י - ספק עברו עליה ג' שנים. א"נ יש בפרדס נטיעות ערלה ושאר נטיעות, ולקט הגוי ואין ידוע מהיכן.

וי"ל: שמרן פסק בסעיף י' כהרמב"ם, ומשמע שמותר ליקח ממנו בידיים, והרי הוא ככרם של היתר. והרמ"א ס"ל כהטור שאסור לקחת בידיים רק מהגוי אפילו רואה אותו בוצר, ולכן הוצרך לכתוב הרמ"א 'כ"ש בכרם'.

מקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל

רש"י – הוי דרבנן (לענין תרומות ומעשרות) וספקא לקולא.

והתוס' – לענין טבל ודאי חייב מהתורה.

כ"פ הרמב"ם – לענין ערלה שחייב מהתורה

ונחלקו האחרונים:

■ מלבושי יו"ט – יש להחמיר אף בספק.
כ"כ פסקי הלכות – דוקא בתו"מ ושמיטה יש לחלק בין כיבוש עולי מצרים לעולי בבל, אבל ערלה וכלאי הכרם שלא נזכר בהם קדושת הארץ נוהג בכל מקום מהתורה.

כ"כ יביא עומר (ו, כ"ד) במילואים (אחר שחזר בו) – שהרי בערלה לא נזכר קדושת הארץ. ואף הרוצה לחלק, מכל מקום במקומות שכבשו עולי בבל ודאי אסור מהתורה.

■ אך אור לציון (שביעית עמוד פה) – הוי רק מדרבנן וספקו מותר. כ"כ מנחת שלמה.

■ ודעת מל"מ והצל"ח – ערלה וכלאי הכרם בזמן הזה מדרבנן וספקו מותר.

ילקוט יוסף (י, ב): מקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל הוי רק הלכה למשה מסיני וספקו מותר. אבל פירות שכבשו עולי בבל אסור מהתורה.

✓ וזה טור – כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם מותרין רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה.

ב. ואצ"ל כרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר [ב"י – דהיינו דעד עכשיו איירי בכרם שיש בו נטיעות זקנות וצעירות שהם ערלה ודאי שמותר, ואצ"ל אם הוא רק ספק שיש שם ערלה שיהא מותר].

פסק שו"ע: א. ספק ערלה בא"י – אסור. ובחוצה לארץ – מותר. כיצד: כרם שיש בו נטיעות של ערלה, וענבים נמכרים חוצה לו, בארץ ישראל – אסור; ובסוריא – מותר, והוא שלא ידע שהובאו מאותו הכרם. ובחו"ל – מותר, אפילו יודע שהובאו מאותו הכרם, רק שלא יראה שנבצרו מנטיעות של ערלה.
והרמ"א הביא דברי הטור: ב. (וכל שכן שזכרם שהוא ספק ערלה שהוא מותר)

ענפי הלכה

א. "בחו"ל מותר"

ש"ך (יט): אף שבכל הלכה למשה מסיני אסור אף בספק, כאן הלכה למשה מסיני נאמרה שספקה מותר (ג"מ שם).

ב. "בסוריא מותר"

ט"ז (יד): והוא מקום שכבש דוד ויש בו קצת קדושת ארץ ישראל.

ג. "וכ"ש שזכרם שהוא ספק"

ש"ך (כא): קשה – הרי כ"פ שו"ע סעיף י?

סעיף י': כרם שהוא ספק ערלה, בארץ ישראל – אסור, ובסוריא - מותר, ואין צריך לומר בחוצה לארץ.

❖ שורשי הלכה

ספק ערלה

ברכות (לו.): ותנן: ספק ערלה בארץ ישראל - אסור, ובסוריא - מותר, ובחוצה לארץ - יורד ולוקח, ובלבד שלא יראנו לוקט.
כ"פ הרמב"ם (מאכלות אסורות י, יא): ספק ערלה וכלאי הכרם בארץ ישראל - אסור, בסוריא והיא ארצות שכבש דוד מותר, כיצד היה כרם ערלה וענבים נמכרות חוצה לו, היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו, שמא ממנו הוא זה שמא מאחר, **בסוריא -**

מותר ובחוצה לארץ אפילו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה או ירק יוצא מן הכרם לוקח מהן, והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו.

כ"פ שו"ע:

❖ ענפי הלכה

"בסוריא מותר"

באר הגולה: מותר אף שלוקט ביד כמו שכתב הרמב"ם. כ"פ הגר"א.

סעיף יא: חבית של יין הטמונה בכרם של ערלה - מותר, שאין הגנב גונב מכרם זה וטומן בתוכו. אבל ענבים שנמצאו טמונים בו - אסורים, שקרוב הדבר שגנבם ממנו וטמנם בתוכו.

❖ שורשי הלכה

חבית יין או ענבים

הנמצאים טמונים בכרם

ב"ב (כ"ד.): ההוא חצבא דחמרא דאישתכח בפרדיסא דערלה, שריא רבינא. משום דאי מיגניב מינה - אצנועי בגויה לא מצנעי.
 והני מילי חמרא, אבל עינבי מצנעי (ולכן יש חשש שהוא ערלה).
פרש"י: בפרדיסא דערלה - בכרם של

ערלה. שרי רבינא - ולא חש שמא מכרם זה גנב היין זה. אי גניב מיניה אצנועי בגויה לא מצנעי - אין דרך גנבים להצניע היין במקום שגנבוהו משם משום דמתיירא שמא ימצאהו דורך הענבים (פירוש: כשגנב חבית של יין שהוא שעת הדריכה ויש דורכים בכרם מתיירא להטמין בכרם שמא יראהו, מה שאין כן כשגנב ענבים שאז אין בכרם אנשים).

❖ ענפי הלכה

"מותר"

ט"ז (טז) - ועיין בסימן קכ"ט דבעינן שרוב הכרמים בסביבותיה היו של ישראל.

תוס' (שם): וא"ת יהא החבית אסור משום יין נסך שרוב העולם גויים? י"ל דרוב גנבי ישראל, ולא הוי יין נסך. כ"כ הש"ך.

סעיף יב: אסור ליטע פרי של ערלה, ואם נטעו - הפירות שיוצאים ממנו, מותרים, דזה וזה גורם, מותר. ומותר ליטע יחור (פי' ענף מן האילן) של ערלה, שאין ערלה אלא בפרי.

❖ שורשי הלכה

ליטע פרי או יחור ערלה

א. ערלה (א, ט): רבי יוסי אומר ג. נוטעין יחור (ענף עץ) של ערלה (שעץ של ערלה מותר בהנאה. ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי (ופרי של ערלה אסור בהנאה).

ב. ע"ז (מח): ומודה ר' יוסי שאם נטע אגוז של ערלה, פירותיו מותרים. דזה (האגוז האסור) וזה (האדמה המותרת) – מותר.

❖ ענפי הלכה

א. "אסור ליטע פרי של ערלה"

ש"ך (כג): אף דהוי זה וזה גורם, מכל מקום לכתחילה אסור (כדלעיל קמב ס"ק כו).

ב. "זה וזה גורם מותר"

ט"ז (יח): מכל מקום הפרי אסור עד ג' שני ערלה, שאם לא היה זה וזה גורם היה אסור לעולם, כדין ערלה.

רע"ק: ודעת התוס' (ע"ז שם) דלא מקרי זה וזה גורם, לפי שפעולות האגוז והקרקע הם ב' עניינים (כ"א עושה פעולה אחרת בגידול).

סעיף יג: נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה: אם לא התנו מתחלה - אסור. ואם התנו מתחלת השותפות שיהא העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה - ה"ז מותר.

ב. ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד: כגון שיחשוב כמה (כמות) פירות אכל העובד כוכבים בשני ערלה, עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות, שזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה.

ג. הגה: ויש מתידין אפילו לא התנו מתחלה, רק שהישראל אומר לעובד כוכבים:

טוֹל אֶתְּהָ שְׁנֵי הָעֵרְלָה וְאֵנִי אֶטּוֹל שְׁנֵי הֵיטֵר כִּנְגֹדָן (טור והרא"ש).

❖ שורשי הלכה

🔗 שותפות גוי וישראל

ע"ז (כב.): הנהו מוריקאי (זורעי גינות כרכום): דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא (הגוי נטל שטר שבת, וישראל שטר יום א), אתו לקמיה דרבא, שרא להו. **איתיביה רבינא לרבא:** ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול, **ואם** התנו מתחלה - מותר, ואם באו לחשבון – אסור?

איכסיף. לסוף איגלאי מלתא דהתנו מעיקרא הוו.

רב גביהה מבי כתיל אמר: (שם מיירי) הנהו שתילי דערלה הוה, עובד כוכבים אכיל שני דערלה וישראל שני דהתירא, אתו לקמיה דרבא, שרא להו. **והא** אותביה רבינא לרבא? לסיועי סיעיה. והא אכסיף? לא היו דברים מעולם.

נמצא: שבשתילי ערלה מותר אף שלא התנו מתחלה.

ואכן נחלקו הראשונים:

הרא"ש (כה) – אפילו לא התנו מתחילה יכול הישראל לומר לגוי טול אתה שני ערלה ואני שנות היתר [דל"ד לשבת, שכאן אין איסור שליחות שהרי גם לישראל מותר לעבוד בשני ערלה, ואי משום שישראל נהנה באכילה שאכל הגוי כנגדו בשני ערלה, הרי לפי החוק מי שעובד גם אוכל מהשדה, וישראל שעבד בשנות היתר אוכל לפי החוק, והווי היתר].

אבל הרמב"ם – דוקא שהתנו מראש שיטול הגוי שנות ערלה וישראל שנות היתר מותר, אבל לא התנו אסור.

הר"ן: טעמו של הרמב"ם, שאם לא התנו מראש הרי קבלו השדה בשותפות, וזכה הישראל בחצי השדה ובחצי הפירות, ואם יאמר לגוי וכו' נמצא שנותן חליפי ערלה.

פסק שו"ע כהרמב"ם: **נכרי וישראל שהיו שותפין בנטיעה: אם לא התנו מתחלה - אסור. ואם התנו מתחלה השותפות שיהא העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל ג' שנים משני היתר כנגד שני ערלה - ה"ז מותר.**

ב"רמב"ם: ובלבד שלא יבואו לחשבון. כיצד: כגון שיחשוב כמה פירות אכל העובד כוכבים בשני ערלה, עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפירות, שזה אסור מפני שהוא כמחליף פירות ערלה.

ופירש הטור – אפילו התנו מתחילה אם באו אחר כך לחשבון אסור, שה"ז כמחליף פירות של ערלה.

כ"פ שו"ע: לשון הרמב"ם לעיל.

והרמ"א פסק כהרא"ש: **ויש מתירין אפילו לא התנו מתחלה, רק שהישראל אומר לעובד כוכבים: טול אתה שני הערלה ואני אטול שני היתר כנגדן.**

❖ ענפי הלכה

א. "אם לא התנו מתחילה אסור"

ש"ך (כו): פירוש שאסור לגוי לאכול משנות ערלה וישראל משנות היתר. ואף אם אכל הישראל, ואחר כך באו לחלוק בסתם, כל

אומנם הט"ז – אסור, כיון שחולקים בפירות
הוי כמחליף פירות ערלה הפירות היתר. וכן
משמע מהרמב"ם שבכל גוונא אם באו
לחשבון אסור.

ג. **"מתירים אפילו לא התנו מתחילה"**

ט"ז (כא): שדוקא לעניין שבת (סימן רמ"ה)
אסור אם לא התנו תחילה, משום שהגוי נעשה
שליח לעשות מלאכה האסורה. מה שאין כן
בערלה שהמלאכה בשדה ערלה מותרת, ומה
שהישראל אוכל כנגדו אין כאן הנאה, שכן
המשפט, שנה שזה עובד הוא אוכל הפירות
(רש"י שם). כ"כ הש"ך.

"טול אתה שני ערלה"

ש"ך (כט): ומיירי שלא בא אחר כך
לחשבון, שאם בא לחשבון לכו"ע אסור בלא
התנו. וכן הוא ברי"ו (נתיב כח, ח"ב).

שלא התנו מתחילה אסור לישראל ליהנות
כלל מפירות הערלה.

"ואם התנו... ה"ז מותר"

ט"ז (יט): וכמו בשבת סימן רמ"ה.

[**רמ"ה א:** ישראל ואינו יהודי שיש להם שדה...
בשותפות...

אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה
שכר השבת לאינו יהודי לבדו, אם מעט ואם
הרבה, ושכר יום א' כנגד יום השבת לישראל
לבדו - מותר.

ואם לא התנו בתחילה, כשיבואו לחלוק נוטל א"י
שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו]

"בלבד שלא יבואו לחשבון"

ב"ח: דוקא שהתנה מתחילה שיבואו לחשבון
אסור. אבל אם לא התנו מתחילה, אלא שהגוי
יאכל שני ערלה וישראל שני היתר, אפילו
באו אחר כך לחשבון מותר (כיון שלא התנו
מתחילה שיבואו לחשבון).

**סעיף יד: מותר לומר לעובד כוכבים בשני ערלה: "עבוד כרמי ותטול
פירותיה, ותן לי כרמך שעברו עליה שני ערלה ואעבדנה ואטול
פירותיה".**

❖ שורשי הלכה

🕒 **להחליף שדה עם שדה גוי**

רי"ו (נתיב כ"א ח"ב, קעו ע"ג): מותר לומר
לגוי בשני ערלה עבוד כרמי ותטול פירותיה
ותן כרמך לי שעברו עליה שני ערלה
ואעבדנה ואטול פירותיה, כי העובד דינו
שיטול הפירות, כך דקדקתי מההיא
דבסמוך, ושאלתי לרבתי והסכימו על ידי.

כ"פ שו"ע:

ד"מ (ד) בשם הכל בו (סי' צב ס א): גוי שיש
לו אילן של ערלה אסור לישראל ללקוט ממנו
לגוי אפילו בחינם לפי שישראל נהנה ממה
שהגוי מחזיק לו טובה.

❖ **ענפי הלכה**

"מותר לומר"

ט"ז (כב): ברי"ו הביא הטעם כי העובד דינו ליטול הפירות. ולפ"ז י"ל דס"ל הי"א שהביא הרמ"א סעיף י"ג (שהתיר אף שלא התנו מראש, כיון שעובד דינו ליטול הפירות). וקשה על מרן, שבסעיף יג פסק כהרמב"ם דלא ס"ל הכי? וי"ל שיש כאן טעם אחר דהוי כמו מכירה, שמוכר לו קרקע שלו בשכר שמקבל קרקע הגוי, וזה מתר לכו"ע.

והש"ך (ל) – תירץ, כמ"ש העט"ז, שדוקא דרך שותפות אסור "זה עובד וזה אוכל" (שדרך שותף לטרוח עבור חברו), מה שאין כן כאן. **והגר"א** – נשאר בצ"ע. **ילקוט יוסף** (ו, ג): ולפ"ז אף בכהאי גוונא אסור לעשות עמו חשבון. כ"כ נהר מצרים וערוך השולחן.

סעיף טו: מותר למכור לעובד כוכבים פירות שני ערלה לשלש שנים, מאחר שלא באו לעולם.

❖ שורשי הלכה**🌀 למכור לגוי פירות ערלה****לכשיגדלו**

כפתור ופרח בשם הראב"ד: מותר למכור לגוי פירות שנות ערלה שלא באו לעולם, שהרי אין אדם מוכר דבר שלא בא לעולם, ולא מכר לו אלא מקום צמיחתן (פירוש את העץ), ועצי ערלה מותרים בהנאה. כ"כ הרשב"א בשם הראב"ד והובא בב"י בסוף הסימן.

❖ ענפי הלכה

סעיף טז: א אחד הנוטע גרעין או יחור ב^ב או שעקר כל האילן ונטע במקום אחר, **ג** ואחד המרכיב יחור באילן אחר, ואחד המבריך, דהיינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן - כולם חייבים בערלה.

ד. ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו - ופטור.
 ה. ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה, כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים. הפסיק הראשון מעיקר האילן, חייבים, ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעיקר פטור.
 ו. ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר.

❖ שורשי הלכה

אילן שנעקר

ב. **מסכת ערלה** (א, ג): אילן (זקן שעבר עליו שנות ערלה) שנעקר (ע"י הרוח) והסלע עמו (העפר הקשה שסביב השורשים, וחזר ונטעו עם הסלע), שטפו נהר (והוליכו למקום אחר) והסלע עמו - אם יכול לחיות (מאותו גוש עפר שנעקר עמו) פטור (פטור מהערלה כאילו לא נעקר) ואם לאו חייב (כדין אילן נטוע מחדש).

מבריק ומרכיב בחיוב ערלה

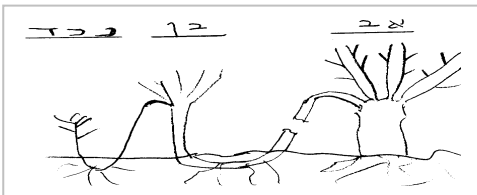
ג. **ר"ה** (ט): תנו רבנן: אחד הנוטע, אחד המבריק, ואחד המרכיב, ערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה - עלתה לו שנה, ומותר לקיימן בשביעית. פחות משלשים יום לפני ראש השנה - לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית. **ופירות** נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט, אם לערלה - ערלה, ואם לרבעי - רבעי.
משמע: שהמרכיב או המבריק חייב בערלה.
פרש"י: מבריק - כופף את הזמורות בארץ. מרכיב - אילן בחבירו.
 א. כ"פ הרמב"ם (מעשר שני י"א): ה"ה הנוטע

כ"פ שו"ע: ^ד ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו - ופטור.

הבריכה שנה אחר שנה

^ה **ערלה** (א, ה): הבריכה שנה אחר שנה (לאחר שנשתרשה בריכה ראשונה, חזר והבריך ממנה ענף לארץ, ונמצאת שהבריכות יונקות זו מזו ומחוברות לאילן הזקן), ונפסקה (הבריכה מהאילן הזקן), מונה (ג' שנות ערלה) משעה שנפסקה (הבריכה, וכן אם נפסקה בריכה שניה או שלשית מונה ג' שני ערלה).

כ"פ שו"ע: ^ד ודוקא שחתכו מצד זה מעיקר האילן, או שאינו יונק ממנו, אבל כל זמן שהוא מחובר ויונק ממנו חשוב כאחד מענפיו - ופטור.

נעקרה הזקנה מעיקרה

^י **ערלה** (א, ה): אילן שנעקר ובו בריכה אחר שנשתרשה הברכה בארץ, נעקר האילן (הזקן), והוא חיה ממנה (הזקן יונק מהברכה), חזר הזקן להיות כבריכה (כשם שהברכה מתחילה שנות ערלה כיון שנעקרה מן הזקן, כן

פסק שו"ע: ^א אחד הנוטע גרעין או יחור ^ב או שעקר כל האילן ונטע במקום אחר, ^ג ואחד המרכיב יחור באילן אחר, ואחד המבריך, דהיינו שעושה גומא אצל האילן ומשפיל אחד מענפי האילן ומטמין אמצעיתו בגומא וראשו יוצא מהצד האחר ונעשה אילן - כולם חייבים בערלה.

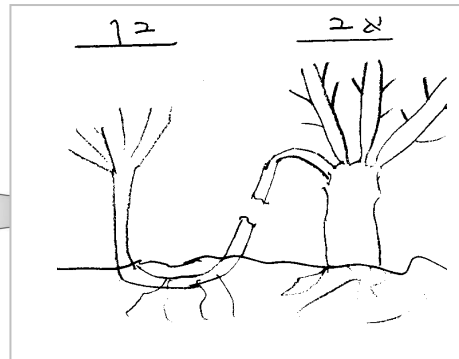
אם הברכה מחוברת לזקן

^ד **ספרי** (פרשת קדושים ג, ב): תניא המבריך פטור מערלה.

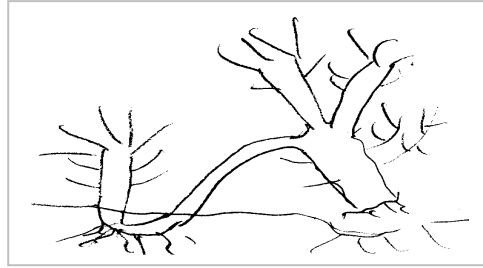
הר"ן: ולא תקשי מר"ה (ט): שהמבריך חייב, שבספרי מיירי שלא נפסקה מהאב ולכן פטורה, ובר"ה מיירי שנפסקה מהאב. **א"נ**: אף שלא נפסקה אם אינה יונקת מהאב חייב הערלה, ומונים משעה שהיא יונקת מעצמה.

וכן משמע מירושלמי (ערלה א, ג) - ואמרינן התם מאן מוכח (איך יודעים שאינה יונקת מהאב)? ומהדרין, מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאיסתכולי ביה (כלומר שכשהיא יונקת מן האב היא הופכת עליה שלא יעמדו כנגד העליון של האב).

רמב"ם: ה"ה למרכיב יש לחלק בין נפסקה ללא נפסקה מהאב.

הזקן מתחיל שנות ערלה).

פטור.

ו ואם נעקר העיקר מהקרקע חוזר להיות טפל לענף שהבריך ומונין בין לעיקר בין לענף משעה שנעקר.

❖ ענפי הלכה

ג "אחד המרכיב... חייב בערלה"

ט"ז (כ"ד): הקשה הר"ן – הרי אמרינן בסיפרי שהמרכיב אין בו משום ערלה? ותירץ - בסיפרי מיירי שהרכיב ילדה בזקנה (שעברה שנות ערלה), שהילדה בטלה לגבי זקנה. וכן הרכיב ילדה בילדה כשיגיע ג' שנים לילדה הראשונה נפטרה גם השניה. אבל כאן מיירי שהרכיב באילן הנטוע לסייג שפטור מהערלה, על כן חייבת הילדה לעצמה.

פסק שו"ע: **ה** ואם לאחר שגדל הענף שהבריך הבריך ממנו עוד ענף אחר בארץ ועשה כן כמה פעמים זה אחר זה, כל זמן שהראשון מחובר לעיקר האילן כולם פטורים. הפסיק הראשון מעיקר האילן, חייבים, ומתחילים למנות להם משעה שהפסיק, והעיקר

סעיף יז: **א** אף על פי שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה,

מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים, משום דספק ערלה מותר.

ב ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה, מותר, משום דמבריך ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ.

ג ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל ביין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו. ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה, יש להתירה משום דקודם שיעברו עליה שני ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים, הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין.

❖ שורשי הלכה

יין מכרמי הגוי בחו"ל

א הרא"ש: אף על פי שמנהג עובדי

אדמה להבריך הגפנים בכל שנה ושנה (ואם כן יש בכרמים חלק עצי ערלה) התיר ר"י לשתות יין מגפני הנכרים משום דספק ערלה מותר. כ"כ הטור.

✓ר' יוסי אומר – אף יתכוון ללקוט ויעלה באחת ומאתיים. והלכה כרבי יוסי.
 לפ"ז: סתם נטיעה אחת יש 200 היתר כנגדה. ועוד יש להתיר מטעם שבשנות ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים הם דקים וחלשים ואינם ראויים לעשות מהם יין. ואף המורכבים כל שלא פסקו מאביהם מותרים.

כ"פ שו"ע: **ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל בין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו. ואפילו בכרמים שידוע ודאי שיש בהם ערלה, יש להתירה משום דקודם שיעברו עליה שני ערלה אינם עושים פירות, ואם עושים, הם דקים וקלושים שאינם ראויים לעשות מהן יין.**

❖ ענפי הלכה

ב. **"מבריד... אין חיוב... בחו"ל"**

■ משמע – שאף ובדאי ערלה מותר בחו"ל להבריך ולהרכיב. כ"ד בית דינו של שלמה, אמרי נועם, שיוירי ברכה ועוד.
 כ"פ ילקוט יוסף (ח, ג) – ואין להורות להחמיר נגד כל חכמי הדורות שהקלו, והמחמיר יחמיר לעצמו.

■ **מכל מקום בית דוד** – לא התיר מרן אלא בספק ערלה, אבל בודאי ערלה אף במבריד **אסור** בחו"ל, שהרי סתם מרן (ט"ז) לאסור במבריד ומרכיב. ומ"ש מרן כאן להתיר, הוא להצדיק המנהג (אבל יש לאסור).

יין מכרמי ישראל בחו"ל

הרא"ש: חיפש התר אף לכרמי ישראל בחו"ל. ומסיק: המבריד והמרכיב חייב בערלה רק בארץ ישראל, אבל בחו"ל פטור.

ב"י – טעמו, סוטה (ג): "ולא חללו" פטר למבריד ולמרכיב שאינו חוזר מעורכי המלחמה (אדם שלא נטע כרם אלא הבריך או הרכיב מגפנים קיימים, לא חוזר מהמלחמה). ומני? ראב"י היא דאמר "כרם" כמשמעו, וכן "נטע" כמשמעו ולא המבריד והמרכיב. ואף שלא קי"ל כראב"י לעניין חוזרי המלחמה, מכל מקום לעניין ערלה בחו"ל קי"ל כל המקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. כ"כ הטעם הרשב"א והר"ן שם הרמב"ן.

והמרדכי – פסק הלכה כראב"י אף בארץ.

פסק שו"ע: **אף על פי שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה, מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים, משום דספק ערלה מותר (כר").**

ואפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם בכל שנה, מותר, משום דמבריד ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא בחוצה לארץ (כמ"ש הרא"ש).

יין מכרמי הגוי בארץ

בדק הבית: ועדיין לא מצאנו היתר לכרמי הגוי בארץ (שהרי ספק ערלה בארץ אסור, גם המבריד והמרכיב אסור בארץ). וי"ל שזה תלוי במחלוקת במסכת ערלה (א, ו): נטיעה של ערלה וכלאי הכרם שנתערבה בנטיעות – ה"ז לא ילקוט, ואם לקט יעלו אחד במאתיים, ובלבד שלא יתכוון ללקוט.

סעיף יח: ^א אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש, אינו חייב אלא אם כן נקצץ מעל הארץ, ^ב ומונין לו משעת קציצה, אבל אם נשאר ממנו כל שהוא, פטור.

❖ שורשי הלכה

אילן שנקצץ וחזר וגדל

^א **שביעית** (א, ח): אילן שנגמם (שנכרת גזעו), והוציא חליפין (ענפים חדשים), מטפח ולמטה (אם לא נשאר מהגזע אלא פחות מטפח), כנטיעה (לעניין חרישה ערב שביעית, ולעניין ערלה שחייב בערלה), מטפח ולמעלה (ואם נשאר בו טפח ויותר) כאילן (דין הענפים החדשים כדין האילן). דברי ר"ש.

ירושלמי: ר"ש וראב"י אמרו דבר אחד – שהגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה, מפני מראית עין. **וחכ"א** – עד שיגמם מעם הארץ.

להלכה

• **✓רמב"ם** – הלכה כחכמים (שאף פחות מטפח פטור, אלא אם כן נגמם עד הארץ). כ"פ ר"י.

• **כ"כ הרשב"א** – כיון שהירושלמי העמיד דברי ר"ש בשיטה לית הילכתא כוותיה (פירוש: יש כלל אם הגמרא מעמידה מספר תנאים או אמוראים באותה שיטה אין הלכה כאותם חכמים).

• **והרא"ש** – הלכה כראב"י שמשנתו קב ונקי (ולכן אילן שנגמם מטפח ומטה כבר חייב בערלה), וגם שר"ש סובר כמותו (עין טעמו בענפי הלכה).

^ב **והוסיף הרמב"ם:** ומונים משעת

קציצה, דהוי ההיא שעתא כשעת נטיעה.

פסק שו"ע: ^א אילן שנקצץ וחזר וגדל מהשורש, אינו חייב אלא אם כן נקצץ מעל הארץ, ^ב ומונין לו משעת קציצה, אבל אם נשאר ממנו כל שהוא, פטור.

❖ ענפי הלכה

א. "נשאר ממנו כל שהוא פטור"

ש"ך (לא): כ"פ הרמב"ם שלא כר"ש, כיון שהירושלמי מעמיד את ר"ש וראב"י בשיטה.

ולי נראה כהרא"ש, לפי ש –

א. ל"א שאין הלכה כשיטה רק כשלא נפסקה ההלכה בהדיא כחד, או לא אזלה סוגיא דעלמא כחד. אבל כשנפסקה הלכה כחד או שהסוגיא דעלמא כמותו, אדרבא כשהעמידו בשיטה כוונתם שהלכה ככל החכמים.

וכאן סתם משנה כר"ש, וכן סוגיות אחרות כר"ש, וכ"פ הרמב"ם בהלכות שביעית כר"ש (ורק בערלה פסק כחכמים).

ב. כ"פ הרב ברטנורה, האגודה.

ג. ואפשר שלא נאמר הכלל 'אין הלכה כשיטה' רק בבבלי ולא בירושלמי.

וצ"ע.

סעיף יט: אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר, ומהעפר שסביב שרשיו עמו, והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ, אומדים אותו: אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר - הרי זה כנטוע במקומו ופטור מהערלה. ואם לאו - חייב.

❖ שורשי הלכה

אילן שנעקר ממקומו

ערלה (א, ג): אילן (זקן) שנעקר והסלע עמו (נעקר עם העפר הקשה שסביב שורשיו, והוליכן למקום אחר) או שטפו נהר והסלע עמו (למקום אחר), אם יכול לחיות (מאותו גוש עפר בלא תוספת עפר) - פטור (מהערלה כאילו לא נעקר), ואם לאו (שאינן יכול לחיות אלא מחמת התוספת העפר) - חייב.

רשב"א: מסתבר שאף שיכול לחיות רק מספר ימים - פטור מערלה, אפילו לא יכול לחיות ג' שנים.

וכן מסתבר, דכיון שעברו עליו ג' שנים, ממקום פטור בא. הלכך בחו"ל אם נעקר בגושו ויכול לחיות קצת פטור מערלה.

פסק שו"ע כהמשנה: **אילן שעקרו רוח או שטפו נהר והוליכו למקום אחר, ומהעפר שסביב שרשיו עמו, והוסיף עליו שם עפר ונשרש שם בארץ, אומדים אותו: אם היה יכול לחיות בעפר הראשון שבא עמו בלא תוספת עפר אחר - הרי זה כנטוע במקומו ופטור מהערלה. ואם לאו - חייב (ולא גילה דעתו כמה יכול לחיות).**

❖ ענפי הלכה

"והוסיף עליו שם עפר"

ט"ז (כו): אף שהוסיף עליו עפר ל"א זה וזה גורם, שכאן א"צ לתוספת שהרי יכול לגדול בעפר הראשון.

[וכן אם אין יכול לחיות מעפרו הראשון והוסיפו עליו שאסור, לא נאמר שזה וזה (עפר ראשון והתוספת) גורם ויהיה מותר, כיון שבעפר הנוסף יכול לחיות לבדו בלא עפר הראשון].

כמה זמן צריך שיוכל לחיות

ת' פרח שושן (ב, עה) - בעינן שיוכל לחיות ג' שנים.

אבל ת' שיבת ציון (מט) - רק בארץ ישראל צריך לחיות ג' שנים, אבל בחו"ל די אם יהיה קצת ימים (שלא התיר הרשב"א רק בחו"ל).

והחזו"א (ערלה ב, יב) - אין צריך ג' שנים, ודי בזה שיוכל לחיות עד שייקלט במקום החדש (י"ד יום), וכן אם מומחה קבע שהגוש מספיק גדול שיוכל לחיות עד שייקלט במקום החדש מותר. כ"פ ילקוט יוסף (ז, ד).

סעיף כ: אילן שנעקר ונשאר משרשיו מחובר, אפילו כעובי המחט שמותחין בו הבגד לאחר אריגה, בידוע שיוכל לחיות בלא תוספת עפר,

ופטור אפילו הוסיף עליו עפר הרבה.

❖ שורשי הלכה

אילן שנעקר ועדיין מחובר

במקצת

ערלה (א, ד): אילן שנעקר ונשתייר בו שורש (המחובר לקרקע, שלא נעקר) – פטור (מהערלה לפי שיכול לחיות ע"י השורש)

שנשאר). וכמה יהא השורש? רבן גמליאל אומר משם רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא כמחט של מיתון (היינו שיעור עובי המחט שהאורגים מותחים בה האריג להרחיבו).

כ"פ שוע:

סעיף כא: ילדה שאינה גבוהה טפח - חייבת בערלה לעולם, משום

מראית העין, שנראה כאילו היא בת שנתה.

במה דברים אמורים, בנטיעה אחת או אפילו שתיים כנגד שתיים ואחד יוצאת זנב אבל אם כל הכרם כך, שרי, דאית ליה קלא.

❖ שורשי הלכה

עיץ ננס

סוטה (מג:): כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום משום רבי אליעזר בן יעקב: ילדה פחותה מטפח - חייבת בערלה כל שנותרה, דמתחזיא כבת שתא. והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, אבל כוליה כרם - קלא אית ליה.

שנותיה - מדרבנן כל הימים ערלה נוהגת בה דמתחזיא כבת שתא והרואה שאוכלין פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין. **קלא אית ליה** - הכל אומרים כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהיא זקינה להכי נקט שתיים כו' דסבר לה כמאן דאמר במסכת ברכות (דף לה) כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת אלא בכרם שלם.

כ"פ שו"ע:

שתיים כנגד שתיים
ואחת יוצאה זנב. כזה ->

פרש"י: פחותה מטפח - שהיא שפלת קומה ולא תגבה לעולם עד טפח. כל

סעיף כב: ^אבריכה שנפסקה והיא מלאה פירות, וכן אילן זקן

שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר, או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה - אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא

היתר 200 חלקים על התוספת - אסור. ואם לאו - מותר.
אבל אם הרכיב ענף (של ילדה) מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן, הפירות של הענף אסורים לעולם, אפילו גדלו הרבה.

❖ שורשי הלכה

ענף מלא פירות שהרכיבו

באילן אחר

א. ערלה (א, ה): בריכה שנפסקה (מהזקנה) והיא מלאה פירות (שאם היו תולשים הפירות מיד היו פטורים מן הערלה) אם הוסיף במאתיים (שלא תלשו הפירות והוסיפו לגדול בברכה, וגדלו באיסור אחד ממאתיים, פירוש מאתיים של היתר ואחר של איסור) אסור (משום ערלה, שאיסור ערלה בטלה רק אחד ב 201).
 כ"פ הר"ש והרמב"ם.

והוסיף הרא"ש: וכן אילן זקן שנעקר ובו פירות וחזר ושתלו במקום אחר, או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה - אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר 200 חלקים על התוספת - אסור. ואם לאו - מותר.

כ"פ שו"ע: **א. בריכה שנפסקה** (מהזקנה) **והיא מלאה פירות, וכן אילן זקן שנעקר ובו פירות ושתלו במקום אחר** (ערלה א, ה), **או שלקח ענף מלא פירות מאילן זקן והרכיבו בילדה - אם נתוסף בפרי עד שאין בפרי הראשון שהוא היתר 200 חלקים על התוספת - אסור. ואם לאו - מותר** (כמו שהוסיף הרא"ש).

הרכיב ענף של צעירה מלא

פירות בזקנה

ב. נדרים (ז): דא"ר אבהו א"ר יוחנן: ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות, אף על פי שהוסיפה מאתיים - אסור.

פרש"י: ילדה - של ערלה. **שסיבכה** - שהרכיבה בתוך אילן זקן של היתר והיו בה פירות הערלה. **ואף על פי שהוסיפה** - פירות לאחר שהרכיבה מאתיים חלקים יותר ממה שהיתה בשעת הרכבה אף על גב דשאר ערלה בטלה במאתיים. **אסור** - אלמא דלא אתו גידולין דהיתר ומעלין את האיסור.
ב"י - פירוש אף על פי שנוספו לפירות אחר שגדלו 200 היתר על מה שהיה (שהיה ילדה שסיבכה בזקנה בטלה וגידוליה מותרים), אפ"ה אסור, כיון שפירות האיסור היו בה קודם שסיבכה, אין גידולי היתר מבטלים האיסור.

וכתב הר"ן - דגידולין עצמן אסירי דאי שרו היו מעלין.

אבל הרא"ש כתב - דגידולין ודאי שרו כי העיקר אינו יכול לבטל את הגידולין.

פסק שו"ע: **ב. אבל אם הרכיב ענף (של ילדה) מלא פירות של ערלה בתוך אילן זקן, הפירות של הענף אסורים לעולם, אפילו גדלו הרבה** (נדרים ז):.

❖ ענפי הלכה

ב. "הפירות של הענף אסורים"

לעולם"

ש"ך (לב): **שעל הענף אסורים** – משמע שהפירות שגדלו אחר כך מותרים כדעת הרא"ש, אבל לפי הר"ן גם הם אסורים, ורק הפירות שיגדלו אחר ג' שנים מותרים.

"אפילו גדלו הרבה"

ש"ך (לג): לפי שאין גידולי היתר מבטלים האיסור.

סעיף כג: א. הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצורך אכילה, אלא להיות

גדר לשדה או בשביל העצים לשרפן או לבנין - פטור.

ב. והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה, כגון: אם הוא לשריפה (פירוש שמוריד הענפים לשריפה) - שנטען רצופים ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי, ואם הוא לבנין - שמשפה הענפים כדי שיתעבו, ואם לגדר - שהוא במקום שצריך לגדור.

ג. ואפילו אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו, וצדו השני לאכול: את שלצורך אכילה - חייב, והשאר - פטור.

ד. ואם חשב עליו אחר כך לאכילה - חייב בערלה וברבעי, ומונין לו משעת נטיעה. אבל אם לא חשב עליו עד סוף שנה שלישית - אין בו דין רבעי, שאין דין רבעי בלא ערלה. ואם נטעו למאכל ואחר כך חשב עליו לאחד מאלו - חייב.

❖ שורשי הלכה**אילן שלא ניטע למאכל**

א. **ערלה** (א, א): הנוטע (אילן מאכל) לסייג (שישמש גדר לשדה) ולקורות (או לעשות ממנו קורות לבנין או להסקה) - פטור מן הערלה (אין פירותיו אסורים בערלה, אלא מותרים באכילה מיד).

דרש בירושלמי (ערלה א, ה): מדכתיב "ונטעתם כל עץ מאכל", את שהוא למאכל חייב, לסייג ולקורות ולעצים פטור.

כ"פ שו"ע: א. הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצורך אכילה, אלא להיות גדר לשדה או בשביל העצים לשרפן או לבנין - פטור.

א. איך נדע שלא נטעו למאכל

ב. **ירושלמי** (שם): כיצד (נדע) -

לעצים - כגון שנטעם ברצף בלא הפסקה בניהם. לקורות - כגון שמשפה (שמוריד הענפים כדי שיהיו הקורות עבים). לסייג - מקומו מוכיח עליו (שנטעם בסוף גבולו).

פירוש הרא"ש: צריך יהא ניכר שנטועים

יורה דעה: הלכות ערלה - סימן רצד

הו"ל זה וזה גורם שמותר.

פסק שו"ע:^ג **ואפילו אם צדו האחד בין פנימי בין חיצון בין תחתון בין עליון לצורך אחד מאלו, וצדו השני לאכול: את שלצורך אכילה - חייב, והשאר - פטור.**

אם חשב עליו אחר כך לאכילה

ד. ירושלמי (ערלה א, א): נטעו לסייג (נטעו תחילה לסייג) וחישב עליו למאכל (אחר כך חשב עליו לאכילה) בא במחשבה (המחשבת קובעת וחייב ערלה).
למאכל (חשב תחילה למאכל) וחישב עליו (אחר כך) לסייג - לא כל הימינו (להפקיע חיוב שבתחילה שנטעו למאכל, ונשאר חייב בערלה).
נטעו שנה ראשונה לסייג (ששנה ראשונה ישמש לגדר) מכאן ואילך חישב עליו למאכל מכיון שחישב עליו מחשבת חיוב יהא חייב (וכבר משנה ראשונה יהיה חייב בערלה).
והתנין רבי יוסי אומר: אפילו הפנימי למאכל (צד פנימי של העץ חשב לאכילה) והחיצון לסייג - הפנימי חייב והחיצון פטור (ונאמר גם כאן, שמה שחשב למאכל חייב, ומה שחשב לסייג יהא פטור)?
התם לעולם צד זה לסייג, וצד זה למאכל, אבל כאן על אותו מקום עירב מחשבותיו לכן אסור.
 כ"פ הרמב"ם.

כ"פ שו"ע:^ד **ואם חשב עליו אחר כך לאכילה - חייב בערלה וברבעי, ומונין לו משעת נטיעה. אבל אם לא חשב עליו עד סוף שנה שלישית - אין בו דין רבעי, שאין דין רבעי בלא ערלה. ואם נטעו למאכל ואחר כך חשב עליו לאחד**

לכך. לעצים - שלא הרחיק זה מזה כדרך שעושים לעץ מאכל, לקורות - שמשפה בענפים כדי שיתעבו הקורות, לסייג - מקום הסייג מוכיח עליו.

והרמב"ם: השמיט ירושלמי זה.

ושו"ע פסק כהירושלמי:^ב **והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה, כגון: אם הוא לשריפה - שנטען רצופים ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי, ואם הוא לבנין - שמשפה הענפים כדי שיתעבו, ואם לגדר - שהוא במקום שצריך לגדור.**

הנוטע לפירות ולגדר

ערלה (שם): ר' יוסי אומר (הנוטע אילן מאכל) אפילו אמר - הפנימי למאכל והחיצון לסייג (שהצד הפנימי לשדה יהא לשם מאכל, והחיצון הנוטה לרה"ר ישמש כגדר) - הפנימי חייב (בערלה) והחיצון פטור (אף על פי שהכל אילן אחד).

ירושלמי: אמר ר' יוחנן - ה"ה אמר התחתון למאכל והעליון לסייג או הפוך.

כ"פ הרמב"ם, ר"ש והרא"ש.

ומקשה ר' זעירא (שם): אם התחתון למאכל ועליון לסייג, הרי העליון גדל מהאיסור (התחתון), ואין גדולי היתר מעלין את האיסור?

ר' יוחנן - ס"ל שגידולי היתר מעלין גידול איסור.

ב"י: לפ"ז אגן דק"ל שאין גידולי היתר מעלין האיסור קשה? **ושמא** י"ל דוקא כשפירות הערלה ניכרים אף שגדלו אחר כך בהיתר אין היתר מעלה האיסור (כמ"ש בסעיף כב). **אבל** כאן שאין פירות ערלה ניכרות, פירות הגדלים מתוך היתר ואיסור

מאלו - חייב.**❖ ענפי הלכה**

א. **"ואין דעתו לצורך אכילה"**

ט"ז (כז): טעמו - דכתיב "כל עץ מאכל", את שהוא למאכל דוקא.

👉 נטע אילנות לצורך הרחה

נטע אילנות כדי להריח בהם, ולא לצורך אכילה, כגון יאסמין, שאין להם פרי אלא ריח:

• **הרב בני דוד** – הסתפק אם מותר להריח בהם משום ערלה.

• **ברכי (כאן)** – מותר, ואין כאן ספק, דאילן מאכל כתיב. וכ"כ הרדב"ז (ת' חדשות מב) – שרק אם נטע למאכל אסור להריח.

ילקוט יוסף (ט, ו) – מכל מקום אתרוג עומד גם להריח, ולכן אתרוג של ערלה אסור להריח בו.

ב. **"מרחיק בין אילן לאילן"**

ט"ז בשם הב"ח: המרחק בין אילן לאילן מבואר בחו"מ (רטז).

"מקום שצריך לגדר"

ב"ח – ע"פ הירושלמי צריכים העצים להיות ראויים לגדר.

וכן הנוטע לשם עצים צריך שהאילן עצמו יהיה ראוי לעצים, שאם לא כן חייב בערלה.

לפי מרן הב"י – משמע שכל שניכר, אף שאינו ראוי לגדר פטור מערלה, ואם אינו ניכר אף שהעצים ראויים חייב בערלה. כ"כ הגר"א, ילקוט יוסף (ד, ב).

ג. **"בין תחתון בין עליון"**

חזו"א (ערלה א, ח): וצריך לסמן בעץ עד היכן הוא חפץ באכילה, ומהיכן חפץ לגדר.

ש"ך (לד): קשה, כאן העליון גדל מהתחתון באיסור וקי"ל לעי"ל (סעיף כב): ענף מלא פירות של ערלה שהרכיבו באילן זקן, אף שהוסיף הרבה, אסור, שאין היתר מעלה איסור, וכאן העליון מותר?

שאני התם שפירות ערלה ניכרים קודם שגדל ההיתר, אבל כאן הפירות גדלין בבת אחת מתוך ההיתר ומתוך האיסור, הו"ל זה וזה גורם שמותר.

ילקוט יוסף (ד, ה): עצי פרי הנטעים רק לשם נוי, כמו עצי דקל בשדרות וגנים – אינו חייב בערלה, ולכן אם נפלו הפירות מותרים באכילה.

ואם נטע לפירות שהפירות יהיו לנוי ויופי: **לפי הנציב** – חייב בערלה, שכתב הנוטע בשביל להרחה בפירות חשיב כעץ מאכל כיון שכוונתו לפירות ולהרחה (שחייב בערלה).

כ"ד שו"ת הרי צבי, מנחת שלמה ונטע עוללות בדעת הרשב"א.

ומהירושלמי – משמע שהכל תלוי בכוונה לאכילה, אבל לנוי הפירות פטור. כן משמע מלשון הרא"ש ושו"ע.

כ"כ ס' התורה והארץ (ה, עמ' 115) והוציא כן בדברי הרדב"ז.

וילקוט יוסף (ד, ה) – כתב להחמיר בארץ ישראל.

ת' הרדב"ז (א, נא, מד, תצט): הנוטע עץ מאכל לרפאה, אף אם הרפואה דרך אכילה, כיון שאין דרך בריאים לאוכלו – פטור מערלה. כ"כ בית לחם יהודה, ילקוט יוסף (ה, כה).

ירושלמי (ערלה פרק קמא): פירות הראויים רק למאכל בהמה – אין להם דין ערלה. כ"כ

ס' היראים וילקוט יוסף (ה, כה).

סעיף כ"ד: הנוטע לצורך מצוה, כגון לצורך לולב או אתרוג - חייב.

❖ שורשי הלכה

ירושלמי (ער א, א): רב חונא שאל אתרוג שנטעו למצותו מהו שיהא חייב בערלה? חזר רב חונא ואמר אתרוג שנטעו למצותו

חייב בערלה.

ילקוט יוסף (ד, ו) – מכל מקום הלולבים עצמם מותרים כיון שאינם פרי.

סעיף כה: הנוטע בתוך שלו לצורך רבים, חייב.

❖ שורשי הלכה

ערלה (א, ב): הנוטע לרבים (הנוטע אילן מאכל בתוך שדהו לצורך רבים, שיאכלו מפירותיו, וכאילו הפקיר הפירות) – חייב (בערלה, שכתוב "ונטעתם", אפילו לרבים –

רמב"ם). ר' יהודה פוטר (מהערלה, דכתיב "יהיו לכם ערלים" דיש כאן ריבוי אחר ריבוי למעט).

פסק שו"ע כת"ק: **הנוטע בתוך שלו לצורך רבים, חייב.**

סעיף כו: הנוטע ברשות הרבים, והגזלן שנטע, והעובד כוכבים שנטע, בין לעצמו בין לישראל, והנוטע בבית ועל גג שמילאו עפר ונטע בו, והנוטע בספינה, או בעציץ אף על פי שאינו נקוב - חייב.

❖ שורשי הלכה

נטיעות מיוחדות

ערלה (א, ב): הנוטע ברה"ר והעובד כוכבים שנטע (ברטורה פירוש - שנטע בשדה ישראל. וי"מ – אפילו נטע לעצמו), והגזלן שנטע (בשדה הגזול), והנוטע בספינה (אף שאינה נקובה, אם היא של חרס שהשורשים מפעפעים דרך החרס ויונקים מהקרקע),

והעולה מאליו (אילן שצמח מאליו ברשות היחיד – רמב"ם. כל אלו:) - חייב בערלה.

נוכרי שנטע:

טור: בין לעצמו בין לישראל – חייב. **ב"י** – כן משמע מהירושלמי. כ"כ כל המפרשים והפוסקים.

נטע בבית:

ירושלמי (א, ב): ר' יוחנן בשם ר' ינאי – אילן שנטעו בתוך הבית – חייב בערלה, ופטור

מהמעשרות. כ"פ הרמב"ם.

הנוטע על הגג:

הרא"ש: מילא גגו עפר ונטע שם – חייב בערלה, ואף שלעניין ביכורים מביא ואינו קורא, דבעינן משבח ארצך, אבל ערלה חייב.

ונוטע בספינה (ערלה א, ב):

הרא"ש: אף על פי שהספינה אינה נקובה אם היא של חרס חייב בערלה, ומפרש הירושלמי שאין כלי חרס עומד בפני שורשים, אבל של עץ בעי נקב. כ"פ רש"י.
רמב"ם: הנוטע בין בעציץ נקוב או לא נקוב חייב בערלה.

פסק שו"ע: הנוטע ברשות הרבים, והגזלן שנטע (ערלה א, ב), והעובד כוכבים שנטע, בין לעצמו בין לישראל (טור מהירושלמי), והנוטע בבית (ירושלמי) ועל גג שמילאו עפר ונטע בו (הרא"ש), והנוטע בספינה (ערלה שם), או בעציץ

אף על פי שאינו נקוב (רמב"ם) - חייב.

ענפי הלכה

"בעציץ אף על פי שאינו נקוב"

ילקוט יוסף (ז, ב) בשם הגר"ע יוסף זצ"ל: שתלו שתילי אפרסק בשקיות פלסטיק, ולאחר שנה העבירו אותם לנטיעה בקרקע – נראה שגם כלי פלסטיק א"צ נקב ונקרא כבר כנוטע (וא"צ ג' שנים מחדש).

כ"ד החזו"א – שאף אם נטע בעציץ של מתכת חייב הערלה אפילו אינו נקוב. משמע שמתחילים למנות שנות הערלה מנטיעה ראשונה בעציץ וא"צ ג' שנים מחדש.

אומנם יש חולקים (חלקת יעקב) – דס"ל שפלסטיק דינו ככלי אבן, ואם העבירוהו לקרקע מונים שוב ג' שנים. ולכן ראוי לנקוב בשקיות פלסטיק.

סעיף כז: העולה מאליו^א (ברשות היחיד, חייב). במקום טרשים,

(פי' סלעים חזקים וקשים), פטור. אפילו הנוטע במקום שאינו ישוב, פטור. והוא שלא יהיה עושה כדי טיפול שמטפל בפירותיו עד שמביאם לישוב. אבל אם היה עושה כדי טיפול - חייב.

שורשי הלכה

אילן העולה מאליו

ערלה^א (א, ב): העולה מאליו (אילן שצמח ועלה מאליו) - חייב בערלה.
ירושלמי (שם א): ודוקא במקום ישוב, אבל במקום חורשין לא.

רמב"ם בפירוש המשניות: במקום ישוב חייב – בתנאי שיהיה צומח ברשות היחיד, אבל העולה מאליו ברה"ר פטור.
ב"י – ולא ידעתי למה לא הביא זה בחיבורו.
הגהות והערות: ותימה שהרי כן כתב שם (הלכה ה).

שמטפל בפירותיו עד שמביאם לישוב. אבל אם היה עושה כדי טיפול – חייב (ירושלמי).

❖ ענפי הלכה

ג. "במקום טרשים"

ש"ך (לה): אבל בישוב אפילו עולה מאליו חייב, דמסתמא ע"י עבדות אדם שעבדו מתחילה עלה.

ג. (שם): אר"א: הדא הוא דתימא בשאינה עושה כדי טפילתה (אינה עושה מספיק פירות שיכסה את ההוצאות הבאת הפירות מהחורשין לעיר), אבל עושה כדי טפילתה חייב. **ב"י** – כדי טפילתה, כדי להיטפל בהם להביאם לישוב. כ"פ הרמב"ם.

כ"פ שו"ע: **א. העולה מאליו** (ערלה א, ב) **ב. (ברשות היחיד** (רמב"ם פירוש המשניות), **חייב). במקום טרשים, פטור. אפילו הנוטע במקום שאינו ישוב, פטור. והוא שלא יהיה עושה כדי טיפול**

סעיף כח: עובד כוכבים שהיה מוכר פירות ואמר: "של ערלה הן", או "של נטע רבעי הן" – אינו נאמן, ואפילו אמר: מאיש פלוני לקחתים.

אמר: מאיש פלוני לקחתים.

❖ שורשי הלכה

גוי שאמר שהפירות ערלה

יבמות (קכב): עובד כוכבים שהיה מוכר פירות בשוק, ואמר פירות הללו של ערלה הן, של נטע רבעי הן – לא אמר כלום, לא נתכוון אלא להשביח מקחו.

פרש"י: של ערלה הן – פירות נטיעה הן וישנם משובחים מפירות אילן זקן. **לא אמר כלום** – לאוסרם על כך אלא הלך אחר הרוב, שזה משקר ולהשביח מקחו נתכוין. וכן נטע רבעי להודיע שפירות נטיעה הן.

רי"ן – אפילו אמר מאיש פלוני לקחתים – אינו נאמן.

כ"פ שו"ע: **עובד כוכבים שהיה מוכר פירות ואמר: "של ערלה הן", או "של נטע רבעי הן" – אינו נאמן, ואפילו**

אמר: מאיש פלוני לקחתים.

נקודות נוספות

• **רשב"א בשם הראב"ד:** מותר למכור פירות אילן שלא באו לעולם לגוי, שאינו מוכר אלא מקום העצים שמותרים בהנאה.

• **רב האי:** אדם המוכר לחברו דברים האסורים בהנאה (כגון הקדש, ערלה) לא קנה, שהרי לא נתן לו כלום.

• **או"ח: דין עצי הוורד** **ראב"ד** – אין חוששים להם משום ערלה, ולא ראינו אדם שנזהר בזה, ואפשר בגלל שספק ערלה בחו"ל מותר. כ"ד הרשב"א. **והתו"ס** – ס"ל שחייב בערלה.

• **רשב"א:** אסור ללקוט מעץ ערלה של גוי לצורך הגוי אפילו בחינם, לפי שהגוי מחזיק לו טובה. כן אסור לישראל להשקותו.

יורה דעה: הלכות ערלה - סימן רצד

❖ ענפי הלכה

"אינו נאמן"

ילקוט יוסף (י, ט): מיהו אם אומר הגוי מסיח לפי תומו – נאמן לאוסר הפירות (כמ"ש הט"ז קכב, ד והש"ך קכו, ג).

ש"ך (לו): ערלה שנתערבה בהיתר: מין במינו – בטל ב 200. מין שאינו במינו – בטל ב 60.